

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**PRİZREN TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ
(DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM)**

DOKTORA TEZİ

Erol EROĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı :Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU

MAYIS-2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PRİZREN TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ
(DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM)

DOKTORA TEZİ

Erol EROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Bu tez 15/05/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Erol EROĞLU

13.06.2008

ÖNSÖZ

Tarih boyunca tüm medeniyetlerin ilgi odağındaki bir coğrafya olan Balkanlar, Türkiye için kültürel, tarihî ve siyasî açıdan çok önemli bir bölgedir. Kosova ise coğrafi konumu itibarıyla Balkanların düğüm noktasını teşkil etmektedir.

Kosova; yüzlerce yıldır Anadolu ile kültürel bağları devam eden bir coğrafyadır. Kosova'nın ikinci büyük kenti olan Prizren, aynı zamanda önemli kültür merkezlerinden biridir. Eski ve yeni kültürlerin kaynaştığı şehir, çok sayıda tarihi ve kültürel esere sahiptir. Bir Anadolu kasabasını andıran Prizren, dini, sosyal ve kültürel eserleriyle Balkan ve Rumeli kentleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Örf, âdet, gelenek, görenek ve halk inanışları, toplumların hayatında, eğitiminde, birlik ve beraberliğinde büyük rol oynar. Bu çalışmayla, bugüne kadar hakkında geniş çaplı bilimsel araştırma yapılmamış olan Prizren Türklerinin kültürel yapısına, özellikle geçiş dönemlerine ilişkin örf, âdet, görenek, gelenek ve halk inanışlarının günümüzdeki durumlarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Yüzlerce yıldır farklı kültür, din ve ırka mensup toplumlarla bir arada yaşayan Prizren Türklerinin hayatında fonksiyonelliğini koruyan inanışlar ve bunlara bağlı pratiklerin tespit edilmesi, kökleri binlerce yıl öncesine dayanan Türk kültürüyle benzerlik ve devamlılık gösteren yönlerinin olup olmadığını ortaya koyma imkânı verecektir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında çok değerli görüşlerini aldığım sayın hocalarım Prof. Dr. Erman ARTUN'a, Prof. Dr. Alaeddin MEHMEDOĞLU'na, Prof. Fikret DEĞERLİ'ye Yrd. Doç. Dr. Kazım YILDIRIM'a ve sevgili arkadaşım Öğr. Gör. Yavuz KÖKTAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Her zaman sabırla yanımda olan aileme ve çocuklarıma, üniversite hayatım boyunca her konuda destek olan, eleştirileri ve rehberliğiyle yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU'ya şükranlarımı sunarım.

Erol EROĞLU

15 Mayıs 2008

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI	9
1.1. Kosova Bölgesi	9
1.1.1. Tarih	9
1.1.2. Coğrafi Yapı	38
1.1.3. Etnik Yapı.....	40
1.1.4. Ekonomik Durum	42
1.2. Prizren Şehri	44
1.2.1. Tarih	44
1.2.2. Coğrafi Yapı	49
1.2.3. Ekonomik Yapı.....	50
1.2.4. Türk Nüfus.....	52
1.2.5. Türkçe Eğitim.....	54
1.3. Sosyal Normlar	55
1.3.1. Moda.....	56
1.3.2. Teamül.....	57
1.3.3. Görenek	58
1.3.4. Âdet	59
1.3.5. Gelenek.....	59
1.3.6. Örf.....	60
1.3.7. Töre.....	61
BÖLÜM 2. PRİZREN TÜRKLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ	64
2.1. Doğum	65
2.1.1. Doğum Öncesi.....	67

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme – Gebe Kalma	67
2.1.1.2. Gebelikten Korunma	76
2.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Kalması Ve Yaşaması	77
2.1.1.4. Aşerme	81
2.1.1.5. Gebe Kadının Kaçınmaları - Uygulamaları	84
2.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti.....	87
2.1.2. Doğum Sırası	92
2.1.2.1. Doğumun Kolaylaşması	92
2.1.2.2. Doğum Hazırlığı ve Doğum.....	95
2.1.2.3. Çocuğun Göbeği Ve Eşi.....	97
2.1.3. Doğum Sonrası	101
2.1.3.1. Lohusalık.....	101
2.1.3.2. Al Karısı ve Albastı (Hastalığı).....	106
2.1.3.3. Kırk Basması	113
2.1.3.4. Kırklama.....	119
2.1.3.5. Ad Verme	124
2.1.3.6. Yaşamayan Çocuk.....	134
2.1.3.7. Yürüyemeyen - Konuşamayan Çocuk	138
2.1.3.8. İlk Diş - İlk Tırnak - İlk Saç.....	139
2.1.3.9. Nazar	144
2.1.3.10. Sünnet.....	152
2.2. Evlenme	157
2.2.1. Evlendirme Biçimleri	160
2.2.2. Evlilik Çağı - Evlilik Yaşı	164
2.2.3. Evlilik Aşamaları.....	165
2.2.3.1. Görücülük – Dünürcülük - Kız İsteme.....	165
2.2.3.2. Söz Kesme / Tatlı Yeme	170
2.2.3.3. Nişan - Nişanlılık	172
2.2.4. Düğün	176
2.2.4.1. Çeyiz	176
2.2.4.2. Kına Gecesi	180
2.2.4.3. Esas Düğün.....	198

2.2.4.4. Nikah ve Gerdek	215
2.2.5. Düğün Sonrası	220
2.2.5.1. Duvak	220
2.2.5.2. Evlenemeyenler.....	227
2.3. Ölüm	229
2.3.1. Ölüm Öncesi.....	233
2.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler.....	233
2.3.1.2. Kaçınmalar	238
2.3.2. Ölüm Sırası.....	240
2.3.2.1. Ölüm Anındaki Adetler.....	240
2.3.2.2. Defin Hazırlığı – Defin İşlemi	245
2.3.3. Ölüm Sonrası	257
2.3.3.1. Cenaze Evi	257
2.3.3.2. Belirli Günler / Ölü Yemeği.....	259
2.3.3.3. Ölünün Eşyaları.....	269
2.3.3.4. Ruhla İlgili İnanmalar	271
2.3.3.5. Devir - İskat.....	274
2.3.3.6. Ağıt Söyleme - Yas Tutma.....	275
2.3.3.7. Mezarlıklar – Mezar Ziyaretleri	281
SONUÇ.....	288
KAYNAKLAR	299
EKLER.....	320
ÖZGEÇMİŞ.....	343

KISALTMALAR

- AGİK** : Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı
BM : Birleşmiş Milletler
Çev. : Çeviren
Haz. : Hazırlayan
HKC : Halk Kurtuluş Cephesi
KDB : Kosova Demokratik Birliği
KMKH : Kosova Milli Kurtuluş Hareketi
KUKH : Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi
KFOR : Kosova Barış Gücü
NATO : Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı
TMK : Kosova Savunma Birlikleri
UÇK : Kosova Kurtuluş Ordusu
UNMIK : Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi

Tezin Başlığı: Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)	
Tezin Yazarı: Erol EROĞLU	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU
Kabul Tarihi: 15.05.2008	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım)+319 (tez)+24 (ekler)
Anabilimdalı: Türk Dili Ve Edebiyatı	Bilimdalı: Türk Dili Ve Edebiyatı
<p>Bu çalışma, Kosova'nın Prizren kentinde yaşayan Türklerin geçiş dönemi inanmalarını ve uygulamalarını ele almaktadır. İnsanın hayatının en önemli geçiş dönemleri; doğum, evlenme ve ölümdür. Geçiş dönemlerinde birey, çeşitli adet ve inanmalarla yeni hayatına, hayatındaki yeni döneme hazırlanır.</p> <p>Sosyal normlar olarak adlandırılan töre, gelenek, görenek, örf, adet, teamül ve moda toplumun halk kültürünü oluşturur. Halk kültürü, bireyin toplum içerisindeki yaşantısında, düzeni ve uyumu sağlar. Ayrıca toplumların geçmişi ve geleceği arasında bir köprü vazifesi görmekte, milletlerin varlıklarını ve birliklerini korumalarına büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.</p> <p>Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir.</p> <p>Birinci bölümde, araştırma alanı olarak seçilen Kosova ve Prizren tanıtılmış; bölgede yaşayan Türklerin durumuna değinilmiştir. Ayrıca insanın hayatını düzenleyen sosyal normlar (töre, gelenek, görenek, örf, adet, teamül, moda) bilgi verilmiştir.</p> <p>İkinci bölümde; doğum, evlenme ve ölümlerle ilgili olarak yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen malzeme sunulmuş ve değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölüm üç ana başlık altında ele alınmıştır. Bölümün ilk alt başlığı “doğum” olarak belirlenmiştir. Doğumla ilgili âdet ve inanmalar, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak ele alınmıştır. Bölümün ikinci alt başlığı olarak belirlenen “evlenme” bölümünde, evlilik biçimleri, evlilik aşamaları, düğün öncesi, düğün ve düğün sonrası olarak verilmiştir. Geçiş dönemlerinin üçüncüsü olan “ölüm”, üçüncü alt başlıkta ele alınmıştır. Ölümle ilgili âdet ve inanmalar, ölüm öncesi, ölüm sırası, ölüm sonrası sıralamasıyla anlatılmıştır.</p> <p>Sonuç bölümünde, çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.</p> <p>Çalışmalar sırasında kullanılan kaynaklar sözlü ve yazılı olmak üzere iki ayrı başlık altında toplanmıştır. Araştırma sırasında temin edilen fotoğraflar ekler bölümünde yer almıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Prizren, Geçiş Dönemleri, Doğum, Evlenme, Ölüm	

Title of the Thesis: The Transition Periods (the birth, the marriage, the death) in Public Culture of Prizren Turks	
Author: Erol EROĞLU	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Türker EROĞLU
Date: 15 May 2008	Nu. of pages: VI (p.t.) +319 (m.b.)+24 (app.)
Department: Turkish Lang. and Literature	Subfield: Turkish Language and Literature
<p>This study focuses on beliefs and traditions and beliefs of transition periods of Turks who live in Prizren in Kosova. The most important transition periods of human life are birth, marriage and death. In these periods any individual is prepared for new life, new period in life with various practices and beliefs.</p> <p>Custom and usages, rules, traditions, practices and fashion named as social norms constitute the public culture. The public culture provides order and harmony in the social life of individual. Furthermore, it functions as a bridge between the past and future of societies and helps to protect nation's wealth and unity on large scale.</p> <p>In the introduction part, the purpose, topic, scope and method of the research are introduced.</p> <p>In the first chapter, Kosova and Prizren chosen as research field are portrayed; the situation of Turks who live in there is mentioned. In addition, social norms which organise human life (traditions, custom and usages, rules, practices and fashion) are presented.</p> <p>The data obtained through the study about birth, marriage and death is introduced and evaluated in second chapter. This part is studied in three phases. The first sub-title of the chapter is "birth". Practices and beliefs related to birth are discussed as pre-birth, birth and past-birth. In the "marriage" section chosen as second sub-title the marriage ways and phases are given as pre-marriage, marriage ceremony and past-marriage. The last transition period "death" is the third sub-title. The traditions and beliefs about the death are also studied in phases pre-death, death and past death.</p> <p>Last chapter is devoted to a general evaluation of the research.</p> <p>The sources of information used in the research study are given under two headings of oral and written sources. The pictures taken in the field took place in appendix section.</p>	
Anahtar Kelimeler: Prizren, Transition Periods, Birth, Marriage, Death	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, Kosova'nın Prizren kentinde yaşayan Türklerde "Geçiş Dönemleri"dir. Geçiş dönemleri, yeni bir hayata geçişin başlangıç noktaları olan doğum, evlenme ve ölümdür.

Araştırmanın Önemi

Bir toplumdaki örf, âdet, gelenek, görenek ve inanışlar, o toplumun kültürünü meydana getirmektedir. Kültür, toplumların geçmişi ve geleceği arasında bir köprü vazifesi görmekte, milletlerin varlıklarını ve birliklerini korumalarına büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.

Geçiş dönemleri, insanın eski durumundan kopuşunun ve yeni bir hayata geçişinin başlangıç noktaları olan, doğum, evlenme ve ölümdür. A. Van Gennep geçiş dönemlerine ait törenlerin işlevini, "Toplumdan topluma değişen ve bir sosyal durumdan bir başka sosyal durumla ilgili çeşitli ve başarılı geçiş uygulamaları vardır. Böylece bir insanın hayatının başlangıç ve bitişleri geçiş dönemleriyle belirgin hale gelir. Bu geçiş dönemleri doğum, sosyal erginlik, evlilik, babalık/analık, sosyal gelişme, meslekî uzmanlaşma ve ölümdür. Bu olayların her biri için törenler vardır. Bu törenlerin temel görevi veya işlevi, bireyi tanımlanmış yapmak, belirgin bir durumdan bir başkasına geçişte bireye yardımcı olmaktır." şeklinde açıklayarak, neredeyse bütün sosyal ve beşeri bilimlerin kullandığı halk bilimi kanunları diye nitelendirmektedir (Çobanoğlu, 2000:172).

Umay Günay'a göre, geçiş törenleri bir halden diğerine geçişte, "eşik" basamağında yapılır. Aday bu basamakta ne önceki ne sonraki durumun mensubudur. Doğum, dış hediği, sünnet, askere gitme, evlilik, ölüm, gibi hayatın safhaları, çıraklık, kalfalık, ustalık gibi yetenek geliştirme ve ispatlama dönemleri bir dizi geçiş ritüeli ile yaşanır. Bu ritüeller bir halden diğerine geçişi psikolojik olarak kolaylaştırırken, kişiyi yeni durumun üyesi olma konusunda şartlandırır ve eğitir. Toplum içinde önemli olayları belli bir düzen içinde yaşamayı sağlar ve düzeni korur (Günay, 1995:2). Bu aşamada,

kişinin yeni durumunu belirtmek, onu kutlamak, “eşik”teki kişiyi yalnız bırakmamak amacıyla bir takım törenler yapılır (Örnek, 2000: 131).

Bu çalışmada konu edildiğimiz Kosova'nın Prizren kentinde yaşayan Türklerde geçiş dönemleri, halkın gelenek, görenek, örf, âdet ve inanışlarında önemli yeri olan unsurlardır. Geçiş dönemlerindeki uygulamalar, aynı zamanda toplumların millî ve manevî karakteristiklerini taşımasının yanı sıra, gelişim sürecinde önemli vasıtalar da olmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Her toplum, tarihin seyri içinde kendine has kültürel değerlerini meydana getirmektedir. Bu kültürel değerlerden bazıları zamanla toplumun ihtiyaçlarına cevap veremediğinden veya farklı sebeplerden dolayı kaybolmakta, bir kısmı ise halkın maddî ve manevî hayatıyla ilişkisini kesmeyerek varlıklarını sürdürebilmektedir.

Örf, âdet, gelenek, görenek ve halk inanışları, toplumların hayatında, eğitiminde, birlik ve beraberliğinde büyük rol oynar. Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş inanış ve pratiklerin gelecek nesillere aktarılması için bilimsel çalışmalar yapmak gerekmektedir. Bu çalışma böyle bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmayla, bugüne kadar hakkında geniş çaplı bilimsel araştırma yapılmamış olan Prizren Türklerinin kültürel yapısına, özellikle geçiş dönemlerine ilişkin örf, adet, görenek, gelenek ve halk inanışlarının günümüzdeki durumlarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, yüzlerce yıldır farklı kültür, din ve ırka mensup toplumlarla bir arada yaşayan Prizren Türklerinin hayatında fonksiyonelliğini koruyan inanışlar ve bunlara bağlı pratiklerin tespit edilmesi, kökleri binlerce yıl öncesine dayanan Türk kültürüyle benzerlik ve devamlılık gösteren yönlerinin olup olmadığını ortaya koyma imkânı verecektir.

Kapsam

Çalışma bölgesi olarak Kosova'nın Prizren kenti seçilmiştir. Yüzyıllar boyu Türk hâkimiyetinde kalmış olan Prizren, Kosova'nın en önemli kültür merkezlerinden birini

oluşturmaktadır. Farklı kültürlerin kaynaştığı Prizren, günümüzde de Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bir kenttir.

Prizren Türkleri, farklı dil, din ve ırka mensup diğer halklarla bir arada yaşamışlar, kendi benliklerini, kimliklerini ve kültürlerini unutmamışlardır.

Metod

Araştırma, teorik ve uygulamalı olarak iki kısımdan oluşturulmuştur. İlk aşamada, konuyla ilgili geniş kapsamlı literatür taraması yapılarak konunun teorik çerçevesi oluşturulmuştur. İkinci aşamada ise, araştırmanın amacı doğrultusunda saha çalışması bölümü gerçekleştirilmiştir. Alanda derleme yapmak için Prizren'e gidilmiş, birebir görüşmeler yapılmıştır.

Sahadan derlenen geçiş dönemleriyle ilgili inanış ve pratikler ele alınırken, hem gelenekle belirlenmiş ideal biçimi, hem de sosyal, ekonomik ve dinî sebeplerle, ideal biçimden farklılaşmış da olabilen günümüzdeki durumu verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca günümüzde uygulanmayan, ancak hafızalarda hala canlı olarak yaşayan pratiklere de değinilmiştir. Konuyla ilgili ulaşılabilen bütün yazılı kaynaklar taranmıştır. Bu kaynaklardan faydalanırken, seçilen konunun genişliği ve sınırları çizilmiş bir zaman içinde sürdürülme gerekliliği, araştırmanın, konuyla ilgili genel bir model oluşturma iddiasından çok bölgenin analizini yapmayı hedeflemesi ve daha önceki çalışmalarını tekrara düşmemek için seçme yapılmıştır. Bu noktada çalışma alanı ile diğer bölgeler arasındaki bazı farklılık ve benzerlikleri gösterme esas tutulmuştur.

Sahadan tespit edilen verilerin, Türk kültürü içindeki sürekliliğini ve yaygınlığının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Prizren'deki Türklerin geçiş dönemleriyle ilgili âdetlerinin bugünkü durumu çalışmanın temelini oluştursa da, bu âdetlerin pek çoğunun oluşumu tarihin derinliklerindedir. Bu yüzden bugünü anlayabilmek için geçmişteki durumun da göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmüştür.

Çalışmada “tarama (survey) modeli” uygulanmıştır. Tarama modeli, “geçmişte veya halihazırda mevcut olan bir durumu kendi şartları içinde olduğu gibi tanımlamayı” amaçlayan araştırma modelleridir. Bu tür araştırmalar, kaynak araştırması, tarih araştırması ve alan araştırması diye de ifade edilirler. Tarama modellerinde değişik

betimleme yöntemleri birlikte kullanılabilceği gibi, problemin özelliğine ve araştırmanın amacına göre sadece bir betimleme yöntemiyle de araştırma yürütölüp sonuçlandırılabilir. Tarama modellerinde teknik zenginliği, araştırmada muhtemel boşluklar ve kör noktalar kalmasını önlemenin en kestirme yoludur. Aynı şekilde bir alan taramasında kullanılabilcek bütün bilgi toplama ve veri çözümleme teknikleri araştırma sürecinde kullanılmalıdır (Cebeci, 2002:14-17).

Çalışmamızda, gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Gözlem, araştırmacının bir sosyal grubun içine girerek, nasıl fonksiyonel olduklarını, kurumlarının neler olduğunu ve hangi değerlere sahip olduklarını görmesi demektir. Bütün bilim dallarında yıllardan beri kullanılan yaygın bir bilgi toplama tekniği olarak bilinmektedir. Genel olarak, bireylerin değişik ortamlarda sergilediği çeşitli davranışlar hakkında onları gözlemleyerek bilgi toplamak için kullanılır. Pratik olması ve kullanma kolaylıkları bakımından bilimsel çalışmalarda gözlemin belirli bir yeri vardır. Fazla araç kullanmayı gerektirmediği için kolayca uygulanabilen gözlem, tek veya grup olarak bireyin içinde bulunduğu çevre şartlarını ve etkinlikleri değiştirmeden, onun gözlenebilir bütün davranışları hakkında kolayca bilgi toplamaya fırsat veren bir tekniktir.

Etnografik araştırma, katılımlı gözlem adıyla da bilinen bir araştırma metodudur. Bu araştırmada insanları ve davranışlarını tabii şekliyle gözlemlemek için alana (gerçek dünyaya) inilir. Çevre şartlarında herhangi bir kurgulama yapılmaz ve gözlemlenen olguya müdahale edilmez.

Toplumbilimlerinde, köy, kırkent (gecekondu) ortamındaki komşuluk ilişkileri, doğum, evlenme, ölüm gibi sosyal olaylar, işçi-işveren, memur-amir gibi yönetim ilişkilerinin araştırılmasında gözlem tekniği kullanılmaktadır (Gökçe, 1992: 96-98).

İlkel ve geleneksel toplumlarda araştırma yapan gözlemciler, inceleme konularına iki farklı açıdan bakarlar.

- a) Bir yabancı gibi, dıştan içe doğru
- b) Toplumun bir üyesi gibi, içten dışa doğru

Olup bitenler aynı kaldığı halde, bakış açısının ve yönünün değişikliğe uğraması, araştırmanın yani gözlem ve yorumların önemli ölçüde değişikliğe uğramasına yol açabilir. Bir toplumu, gözlemlenen toplumun kendi anlam, ilişki ve değerler sistemi yönünden incelemek anlamına gelen emik yaklaşım ile, aynı toplumu gözlemcinin seçeceği daha genel bir anlam, ilişki ve değerler düzeni açısından anlayıp, anlatmak demek olan etik yaklaşım arasında önemli ayrılıklar vardır.

Etik bir gözlem yapmak isteyen gözlemcinin emik yaklaşıma doğru kayması ne kadar kaçınılmaz ise, emik olduğu kabul edilen gözlemcinin etik görüşlere doğru kayması o kadar mümkündür. Gözlemcinin incelediği toplumun dilini konuşması bu dönüşümü kolaylaştıran bir ortamdır. Emik ve etik yaklaşımlar arasındaki karşılıklı etkileşim ve girişim bir veri olarak kabul edilirse, “her saha çalışması aslında iki kültür sisteminin ortak bir ürünü olarak sonuçlanmaktadır” denilebilir (Güvenç, 1999:138-140).

Halkbilimi çalışmalarında, folklor olay ve olgularına veya kültürüne dıştan bakış açısı olan: “etik yaklaşım” ve içten bakış açısı olan “emik yaklaşım”ın birlikte kullanılması, değerlendirme çalışmalarında bunların dikkate alınması gereklidir (Çobanoğlu, 2000:74).

Görüşme (mülakat), araştırılan konuda sözlü olarak bilgi toplama tekniğidir. Mülakat sırasında bu amaçla hazırlanan görüşme cetveli ve görüşme anahtarlarından yararlanır. Daha önce hazırlanmış sorulara verilen cevapların kayıt altına alınması işlemidir. Bu teknikle bilgi ve düşüncesinden faydalanılacak kişilerle birebir ilişki söz konusudur. Görüşme anahtarında ise öğrenilmek istenen konular maddeler halinde listelenir. Sorular standart olarak hazırlanmamıştır. Geniş, derinlemesine ve ayrıntılı bilgi toplamak istenen özel durumlarda kullanılır. Araştırmacıya soru sormada, bilgi toplamada, içerik, biçim, özellik ve zaman bakımından büyük bir özgürlük, duruma göre hareket etme imkânı tanınmaktadır (Gökçe, 1992:99-104).

Görüşme (mülakat) folklor derleyicilerinin en çok kullandığı alan araştırması tekniğidir. Görüşmeyle derleyici, kaynak kişinin bildiği, yaptığı, yapmış olduğu şeyleri bunların sebeplerini öğrenir. Derleyici bu yolla kişinin iç dünyasını, kültürünü ve buna dair bilgisini öğrenir. Görüşme (mülakat) ayrıca derleyiciye halk kültürü malzemesinin aslını verir (Çobanoğlu, 2000:80).

Çalışmamızda elde edilen her türlü bilgi, fonksiyonalist bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma bölgesinde görülen geçiş dönemi uygulamalarının, toplum içinde hangi ihtiyaçlara cevap verdiği, günümüze gelene kadar zaman içinde sosyal ve kültürel değişmelerle bünyesinde ya da fonksiyonunda ne gibi değişikliklerin olduğunun tespit ve tahlilinin yapılması amaçlanmıştır. Folklor unsurlarının fonksiyonlarını ortaya koyarak değişmeleri gözlemek, yaptığımız tespit ve değerlendirmelerle millî kültüre ve dolayısıyla evrensel kültüre katkıda bulunmak folklorcuların asli görevidir (Eroğlu, 1990:302).

Fonksiyonalist bakış açısı, folklor olay ve ürünlerinin halkın hayat düzeni içinde son derece uyum göstererek işleyen, belirgin ve fonksiyonları olduğu ileri süren görüştür (Tan, 2000:15). Fonksiyonel kuramla birlikte halkbilimin toplum ve topluluk hayatındaki “birleştirme” veya “birleşme” işlevi ortaya konulmuştur (Çobanoğlu, 2000:237).

Literatür Taraması

Araştırma konumuzla ilgili olarak yapılan literatür taramasında, Prizren Türk halk kültürü konusunda bilimsel bir araştırma yapıp incelenmediği anlaşılmıştır. Bölgede Türkçe olarak yayınlanan Bay, Çevren, Esin vb. dergilerde folklor denemelerinin olduğu tespit edilmiş, denemelerin içeriklerinin sınırlı olduğu anlaşılmıştır.

Kosova ile ilgili yabancı kaynaklardan arasında Noel Malcolm'un, “Kosova” adlı çalışması yer almaktadır. Bu çalışmasında Malcolm, özellikle tarihi olaylar ve etnik unsurların birbirleriyle ilişkilerinden bahsetmektedir.

Kosova ile ilgili olarak yapılan bilimsel tezlerin uluslararası ilişkiler, tarih ve sosyoloji alanlarında olduğu, folklor alanında yeterli çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu konuda yapılan tezlerden bazıları şunlardır:

Muzaffer YILMAZ, Balkan Harbinden Günümüze Kosova, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

Tezin içeriğinde, Kosova'nın genel perspektifi, Osmanlı Devleti'nden ayrılana kadar Kosova'nın tarihçesi, Sırp egemenliğinde Kosova'nın durumu yer almaktadır.

Ahmet Meriç ÖNEN, Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç Ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Tezin içeriğinde, Kosova sorununun Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılım süreci sonrasında ortaya çıkmış bir gelişme gibi görünmesine rağmen, sorunun temelinde geçmişten gelen birçok problemlerin bulunduğu, Kosova'nın nihai statüsünün ne olacağı konusunda tarihin derinlemesine incelenmesi gerektiği, günümüzde yaşananların gerisinde unutulmuş ve yakın geçmişte olan olaylar ve ilişkiler yer almaktadır.

Pınar YÜRÜR, Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Tezin içeriğinde, Yugoslavya Federasyonunun 1991 yılında dağılması ve Federasyonu oluşturan dört cumhuriyetin bağımsızlıklarını ilan ederek ayrı birer cumhuriyet olmasından sonra Sırbuların bu bölgelerde sınırlarını korumak amacıyla başlattığı saldırıların kanlı savaflara yol açtığı, Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te başlayan çatışmaların ancak Uluslararası örgütlerin müdahalesi ile durdurulabildiği, Kosova'yı bugünkü çatışmaların ortasına iten sebepler tarihte yaşanan önemli gelişmelere dayandığı yer almaktadır.

Orhan ERDEM, Kosova/ Prizren Bölgesinde Yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2003.

Tezin içeriği, Kosova / Prizren bölgesinde yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapılan alan araştırmasından oluşmaktadır. Bu araştırmada bölgede yaşayan Türklerin, eğitim, ekonomi, siyasi yapı, gelecekle ilgili beklentileri gibi konularda genel düşüncelerini ortaya koymaya anket çalışması yapılmıştır.

Sahada Karşılaşılan Güçlükler

Çalışma konusuyla ilgili sıkıntılardan biri, bir başka coğrafyada yaşayan Türklerin halk kültürlerini araştırma yapmanın zorluğudur. Ulaşım imkanları, zaman sıkıntısı, ekonomik sebepler gibi faktörler Prizren Türk halk kültüründe geçiş dönemleri konusundaki araştırmamızda önemli ölçüde sıkıntı oluşturmuştur. Çalışma konusu, sahada uzun kalmayı, ayrıca ayrıntılı ve açıklamalı sorularla görüşmeler yapmayı gerektirmektedir. Araştırmanın sahaya yönelik kısmında gözlem ve görüşmenin sadece bir kişi tarafından yapılabilecek olması, anketör kullanma imkânının olmaması sahada yaşanan sıkıntılardan birisidir.

Kaynak toplama konusunda yaşanan en büyük sorun, araştırma yapılabilecek zengin kaynakların olmamasıdır. Bu sorunu çözebilmek için, Kosova'da yaşayan ve çalışmaları Kosova'daki Türkçe gazete ve dergilerde yayımlanan araştırmacılarla görüşülmüştür. Bölgede Türkçe olarak yayınlanan Bay, Çevren, Esin vb. dergilerin ulaşılabildiğimiz bütün sayıları taranmış, araştırmamıza katkı sağlayabilecek kaynakların fotokopisi temin edilmiştir.

Alan araştırması sürecinde, görüşme yapabileceğimiz kişilere ve kayıt yapabileceğimiz ortamlara yönlendirme konusunda, çalışma konumuzla ilgili kaynakların temininde Kosova'da Türklüğün yaşatılması, Türk kültürünün kaybolmaması için yaptığı faaliyetlerle bilinen araştırmacı ve yazarların önemli destekleri olmuştur.

Anadolu'nun ve Türk dünyasının farklı bölgelerindeki doğum, evlenme, ölüm âdet ve inanmaları, bizim sahada tespit ettiklerimizin benzeyen/benzemeyen yanlarıyla ilişkilendirilmiş, bölgede ilk kez yapılmış olan bu çalışmayla saha kültürüne katkıda bulunmak istenmiştir.

BÖLÜM 1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

1.1. Kosova Bölgesi

1.1.1. Tarih

Balkanlar tarih boyunca tüm medeniyetlerin ilgi odağındaki bir coğrafya olmuştur. Kosova ise coğrafi konumu itibarıyla Balkanların düğüm noktasını teşkil etmektedir. Bu bölgeye hâkim olan medeniyet Asya ve Avrupa arasındaki boğazlar üzerinden en kısa geçiş yolunu kontrol edebilmiştir. Yüzyıllar boyunca Asya ve Avrupa arasında süregelen savaşlar Balkanlar'ın ve Kosova'nın kritik bir bölge olarak önemini arttırmıştır. Tarih boyunca İliryalılar, Bizanslar, Hunlar, Bulgar Türkleri, Avarlar, Slavlar, Osmanlı Türkleri, Sırp ve Arnavutlar arasında sürekli el değiştiren bu coğrafya, üzerinde yaşayan her topluluğun derin izlerini ve kültürel özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Birçok hâkim unsur tarafından, kendisinden önceki toplumun kültürel değerleri tahrip edilmiş, hatta düşmanlıklar cinayetleri ve arkasından katliam derecesine varan şiddet olaylarını ortaya çıkarmıştır.

Kosova'yı oluşturan birçok etnik unsur diğerine veya diğerlerine karşı nefret ve kin duyguları beslemektedir. Bunun temelinde tarihten gelen, şiddet olaylarının sebep olduğu düşmanlıklar yatmaktadır. Fakat olayların yalnızca bir etnik grubun hataları sonucunda bu noktaya geldiğini söylemek mümkün değildir. Günümüzde yaşananları ve gelecekte meydana gelebilecek olayları iyi tahlil edebilmek için, geçmişin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Genellikle homojen, tek bir etnik gruba ait bir Kosova yaratmaya dönük projelerin tamamı boşa çıkmıştır. Bu projeleri hayata geçirmek adına yapılan baskılar ve uygulanan şiddet geri teperek, daha kuvvetli, ters yönlü şiddet olaylarını tetiklemiştir. Sonuçta kazanan olmazken, kaybedilenlerin ve boş yere dökülen kanların sonu gelmemiştir (Önen, 2006:26).

Bizans İmparatorluğu, hem kuzeyden gelecek, barbar akınlarına karşı hem de Hıristiyan Katolik mezhebinin düşmanlığına karşı Slavları tampon olarak kullanma isteğindeydiler. Bunu başarmanın en iyi yolu olarak da Slav kabilelerini Ortodoks Hıristiyan yapmaya dönük faaliyetler yürütmek olduğuna karar verdiler. Sonuçta Bizanslılar istediklerini elde ettiler ve Slavları 8. ve 9. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlaştırmayı başardılar. Bu dönem içerisinde Bizans'ın hamlesini gören

Papalık, Arnavutlar üzerinde uzun zamandır devam eden Katolikleştirme faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Bu mücadele Hıristiyanlığın düşmanları olarak görülen, Hıristiyan olmayan ve barbar kabul edilen kabile ve toplumlara karşı sürdürülen mücadelede zaman zaman geçici süreli birleşmeyi sağlarken, Katoliklik ve Ortodoksluk çatışması Hıristiyanlığın kendi içinde yüzyıllar boyu devam edecek ve hatta günümüze kadar etkisini devam ettirecektir. Bizans İmparatorluğu, Ortodoksluğu suretiyle desteğini aldığı Slavlar olmasa, Katolik Avrupa ile mücadelesinde çok ciddi zorluklar yaşayacaktı. Ortodoks cemaati tarafından aksi tezler ve düşünceler üretilmesine rağmen, Osmanlı'nın bölgeye gelişi sonucunda, Ortodoks Hıristiyanlar üzerindeki baskı hafiflemiştir. Bu durumun asıl sebebi, Ortodoksların, Osmanlı yönetimi altında özgürce ibadet ve dini yaşantılarını sürdürebilmesinde yatmaktadır. 500 yıllık Osmanlı yönetim sürecinde, münferit Ortodoks karşıtı olumsuz yaklaşımlar sergilenmiş olabilir. Ancak bu uygulamaların genel bir politika olarak düşünülmesi mümkün değildir. Aksi takdirde bu kadar uzun dönem içerisinde Balkanlar coğrafyasında hiçbir şekilde bir Hıristiyan varlığından söz etmenin mümkün olmayacağı açıktır.

Bizans, Balkanlar'daki Slav kabilelerini Ortodoks Hıristiyan yapmasının arkasından, kültürel asimilasyon faaliyetinin ikinci adım olarak, buradaki Slavları Helenleştirme işlemine başlamıştır. Bizans'ın 11. yüzyıl başlarında Makedonya ve Kosova'da hâkimiyetini kurmasını müteakip, Helenleştirme sürecini başlatmıştır. 11. ve 12. yüzyılda Balkanlar ağırlıklı olarak Yunanca konuşan bir yapıya dönüşmüştür. Ayrıca toplumsal yapı değişmiş, Osmanlı'nın tımar sistemine çok benzeyen "Pronoia" denen bir mülk yapısı ile sosyal içerikli düzenlemelere gidilmiştir (Malcom, 1999:70).

Bizans hâkimiyetinde geçen yüzyıllarda Kosova'nın kuzeybatısına düşen Rascia Pronoiası, gelecekteki Sırp devletinin temelini oluşturacaktır. Rascia, Bizans hâkimiyetinde güçlü batı komşusu Diokleia'nın (Karadağ) gölgesinde kalmıştı. 12. yüzyılın başlarında Rascia (Sırp) üstünlüğü ele geçirdi. 1150'de Bizans İmparatorluğu karşısında almış olduğu yenilginin etkisi ile bir süre Rascia'nın ilerleyişi kontrol altında tutulmuştur. Fakat Bizans İmparatorluğu Rascia'nın yükselişine son verememiştir. 1160'lı yıllarda Rascia'yı yöneten yeni bir hanedan ortaya çıkmıştır. Stefan Nemenja, kendi adı ile anılacak hanedanlığını kurmuş, 200 yıl boyunca Balkanlar ve Kosova tarihine damgasını vurmuştur.

Stefan Nemenja, Kosova'nın kuzeybatısına düşen Rascia topraklarını miras olarak almıştı. Birkaç yıl amansız bir kardeş kavgası yürüttükten sonra, bütün Rascia'nın kontrolünü sağlamayı başardı. Sırp ve Slav hakanlarına verilen sıfatını alarak ve “Büyük Zupan” ilan edildi (Uzunçarşılı, 1998:196).

Bizans İmparatorluğu'nun iyice zayıf düşmesinden istifade ederek hâkimiyet alanını bütün Balkanlar'da genişletmeye başladı. Batıda Diokleia (Karadağ) ile Kuzey Arnavutluk'un tamamına yayıldı. Ayrıca Kosova'nın doğusu ve Makedonya'nın kuzey kesimleri Stefan Nemanja'nın kontrolü altına girmişti. Çok geçmeden Bizansın karşı saldırıları sonucunda, kazandığı toprakların bir kısmını kaybetmiştir. Nemanja'nın bu kadar kısa bir süre içerisinde böyle büyük bir başarı göstermiş olması bir şans değildi. Bizans'ın artık gücünün tükenmiş olması, onun bu denli rahat ilerleyebilmesinde en önemli etkendi.

Nemanja tahttan çekildiği 1196'ya kadar Rascia devleti, adı Sırbistan olarak ifade edilebilecek bir yapıya kavuşmuştur. Nemanja tahtan kendi isteği ile çekildi. Oğullarından muhtemelen en büyüğü olan ve kendi adını taşıyan Stefan, onun halefi olarak 1277 yılında ölene kadar Sırp topraklarında uzun ve başarılı bir saltanat sürdü. II. Stefan, 1208 yılında Kosova'nın büyük bir bölümünü, 1216 yılında ise, Prizren dâhil olmak üzere, Kosova'nın tamamını kendi kontrol alanı içerisine almıştır (Kocabaş, 1986:57).

II. Stefan'ın kardeşi Sava, 1219 yılında Ohri Başpiskoposluğuna bağlı olan Sırbistan Kilisesi'ne özerk statü kazandırmıştır. Sava, Ohri'deki Başpiskopos ile Patriğin arasındaki kavgadan faydalanarak böyle bir kazanım sağlamış, özerk başpiskoposluk makamına oturarak Sırp Ortodoks Kilisesi'ni yeniden düzenlemiştir. 1235 yılında öldüğünde aziz ilan edilmiştir. Sava'nın asıl yapmak istediği, yeni kurulan Sırbistan'da, Ortodoks kimliğinin birleştirici ve temel değer olarak yerleşmesini sağlamaktır.

II. Stefan'ın Katoliklerin elinden taç giymesine ve ülkesini Roma'ya bağlama vaatlerinde bulunmasına rağmen, böyle bir şey hiç gerçekleşmemiştir. Stefan Vatikan'ı Bizans'a karşı kullanmış, Vatikan ile ters düşmemeye özen göstermiştir. II. Stefan Ortodoks ve Katolik dünya arasındaki çıkar mücadelesini kendi lehine kullanarak hâkimiyet alanını geliştirmek amacıyla, çok akılcı bir politika izlemiştir.

Sava, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin ilk temellerini ve vakıflarını II. Stefan döneminden önce, Sırpların Kosova topraklarına yerleşmesinden evvel yaşadıkları Rascia bölgesinde kurmuştur. 13. yüzyılın sonlarına doğru bu bölgeye Tatar ve Kuman (Kıpçak) Türkleri'nin saldırısı üzerine Kilisesi'nin merkezi Kosova'nın batısında yer alan İpek bölgesine taşınmıştır. 13-14. yüzyıl, Kosova toprakları üzerinde Sırp Kilisesi'nin yayılmaya başladığı dönemdir. Stefan'dan sonra, Ortaçağ Sırp Devleti'nin başına geçen Milutin, Kosova'da birçok ünlü manastır ve kilise yaptırmıştır. Günümüze kadar ayakta kalan Kosova'nın Sırp ve Ortodoks kültürünün önemli eserleri onun döneminde ortaya çıkmıştır.

Milutin'den sonra yerine geçen Duşan'ın hükümdarlığında, Ortaçağ Sırp Devleti en parlak dönemini yaşamıştır. Duşan bugünkü Makedonya'nın başkenti olan Üsküp'ü alarak, burayı devletinin başkenti yapmıştır. Ayrıca özerk Sırp Başpiskoposluğunu, Sırbistan Ortodoks Patrikliği seviyesine yükseltmiştir. Arkasından yeni Sırp Patriği'nin elinden taç giyerek, kendisini Slav dilinde imparator anlamına gelen "Çar" Dusan ilan etmiştir. İmparatorluğu döneminde Bizans'ın içinde bulunduğu problemleri görerek, İstanbul'u fethetmeye çalışmış, ancak amacına ulaşmadan 1355'de ölmüştür.

Duşan'ın ölümünden sonra yerine geçen Çar Uros döneminde imparatorluk hızlı biçimde parçalanmıştır. 1371 yılında Uros ve ordusu, Meriç Nehri yakınlarında Osmanlı kuvvetleri tarafından yok edilmiş, Çar bu savaşta ölmüştür. Çocuğu olmayan Uros'un ölümü imparatorluğun sonunu getirmiştir. Bu savaş, sonuçları itibari ile en az Kosova Savaşı kadar önemli bir yer işgal eder.

Çar Uros'un ölümünün ardından Lazar Sırp Prenslüklerini I. Kosova Savaşı öncesinde birleştirmeyi başararak, Sırp topraklarının hâkimi olmuş, fakat Kosova Savaşı'nda hayatını kaybetmiştir (Önen, 2006:31).

Nemenja Hanedanlığı ile başlayan süreçte Kosova, Sırbistan tarihinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Kosova'nın kuzey bölgesinde kurulan hanedanlık topraklarının güneye doğru genişlemesi ile Kosova'nın güney sınırı bugünkü Makedonya'ya kadar ilerlemiştir. Böylece Kosova, hanedanlığın coğrafi olarak merkezi olmuştur. Sırp hâkimiyetinin Karadağ ve Kuzey Arnavutluğa yayılması sonucunda, Adriyatik kıyısından gelip, Kosova'nın içinden geçen ticaret yolları da önem kazanmıştır.

Nemenja Hanedanlığı döneminde, Arnavutlar hakkında hiçbir ciddi kayıt yoktur. Arnavutlar, Bizans İmparatorluğu'na duymuş oldukları nefretten ötürü, Sırların Bizans ile olan mücadelesinde Sırlara yoğun destek olmuşlardır. Kosova'da o dönem içerisinde kesintisiz bir Arnavut varlığı olduğundan kuşku yoktur. Ancak bütün bulgular, Ortaçağ Kosovası'nda Arnavutların ancak bir azınlık oluşturduğunu göstermektedir. Bu dönem içerisinde Sırların yoğun bir şekilde Arnavutları asimile etmeye çalıştıklarını iddia etmelerine rağmen, aslında Bizans'ın baskıcı asimilasyon sürecine karşı Sırlar ile Arnavutlar dostça yaşamışlardır. Böylece daha gelişmiş ve yerleşik hayatın standartlarını oluşturmakta Arnavutlara göre daha başarılı olan Sırp kültürünün sosyal dinamikler açısından baskın rolü neticesinde, zorlama olmaksızın Arnavutların Sırplaşmış olabileceği düşünülebilir. Sırlardan sonra Türkler Balkanlar ve Kosova'ya yerleşmemiş olsaydı, Arnavut kültürü bu atmosfer içerisinde eriyip gidebilirdi (Malcom, 1999:86-87).

Türklerin Balkanlar'da etkin olmalarını sağlayan önemli bir faktör, fethedilen bölgelerdeki insanları Müslüman yapmak gibi bir uğraşı içerisinde olmamalarıdır. Bu uygulama Türkleri diğer toplumlara karşı daha cazip ve ilgi çekici kılmaktaydı. (Malcom, 1999:269) Ayrıca Hıristiyan toplumlar arasındaki acımasız rekabet ve çıkar çatışmasının etkisiyle, kendi düşmanlıklarını Türk düşmanlığından çok daha ileride görüyorlardı. Katolik Avrupa, Osmanlı'yı yalnızca düşman olarak görüyordu. Oysa onlara göre hizipçi Bizanslılar düşmandan da beterlerdi (Sander, 1993:40).

Balkan ülkelerinin çoğunluğunda Osmanlı yönetimiyle ilgili olarak hüküm süren anlayış genellikle olumsuzdur. Osmanlılar, ele geçirdikleri her yerde ulusal kültürü yakıp yıkmış Asya kökenli barbarlar olarak tarif edilir. Ayrıca Balkanlar'ın yabancı olduğu bir kültürü zorla dayatmış olarak bilinir. Onlara göre Osmanlı Devleti her türlü ulusal kimlik duygusunu acımasızca bastırmıştır. Balkanlar'da geniş bölgelere Türk asıllı göçmenler yerleştirmişlerdir. Hıristiyan köylüleri çaresiz birer köle durumuna düşürmüşler, kölelik, işkence ve organ kesme gibi barbarca uygulamalar başlatmışlardır. Yerel Hıristiyan kiliselere tahammül edilmez baskılar uygulayarak halkı İslam'ı kabule zorlamışlardır. Üstelik şeriata bağınazca bir bağlılık göstermişlerdir.

Bu iddiaların tamamı yanıltıcı, yanlı ve yanlışdır. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı yönetiminden kurtularak bağımsız olmaya çalışan ülkelerde, aydınların ve tarihçilerin, Osmanlı karşıtı mücadelenin içine çekilmiş olması elbette anlaşılır bir durumdur.

Osmanlılar Balkanlar genelinde yönetici kesimi ve tımarlı sahipleri yöre halkından kişilerden belirlenirdi. Bu gerçekten yola çıkarsak, Osmanlı dönemi içerisinde meydana gelen olumsuz koşulların, Osmanlı tarafından değil kendi yerel yöneticileri tarafından yapıldığı gerçeğine de ulaşılabilir.

Osmanlı'nın Balkanlar genelindeki hâkimiyeti, çok iyi düzenlenmiş bir yönetim sistemine dayanıyordu. Adalet, hukuk düzeni ve ekonomik refah seviyesi Avrupa'nın başka bir ülkesine kıyasla çok iyi seviyedeydi.

Osmanlılar tümüyle yabancı bir sistemi dayatmamış, aslında fethettiği Hıristiyan devletlerde karşısına çıkan toplumsal hayatı, kültürel yapıyı, dini içerikli ayin merasimlerini korumuşlardır. Ortaçağ döneminde ulusal kimliklerin bastırılmaya çalışıldığı iddiası neredeyse anlamsızdır. Çünkü ulusal kimlik kavramı, henüz ortaya çıkmamıştı. Ulusal bilinç ve ulusal kimlik olgusundan ancak 1789 yılından sonra dünya genelinde söz edilmeye başlanmış, Balkanlar coğrafyasına ancak yüzyıl sonra egemen olmuştur.

Batılı tarihçilerin olumsuz iddialarından biriside, Türk asıllı göçmenlerin kitleler halinde yerleştirilmesidir. Söz konusu iddia, Balkanlar'da istisnai bir durum olup Bulgaristan, Trakya, Kosova'yı ve Makedonya'nın birkaç bölgesi ile sınırlı kalmıştır. Arnavutluk'u ve daha kuzeyde Slavların çoğunluğu oluşturduğu toprakları etkilememiştir. Osmanlı Balkanları yabancı bir toprak olarak değerlendirilmiyor, kendi öz vatani olarak görerek Türkleri iskân ediyordu.

Başka bir iddiaya göre de, Balkan halklarının Osmanlı döneminde köleleştirildiği üzerinedir. Ancak gerçekte, Balkan köylüleri Osmanlı Devleti döneminde köleleştirilmek bir yana feodal beyler karşısında daha fazla hakka kavuşmuştur.

Yerel kiliselerin cemaatlerine yol göstermeye devam etmesine hiçbir engel koyulmamıştır. Müslüman olanlar ile Türkler arasında hiçbir farkı gözetilmezdi.

Hıristiyanlar Rum Ortodoks Kilisesi çatısında görülürdü. Bütün Ortodoks Kiliseler, Fener Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlıydı. 1830'larda Tanzimat sonrası azınlıklara verilen haklar neticesinde, Balkan ulusları yerel kiliselerin daha bağımsız olması yönünde hamileri olan Rusya'yı kullanarak girişimlerde bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde Rum Ortodoks Kilisesi Balkanlar'da yaşayan Slav uluslarına ve kiliselerine çok yoğun baskı yapmıştır. Tanzimat sonrası Balkan Kiliselerinin tepkisi, Osmanlı'dan çok Rum Ortodoks Kilisesine yönelikti. Ayrıca Rusların kışkırtmaları da gerilimi arttırmıştır.

Hıristiyan tebaaya, yönelik kısıtlama olarak, farklı bir vergi yükü olduğu ifade edilmektedir. Oysa Müslümanların vermiş olduğu vergiyi de Hıristiyanlar vermiyorlardı. Osmanlı yönetim sistemi içerisinde, bazı eyaletler ve sancaklar farklı statüde değerlendirilip ona göre yasaların ve halk üzerine düzenlemelerin yapıldığı da bilinmektedir. Osmanlı bir bölgeden daha fazla vergi alırken, ticaret yapma hakkını kuvvetlendirip, askerlikten muaf tutmuştur. Vergiyi fazla veren bölgelerde askerlik süresi kısa tutulmuş veya tımar sahipleri daha az sayıda asker besleme hakkına sahip olmuştur. Hıristiyan ve Müslüman toplum arasında çok büyük farklılık oluşturan bir vergi yükü yoktur. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, askerlikten yönetim kademelerinin tamamına, sadrazamlığa kadar Hıristiyanlar yükselebilmekteydi. Ayrıca Osmanlı döneminin dış işleri dil bilmeleri nedeniyle Rumlar ve diğer Hıristiyan azınlık tarafından yönlendirilmiştir. Ticarete Ermeni ve Yahudilere ayrıcalıklar verilmiştir. Bu durumda göstermektedir ki Hıristiyanların da ayrıcalıklı olduğu durumlar mevcuttur (Malcom, 1999:112-125).

Osmanlı yönetiminde, Katolik Kilisesi ile karşılaştırıldığında Kosova'daki Sırbistan Ortodoks Kilisesi hiç kuşkusuz daha büyük, daha zengin, daha oturmuş ve daha ayrıcalıklıydı. Bu durumun, İslam dinine geçen Ortodoksların çok daha az olmasında önemli rolü vardır. Üstelik Ortodokslar, devşirme sisteminin bir sonucu olarak Osmanlı hanedanıyla olan aile bağlarını kullanmakta da becerikliydiler. Bölgenin Ortodoks halkı, Osmanlı'nın saray okulu olan Enderun'da okuyor ve devletin en üst kesimlerine kadar yükseliyorlardı. Devşirilen bu çocuklar, daha sonra kendi halk ve topraklarında yaşayan insanların kültürlerini korumak ve geliştirmek adına büyük hizmetler vermişlerdir. Bu yüzden birçok Hıristiyan aile o günün şartlarında, kendi

çocuklarının da bu fırsattan faydalanması için gönüllü oluyordu. Ayrıca, Ortodoks ailelerin genç kızları da Osmanlı'nın beyleri ve sancakbeyleri ile yapmış oldukları evlilikler ile Osmanlı yönetici kesimi ile akrabalık ilişkilerini oluşturmuş ve bu ilişkilerden çok iyi faydalanmasını bilmişlerdir (Önen, 2006: 38-39).

Batılı tarihçiler tarafından, Osmanlı'ya yönelik şeriatçı ve Müslüman bağınaz devlet yakıştırmaları yapılmıştır. Oysa Osmanlı İmparatorluğu hiçbir zaman dar görüşlü bir İslam devleti olmamıştır. Günümüz araştırmacıları 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı hukuk düzeninin adilliğine övgüler sunar. Kosova doğumlu tarihçi Celalzade Salih Çelebi (1499-1570), Kanuni Sultan Süleyman devri ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmede, “Zulüm ve şiddet kapıları, kanunların çivileri ile kapatılmıştı.” görüşünü dile getirmektedir.

15. yüzyıldaki Balkan fetihleri sırasında bu topraklardaki birçok Hıristiyan şövalye, Osmanlı Sultanı'na askeri hizmet verme koşulu ile sipahi ocağına alınmıştır. Osmanlı fetihlerinden önce çoğunun toprak sahibi olduğu varsayılan bu Hıristiyan sipahilerin varlığı, ilk dönem Osmanlı devletinin temelinde Müslüman Gayrimüslim diye bir ayırım bulunmadığı yönünde çarpıcı bir kanıttır. Arnavutluk'la ilgili Osmanlı arşiv kayıtlarında 1431'den itibaren 335 tımardan 56'sının Hıristiyanların elinde olduğu belirtilir. 1455 tarihli bir kayıta da, 50 Hıristiyan sipahinin adı sayılır. Yine aynı yıla ait Vuk vilayeti vergi kayıtlarında, toplam 170 sipahi içerisinde, 27 Hıristiyan'ın adı sayılır.

Osmanlı döneminin önemli olaylarından birisi de, daha sonra Osmanlı'dan Arnavutların bağımsızlık mücadelesinin simgesi olarak görülen İskender Bey olayıdır. İskender Bey, günümüz Arnavut tarihçileri tarafından, Selçuklu Hükümdarı Alparslan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Fatih Sultan Mehmet'i gibi algılanmaktadır.

İskender Bey batı Kosovalı olan Kastriot ailesindedir. İskender Bey Osmanlı Saray mektebi olan Enderun'da iyi bir eğitim almıştır. Balkanlar'da Osmanlı Devleti adına üst düzey görevlerde bulunmuştur. İskender Bey'in, 1443'de Varna Haçlılarına karşı Sultanın emriyle Nis savunmasında görevlendirildiği bilinmektedir. Burada savunma yaparken kendi emrindeki Arnavut sipahiler ile birlikte savaş alanını terk ederek,

Arnavutluk'un kuzeyindeki Kroya Kalesi'ne gitmiş, kendisinin Hıristiyan olduğunu ilan ederek ayaklanma başlatmıştır.

Temmuz 1448'de II. Murat, İskender Bey'in başlattığı ayaklanmayı ezmek için Arnavutluk'a büyük bir ordu göndermiştir. Bunu fırsat bilen Macar Hükümdarı Hunyadi esas olarak Macarlardan oluşan, ancak içinde Ulah (Rumen), Alman ve Çek paralı askerler olan bir ordu hazırladı (Sander, 1993:41).

Hazırlıklarının son aşamasında Hunyadi'nin Arnavut soylusu ve Osmanlı'ya bağlılığını ilan etmiş olan Brankoviç'i de kendisine katılması için ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Brankoviç Hunyadi'nin Sırp topraklarından geçmesini engellemiştir (Malcom, 1999:121).

Hunyadi Sırbistan'a girdi ve Brankoviç'in hiçe sayarak ordusunu güneye, Morava vadisine yöneltmiştir. Hunyadi'nin planlarını haber alan II. Murat, İskender Bey'in bulunduğu bölge olan Kruja bölgesinden ayrılarak, Hunyadi'nin önünü kesmek için ordusunu Kosova'ya getirdi. Burası 1389'da Lazar'ın Osmanlı Devleti ile savaştığı yerle hemen hemen aynı yeri.

I. Kosova Savaşı'nda Lazar'dan farklı olarak Hunyadi'nin potansiyel bir üstünlüğü vardı. Önemli bir takviye kuvvet beklemekteydi ve Arnavut isyancılarından oluşan bu kuvvet her an gelebilirdi. Fakat Arnavutluk'un kuzey batısındaki topraklar için uzun süredir çekişmekte olduğu Venedikliler ile mücadeleye girmiş olan İskender Bey savaşa gelmedi. Tarihçilerin bildirdiğine göre Hunyadi, üç gün boyunca çarpıştı. Üçüncü gün ordusunun bir kanadı tamamen kuşatılıp imha edilmişti, bir de Ulah komutanının Türk saflarına katıldığı ifade edilmektedir. Macar ordusu kaçmaya başlayınca, Hunyadi'de kaçmak zorunda kaldı (Uzunçarşılı, 1998:63).

Brankoviç, ittifakı baltalamak yerine sefere katılmış olsaydı, Ulahlar ve Transilvanya'dan başlayıp Macaristan'ı, Sırbistan'ın tamamını ve Arnavutluk kıyılarını içine alan bir bölgede II. Murat'a karşı askeri ittifak kurulmuş olacaktı. Ancak bu dönemde Osmanlılara karşı, oluşturulan ittifaklar daima iç gerginlikler ve çekişmeler yüzünden uzun ömürlü olamamıştır (Malcom, 1999:118).

Brankoviç sonraki yıllarını egemenliğini güçlendirmek ile geçirdi. Hatta topraklarını Karadağ'ı da içine alacak biçimde genişletmeyi başardı. Yeni Sultan II. Mehmet'i hoş tutmak için elinden geleni yaptı. 1451'de tahta çıkan Sultan Mehmet, İstanbul'daki son Müslüman kuşatmasını başlattığında Osmanlı İmparatorluğu'nun isteği üzerine, bağımlı bir yönetici olarak görevlerini yerine getirip, İstanbul kuşatması için 1500 Sırp süvarisi gönderdi. Ancak Osmanlı Devleti, Macaristan ile yeniden ittifak kurmuş olan, hatta yeni bir Haçlı Seferi örgütlenmesi için Papa ile görüşmeler yaptığından şüphelenilen Sırp despotuna güvenmiyordu.

1454'de Sultan Mehmet, Brankoviç'in üzerine büyük bir kuvvet gönderdi. Kuzeydeki kalesine çekilmiş olan Brankoviç, Hunyadi'den yardım istedi. Fakat sonuç değişmedi. Aynı yıl içerisinde Sırbistan'ın güney ve orta kesimindeki toprakların büyük bölümü Türklerin eline geçmiştir. 1455'de daha da büyük bir ordu toplayan Sultan Mehmet, doğu Makedonya üzerinden Novo Bordo kentini, arkasından Kosova'ya yönelerek 21 Haziran'da Prizren'i aldı. Bu tarihten sonra Kosova Osmanlı toprağı olarak kaldı (Malcom, 1999:123-126).

1876 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyet ilan edilmişti. Osmanlı aydınlar devletin kurtuluşunun çoğulcu ve tüm halkların temsil edildiğı meşrutiyet yönetimi ile gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı.

1878 yılında Sırbistan ve Karadağ Osmanlı'dan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Kosova'da Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki ilişkiler bu dönemde kötüye gitmeye başlamıştır. 1877-1878'de Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'a verilen topraklardaki Müslümanlar kitleler halinde sürgün edilmeye başlandı. Bu sürgünün temelinde de bölgenin Müslümanlardan arındırılması, etnik açıdan saf bir yapıya dönüştürme amacı yatıyordu. 1877 yılının kış aylarında yapılan bu tehcir sonucunda binlerce insan yollarda donarak ölmüştür (Şimşir, 1968:110-140).

Etnik bakımından temiz bir toplum yaratmak, Sırbistan'ın devlet politikasıydı. Sırbistan'ın hamisi olan Rusya ise, Slav Irkından olan kardeşlerini bu konuda destekliyordu.

1908 yılında Avusturya'nın Bosna Hersek'i işgal etmesi sonucunda ise çoğunluğunu Boşnak Müslümanların oluşturduğu yeni bir göç dalgası gelmiştir.

Göç eden insanlar, genellikle Türkiye topraklarına yerleşmişlerdir. Ayrıca Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu bugünkü Kosova topraklarına da, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında, Balkanların kuzey bölgelerinden göç eden Müslümanların Kosova'ya yerleşmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu dönem içerisinde, Sırların da Kosova'daki evlerini terk ederek, daha kuzeye yerleştikleri ifade edilmektedir. Bunun gerçek nedeni Kosova'da Sırlara yönelik bir baskı olmasından değil, bölgenin ekonomik yapısının kötü olmasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı'nın Sırları sürmek gibi bir devlet politikası hiç olmamıştır. Sırların Müslümanları göç ettirme politikalarını Bosna-Hersek'te Müslüman Boşnaklara ve Kosova'da Arnavut ve diğer Müslümanlara yönelik uygulamış olmaları tarihten gelen Sırp politikasının doğal bir tezahürüdür (Önen, 2006:45).

1908 yılında, İkinci Meşrutiyet ilan edilerek, Sultan Abdülhamit Selanik'e sürgüne gönderilmiştir. II. Abdülhamit'in Balkanlar ve Ortadoğu'da kurmuş olduğu denge politikasını yürütmesi, İmparatorluğun dağılma sürecini geciktirmiştir (Akgündüz ve Öztürk, 1999:265-279).

Arnavut Müslümanlar, Osmanlı'nın dağılma sürecini ve Balkanlar'daki kargaşalı yapıyı yakından görüp, geleceğe dönük ciddi endişeleri, en az Türkler kadar taşıyorlardı. Çünkü yıllarca birlikte yaşadıkları ve halen Kosova genelinde kapı komşuları olan Sırların bağımsızlıklarını elde ettikleri 1878 yılından sonra Müslümanlara uyguladıkları sürgünü tüm acıları ile görmüşlerdi. Müslüman halkın bir kısmı, Sırp ve Karadağ topraklarından Kosova'ya göçüp gelmişlerdi. Müslüman Arnavut aydınların büyük bir çoğunluğu Abdülhamit'in politikalarını benimsiyorlardı. İttihatçıların Sultan Abdülhamit'i devirmelerinin ve yönetimi ele almalarının hemen arkasından, Kosova genelinde vergilerin arttırılması ile artan huzursuzluk Arnavutların ayaklanması ile sonuçlandı.

Ayaklanma İttihatçı Hükümet tarafından gönderilen birlikler tarafından bastırılmıştır. Kontrol ele geçirildikten sonra Kosova genelinde halkı silahsızlandırma yoluna gidilmiştir. Bu isyanı çıkaran Müslüman Arnavutlardan, kültürel gelenekleri nedeni ile silah taşımaktan zevk alan savaşçı bir yapıları olması nedeni ile silahlarının toplanması

amaçlı yapılanlara çok içerlemişlerdi. Ayrıca Kosova'da ve Balkanlar'da yaşananlardan, gelecekte hiç de güzel günlerin kendilerini beklemediğini bildiklerinden, kendilerini savunmak amaçlı kullanabilecekleri bu silahların ellerinden alınması huzursuzluklarını bir kat daha arttırıyordu.

Arnavutlar Osmanlı'ya sadık ve en güvenilir tebaayı oluşturmuşlardır. Nitekim Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını ilan edenler yine Arnavutlar olmuştur. Arnavutların büyük bir çoğunluğu İmparatorluğu savunmak için silah altına alınmaya hazırды. Fakat ittihatçıların silahlara el koymaları ve zorla askere alınma faaliyetleri Arnavutları çileden çıkarmıştır. Tito Yugoslavya'sında ve Enver Hoca'nın Arnavutluğu'nda uygulanan sistematik Türk karşıtı politikalara rağmen, Arnavutlar halk arasında Türklere ve Türk yönetimine karşı farklı bir sempati duymaktadır. Arnavutların Osmanlı'dan bağımsızlık hareketi, Balkanlar'ın o dönemdeki genel konjonktürü içinde kendi haklarını koruyabilecekleri düzenli bir yapıya kavuşmayı amaçlayan bir hareket olarak algılanmalıdır.

Bağımsızlığını elde eden Balkan Devletleri kendi aralarında çıkar mücadelesine başladılar. Karadağ Prensi Nikola, 1910 yılında Kral ünvanı aldı. Temel stratejisi, Arnavutluk'un kuzeyinde ve kuzeybatı Kosova'yı kapsayan bir coğrafyada hakimiyetini geliştirmektir. Bu bölgelerdeki her türlü huzursuzluğun kendisi için müdahaleye imkân oluşturacağı bir ortam hazırlamaya çalışıyordu (Andonyan, 1965:261-262)

Sırbistan, Karadağ'a göre daha ihtiyatlı bir politika izliyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'yı işgal etmesinden sonra, Sırbistan Devleti'nin tedirginliğini arttırmıştı. Bu durum Sırbistan'ın Osmanlıya karşı daha dikkatli ve dostane yaklaşım sergilemesini zorunlu kılmaktaydı.

Karadağ Kralı Nikola, Kosova bölgesini Sırlar ile paylaşma arzusu içerisinde Osmanlı karşıtı daha aktif bir politika üzerinde Sırbistan ile işbirliği yapmayı istiyordu. 1911 yılında, Osmanlı'dan ayrılma düşüncesindeki bir kısım Arnavut ayaklanmacı Sırbistan Devleti'nden destek istediğinde, Sırlar bütün Kosova'ya yayılmış bir ayaklanmadan kendi devletlerinin hiçbir çıkarı olmayacağını ifade etmişti. Böyle bir ayaklanmanın temelinde bağımsız bir Arnavutluk kurma düşüncesi vardı ve Sırp

politikası orada böyle bir yapının oluşmasını arzulamıyordu. Kosova'nın I. Dünya Savaşı öncesindeki kargaşalı yapısının devamı Sırp'lar açısından daha olumlu bir durumdu (Önen, 2006:47).

1911 Eylül'ünde, İtalyanların Osmanlı Devleti'ne savaş açması ve Trablusgarp ile Libya'nın büyük bir bölümünü işgal etmesi karşısında, Kosova'da Osmanlı karşıtı hareketleri yönlendiren ayaklanmacılar eylemlerine son verdiler. Çünkü yapılanların ancak Hıristiyan devletlerin Balkanlardaki işini kolaylaştıracağını ve Balkanlar'da işgal faaliyetlerini başlatacağını biliyorlardı.

İttihatçıların genel politikası, Osmanlı içerisindeki Müslümanları ayrı bir tasnifte değerlendirmek üzere kuruluydu. Avrupalı büyük devletlerin baskıları sonucunda, özerklik ve bağımsızlık kazanan Hıristiyan devletleri bir nebze hoş karşılayabilirken, Müslüman toplulukların bu konudaki talepleri İttihatçılar için kabul edilemezdi. Bu nedenle bugünkü Arnavutluk ve Kosova topraklarında yaşayan Arnavutların beklentileri hoş karşılanmıyordu. Bu yaklaşım Arnavut milliyetçileri daha da kızdırmıştı. Arnavutların istekleri devam etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konudaki yaklaşımlarındaki zayıflığı gören diğer Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'daki İtalyanlar ile olan savaşını da fırsat bilerek Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır.

1908 yılında Bosna-Hersek, Avusturya Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmişti. Sırbistan Avusturya'nın bu hareketini Balkan halklarına yönelik doğal bir müdahale olarak gördü. Aslında, Bosna-Hersek'i kendi ilgi alanında görüyor, ayrıca Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun kendisi için ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğunu hissediyordu. Bir süre bu tehditte ötürü Osmanlı ile dostane ilişkiler yürütmüştü. Öte yandan Balkanlar'da Osmanlı'nın iyice zayıf olduğunu görmüş ve Balkan Devletleri'nin Osmanlı'nın Balkanlar'daki topraklarını paylaşmak konusundaki istekliliğini görünce bu yarışta geç kalmamak zorunda olduğunu geç anlamıştır. 1878 Berlin Barışı ile umduğunu bulamayan Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlarda etkin bir politika izlemeye başlamıştı. Bosna-Hersek'in ilhakı ise, Sırbistan'ı aynı yönde bir politika izlemeye itmişti.

Rusya 1912 yılında, Bulgaristan ve Sırbistan arasında arabuluculuk yapmaya başladı. Bunun sonucu olarak iki devletin Osmanlılara karşı yaptıkları anlaşmaya daha sonra Yunanistan ve Karadağ'da katıldı. Birinci Balkan Savaşı, 1912 Ekiminde Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açması ile başlamış ve Osmanlı ordularının Balkan Devletlerine karşı yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Savaşı bitiren Londra Anlaşması sonucunda 1913 yılında Arnavutluk da bağımsızlığını kazanmıştır. Osmanlı Midye-Enez hattına kadar Balkanlar'daki bütün topraklarını kaybetmiştir. Kosova, Balkan Savaşları sonunda Sırbistan topraklarında kalmıştır. Sırpların Kosova'ya gelmesi ile birlikte Müslüman halka karşı genel Sırp Politikası'nın gereği olarak ciddi zulümler uygulanmıştır. Bu dönem içerisinde de Müslüman Halkın Kosova'dan Anadolu topraklarına doğru göç hareketi gerçekleşmiştir (Önen, 2006:48-49).

Balkan Savaşı bu noktada bitmiş değildir. Balkan Devletleri Osmanlı Devleti'nden kalan miras üzerinde anlaşamadıklarından, bu kez kendi aralarında savaşacaklardır. I. Balkan Savaşı sonrası düzenlemelerinden hoşnut kalmayan Yunanistan ve Sırbistan'ın 1913 yılında Bulgaristan'a saldırması ile başlayan II. Balkan Savaşı'na Romanya da katılmıştır. Osmanlı Devleti de fırsatı değerlendirerek, eski başkenti Edirne'yi ele geçirmiştir. II. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın yenilgisi ve 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile bitmiş, Osmanlı Devleti ve Sırbistan arasında da İstanbul Barış Antlaşması'nı imzalanmıştır. II. Balkan Savaşı'nın sonucunda yapılan anlaşmalar, Balkan devletlerinin sınırları içerisindeki Türk azınlıkların durumuyla ilgili hükümler açısından önem arz etmektedir. Türklerin din ve mezhep özgürlüğü, Türkçe öğretim yapan ilk ve orta dereceli okulların açılması gibi konularda anlaşma metinlerine girmiştir (Sander, 2002:324).

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte, Osmanlı Devleti'nin artık Balkanlar'daki 400 yıllık egemenliği sona ermiştir. Osmanlı Devleti Balkan toprakları içerisinde kendi soydaşlarından birçoğunu bırakarak ayrılmıştır. Savaş sonunda onlar için yapabildiği tek şey, dini vecibelerini yerine getirme ve Türkçe eğitime devam etme haklarını sağlamak olmuştur.

I. Dünya Savaşı sırasında, Kosova Avusturya-Macaristan işgali altındayken, Kosovalı Müslümanlar açısından Sırpların zulümleri geride kalmıştır. Avusturya-Macaristan

Kosovalı Arnavutlara Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesi gerektiği ortaya atmış, ancak böyle bir gelişmeye hiçbir zaman fiilen destek olmamıştır (Önen, 2006:50).

I. Dünya Savaşı sonunda, 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun diğer müttefikleri ile yenilmesinin ardından, İttifak Devletleri'nin orduları Sırp askerleri ile birleşerek Avusturyalıları Sırbistan'dan ve Kosova'dan çıkardılar. İttifak ordularının yerini hemen Sırp askerleri aldı. Böylece Kosova'da da bir kez daha Sırp hâkimiyeti kurulmuş oluyordu.

Yeni kurulan Yugoslav Devleti, 1 Aralık 1918'de ilan edildi. Resmi adı Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olan devlet, Sırbistan Krallığı, Karadağ Krallığı ve Avusturya-Macaristan'ın Sloven ve Hırvat toprakları dâhil edilmiş bir coğrafya üzerinde kurulmuştur (Kenar, 2005:43). 1920 yılında ise, Trianon Anlaşması ile Macaristan'dan ayrılmış olan Voyvodina, yeni kurulan “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı” ile birleşme kararı almıştır (Bora, 1995:38-39).

Batılı devletler, tekrar güçlü bir Germen yapısı ile karşı karşıya gelmemek için Avusturya-Macaristan'ı mümkün olduğunca çok parçacıklı bir yapıya büründürmenin peşindeydiler. Sırbistan merkezi yapısı içerisinde kurulacak olan, Yugoslavya oluşumunun Balkanlar'ın merkezinde, çok etnik unsuru bünyesinde barındıran en uygun çözüm olabileceği konusunda fikir birliği yaptılar. Bu çerçevede savaş sonrası İttifak Devletleri Avusturya-Macaristan'ın parçalarından olan Hırvatistan, Slovenya ayrıca Bosna-Hersek ve Sırbistan'ı aynı devlet çatısı altında buluşturma fikrine destek vermişlerdir (Yürür, 1999:6).

Yeni kurulan krallık oldukça fazla etnik unsuru bir arada barındırıyordu. Devletin % 43'ünü Sırp, % 23'ünü Hırvatlar, % 8.5'ini Slovenler, % 6'sını Boşnak Müslümanlar, %6 Türkler, % 5'ini Makedonlar, % 3.6'sını Arnavutlar ve yaklaşık % 8 bir nüfusu da Alman, Macar, Çingene, Ulah ve diğer milletler oluşturuyordu (Andonyan, 1975:87).

Sırbistan'ın I. Dünya Savaşı'ndan başarıyla çıkmış olması, sınırlarının ve ordusunun daha büyük olması, kurucu unsur olarak Sırbistan hükümdarının ülkenin kralı olması gibi birçok sebepten ötürü Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Sırp hâkim unsur konumundaydı. Krallık içerisinde dikkat edilmesi gereken önemli nokta, Sırp kimliğini

sahiplenen kişilerin sayısı % 50'lik oranı aşmıyordu. Doğal olarak baskın ve hâkim bir etnik çoğunluktan bahsedilemezdi (Önen, 2006:51).

Yeni kurulan Krallık giderek Sırp kimliğini öne çıkararak bir politika izlemiştir. Bu durum Krallık içerisinde yaşayan tüm etnik unsurların aleyhine gelişmiştir. Ancak Müslüman olan Türk, Arnavut ve Boşnaklar bu gelişmelerden daha fazla etkilenmişlerdir. Sırp lar özellikle geçmişten gelen Arnavut ve Müslümanlara olan düşmanlıklarını unutmamışlardır. Krallık içerisinde sayıları çok fazla olmayan Almanlar ve Slovenler bile azınlık olarak tanınıp hakları korunurken, Arnavutlar, Türkler ve diğer Müslümanlar bu hakka sahip olamamıştır. Ayrıca kendi dilinde eğitim görme hakkı tanınmamış, kamu alanında da Müslüman azınlıkların ana dillerini kullanmaları engellenmiştir. Türkler azınlık olarak, Sırp ların baskılarından çekindiklerinden mevcut yapıya boyun eğmek zorunda kalmışlardır. 1919-1924 yılları arasında Arnavutlar zaman zaman yönetime karşı ayaklanmışlardır.

1929 yılında Kral Aleksandır Karagorgiyeviç parlamentoyu fes ederek, yönetime el koymuş, ülkede yaşayan etnik azınlıkların ancak kendisine bağlı kalmaları halinde birliğin devamının sağlanabileceğini savunmuştur. 1929 yılında ülkedeki Sırp kimliğinin hâkimiyetini pekiştiren yeni bir anayasa hazırlanarak yeni oluşum “Yugoslavya Krallığı” olarak adlandırılmıştır. Arkasından tüm siyasi partiler kapatıldı. Tek kral, tek devlet, tek millet anlayışı benimsendi. Etnik grupların yaşadığı yerlere göre belirlenen sınırlar kaldırıldı (Akşin, 1993:103).

Kosova'nın 1912 yılında Sırbistan tarafından işgal edilmesinden itibaren, Sırp ların kontrolünde baskı altında bir arada yaşamaya başlayan Kosova'lı Müslümanlar, sosyal ve ekonomik birçok sıkıntıları göğüslemek zorunda kalmışlardır. Kosova'lı Müslümanlar içerisinde en kalabalık etnik grubu Arnavutlar oluşturmaktaydı. Türklerde bu baskıcı rejimden nasiplerini alsalar da, sayıca Arnavutlara göre daha az olmaları nedeni ile denge unsuru olarak algılanmış ve Arnavutlar kadar baskı görmemişlerdir. Arnavutların durumu, II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Sırbistan'da kontrolün 1941 yılında Alman işgal kuvvetleri tarafından ele geçirilmesine kadar geçen süre içerisinde kötüye gitmiştir.

Arnavut azınlık bölgede sayıca en geniş halk olmasına rağmen en güç şartlar altında yaşayan halk olmuştur. Yugoslavya Krallığı'ndaki Sırp etkisi giderek yoğunlaşan bir şekilde, eski Sırbistan olarak tanımladıkları Kosova bölgesinin demografik yapısını değiştirmek için farklı politikalar uygulamışlardır. Sırpların politikaları, Arnavutları öncelikle siz Türksünüz diyerek, Kosova'da yaşayan Türkler ile birlikte, Türkiye'ye göç etmeleri için teşvik etmek, arkasından da Slav kökenli kabilelerin Kosova bölgesine göç etmeleri yönünde teşvikler yapmak ve Kosova'da kalan Müslümanlara yönelik asimilasyon uygulamak üzerine kurulmuştur.

Yugoslavya Krallığı, 5 Aralık 1921 tarihinde imzaladığı azınlıkların korunması hakkında yasa uyarınca azınlıkların, resmi dilden farklı olarak kendi ana dillerinde ilköğretim yapmalarını sağlamakla yükümlüydü. Ayrıca yine bu yasada azınlıkların, kendi imkanlarıyla okullar ve eğitim kurumları oluşturma hakkı bulunduğu gibi, bu kurumlarda kendi dillerini kullanıp kendi ana dillerini özgürce yaşama hakları olduğunu da belirtilmekteydi. Bu bakımdan “Yugoslavya, doğum yeri, milliyet, dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın Krallık sınırları içinde yaşayan herkesin can güvenliğini ve hürriyetini eksiksiz biçimde sağlamayı üstlenmiştir.” ifadeleri anlaşma metninde çok kesin ve anlaşılır olarak yer almış olmasına rağmen bu kurallar tamamen ihlal edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı başlarken, okullardaki öğrencilerin çoğunluğu Sırp ve Karadağlı öğrencilerdi. Yalnızca onbin civarında Arnavut öğrenci vardı. Eğitim kadrosu yine Sırp ve Karadağlılardan oluşmaktaydı. Okullarda dersler yalnızca Sırp-Hırvat dilinde verilmekteydi. Bu politikalar Arnavut öğrencilerinin okullara devamını azaltmış ve Kosova'da % 90'ı okuma-yazma bilmeyen Arnavut halkı oluşmuştur. Türkler ise eğitimlerine Sırpça olarak devam etmişlerdir. Türk Hükümeti ise Kosova'da yaşayan soydaşlarına ve Arnavut kardeşlerine I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde çok fazla sahip çıkamamıştır (Malcom, 1999:323-325).

İki savaş arası dönemde Yugoslav Krallığına uygulanan bazı politikalar sonucu bölgede Slavların oranı büyük ölçüde artmıştır. Bölgede yaşam şartları zorlaşan Müslümanların bir kısmı kendi istekleriyle, bir kısmı da zorla Kosova'dan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır.

1930 yılından sonra Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşma, Balkanlar'da yumuşama yönünde ilk adımların atılmasını sağlamıştır. Balkan devletleri arasında Bulgaristan'ın da katıldığı bir dizi Balkan Konferansı toplanmıştır. Bu konferanslarda, Bulgaristan ve Arnavutluk'un istekleri konusunda uzlaşma sağlanamayınca bu iki devlet işbirliğinden çekilmişlerdir. 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Atlantı imzalanmıştır. Buna göre, dört devlet birbirlerinin Balkan sınırları konusunda güvence vermiyorlar ancak çıkarlarına yönelik bir tehdit durumunda birbirleriyle görüşmelerde bulunmayı taahhüt ediyorlardı (Kenar, 2005:56).

Balkan Atlantı 1937 yılında Yugoslavya'nın Bulgaristan ile yakınlaşması ile geçerliliğini tamamen yitirmiştir. Bu yıllarda, Yugoslav hükümetinin sınırları içindeki Arnavut halka karşı uyguladığı baskı ve göç ettirme politikaları, İtalya'nın Arnavutluk'a 1925'lerden itibaren göz dikmesi Yugoslavya ile İtalya'yı birbirine gizlice yaklaştırmıştır. Çünkü Yugoslavya'nın dışladığı Arnavutlara İtalya kucak açmıştır. Bu durum Yugoslavya'nın Arnavutları Kosova bölgesinden göç ettirme politikasını kolaylaştırmıştır. Arnavutlar Kosova'dan uzaklaştığı sürece demografik yapı Sırpların lehine geliştiği için, Arnavutların İtalya'ya gitmeleri Sırpları çok mutlu etmiştir.

Arnavutların baskılarla bölgeden kaçırılmasını yavaş bulan Belgrat hükümeti yeni arayışlara girmiştir. Sonunda hükümet Arnavut sorununun çözümü için Müslüman Arnavutların zorla göç ettirilmelerini öneren memorandumun uygulanmasına karar vermiştir.

Sırp memorandumunda ortaya konulan amaç, Kosova bölgesine bir yandan Slav nüfusun iskânı sağlanırken, diğer yandan da Arnavutları Türkiye, Arnavutluk ve İtalya'ya göç etmeye zorlamaktır.

Arnavutlar için bu topraklarda yaşamayı imkânsız hale getirmek, onların Yugoslav topraklarından göç ettirilmeleri için başlıca yöntemiydi. Memorandumda Arnavutlara ait eski arazi belgelerinin geçersiz sayılması, devlete ait bütün otlakların geri alınması, Arnavutların devlet, yerel yönetimler ve özel kuruluşlarda işten çıkarılmaları, Müslüman din adamlarına kötü muamele edilerek halkın din duygularının kışkırtılması gerektiğinden bahsedilmekteydi. Sırbistan'ın 1878'den beri başarıyla uyguladığı diğer

bir yöntem olan Arnavutlara ait köylerin ve kentlerin ateşe verilmesi de başka bir tedbir olarak bu karar kapsamında yer alıyordu. Arnavut nüfus, belirtilen yöntemlerle, para ya da tehditle göçe ikna edilmeli, başarılı olunamaması halinde polis terörüne başvurulmalıydı.

Arnavutları topluca ülkeden atma planıyla hareket eden Yugoslav hükümeti, 1933'ten itibaren Türk hükümeti ile çok sayıda Müslüman Arnavutun Türkiye'ye gönderilmesi konusunda görüşmelerde bulunmuştur. Pek çok öneri ve tartışmadan sonra anlaşmaya varılmıştır. Kosovalı Müslümanların bu planı yaşadıkları baskı ve yıldırma politikası nedeni ile makul karşıladıkları görülmüştür. Sırp hükümetinin bölgede uyguladığı politikalar ve yaşam şartlarının zorlaşması yüzünden iki savaş arası dönemde Kosova'dan 90 ile 150 bin arasında insanın göç ettiği sanılmaktadır (Malcom, 1999:326).

1940'lı yıllara gelindiğinde, Yugoslavya Alman yayılmacılığının etkisi altında sıkıntılı bir dönem geçirmekteydi. Almanya ekonomik bakımdan da giderek kendisine bağımlı hale gelen Yugoslavya'yı İtalya-Almanya-Japonya "Faşist Mihver"ine katılmaya zorluyordu. Bu baskı sonucu, Sırp Hükümeti başlangıçta Almanya'yı destekliyordu. Yugoslavya, 25 Mart 1942'de Almanya'nın baskılarının artması üzerine Faşist Mihvere katılmak zorunda kalmıştı. Bu antlaşmadan iki gün sonra General Duşan Simoviç önderliğindeki cunta, Yugoslavya'daki Kralı ve hükümeti devirerek yönetime el koymuştur. Bunun üzerine, Alman ordusu 6 Nisan'da Belgrat'ı bombalayarak Yugoslavya'ya girmiştir. 17 Nisan 1942'de Yugoslavya koşulsuz teslim olmuştur (Armaoğlu, 1991:374).

Bölge faşist güçler tarafından işgal edilir edilmez Arnavutlar geçmişte iskan edilen ve Slavlara verilen toprakları geri almak amacıyla Sırp köylerine saldırmışlardır. Arnavut halk Yugoslavya'nın parçalanması fırsatından yararlanarak yılarca süren Slavlaştırma politikasının intikamını almak istemişlerdir.

İki Savaş arası dönem olarak kabul edilen I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arasında geçen süreç içerisinde Kosova'da yaşananlar özellikle Arnavut ve Sırp toplumu arasındaki kalıcı düşmanlığı körükleyici mahiyettedir. I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Krallığın ana unsuru olan Sırpların, Arnavutlar başta olmak üzere

Müslüman azınlıklara yönelik baskı, sindirme, göç etmelerini sağlamak amaçlı yapmış oldukları zulümler kapatılması mümkün olmayan derin yaralar açmıştır. Arkasından Alman işgal ordusunun ülkeye gelmesi ile yüz bulan Arnavutlar, Almanların göz yummasından da istifade ederek, Sırlara olan nefretlerini Yugoslavya'nın işgal altında bulunduğu dönem içerisinde su üzerine çıkarmışlardır. Şiddet şiddeti doğurmuş ve iki toplum arasındaki mevcut olan gerilim ve tansiyon daha da kuvvetlenerek gelecekte yaşanacak bazı olayların temellerini atmıştır (Önen, 2006:58-59).

Yugoslavya, II. Dünya Savaşı'ndan sefaletten bitkin düşmüş bir ülke olarak çıkmıştı. Toplumun büyük bir kesimi geçimini tarımdan sağlamaktaydı. Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti Savaşın sonrasında Tito önderliğinde ciddi bir kalkınma planına başladı. Fabrikaların, hidroelektrik santrallerin, demir yollarının ve modern otoyolların inşasında büyük çaba ve enerji harcadı. Tito, Sovyetler Birliği ile Batı arasında orta bir yol tutturmak için politikalarını yumuşatması ve daha gerçekçi planlamalar yapması gerektiğinin farkına varmıştı. Bu noktada Tito önderliğinde, ekonomik olarak zor durumda olan Yugoslav köylülerini savaş sonrası yaşanan dar boğazdan kurtarmak amacı ile toprak reformu uygulandı. Toprağın çoğu çiftçilere bırakıldı. Savaş sonrasında topraklarını bırakıp şehre iş bulmak için gelen insanlara yönelik ciddi bir sanayileşme hamlesi başlatıldı (Stevanoviç, 2005:22).

Tito yönetimi, Yugoslavya'nın tam anlamıyla kendi kendine yetemeyeceğini çok iyi kavramışlardı. Doğu ve Batı arasındaki Soğuk Savaş iki büyük rakip doğurmuştu. Bu süreçte taraf tutmaktan uzak durmuşlar, saygı görmeleri ve desteklenmeleri şartlarıyla her iki tarafında yanında bulunmaya çalıştılar. Tito'nun gizli diplomasisi kısa süre içinde meyvelerini verdi ve Batı'dan açık vadeli krediler gelmeye başladı. Yugoslavya Cumhuriyeti'nin refah düzeyindeki bu artış, uzun bir dönem ülke içerisindeki etnik problemleri de unutturmuştur. Hatta Tito Yugoslavya'sının gelişmişlik ve refah düzeyi, birçok geri kalmış ve az gelişmiş ülkenin dikkatini çekmiş, yapılan ve uygulanan politikalar örnek alınmıştır.

Tito'nun kurmuş olduğu Yugoslavya Cumhuriyeti, 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgeyi içermekteydi. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya Cumhuriyetleri ile Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerini kapsayan Cumhuriyetler ve toplam 20 ulusal azınlıktan oluşmaktaydı. Diller, kültürler, gelenekler ve tarihler

bileşimi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na benzeyen bu yapı, hükümet, anayasa ve yasal sistem sayesinde değil, Yugoslavya'ya özgü görülen bir sosyalizm formu sayesinde bir arada tutuluyordu. Tito, hem gücün hem de birliğin sembolüydü (Davutoğlu, 2001:315).

1945'ten 1980 yılına kadar 35 yıl süreyle Yugoslavya'nın tek hâkimi olan Tito, Yugoslavya'yı oluşturan uluslar ve cumhuriyetler arasında gizliden gizliye süren rekabeti ortadan kaldırmak istiyordu. Bu nedenle ulus üstü bir söylemle, Yugoslavlık kimliğini oluşturmak istiyordu. Sırp'ların tahakküm, Hırvatların ayrılık taleplerini karizmatik kişiliği ile işbaşında bulunduğu dönemde önleyen Tito, Yugoslav Cumhuriyeti'nin yasalarını SSCB'nin 1936 tarihli anayasasından esinlenerek hazırlamıştır. Yugoslavya'nın 1946 tarihli anayasasında Kosova, özerk bir bölge olarak tanımlanıyordu. Zaman içinde özerkliğin kapsamı genişletilmiştir.

Tito döneminde Yugoslav Cumhuriyetlerinin federasyonun birer kurucu unsuru olmak dışında anlamı yoktu. Ama yine de bu cumhuriyetlerin tamamına devlet deniliyordu. Her devlet yapısı içerisindeki hâkim etnik kimlik gizli kapaklı diğer etnik unsurlara yönelik tarihsel düşmanlıklarını muhafaza ediyordu. Federal düzeyde her cumhuriyet kendi çıkarını savunuyordu, yani federal yapı içerisinde kendi devletinden olabildiğince az verip diğer devletlerden olabildiğince çok almaya çalışıyorlardı. Harcamalar federal hazineden yapılır, sonradan yerine konması gerekirdi. Fakat federal kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilen projelerin tamamı, geri dönüşü olmayan bir hibe yardımına dönüşmüştü. Bu yapı içerisinde, kaynakların dengeli dağıtılmadığını düşünen kurucu devletler arasındaki huzursuzluk her geçen gün artarak devam etmiştir. Sonuçta ortaya çıkan karmaşa, gelişmiş ve azgelişmiş cumhuriyetler arasında derin bir uçurum yaratmıştır. Slovenya ve Hırvatistan, Bosna, Karadağ, Kosova, güney Sırbistan ve Makedonya'ya oranla daha hızlı gelişmişti. Yönetim bu kutuplaşma sorununu çözmek için bir demokratik merkezîyetçilik siyaseti uygulamaya başladı. Böylece daha gelişmiş cumhuriyetler üretim fazlalarını az gelişmiş Devletlerin fonlarına devretmeye başladı. Fakat bu kez, Yugoslavya'daki tüm belediyeler, topluluklar, bölgeler ve eyaletler rakamsal göstergeler ile oynayarak, kendilerinin de azgelişmiş olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Az gelişmiş olan devletleri, geliştirme amacıyla alınan bu para, açgözlü yerel kadroların ortaya çıkardığı devasa projeler

tarafından yutuldu. Bu durum en çok, yüksek nüfuslu ve ekonomik verileri kötü olan Kosova Cumhuriyeti'nde belirgindi. Gelen paralarla Priştine'de devasa bir kütüphane, üniversite binaları, modern bir hastane, bir kültür merkezi, çeşitli siyasal kurumlara tahsis edilmiş binalar ve liderlere lüks konutlar inşa edildi.

Avrupa'nın en yoksul ülkesi ve dünyadaki ilk ateist devlet olan komşu Arnavutluk'un başkenti Tiran'la kıyaslandığında, bütün bu yapılar oradakilerden daha büyük, daha pahalı ve daha gösterişliydi. Arnavut diktatörü Enver Hoca ise, ülkesinin ekonomik refahından çok, emperyalist saldırılara direnecekleri binlerce sığınak inşa ettirmekle meşguldü.

Tito uyruk sorununa çözüm bulmak amacı ile 1974 anayasası kapsamında ülke genelinde tüm halklara yönelik daha fazla özgürlük tanıdı. Yeni anayasa, devlet birliği ve uyruk çeşitliliği arasında uzlaşma sağlamaya çalışırken, istemeyerek de olsa yeni problemlere yol açtı. Her cumhuriyet tek bir lidere, tek bir orduya, tek bir polis gücüne, tek bir diplomasiye ve tek bir ideolojiye sahipti fakat her birinin hedefleri farklıydı. Aslında 1974 Anayasası birçok özgürlükler tanınması açısından daha sonra Sırp tarafından çok fazla eleştirilecek ve Yugoslavya'nın çöküşünü hazırlayan neden olarak görülecektir.

Yugoslavya halklarını bir arada tutan en önemli unsur, Tito efsanesinin gücüydü. Ancak Josip Bronz Tito Slovenya'daki Kranj tepesindeki Brdo kalesinde, 4 Mayıs 1980 tarihinde öğleden sonra saat üçü dört geçte öldü. Onun ölümü, tüm Yugoslavya'da sonun başlangıcıydı.

Karizmatik kişiliği ile farklı yönelimleri olan Yugoslav ulusları arasında birlik sağlayan Tito'nun 4 Mayıs 1980'da ölümü, belki de parçalanmanın ilk adımını oluşturdu. Uluslar ve Cumhuriyetler arasında önceleri gizliden gizliye süren çatışma ve rekabet net bir şekilde ortaya çıktı. Eski Yugoslavya'nın Katolik ulusları olan Hırvatlar ve Slovenler Federasyondan ayrılmak, Sırp ise Ülke genelinde tahakküm kurmak istiyordu. Arnavutların isteği ise Cumhuriyet statüsü kazanmaktı ve bunu Tito döneminde bir çok kez çeşitli eylemlerle ortaya koymuşlardı. 1963 yılında Kosova'nın yetkilerinin genişletilmesi, 1968 gösterilerinin ardından Kosova'ya ve Voyvodina

federasyon içinde yeni haklar tanınması, Arnavutların bağımsızlık düşüncesini tetikledi.

Tito'nun ölümünün ardından Kosova 1981 yılında tekrar gösterilere sahne olmuştur. Kaynağını Priştine Üniversitesi'nden alan bu protesto gösterileri önce Kosova'ya, daha sonra da Makedonya ve Karadağ'ın Arnavutlarla meskun bölgelerine sıçramıştır. Kosova'da işsizlik seksenli yılların ortalarında Yugoslavya'nın diğer bölgelerine göre yaklaşık olarak üç kat daha fazlaydı. Enflasyonun her geçen yıl arttığı ve iş bulmanın bir imtiyaz olduğu ortamda, nüfusunun %90'ından fazlası Arnavut olan Kosova'da etnik gerginlikler hızla tırmanmaya başlamıştır. 1981 gösterilerinde daha öncekilerden farklı olarak Arnavutların bazı sosyal haklar talep ettikleri görülmektedir. Kosova'nın cumhuriyet yapılması taleplerinin yanı sıra bu vilayetin Arnavutluk'la birleşmesini savunanlar da olmuştur (Erdem, 2003:73).

1981 olaylarında Priştina Üniversitesi'nin ön plana çıkması bir tesadüf değildir. 1970 yılında kurulan bu üniversite kısa zamanda Arnavut milliyetçiliğinin merkezi haline gelmiştir. Priştina Üniversitesi'nin mezunları, Kosova'da ve ülkenin diğer bölgelerinde iş bulmakta büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu durumun değişmemesi ve ekonomik zorlukların her geçen yıl artması öğrencileri radikal bir siyasi çözüm aramaya yönlendirmiştir. Ancak Priştina Üniversitesi'nde başlayan olaylar alınan sert polisiye tedbirlerle bastırılmıştır. Resmi raporlara göre, 1981 gösterilerine tek bir din görevlisi ve din eğitimi alan öğrenci katılmamıştır. Kosova'daki Arnavut milliyetçiliği hareketinde din unsurunun önemli bir rol oynamadığı dikkati çekmektedir (Bora, 1995:111)

Beklemedikleri bu gelişmeler karşısında Yugoslav hükümetinin tepkisi iki şekilde ortaya çıkmıştır. Bir yandan Tiran, Kosova'daki olaylar nedeniyle sorumlu tutulmuş, diğer yandan da Kosova'daki parti ve hükümet bürokrasisi Arnavut milliyetçilerinden arındırılmaya çalışılmıştır. Aynı dönemde Sırplar, “iki ayrı Arnavut devletinin olamayacağını ve ulusal azınlıkların değil ancak ulusların kendi kaderini tayin etme hakkından yararlanabileceklerini” ileri sürerek Kosova'ya cumhuriyet statüsü verilemeyeceğine dair günümüze kadar devam eden bir polemik başlatmışlardır (Tılıç, 1999:118).

1980'li yıllarda Kosova'da Sırp ve Karadağlılarla Arnavutlar arasındaki gerginlik artarak devam etmekteydi. 1970'ten itibaren bölgedeki Slav azınlığın toplam nüfus içindeki oranı %18'den %13'lere düşmeye başlamıştı. Slav nüfusun göç eğilimi içinde olmasında, kendilerine yönelik siyasi baskının ve bazı münferit saldırı olaylarının da etkisi olmakla beraber, ekonomik yetersizliklerin önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

1981 yılındaki gösterilerden sonra Kosova'da olağanüstü hal uygulamasına geçilmiş ve Arnavut halka karşı yoğun bir baskı başlatılmıştır. Ancak alınan polisiye önlemler ve baskıcı metotlar beklenen sonucu vermemiş ve Kosova sorunu her geçen yıl önemini arttırarak Balkanların en ciddi sorunu olma niteliğini kazanmıştır. 1984 yılından itibaren Sırbistan Komünist Partisi içinde hızlı bir yükselişe geçen Sırp lider Slobodan Milosevic, Kosova sorunu kendi kariyeri için kullanılmaya başlamıştır. Milosevic, büyük ölçüde Kosova sorununu kışkırtarak önce Sırbistan Komünist Partisi liderliğini ele geçirmiş, daha sonra da Sırbistan Devlet Başkanı olmuştur (Tılıç, 1999:94-95).

1987 yılında Belgrad'da yapmış olduğu bir konuşmada Milosevic otonom vilayetler olan Vojvodina ve Kosova'yı kastederek Sırbistan'da idari bir birliğe gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ekim 1987'de yapılan Sırbistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin sekizinci toplantısında Milosevic partinin tek hâkimi haline gelmiştir (Bora, 1995:116).

1988 yılı içinde Sırbistan'ın değişik bölgelerinde “gerçek mitingleri” adı verilen ve Kosova'daki Sırp ve Karadağlılara yapılan baskıyı anlatmayı amaçlayan mitingler düzenlenmiştir. Bazı münferit olaylar abartılmış ve siyasi malzeme haline getirilmiştir. Kosova'da yaşayan Slavların değil, aksine Arnavutların Sırbistan Cumhuriyeti içinde azınlık oldukları vurgulanmıştır. Bu mitingler sonucunda Milosevic'in siyasi popülaritesini hızla yükseltmiştir (Erdem, 2003:75).

1989 yılında yapılan seçimlerde milliyetçi grubun adayı Miloşeviç rakibini geride bıraktı ve Sırbistan Komünist Partisi Başkanı oldu. Miloşeviç'in liderliği ele geçirmesi, Sırp milliyetçiliğinin Sırbistan'da iktidara gelmesini simgeliyordu. Miloşeviç, tükenen bir partinin son, yeni bir milliyetçi rejimin ilk lideri olarak Cumhurbaşkanı oldu (Stevanoviç, 2005:43).

Şubat 1989 tarihinde Sırbistan anayasasında Kosova'nın otonomisine önemli kısıtlamalar getiren bazı değişiklikler yapılmıştır. 1974 anayasasından geri dönüşü ifade eden bu anayasa değişiklikleri baskı altında tutulan Kosova meclisine de kabul ettirilmiştir. Sırbistan, Kosova ve Vojvodina'nın güvenlik, dış politika, mali, sosyal ve adli yönetimine dolaysız bir şekilde karışma hakkını elde etmiştir. Anayasa değişikliklerine karşı düzenlenen gösteriler şiddetle bastırılmış ve Sırbistan Kosova üzerindeki denetimini daha da yoğunlaştırmıştır (Bora, 1995:121).

Eylül 1990 tarihinde merkezi Zagreb'te bulunan "Kosova Cumhuriyeti Meclisi" oluşturulmuştur. Eylül 1991'de ise sürgündeki "Kosova Cumhuriyeti Meclisi" Priştina'da toplanarak, Kosova'nın diğer Yugoslav cumhuriyetleriyle ittifak yapma hakkına sahip bağımsız bir cumhuriyet olduğunu karar altına almıştır. Meclis ayrıca bu konuda bir referandum yapılmasını kararlaştırmıştır.

Sırp polislerinin engellemesine rağmen yapılan referandumda oy kullanabilenlerin %99,8'i Kosova'nın bağımsızlığı yönünde evet oyu vermiştir. Bunun üzerine Kosova Cumhuriyeti Meclisi 19 Ekim 1991'de bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kurulduğunu resmen ilan etmiştir. Kosova Cumhuriyeti, ilanının hemen ardından Arnavutluk tarafından tanınmıştır. Yine Ekim ayı içinde sürgündeki "Kosova Koalisyon Hükümeti" oluşturulmuştur. Ayrıca eski Yugoslavya bünyesi içindeki tüm Arnavut partileri kapsayan bir koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Kurul 24 Mayıs 1992 yılında yapılan ve Sırbistan tarafından geçerli sayılmayan seçimleri organize etmiştir. Güvenlik gerekçesiyle seçimlerden sonra feshedilen söz konusu kurul ancak 1993 yılında tekrar faaliyete geçirilebilmiştir. Bu kurula paralel olarak sadece Kosova'daki siyasi partileri içeren bir başka koordinasyon kurulu daha oluşturulmuştur (Malcolm, 1999:403-405).

Sovyetler Birliği ve NATO ilişkileri 1980'li yıllar içerisinde farklı bir boyut kazanmıştır. İki blok arasındaki rekabet, teknoloji savaşı ve nükleer silahlanma mücadelesi Sovyet Rusya'nın ekonomik koşullarını yıpratmış hatta çökme noktasına getirmiştir. Sovyetlerin tükenen ekonomisi ve kaynakları iki blok arasında barışçı adımların atılmasını zaruri kılmıştır.

Bu arada, Sovyetler Birliği'nde Marksist teoriye tamamen zıt olaylar gelişiyordu. KGB'nin dahi efendisi Yuri Andropov'un himayesindeki Mikhail Sergeyeviç Gorbaçev, perestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) adına komünizme sırt çeviriyordu. Komünizm, ideolojik gücünü kaybediyordu. Uzun süreden beri, gerçekliğe evrensel bir alternatif olarak görülen Marksizm, son demlerini yaşıyordu.

1990'lara gelindiğinde ise, Sovyetler Birliği'nin, arka bahçesi olarak adlandırılan etki alanı içindeki devletlere özgürlükleri tanınmıştır. Sovyet Rusya'dan bağımsızlığını kazanan ülkelerde yaşanan değişim rüzgârı ve ekonomik sıkıntılar nedeni ile insan kaçakçılığı, kara para, fuhuş, terörizm ve mafyanın kol gezdiği tüm olumsuzlukları bünyesinde barındıran bir yapı ortaya çıkmıştır. Dünyanın büyük bir bölümünü etkileyen bu düzensizlikler, tarihten gelen çok çeşitli düşmanlıklar ile birleşerek etnik ve dini temele dayalı çatışmaları bunun sonucunda etnik temizliğe dönük acımasızca yaklaşımları beraberinde getirmiştir (Önen, 2006:63-64).

Doğu Almanlar, Polonyalılar, Çekler, Macarlar, Romenler, Bulgarlar ve Arnavutların geleceği belirsizlik içine girmişti. Yıllarca siyasi olarak Moskova'dan bağımsız olsa da Sovyetler Birliği ile sıkı dostluk bağlarını korumuş olan Sırbistan komünistleri, işlerin yeniden eski haline dönmesini beklemekteydi. Miloşeviç, Gorbaçev karşıtı bir lider olarak kabul ediliyor ve glasnost konusunda kendi değişik çözümlerini sunarak, gereğinden fazla perestroikayı önleyebilecek biri olarak değerlendiriliyordu (Stevanoviç, 2005:38).

1989 yılında Kosova ve Voyvodina'nın otonomi statüleri Miloşeviç tarafından ortadan kaldırılarak iki özerk bölge doğrudan Sırbistan'a bağlandı (Önen, 2006:73). Miloşeviç, 1990 yılı içinde “Büyük Sırbistan” hayalini gündemde tuttu. Bu düşünceye göre, Büyük Sırbistan'ın sınırları Bosna Hersek'in tamamı, Hırvatistan'ın Sırpların ikamet ettiği bölümü, Kosova, Karadağ ve Batı Makedonya'ya kadar uzanıyordu. Milliyetçiliğin Sırbistan liderliği tarafından körüklenmesi, Sırpların yoğun veya azınlıkta bulunduğu yerlerde gerilimi yükseltti.

Miloşeviç'in Kosova'ya yönelik politikaları Arnavutların görevden uzaklaştırılması ile başladı. Özerk Kosova Vilayeti'nin Cumhurbaşkanı Azem Vlasi tutuklandı. Sırp hükümetinin Kosova üzerindeki egemenliğini reddeden İbrahim Rugova, Belgrat'ın

yasakladığı fakat engelleyemediği yasadışı olarak kabul edilen seçimlerde oyların yüzde 97'sini alarak 24 Mayıs 1992'de, Kosova Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı oldu. (Stevanoviç, 2005:55-62)

Miloşeviç, Eski Yugoslavya'nın parçalanmasını engellemek ve Sırp tahakkümünü ülkede yerleştirmek için büyük bir mücadele vermiştir. Bu mücadelesinde başarıya giden yolda her yapılanı mübah görebilmiştir. Nitekim Bosna'da yapılan zulüm ve katliamlar hayal edilmesi bile çok zor olan şiddet eylemlerini ortaya çıkarmıştır. Kosova Lideri Rugova'da bu dönem içerisinde sakinlik yanlısı politika sergilemiştir. Bosna Savaşı sonrasında, 1995'de Dayton Barış Antlaşması ile Kosova'lı Arnavutlar tarafından beklenen gerçekleşmeyince, Batılı güçlerin Kosova'ya yönelik hiçbir faaliyete imza atmamalarının etkisiyle Kosova Arnavutları, Rugova ve onun pasif stratejisine olan inançlarını kaybettiler. Kosovalı Arnavutlar ve Kosova dışında yaşayan Arnavutlar Bosna'da yaşananların kendi soydaşlarının başına gelebileceğinin endişesi ile, artık hiçbir güce güvenmeksizin farklı bir takım çözümler bulunması gerektiğini düşünmeye başladılar. UÇK yani Kosova Kurtuluş Ordusu'nu kurarak, Kosova'daki Sırp güçlerine karşı savaşıma kararı aldılar.

UÇK'nın faaliyetlerine başlayıp, Kosova'da bir takım yerleri geçici süre ile kontrol etmesi sonucunda, Miloşeviç'in Milis kuvvetleri ile güçlendirilmiş ordusu ve polis gücü UÇK cephesi olduğundan şüphelendikleri her yere saldırdı. Artık Kosova'da gerçek bir soykırım başlıyordu. Senelerdir medya, milliyetçiler, akademisyenler ve küçük faşist örgütler tarafından arzulanan, Arnavutları sürme ya da yok etme fantezisi bu operasyon çerçevesinde yürürlüğe konmuştur. Miloşeviç'in baskıları ve Kosova'da Sırp güçleri tarafından yapılanlar, NATO Güçleri'nin Kosova Harekâtı'na kadar sistematik bir biçimde devam etmiştir.

Sırp'lar Yugoslavya'yı eski güzel günlerine döndürecek ve bu yapı içerisinde kendilerine hak ettikleri yeri tanıyacağını ümit ederek seçtikleri liderlerinin kurtarıcı olmadığını anladılar. Sırbistan'ın tek çıkış yolu olarak Miloşeviç'i devirmek öngörülüyordu. Miloseviç'den sonra en uygun aday olarak Koştunitsa ortaya çıkmıştır. Yapılan ilk seçimlerde Koştunitsa başkan ilan edildi.

Milošević sonrasında iktidar olan iki lider Cumhurbaşkanı Koštunitsa ve Başbakan Cinciç ortak demokratik çizgilerine rağmen genelde birbirlerinden zıt yönlere gidiyorlardı. Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bu fikir ayrılığı Cinciç'in kararı ile sona erdi ve Miloseviç Bosna'da uluslararası güçlere teslim edildi.

11 Mart 2006 tarihinde hiç beklenmeyen bir şekilde Milošević'in ölüm haberi yayınlandı. Yargılanma süreci devam ediyordu. Tüm dünya ve Sırbistan'da Milošević'in öldürülmüş olabileceği ihtimali akıllara geldi. Fakat bu yönde bir açıklama olmadı. Milošević'in bu şekilde ölümüne, Bosnalı ve Kosovalı insanlar üzüldüler. Çünkü onun çok kolay öldüğünü ve katliamlara maruz kalan insanlar gibi acı çekerek ölmesini arzu ettiklerini açıkladılar.

Batılıların uyarılarına rağmen Sırp lar anlaşmaya yanaşmayınca, 24 Mart 1999'da NATO'nun Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'ne yönelik hava harekâtı başladı. Harekat 78 gün sürmüştü. NATO Hava Harekâtından sonra Haziran 1999'da Kosova'ya giren NATO Uluslararası Güvenlik Gücü (KFOR) ile Kosova'lı Arnavutların oluşturduğu savunma gücü UÇK arasında Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile UÇK'nın tamamen silahsızlandırılarak Kosova Koruma Gücü (Kosova Protection Corps - KPC) haline dönüştürülmesi öngörülmüştür. Anlaşmaya göre 01 Şubat 2000 tarihinde yeniden teşkilatlandırılan UÇK, kendisine TMK (Trupat Mbrojtjes Se Kosoves - Kosova Savunma Birlikleri) adını vermiştir.

KFOR ile yapılan Teknik İşbirliği Anlaşması gereğince TMK teşkilatında 3.000'i aktif, 2.000'i yedek olmak üzere 5.000 personel bulunması, bu personelin % 10'unun azınlıklardan oluşması öngörülmüştür. TMK'nın bugünkü yapısı, geleceğin Kosova Ordusu'nun çekirdeği olarak görülmelidir.

Kosova Harekâtı sonrasında, BM tarafından, Kosova'nın devletleşme sürecine destek olmak istikrarı ve güveni tekrar tahsis etmek amacıyla UNMIK (United Nations Interim Administration Mission In Kosova) BM Kosova Geçici Yönetimi, BM adına Kosova'da görevlendirilmiştir. KFOR (Kosova Force) NATO'nun Kosova Koruma Gücü, BM şemsiyesi altında güvenlik ihlallerini engellemek ve olabilecek çatışmalara mani olmak amaçlı oluşturulmuş çok uluslu bir koalisyon kuvvetidir.

UNMIK ve KFOR'un Kosova'da göreve başlaması ile birlikte, hayat normale dönmüştür. Buna rağmen, zaman zaman etnik temelli çatışma ve gerginlikler yaşanmaktadır.

1244 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı genel olarak Kosova'daki siyasi ve idari işler ile komşu ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesini UNMIK'e bırakmıştır. Ülkede güvenliğin sağlanması demokratik kurum ve kuruluşların yerleşmesini müteakip seçimle oluşturulan parlamentonun, ekonominin işler hale getirilmesi, demokrasi ve insan hakları konusundaki standartların yükseltilmesi gibi görevleri yerine getirmesi öngörülmüştür.

UNMIK, sorumluluklarını belli bir plan dâhilinde, seçimle oluşturulacak hükümete, ilgili bakanlıklara ve oluşturulacak yerli unsurlara (Kosova Polis Gücü, Kosova Mahkemeleri, Kosova Gümrük Muhafaza Teşkilatı, Kosova Kara ve Demiryolları İdaresi, Kosova Maliye Teşkilatı gibi), devredilmesini planlamaktadır.

Ekonomik koşulların her geçen gün kötüye gitmesi, artan işsizlik ve halkın geleceğe dönük umutların azalması UNMIK'in beklenenleri karşılayamadığı yönündeki düşünceleri kuvvetlendirmektedir.

Standartların istenen seviyede sağlanamamış olmasına rağmen, Arnavutların UNMIK'e baskıları sonucunda Sırbistan ve Kosova arasında, Kosova'nın nihai statüsüne yönelik müzakereler başlamıştır.

Kosova'nın geleceğini belirleyecek nihai statü müzakereleri devam ederken, Sırpların resmi tezi Kosova'nın Sırbistan'ın özerk bir bölgesi olduğu yönündedir. Sırp, Kosova yasama, yürütme, yargı yetkilerine sahip olmasını, kendi idari kurumlarıyla bölgenin iç yönetimine sahip olmasını kabul ederken, buna karşılık Sırbistan Kosova'nın egemenliğini elinde tutmayı hedeflemektedir. Belgrad'ın görüşüne göre, Kosova'nın askerden arındırılmış bölge haline getirilmesi ve Sırbistan'ın sınır, gümrük, maliye ve para politikaları üzerinde kontrolünü elinde tutarak, buna karşılık Kosova ve Sırbistan'ın aynı savunma ve dışişleri bakanına sahip olması ve BM'de aynı sandalyeyi paylaşmaları, savunma ve dışişleri politikalarının merkezileştirilmesi istenmektedir.

Arnavutların bağımsız Kosova için taviz vermez tutumu ve Sırbistan'ın Kosova'dan vazgeçmeme konusundaki ısrarı, bu iki zıt görüşü olumlu bir çözüme taşıma konusunda en ciddi engeldir. Karadağ'ın 21 Mayıs 2006 tarihinde yapılan referandum sonrası Sırbistan'dan bağımsız bir yapıya kavuşması, Kosovalı Arnavutların yıllardır süren bağımsızlık taleplerini daha da kuvvetlendirmiştir (Önen, 2006:80-136).

Yapılan müzakerelerde Sırplarla anlaşamayan Kosova Hükümeti nihayet 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan ve Rusya'nın baskılarına rağmen bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı başta Amerika olmak üzere pek çok ülke tanımıştır.

Bağımsızlık ilanı dünya medyasında âdeta deprem etkisi yaratmıştır. Dünya, bağımsızlığı kutlayan coşkulu Kosovalılar ile Sırpların Kosova'nın kaybindan kaynaklanan tepkilerini aynı anda izledi. Olayın ardından, Balkanlar'ın yeni çatışmalara sahne olup olmayacağı, gelişmenin Sırbistan, bölge ve genel olarak uluslararası sistemdeki etkilerinin ne olacağı tartışılmaya başlandı.

1.1.2. Coğrafi Yapı

Yugoslavya'nın en az gelişmiş bölgesi olan Kosova, 10.887 km² alana sahiptir. Başkenti Priştina'dır.

Özellikle Ekim – Aralık dönemi yoğun yağışlı geçen Kosova, her mevsimde yağış alan bir iklim yapısına sahiptir. Bölgenin 2.000 metrenin üzerinde rakıma sahip kesimleri hemen her mevsimde kar ile örtülüdür.

Kosova'nın kuzey ve doğu sınırında Sırbistan, güneyinde Makedonya, batısında Arnavutluk ve Karadağ bulunmaktadır. Coğrafi olarak, güney ve batı kesimi tamamen dağlık, kuzey ve kuzey doğusu nispeten daha küçük tepcelere sahiptir. Ülkenin ortasında, muhtelif kıvrımlarla güneyden kuzeye uzanan bir başka tepeler silsilesi daha bulunmaktadır. Bunun dışındaki arazi ovalıktır. Topraklar her türlü ürünün yetişmesine imkân verecek ölçüde verimlidir. Güneyde Şar Dağları, batıda Arnavutluk Alpleri, Karadağ sınırı bölgesinde Mokra Dağları, kuzeydoğuda Golyak Tepeleri bulunmaktadır (Önen, 2006:6-7).

Kosova, Balkanlar'a adeta tepeden bakan bir plato gibidir. Balkanlar bölgesindeki en yüksek rakımlı ve hâkim noktayı teşkil eder. Ayrıca bölgedeki merkezi konumu, neredeyse Kosova'yı Balkanların çekirdeği ve göz bebeği olarak öne çıkarır. Bu yapısı gereği, Kosova stratejik açıdan çok ciddi bir önem arz etmektedir. Kosova'dan çıkan akarsular, Balkanlara kıyısı bulunan Ege, Karadeniz ve Adriyatik'e dökülür. Bu nehirlerden ilki Lepenac, Selanik'e doğru akarak, Vardar Nehri ile birleşir ve Ege Denizi'ne dökülür. İkincisi İbar, Tuna Nehri ile birleşerek Karadeniz'e dökülür. Üçüncüsü ise, Drina'dır ve Adriyatik Denizi'ne dökülür.

Kosova, 10.861 kilometrekarelik küçük bir yüz ölçüme sahip olmasına rağmen, Balkanlarda önemli bir konuma sahiptir. Coğrafi konum olarak, Avrupa kıtasının güneyinde bulunur ve Balkan yarımadasının kuzeybatısında yer alır. Türkiye ile batı Avrupa ülkeleri arasında köprü görevini görür. Mikro düzeyde, Balkan ülkeleri ve Türkiye'nin batı Avrupa ülkeleri ile bağlantısını sağlar. Makro düzeyde ise, Avrupa-Asya-Afrika kıta ülkeleri arasında hem karayolu ve hem de demiryolu güzergâhı üzerinde bulunmaktadırlar.

Avrupa'nın en zengin linyit yataklarına ve değerli madenlere sahip olmanın yanında jeopolitik açıdan kilit noktada bulunmaktadır. Bu sonuncu husus geçmişten bugüne pek çok bölge dışı gücün Kosova'ya duyduğu ilginin nedenini açıklar.

Kosova'nın tarih boyu hep önem taşımasının nedenlerinden biri coğrafyaya daha doğrusu jeolojiye dayanır. Burası bütün güneydoğu Avrupa'nın mineral bakımından en zengin bölgesidir. Yugoslavya dünyanın üçüncü büyük magnezit üreticisidir. Batı Kosova'daki krom ve boksit yatakları da büyük önem taşır. Bölgede bir miktar bakır ve demir cevherinin yanı sıra kömür yatakları da yer alır. Kosova'nın maden ve mineral zenginlikleri Romalılardan Nazilere kadar birçok fetih ordusunun hedefi haline getirmiştir. 1941 yılında Yugoslavya'yı işgal eden Hitler, burayı işgal bölgelerine ayırırken, Alman işgal bölgesinin bu zengin maden yatakları ve bu madenleri işleyen fabrikaları içine almasını sağlamaya dikkat etmiştir (Malcolm, 1999:24-27).

Trepça madeninin (Kalay, Çinko, Gümüş, Altın, Bizmut, Pirit) kaynakları Yugoslavya'nın canlı kalmasını sağlamıştır. Glogovç'daki nikel madeni, Deve'deki krom madeni, Kosova ve Dukagin vadisinde zengin kömür yatakları bulunmaktadır.

(Yılmaz, 1995:43). Ekonomik değeri vaz geçilmez olan söz konusu madenler, Kosova'nın yer altı zenginlikleri bakımından önemini ortaya koymaktadır

1.1.3. Etnik Yapı

Kosova nüfusu 1998 verilerine göre 2.025 000'dir. Nüfusun % 62.7'si kırsal alanda, % 37.3'ü şehir ve kasaba merkezlerinde yaşamaktadır. Nüfusun % 81.5'i Kosova'lı Arnavut, % 10'u Kosova'lı Sırp, % 3.3'ü Boşnak, % 2.3'ü Latin kökenli (Ulah), % 1'i Goralı (Dağlı), % 0.6'sı Türk, kalanı Makedon, Bulgar, Macar ve diğer azınlıklardan oluşur. 1999 yılında NATO Harekâtı'ndan sonra, Kosova'da yaşayan 150.000 Sırp, Arnavutların uygulayabileceği şiddet olaylarından korkarak Kosova'yı terk etmiş ve Sırbistan'a veya diğer ülkelere göç etmişlerdir.

Kosova nüfusunun % 71.9'u Müslüman, % 19.9'u Sırp Ortodoks, % 3'ü Yunan Kilisesine bağlı Ortodoks, % 3'ü Katolik, % 1'i Protestan, % 7'si ise diğer mezheplerden veya inançsızdır (Önen, 2006:9-10).

Sırp İkinci nüfus ağırlığına sahipken, sadece Sırp nüfusun yaşadığı köylerin sayısı çok azdır. Şehir içinde yapılan modern konutlarda oturan devlet memurları ile şehir kıyılarında oluşmuş mahallelerde Sırp oturmakta iken son zamanlarda tamamına yakını Kosova'yı terk etmişlerdir. Sırp'ların, NATO müdahalesi öncesi % 8 olan nüfus oranları, göçlerden sonra önemli ölçüde azalmış ve %2'ye düşmüştür.

Türkler genel olarak şehir merkezlerinde kalmış bir nüfus yapısı göstermektedir. Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan yoğun Türk nüfusunun yaşadığı yerlerdir. Türkçe konuşanların sayısı 400.000 civarındadır (Tılıç, 1999:72-73).

Arnavutların büyük bir bölümü Sırp yönetimi tarafından kamu görevlerinden alındıktan sonra mecburen özel sektör içinde faaliyette bulunmaya zorlanmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak Kosova'da ulaştırma, ticaret, turizm ve lokantacılık gibi alanlarda özel sektörün belirgin bir şekilde canlandığı gözlenmektedir. Görevlerinden alınmış olan Arnavutların yaklaşık % 20'si sözü edilen alanlarda çalışmaktadırlar. Kosova'da yaşayan Arnavutlar özel sektörde faaliyette bulunmaya siyasi şartların sonucu olarak adeta zorlanmışlardır. Oluşturdukları gölge devlet ve özel sektörde sağlanan gelişmeler Kosova Arnavutlarının kendilerine güvenlerini arttırmaktadır.

Ancak söz konusu alternatif yapı gerçek bir garanti niteliğini taşımamaktadır ve gerilimin tırmanması durumunda Sırp yönetimine karşı kendini savunabilecek bir güce sahip değildir.

Sırp idaresi bu baskıcı tavrını Arnavutça yayın yapan basın ve televizyon üzerinde de sürdürmüş, önemli yayın organları kapatılmıştır. Kosova üzerindeki yoğun Sırp baskısı, yaklaşık dört yüz bin Arnavut'un Batı Avrupa ülkelerine ve Amerika'ya sığınmalarına neden olmuştur. Kosova'dan göç eden Arnavutlara paralel bir şekilde Hırvatistan'ın Krayina bölgesinden ayrılmak zorunda kalan Sırp lar, Sırp yönetimi tarafından Kosova'ya yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu şekilde, Sırp idaresi izlediği “etnik kolonizasyon” yöntemiyle Kosova'nın demografik yapısını değiştirme çabası içine girmiştir (Malcolm, 1999:409).

Kosova'daki yoğun Sırp baskısına rağmen, Arnavutlar resmi kurumlardan bağımsız olarak birtakım organizasyonları örgütleyerek adeta bir gölge devlet oluşturmuşlardır. Bunların arasında en dikkat çekici olanı, resmi eğitim kurumlarındaki Sırp müfredat programını reddeden halkın kendi imkânlarıyla gerçekleştirdiği eğitim ağıdır. Yirmidörtbin öğretmen halkın tahsis ettiği ev ve mekânlarda Arnavut gençlerine ilköğretimden üniversiteye kadar eğitim vermişlerdir. Diploması sadece Tiran Üniversitesi tarafından tanınan yeraltı üniversitesinde 1100 öğretim elemanı görev yapmıştır (Tılıç, 1999:113).

Arnavutların nüfustaki oranının artmasının nedenlerinden biri, yüksek doğum oranıdır. Arnavutlar Avrupa'nın en yüksek doğum oranına sahiplerdir. Diğer bir etken ise Arnavutların İslam dinini kullanarak diğer Müslüman etnik grupları asimile etme çabasıdır. Bu asimilasyon politikasını Türklere karşı da uygulamaktadırlar.

Kosova'nın Sosyalist Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetleri ile eşit statüye sahip bir cumhuriyet haline getirilmesi talebi Sırp liderleri tarafından bölücülük olarak nitelendirilmiş ve sert bir tepkiyle karşılanmıştır. Resmi raporlara göre 1981-1988 yılları arasında devletin güvenlik güçleri 584.373 Arnavut hakkında işlem yapmıştır. 1989-1990 yıllarında, Kosova'nın 1974 anayasasında yer alan otonomisinin feshedilmesini protesto etmek amacıyla yapılan gösterilerde onlarca Arnavut öldürülmüş ve yüzlercesi yaralanmıştır. Sırp yönetiminin başlatmış olduğu bu

sistemik ve en temel insan haklarını ihlal eden ağır baskılar değişik şekillerde ve ölçülerde günümüze kadar kesintisiz bir şekilde sürmüştür. Avrupa ve OSCE standartlarıyla uyuşmayan bu uygulama Kosova'yı, Avrupa'da insan haklarının en ağır şekilde ihlal edildiği bölge konumuna sokmuştur (Malcolm, 1999:405-406).

1.1.4. Ekonomik Durum

Kosova ekonomisi savaştan büyük zarar görmüştür. Fabrikalarda çalışan personel işsiz kalmış, sigorta, emeklilik haklarını kaybetmiş ve maaşlarını alamamışlardır. Bu durum işsizliğin % 90'lara ulaşmasına neden olmuştur.

Benzer şekilde tarım ve hayvancılık da savaştan büyük zarar görmüştür. Özellikle 1998 ve 1999 yıllarında Sırp polisinin kırsal alanda Arnavutlara karşı başlattığı saldırılar sonucu kırsal alan ve köyler tamamen boşalmıştır. Ekinini, sebzesini ve hayvanlarını bırakan köylüler büyük şehirlere veya komşu ülkelere sığınmışlardır. Bu durum, tarım ve hayvancılığın tamamen durmasına neden olmuştur.

1989 yılında Yugoslavya Parlamentosu'nun Kosova'nın özerkliğini kaldırması üzerine başlatılan ve 1999 yılına kadar uygulanan Sırp Ordusu'nda askerlik yapmama kampanyası sonucunda askerlik çağına gelen gençlerin tamamı Batı ülkelerine kaçmış, oralarda iş bulmuş ve yerleşmiştir. Almanya veya İsviçre'de çalışanlar kazandıkları paranın bir bölümünü Kosova'ya ailelerine göndermeleri ile halkın günlük yaşamına ve ekonomiye olumlu katkılarda bulunmaktadır.

NATO Hava Harekâtının ardından Kosova'da kurulan UNMIK ve KFOR'un yoğun faaliyetleri sonucu sağlanan güvenlik ortamı, 01 Ocak 2002 tarihinden itibaren Euro'nun kullanılmaya başlanması, Kosova'nın yatırım için cazip bir yer haline gelmesini sağlamıştır. Yüksek işsizlik oranı, ucuz işçilik, Yugoslavya zamanında kasten yapılmamış yatırımlar, eski teknolojik fabrikalar, bakir alanlar, Kosova'yı AB ülkeleri için çok cazip hale getirmektedir. Bu nedenle AB, 2002 yılı başında, "Made in Kosova" damgalı malların AB ülkelerine sıfır gümrük ile sokulacağını ifade etmiştir. Ekonomik yatırımların gerçekleşmesinin önünde en büyük engel Kosova'nın yeterli istikrara kavuşmamış olmasıdır.

Toprakları son derece verimli olan Kosova'da tarım ve hayvancılık yaygın bir iş sahasıdır. Ülkenin geniş ve verimli topraklarında tahıl, bezelye, fasulye, patates, tütün ve elma yetiştirilebilmektedir. Priştina, İpek ve Prizren bölgelerinde geniş alanlarda bağcılık şarap üretimi yapılmaktadır.

Kosova, kümes hayvancılığı ve küçükbaş hayvancılıkta kendi kendine yeterli durumdadır. Büyükbaş hayvancılık genellikle mandıralarda yapılmaktadır. Savaş öncesinde oldukça modern bir görüntüye sahip olan mandıralar savaşın yaşandığı yıllarda sahipsiz ve bakımsız kalmış, hayvanların çoğunluğu elden çıkmıştır. Savaş sırasında tarım ürünlerinin % 85'i toplanamamış, hayvanların % 75'i muhtelif sebeplerle telef olmuştur. Savaş sonrasında tarım ve hayvancılığın yeniden toparlanması için girişimler başlatılmıştır. Uluslararası kuruluşların da desteği alınarak Kosova'da tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, kırsal alanda yaşayan insanların ekonomik sıkıntılarının giderilmesi için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir.

Kosova'da toplam 15-20 kadar muhtelif fabrika bulunmaktadır. Bunların % 70'i atıl durumda beklemekte, diğer % 30'u ülkede mevcut sivil toplum kuruluşlarının yapmış oldukları yardımlarla düşük kapasite ile işletilmektedir. Atıl bekleyen fabrikaların bir kısmı KFOR birlikleri tarafından barınma amaçlı kullanılmaktadır. Ülkenin kuzey kesiminde çinko, kurşun yatakları ile bunların işlenmesi için fabrikalar mevcuttur. Savaş sırasında tahrip olan ve henüz işletilemeyen maden ocakları ile fabrikaların özelleştirilmesi için çalışma yapılmaktadır. Ayrıca ülkenin birçok yerinde eski teknoloji ile donatılmış tekstil fabrikaları bulunmaktadır. Bu fabrikaların da ancak küçük bir kısmı halen çok düşük kapasite ile çalıştırılabilmektedir. Priştina bölgesinde, iki adet kömürle işletilen termo-elektrik santrali mevcuttur.

Mitroviça'da alüminyum sülfat üretim tesisleri ile çinko üretim tesisleri, Zvecan'da kurşun işleme ve pil üretim tesisleri, Hayvali, Novo Brod (Gilan) ve Belo Brod bölgesinde maden ocakları, Priştina ve Mitroviça bölgelerinde kiremit/tuğla ve kereste fabrikaları mevcuttur. Söz konusu fabrika ve maden ocaklarının işletilebilmesi için, Avrupa Yeniden İnşa Ajansı ve UNMIK nezaretinde yoğun faaliyetler devam etmektedir. Ancak, fabrikaların ve maden ocaklarının özelleştirilmesi şimdilik daha cazip görülmektedir.

Kosova'da ticaretin büyük bölümünü Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve Arnavutluk ile yapmaktadır. Almanya, Fransa ve İngiltere son dönemlerde Kosova pazarında yer edinmeye başlamışlardır. Türkiye'den daha çok elektronik malzeme, gıda ve giyecek maddeleri ile ayakkabı, ziynet ve süs eşyaları ithal edilmektedir. Türkiye'den yapılan ithalat genellikle Makedonya üzerinden ve tırlar ile yapılmaktadır. Sınır kapılarında zaman zaman yaşanan huzursuzluklar, malların ülkeye girişini geciktirmekte, bu durum dayanıksız tüketim malları için risk oluşturmaktadır (Önen, 2006: 117-119).

1.2. Prizren Şehri

1.2.1. Tarih

Prizren, 1389 yılındaki I. Kosova Meydan Muhaberesi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. 1455 yılından 1912 yılına kadar sancak beyliği merkezi olarak kullanılmıştır (Recepoğlu, 2001:397).

Kosova'nın ikinci büyük kenti olan Prizren, aynı zamanda önemli kültür merkezlerinden biridir. Eski ve yeni kültürlerin kaynaştığı şehir, çok sayıda tarihi ve kültürel esere sahiptir. Bir Anadolu kasabasını andıran Prizren, dini, sosyal ve kültürel eserleriyle Balkan ve Rumeli kentleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Prizren'de yaşayanların günlük hayatlarının da adeta bir parçası olan bu eserler, kentin her köşesine damgasını vurmuş, Prizren'in "Anıtlar, Müzeler ve Şairler Kenti" olarak anılmasını sağlamıştır.

Balkanların merkez bölümünü Adriyatik Denizi'ne bağlayan en kısa yol, İşkodra-Prizren yoludur. Prizren'in tarihinde büyük önem taşıyan bu yol, Romalılar zamanında "Via de Zenta", Orta Çağda ise "Zeta Yolu" adıyla anılmaktadır. Zeta Yolu, Arnavutluk'ta önemli bir deniz ticaret merkezi olan Leje kasabasından başlayıp Kosova'nın tüm kasabalarından geçerek Niş'e kadar uzanıyor, burada Via Militaris - İstanbul yoluyla birleşirdi.

Bugünkü adıyla Prizren'den ilk kez 11. yüzyılın ilk dönemlerinde söz edilmektedir. Prizren'in önemli bir ekonomi ve kültür merkezi olduğu dönemde, Bizans İmparatoru olan II. Vasilius'un 1019 tarihli beratında yer almaktadır. Bizans döneminde, kentin

yukarısında Kız Kalesi (Vişegrad) ve Derebenciler Kalesi (Drvengrad) gibi kaleler yapılmıştır (Vırmiça, 2002a:117-118).

9. yüzyıldan önceki dönemlerde Prizren şehri, Prizdriyan, Prizdriyana, Prizrendi, Porzerin, Perserin, Prizrin, Prezrin, Perserin gibi adlarla anılmıştır. Osmanlı kaynaklarında ise Prizren için Pürzeyn, Perzerrin, Pürzen, Pürzerin, Zerrin gibi çeşitli isimler kullanılmıştır. Kullanılan bu adlar, “ziynet dolu şehir” anlamına gelmektedir (Vırmiça, 1999:18).

479 yılında Batı Roma İmparatorluğu’nun dağılması ve Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu’nun kurulmasıyla, Prizren yöresi Bizans egemenliğine girmiştir.

11. yüzyıla kadar Prizren’e hâkim olan güç birçok defa değişmiştir. Piskoposluğun kurulmasıyla Kral Mihaylo hâkimiyetine giren Prizren, 1073 yılında meydana gelen Bulgar isyanı sonucu yeniden Bizans hâkimiyetine girmiştir. 1169 yılında Pantina Savaşı’ndan sonra Sırbistan’ın, 1190 yılında meydana gelen savaştan sonra Bizans’ın, 1204 yılında da Bulgarların eline geçmiştir. 13. yüzyılın sonlarında tamamıyla Orta Çağ Sırp Devleti’nin hakimiyetine girmiştir.

Prizren, 13. ve 14. yüzyıllarda Orta Çağ Sırp Devleti’nin önemli ekonomi, kültür ve siyasi merkezi oldu. Bu sebeple birçok araştırmacı Prizren’e “Balkanların Dubrovnik’i” adını vermiştir.

Gelişmiş ve zengin bir kent olan Prizren, insanları kendine çekmiş, belirli dönemlerde başkent görevini görmüştür. Ancak, 14. yüzyılın ortalarından itibaren ticaret kenti özelliğini kaybetmeye ve gerilemeye başlamıştır.

Prizren Nobırda’nın fethedilmesinden sonra, 20 Haziran 1455 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı Devleti’nin egemenliğine girdikten sonra Prizren, Sancak yöresinin yönetim merkezi olmuştur. Prizren’in görevi hakkında 5 Haziran 1570 yılında yazılan ilk evrak Prizren Kanunnamesi’dir. Bu kanunnameye göre Prizren Sancağı’nda, Prizren, Hoça, Serserne, Trgovişte ve Bihor olmak üzere 5 nahiye yer almaktadır.

Türklerin 15. yüzyılda bu topraklara gelmeleriyle, Türk kültürünün etkisi hissedilmeye başlamıştır. Zaman içerisinde Prizren, Türk kültürünün yayılmasında ve korunmasında önemli rol oynamış, bu durum günümüze kadar da devam etmiştir.

15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Prizren’de İslam dini yayılmaya başlamış, ayrıca ticaret, zanaatçılık, eğitim ve kültür hayatı canlanmıştır. 1538 yılına ait Kukli Mehmet Bey’in Vakıfnamesi’nde onun Prizren’de 2 cami ve bir mahalle mescidi inşa ettiği, bu camilerde Türkçe dini eğitim yapılan birer mektebin de yer aldığını belirtilmektedir. 16. yüzyılın ortalarında Prizren’de Gazi Mehmet Paşa tarafından kurulan ilk medrese inşa edilmiştir.

16. yüzyılda Prizren’de esnaf, zanaat örgütleri kurulmaya başlamıştır. Önce tabak, demirci, saraç ve terzi, sonrasında mutavcı, tüfekçi, bıçakçı ve kuyumcu esnaf teşkilatları kurulmuştur. Ayrıca devlet adamları ve önde gelen kişiler çok sayıda mimari eserler inşa ederek, kentin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Böylece Prizren kentleşme açısından gelişmeye başlamıştır. O dönemlerde Prizren tüccarlarının bütün Rumeli ve Anadolu tüccarlarıyla da işbirliği yaptığı bilinmektedir.

“Şairler Yuvası” olarak anılan Prizren’de Suzi, Nehari, Sucudi, Âşık Çelebi, Sa’yi, Şem-i, Behari, Mehmet Tahir, Hacı Ömer Lütfü gibi adları günümüzde de anılan tanınmış şairler yaşamıştır.

17. yüzyılın başlarında Prizren, Balkan yarımadasının en büyük kasabalarından biri durumuna gelmiştir. 1655 yılında 12.000 ev bulunan Prizren’de, özellikle yün ve deri ticareti (tabakçılık) gelişmiştir.

General Pikolomini’nin 1689 yılında ele geçirdiği Prizren, bu dönemde Sırlar ve Avusturyalıların işbirliği merkezi olmuştur. Pikolomini ve Patrik Arseniye Çıraoyeviç tarafından Prizren’de yaşayan Ortodoks ahalesinin ve dini adamlarının Avusturya Kralı’nın himayesi altında olmalarına karar verilmiştir. Ancak veba hastalığına yakalanarak Prizren’de ölen General Pikolomini, Bogoroditsa Kilisesi’nde gömülmüştür.

Onun ölümünden hemen sonra Avusturyalılar ve Sırlar arasındaki işbirliği bozulmuş, çatışmaya başlamışlardır. Çok geçmeden Avusturyalılar, Kaçanik’te büyük yenilgiye

uğramış, Osmanlı idaresinden korkan Sırp Prizren ve İpek'i terk etmiştir. Prizren savaş ortamında büyük hasar görmüş, çok sayıda Osmanlı eseri yok olmuştur.

Osmanlı Devleti'ne karşı huzursuzluk çıkaran ve Avusturyalılarla işbirliği yapan Prizren yöresindeki Sırp'ların 1737 yılında yoğun bir şekilde göç etmesi, Arnavut göçmenlerinin bu yöreye gelmesi ve İslam dininin hızlı bir şekilde yayılmasıyla, Prizren'in etnik statüsü 18. yüzyılda değişmiştir.

Prizren'de beraber yaşamakta olan Arnavut, Türk, Sırp ve diğer gruplar, huzur ve güven ortamının sağlandığı dönemlerde, Prizren'in iktisadi ve kültürel alanda yeniden canlanmasını sağlayacak faaliyetlerde bulunmuşlardır.

18. yüzyılın sonlarında Rotla ailesinin iktidarında Prizren'in gelişmesinde yeni bir dönem başlamıştır. Başında Sinan Paşanın bulunduğu Rotla ailesi Prizren ve çevresinde düzenin sağlanması ve kentin kalkınması için büyük emek vermişlerdir.

Rotla iktidarında özellikle Saffet Paşa ve Hüsnü Paşa'nın Prizren'in ekonomi ve kültürel kalkınmasında önemli katkıları olmuştur. Saffet Paşa 1871-1875 yıllarında, yarısı Türkçe ve diğer yarısı da Sırpça olmak üzere "Prizren" adı altında vilayet gazetesini yayınlamıştır.

Özellikle 19. yüzyılda, çok yönlü ve güçlü kalkınma hamleleriyle Prizren en yüksek gelişme seviyesine ulaşmış, 1813 yılında vilayet (eyalet merkezi) olmuştur. 1843 yılında Prizren Sancağı Üsküp Vilayeti'ne bağlanmış, 1868 yılında Prizren Vilayeti Merkezi olmuştur. Vilayet merkezi olan Prizren'e, Elbasan, Mate, Debre, Luma ve Gusinye, İpek, Metohiya, Kosova, Üsküp, Kalkandelen, Gostivar, İvranye, Leskovça, Niş, Prokuplye, Kurşumliya ve doğu Makedonya'nın büyük bir bölümü bağlanmıştır. Prizren, Üsküp, Niş ve Debre olmak üzere 4 sancağı kapsayan Prizren Rumeli'nin en büyük vilayeti olmuştur.

1874 yılına ait Prizren Vilayeti Salnamesi'ne göre Prizren Sancağına, Prizren, Yakova, İpek, Priştine, Gilan, Vıçitırın, Kalkandelen, Gusiye ve Luma olmak üzere 7 kaza düşüyordu. Aynı Salnameye göre Prizren'de Sultan Ordusu'nun II. Alayının II. Taburu konuşlanmıştı. O zamanda Prizren 22 mahalleden oluşmaktaydı. Prizren'de 35.622'si Müslüman, 8300'ü Hıristiyan olmak üzere 43.922 nüfus yaşamaktaydı. 1876 yılına ait

Kosova Vilayeti Salnamesi'ne göre ise, Prizren'in nüfusu 30.716'sı Müslüman, 7.458'i Hıristiyan ve 1.778'i Sinsar olmak üzere 39.952'ye inmişti.

1878 yılında Berlin Barış Antlaşması'ndan sonra, vilayet merkezi idaresi Prizren'den, Priştine'ye aktarılmıştır. O dönemde Prizren Sancağı'na Prizren, Rahovça, Kalkandelen, Gostivar ve Luma olmak üzere 5 kaza bağlıydı.

Balkan savaşları döneminde Sırp Ordusu 31 Ekim 1912 yılında Prizren'i ele geçirmiştir. Sırbistan Krallığı topraklarına katılırken, Prizren'in, politik, toplumsal ve ekonomik yapısında büyük değişimler olmuştur. Ekonomik memnuniyetsizlikler nedeniyle 19. yüzyılın sonlarında nüfusu azalmış, Prizren Müslümanları Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. 1910 yılında 21.244 olan şehir nüfusu, 1913 yılında 18.174'e gerilemiştir.

1915-1918 yılları arasında Bulgar istilasını yaşayan Prizren'de çok sayıda insan kaybı ve önemli ölçüde maddi meydana gelmiştir. Bulgar istilası Prizren'in zengin tarihinin en kara sayfalarından birini oluşturmaktadır. Bu dönemde çok sayıda yazılı eser ve tarihi eserler yok edilmiştir (Vırmıça, 2002a:119-132).

Osmanlı Devleti zamanında Kosova'da, Prizren'de 2, Priştine'de 2, İpek'te 2, Gilan'da 1, Vıçitırın'da 1, Rahovça'da 1, Mamuşa'da 1, Mitroviça'da 1, Ferzovik'te 1 olmak üzere 12 saat kulesini inşa edilmiştir. Bu saat kulelerinden Prizren, Priştine, Mamuşa, Rahovça ve Ferzovik'te birer olmak üzere sadece beş saat kulesi günümüze ulaşabilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin büyük kentlerde inşa ettiği askeri kışlaların en önemlileri Priştine, İpek, Prizren, Mitroviça ve Yakova'da bulunmaktaydı. Bu kışlalardan sadece Mitroviça'daki kışla günümüze ulaşmıştır (Vırmıça, 2002b:29).

1918 yılında Bulgaristan ve Macar egemenliği sona varınca, Prizren yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na bağlanmıştır. Bu durum Sırp'ların toplumsal ve siyasal durumu düzelmesine, Arnavutlar ve Türklerin ise haksızlıklara uğramasına yol açmıştır.

Bu dönemde Türklere ve Arnavutlara karşı uygulanan politika, hayatın her alanında yankı uyandırmış, baskı ve yolsuzluklar sebebiyle zengin ve köklü Türk ve Arnavut

ailelerinin büyük bir bölümü Türkiye'ye göç etmiştir. Bu dönemden başlayan ve daha sonraki dönemlerde de devam eden göçler Kosova'nın diğer kentlerinde gibi Prizren'de de Türklerin sayısının azalmasına neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı esnasında İtalyan işgali altında kalan Prizren'de sosyalist devrimin işaretleri belirmeye başlamıştır. 1947 yılına kadar Kosova ve Metohiya bölgesinin merkezi Prizren iken, bu tarihte merkez Priştine'ye aktarılmıştır.

Bu dönemde Prizren'in eğitim ve kültür alanında da gelişmesi için büyük çabalar sarf edilmiştir. 1951 yılında Türkçe, Arnavutça ve Sırpça dillerinde öğretim yapan ilk ve orta dereceli okullar açılmıştır.

İki dünya savaşı arası dönemde azalan nüfus, savaş sonrası yeniden artmaya başlamıştır. 1931 yılında Prizren'in nüfusu 16.358 kişi iken, 1948 yılında 20.540, 1953 yılında 22.997, 1961 yılında 28.062, 1971 yılında 41.681, 1981 yılında 61.801 kişi olmuştur. 1991 yılında yapılan sayıma göre 91.956 kişi yaşayan Prizren'de, 2001 yılında nüfusunun 140.000 olduğu tahmin edilmektedir.

1960 yılından itibaren Prizren kentleşme açısından değişmeye ve gelişmeye başlamıştır. Prizren'in eski ve yeni kültürlerin kaynaştığı, önemli bir yönetim, turistik ve endüstri yerleşim yeri olarak gelişmesi yönünde önemi adımlar atılmıştır.

1999 yılında Kosova'da meydana gelen savaşta Kosova'nın diğer kentleri gibi Prizren'de ağır bir dönemden geçmiştir. Savaş sonrası Prizren'in her yönüyle gelişmesi için UNMIK ve NATO güçlerinin yanı sıra Belediye Meclisi'nin de çaba sarf ettikleri görülmektedir (Vırmıça, 2002a:133-135).

1.2.2. Coğrafi Yapı

Prizren'in doğal güzellikleri kendisini cazibe merkezi haline getirmiştir. Verimli toprakları ile birçok medeniyetin uğrak yeri olmuştur. Kosova'nın güneyindeki Metohiya-Dukacin düzlüğünde yer alan Prizren kenti, kuzeybatı tarafında zengin ovalarıyla, güneydoğuda Şar dağına düşen Svilen tepesi yamaçlarında yer almaktadır. Şehrin denizden yüksekliği, 412 metredir.

Prizren bir bölümü Svilen ve Şar Dağın yamaçlarında, diğer bölümü düzlükte olduğu için, hem dağlık, hem de düzlük bir yerleşim birimi olarak tanımlanmaktadır. Doğal su

kaynakları bakımından zengin olan Prizren'in ortasından Şar Dağı eteklerinden kaynakayan Bistriça Deresi geçmekte, şehrin çıkışında Beyaz Drim Deresi yer almaktadır (Vırmiça, 2002a:117).

Prizren iklimi bir taraftan Şar dağlarından gelen soğuk hava, diğer taraftan Beyaz Drim Boğazı yoluyla Adriyatik-Akdeniz ikliminin sıcak havasının etkisi altındadır. Bu sebeplerle Prizren'de 3 iklim tipinden bahsedilebilir. Bunlar, 1) Orta Kontinental iklimi 2) Adriyatik-Akdeniz iklimi 3) Dağ iklimidir.

Beyaz Drim yoluyla gelen sıcak hava Prizren ve etrafında hissedilerek kuzeye yönelir ve azalır. Bu sebeple yazlar uzun ve sıcak kışlar ise soğuktur.

Prizren'de halk yazın sıcaklarından daha serin bölgeleri yaylak olarak kullanırlar. Hafta sonları birçok aile yaylaklara giderek sıcak havanın bunaltıcı tesirinden uzaklaşmak ister. Prizren'de yaşayan halk şehrin yanı başında yükselen dağlarda ve serin suların kenarlarında serinleme imkânına da sahiptirler.

Kosova'nın diğer kentleriyle karşılaştırıldığında Prizren'in daha sıcak bir kenttir. Şehrin yüksek kesimleri daha fazla yağış alırken, merkeze inildikçe yağış miktarı düşmektedir. En fazla yağış alan bölge, Prizren'in güneybatı bölümüdür. Şehir, yaz mevsimi hariç her mevsim yağış almaktadır (Erdem, 2003: 90-91).

1.2.3. Ekonomik Yapı

Prizren, 13. ve 14. yüzyıllarda Orta Çağ Sırp Devleti'nin önemli ekonomisi, kültür ve siyasi merkezi oldu. Bu sebeple birçok araştırmacı Prizren'e "Balkanların Dubrovnik'i" adını vermiştir.

Gelişmiş ve zengin bir kent olan Prizren, her taraftan insanları kendine çekmiş, belirli zamanlarda başkent görevini görmüştür. Ancak, 14. yüzyılın ortalarından itibaren ticaret kenti özelliğini kaybetmeye gerilemeye başlamıştır.

16. yüzyılda Prizren'de esnaf, zanaat örgütleri kurulmaya başlamıştır. Önce tabak, demirci, saraç ve terzi, bundan sonra da mutavcı, tüfekçi, bıçakçı ve kuyumcu esnaf teşkilatları kurulmuştur. Ayrıca devlet adamları ve önde gelen kişiler çok sayıda mimari eserler inşa ederek, kentin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Böylece Prizren

kentleşme açısından gelişmeye başlamıştır. Prizren tüccarlarının bütün Rumeli ve Anadolu tüccarlarıyla da işbirliği yaptığı bilinmektedir (Vırmiça, 2002a:120-122).

Osmanlı Devleti döneminde çarşıların kurulması şehrin kalkınmasına önemli katkılar sağlamıştır. Her kasabanın merkezinde bir veya iki katlı dükkânların inşa edilmesi, ticaretin canlanmasını, önemli alış veriş merkezlerinin oluşmasını sağlamıştır (Vırmiça, 2002b:31).

Prizren'de 19. yüzyılda birkaç önemli çarşı olduğu bilinmektedir. En büyük çarşılarından biri olan Arasta Çarşısı'nda zanaatlar çeşidine göre: saraçlar, bıçakçılar, kazancılar vb. gibi bölümlere ayrılmaktaydı. Özellikle Kapalı Çarşı çok geniş bir alanı kaplamaktaydı. Şadırvan Çarşısı'nda kuyumcular tüfekçiler ve ahşap süslemeleri yapan esnaf yer almaktaydı. Prizren'de 124 farklı zanaat yapıyor, silah yapımı ile ünlü bir merkez olarak tanınıyordu. Kentte 563 dükkân, 13 han, 2 hamam, 25 cami, 1 kütüphane, 8 tekke, 15 türbe, 4 kilise, 9 köprü, 125 değirmen ve 150 çeşme bulunuyordu.

İki savaş arasındaki (1918-1941) dönemde yönetimin birkaç defa değiştiği Prizren yine önemli bir kent olarak kalmıştır. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın 1921 yılında yürürlüğe koyduğu anayasa gereğince Priştine merkez olmak üzere Kosova Bölgesi kurulmuş, Prizren ise bir il merkezi olmuştur. Yapılan yolsuzluklar ve endüstri alanında hiçbir ilerlemenin olmayışı Prizren'i Eski Yugoslavya'nın en geri kentlerinden biri haline getirmiştir. Bu dönemde ekonomide yaşanan olumsuzluklar, özellikle Arnavut ve Türk asıllı tüccar, zanaatkar ve esnafın batmasına sebep olmuştur. Bu dönemde inşa edilen en önemli endüstri kuruluşu, 8 Kasım 1929 yılında Bistriça nehrinde kurulan hidroelektrik santralidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Kosova'da ekonomi, endüstri ve madencilik gelişmesi için, 1947-1955 yıllarına kadar tüm yatırımlar bu alana yönlendirilmiştir. Bu gelişmeler özellikle Metohiya-Dukacin bölgesi kentlerini ve dolayısıyla Prizren'i etkilemiştir.

İlk olarak 1947 yılında "Komuna" ayakkabı fabrikası, aynı yıl kuyumcular tarafından "Filigran" iş örgütü kurulmuştur. 1948 yılında "Famipa" metal işleme fabrikası, 1958 yılında "Printeks" tekstil fabrikası, 1963 yılında "Farmakos" ilaç fabrikası, daha sonra

“Progres-Eksport” besin ve tarım endüstri şirketi gibi önemli endüstri şirketleri kurulmuştur (Vırmiça, 2002a:120-130).

20. yüzyılda Prizren'de kurulmaya başlayan küçük fabrikalarla çeşitli sanayi dallarında gelişmeler olmuştur. Bu dönemde, tekstil endüstrisi, kimya endüstrisi, eczacılık-kimya endüstrisi, metal endüstrisi, grafik endüstrisi, gıda endüstrisi, tütün toplama ve işleme endüstrisi, deri ve ayakkabı endüstrisi ve inşaat endüstrisi alanlarında ilerlemeler kaydedilmiştir.

Günümüzde Prizren halkı genellikle ticaretle uğraşmaktadır. Köylerde yaşayan kesim tarımla uğraşmaktadır. Yetiştirilen ürünler marketlere veya semtlerde kurulan pazarlara getirilerek pazarlanmaktadır.

NATO harekâtından sonra, özellikle gençler, askeri ve sivil organizasyonlarda tercüman, işçi, şoför ve koruma görevlisi olarak iş bulabilmişlerdir (Erdem, 2003:93).

1.2.4. Türk Nüfus

Prizren’de 1991 yılında yapılan nüfus sayımına göre 91.956 kişi yaşamaktaydı. Türklerin bir kısmının boykot ederek katılmadığı bu sayımda sadece 4.461 kişi Türk olarak kayıt yaptırmıştır. 1961 yılında 8.405 kişi, 1971 yılında 5.794 kişi, 1981 yılında 5.701 kişinin Türk olarak kayıt yaptırdığı düşünüldüğünde Prizren’de Türk nüfusun düştüğü görülmektedir. 2001 yılında nüfusunun yaklaşık olarak 140.000 olduğu tahmin edilen Prizren’de, Türk nüfusun 8.000-10.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Kosova’da Türklerin en yoğun şekilde Prizren’de yaşadığı bir gerçektir. Kent ahalisinin %70’i hala Türkçe konuşmaktadır. Zaman içerisinde çeşitli etkilerle Türklerin nüfusunun azalmasına rağmen, Prizren Türk şehri olma özelliğini koruyan bir kenttir. Ayrıca Prizren Kosova'nın diğer yerlerine nazaran, Türk mimarisini ve kültürünü koruyan bir kenttir.

Osmanlı Devleti’nin bu topraklardan çekilmesinden kısa bir zaman sonra Prizren Türkleri Türkiye'ye göç etme durumuyla karşı karşıya gelmiştir. Bu göçlerde, politik, ekonomik nedenler ile Türkçe öğretim yapan okulların kapatılması etkili olmuştur.

Türklerin Prizren'den Türkiye'ye göçleri 1912 yılından itibaren hız kazanmış, günümüze kadar devam etmiştir. 1912 yılında gerçekleşen göçle Prizren'in zengin ve köklü Türk ailelerinin Türkiye'ye göç ettiği bilinmektedir.

1919 yılında devlet tarafından öngörülen toprak reformunun başarısızlığı, 1921 yılında yürürlüğe giren yeni anayasa Prizren'in durumunun kötüleşmesine neden olmuştur. Müslüman halkın memnuniyetsizliği artmış ve Prizren'den önemli Türk ailelerinin göç etmesine neden olmuştur.

Politik nedenlerle Prizren Türklerinin Türkiye'ye en yoğun göçü 1953 ve 1961 yıllarında gerçekleşmiştir. Bir dönem için sakinleşen göç dalgası 1971 ve 1986 yıllarında yeniden hız kazanmaya başlamıştır.

1951 yılına kadar Yugoslavya'da, Türklerin varlığı resmi olarak inkâr edilmiştir. Gerçekler gün yüzüne çıktıktan sonra, 1951 yılında Kosova'da Türklerin de var olduğu devlet yönetimi tarafından kabul edilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kosova Türkleri için bir dönüm noktasını oluşturan 1951 yılında, Prizren'de Türk dilinde öğretim yapan ilk ve orta dereceli okullar, “Doğru Yol” derneği gibi dernekler açılmıştır.

1990 yılında Yugoslavya'da çok partili sisteme geçiş ve örgütlenme imkânı diğer toplulukları olduğu gibi, Kosova-Prizren Türklerini de etkilemiştir. 1990 yılında merkezi Prizren'de olmak üzere, “Kosova Türk Demokratik Birliği-Partisi” kurulmuştur. 1999 yılında Kosova'da meydana gelen savaş ve savaş sonrası yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu yapılanma sonunda Türk Demokratik Birliği adını değiştirerek, yine merkezi Prizren'de olmak üzere, Kosova Demokratik Türk Partisi adıyla etkinliklerine devam etmiştir.

Kosova'da, Türk kültürünün korunmasında ve gelişmesinde Prizren'in büyük katkısı olmuştur. Günümüzde de faaliyetlerine devam eden kültür dernekleri, okullar, sanatçılar, şairler, yazarlar, basın-yayın kuruluşları, Türk aydınlarının verdikleri eserler ve yürüttükleri çalışmalar, Kosova'da ve Prizren'de Türk kültürünün korunması ve yaşatılmasına hizmet etmektedir (Vırmiça, 2002a:135-137).

1.2.5. Türkçe Eğitim

Prizren'de Türkçe eğitim 15. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmesiyle başlamıştır. Eğitim alanında ilk yazılı belge 1513 yılında yazılı belge Suzi Çelebi Vakıfnamesi'dir. Suzi Çelebi Vakıfnamesi'nde Prizren'de bir cami, caminin bitişiğinde bir mektep yaptığını ve mektebe kitaplar vakfettiğini belirtmektedir.

15. yüzyılın ikinci yarısından 1912 yılına kadar Prizren'de eğitim faaliyetleri mektep ve medreselerde yürütülmüştür. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni yaklaşımlara göre oluşturulan iptidai, rüştiye, darülmüslim gibi kurumlarda eğitim verilmiştir.

1912 yılında Osmanlı Devleti'nin egemenliğinin sona ermesiyle, Kosova önce Sırbistan, sonra Yugoslavya'nın hâkimiyetine girince, Türkler egemen durumdan azınlık statüsüne düşmüştür. Bu dönemde kendi dilleriyle öğrenim görme hakkından mahrum kalmışlardır.

Prizren Türkleri, 1912-1951 yılları arasında Sırpça ve Arnavutça öğrenim görmeye mecbur kalmışlardır. Bu dönemde eğitim kurumlarında Türkçe öğretime izin verilmemiştir. İki dünya savaşı arası dönemde dört yıllık ilköğretim okullarında, haftada 2 ders Din Bilgisi dersi Türkçe olarak yer almıştır. Bu dersin müfredatında din bilgisinin yanında, Kurtuluş Savaşı, Atatürk, Atatürk Devrimleri hakkında bilgilerde verilmiştir.

1945 yılında İkinci Yugoslavya Devleti kurulduktan sonra, Kosova'nın diğer şehirlerinde gibi Prizren'de de Türk halkı milli benliğini belirtme, anadilinde öğrenim görme ve diğer haklarının tanınması için daha altı yıl mücadele vermiştir. Bu mücadelenin sonucunda, 20 Mart 1951 tarihinde Kosova'da Türk halkı için Türkçe okulların açılması hakkı elde edilmiş, 1951-52 öğretim yılından itibaren Türkçe eğitim veren ilk ve ortaöğretim okulları çalışmaya başlamıştır. 1952/53 öğretim yılında Türk Kız Sanat Okulu açılmıştır.

1951-2001 yılları arasında Kosova'nın diğer kentlerinde olduğu gibi, Prizren'de de Türkçe eğitim güçlüklerle rağmen başarıyla devam ettirilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında Yugoslavya'da meydana gelen toplumsal, ekonomik ve siyasi durum eğitime

de yansımıştır. Bu yansımaları Prizren'deki ilköğretim okullarının öğretmen, sınıf ve öğrenci sayısındaki değişmelerde görmek mümkündür.

Prizren'de öğrenci sayısındaki değişmelere göre Prizren'de Türkçe eğitimi 3 döneme ayırmak mümkündür.

1951-1966 yılları arasındaki dönemde, Prizren ilköğretim okullarında Türkçe öğrenim gören öğrencilerin sayısı devamlı artmıştır. 1951/52 öğretim yılında Prizren ilköğretim okullarında 36 sınıfta 1272 öğrenci öğrenim görürken, 1965/66 öğretim yılında Prizren ilköğretim okullarında 69 sınıfta 2162 öğrenci öğrenim görmekteydi.

1966-1981 yılları arasındaki dönemde, Türkçe öğretim gören öğrenci sayısı devamlı olarak azalmıştır. 1980/81 öğretim yılında 50 sınıfta 1205 öğrenci öğrenim görmüştür.

1981-2001 yılları arasındaki dönemde, Türkçe öğretim gören öğrenci sayısı yeniden artış göstermiştir. 2001/02 öğretim yılında 72 sınıfta 1805 öğrenci öğrenim görmüş, 28 Türk öğretmen görev yapmıştır (Koro, 2002:14-15).

1.3. Sosyal Normlar

Norm sözlükte, “kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya kanuna uygun durum” (Türkçe Sözlük, 2005:1480), “bir toplumsal grubun kendisi için ilke edindiği ve grup üyelerinin eylemlerini yönlendiren davranış kurallarının tümü” (Büyük Larousse, 1992:8705) şeklinde açıklanmaktadır.

İnsanlar topluluk halinde veya birlikte yaşamaya başladığı devirlerden beri kendi koydukları bir takım kural ve davranışlara uyma ihtiyacı hissetmişlerdir. Başlangıcında insan ilişkilerine veya insanların bir takım davranışları sonrasında birbirlerine verdikleri tepkilerin sonucu ortaya çıkan bu davranış biçimlerinden genel kabul görenler, zaman içerisinde toplumsal kural haline gelmiştir. Bu kural ve davranışlar yazılı olmasa dahi toplumdaki her fert tarafından bilinir. Uyanlar takdir edilirken uymayanlar da yaptıkları suçun derecesine göre cezalandırılırlar. Fakat sosyal normların amacı, çeşitli yöntemleriyle bireyi kötü, olumsuz veya uyumsuz davranışlardan uzaklaştırarak, toplum içerisinde yasalara uygun davranış biçimine uymaya zorlamaktır. Bu yönü ile sosyal normlar din ile de paralellik göstermektedir. Hatta halk arasında günlük kullanımda sosyal normlara uymayan bazı davranışlara

“günah” denilmesi de bu iki yaptırımın birbiri ile ne kadar ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Sedat Veyis ÖRNEK bu konuyu “Dinselliğin ağır bastığı toplumlarda birey, bir dizi kuralı yerine getirmekle kendini yükümlü sayar. Kutsal kitapların, dinsel kurumların öngördüğü, yerine getirilmesini istediği kurallara, görevlere veya kaçınmalara uyulmadığı zaman birey, günah işlemiş olduğu duygusuna kapılarak tedirgin olur. Tanrı veya Tanrıların buyruğuna aykırı hareket eden kimse bu hareketin karşılığı olan cezadan kurtulmak, ruhsal bakımdan arınmak zorundadır. Çünkü dinselliği ağır basan toplum, kişiyi baskı altında tutar. Herhangi bir dinin yasakladığı yiyecekleri yemek, girilmesi yasak olan yerlere girmek, dokunulması belirli kurallara bağlanmış nesnelere gelişigüzel dokunmak günah işlemek sayılır. Öte yandan dinin, dinsel dünya görüşünün gerekli kıldığı, yapılmasını ve yerine getirilmesini istediği şeyler ise, sevap işlemek olarak nitelendirilir. Her iki durumda da yani kişinin olumlu doğrultuda hareket etmesini sağlamak veya olumsuz ve aykırı davranışını önlemek dinsel ve mistik yaptırımı gerektirir.” (Örnek, 2000:121) şeklinde açıklamaktadır.

Toplum içerisindeki insan davranışlarını düzenleyen ve denetleyen sosyal normları yaptırım gücüne göre, moda, teamül, görenek, âdet, gelenek, örf ve töre şeklinde sıralamak mümkündür.

Halk biliminin özünü oluşturan bu kavramları kesin tanımlar ve sınırlarla birbirinden ayırmak oldukça zordur. Konu çeşitli kaynaklardan araştırıldığında bu kavramların birbiriyle karıştırıldığı görülmektedir. Ayrıca günlük kullanımda da bu kavramlar çoğu zaman birbiri ile karıştırılmaktadır. Bununla birlikte gerek özellikleri, gerekse fonksiyonları bakımından sosyal normları belirli noktalarda birbirinden ayırt ederek açıklamak ve örneklemek mümkündür.

1.3.1. Moda

Moda, sosyal normlar içerisinde en kısa süreli olan çabuk değişebilen, taklit yoluyla yayılan, temelinde değişiklik ve özgünlük dürtüsü yatan geçici davranış biçimidir (Örnek, 2000:128). Kelime olarak “değişiklik gereksinmesi veya süslenme özentiisiyle toplum hayatına giren geçici yenilik” (Türkçe Sözlük, 2005:1404), “belli bir dönemde, bir toplumda, bir grupta yaygın olan zevki yansıtır görünen ve çok rağbet gören bir

eşyayı, bir yeri, bir etkinliği vb. yeğleme, seçme” (Büyük Larousse, 1992:8242) gibi anlamlar taşımaktadır.

Modayı doğuran dinamik etken, insanın yeni biçimler ortaya koyma tutkusudur. İnsan, hayatın tek düzenli ve zor akışından kurtulmak için biçim değişiklikleri arar. İlerlemelere bağlı değişiklikler, süslenmekten çok yararlı olmak isteğinden doğar. Oysa moda böyle bir ilkeye bağlı değildir. Modadaki yenilikler sadece değişiklik için yapılan yeniliklerdir, faydalı olma amacı taşımazlar. Uzun süreli modaları yararlılık ilkesine mal etmek gelenek haline gelmiştir (Eroğlu, 2003:2).

Çabuk yayılması, var olana aykırı düşmesi, insanın değişik gereksinimlerinden kaynaklanması, ticari amaçlarla desteklenmesi, cins ve yaş grupları arasında daha belirgin olması, toplum katlarına ve sınıflarına göre ayırım göstermesi modanın belli başlı özelliklerindedir.

Modayı etkileyen ve yayan araçların başında sinema, tiyatro, televizyon, basın, reklâm şirketleri, ticari kurumlar ve teknoloji gelmektedir. Bu araçların çoğu zaman bilinçli, kimi zaman da bilinçsiz olarak ortaya attıkları yenilikler, etkilenmeye açık olan kimseler tarafından hemen benimsenir. Giderek daha geniş kitleleri de içine alan bu yenilikler belirli bir süre etkinliklerini sürdürürler.

Moda kendini en çok, giyim-kuşam ve süslenmede göstermekle beraber, dilde, düşüncede, hareket tarzında, müzikte, sanatta vb. zaman zaman etkili olmaktadır. Bir toplumun sadece sınırlı ve belirli kesimlerinde uyulan kimi modalar da vardır ki, bunları daha çok “heves” olarak nitelendirmek mümkündür (Örnek, 2000:128-129).

Modada müeyyide, “yapılsa da olur yapılmassa da, uyulsa da olur uyulmаса da” mertebesinde kalmaktadır (Eroğlu, 2003:2).

1.3.2. Teamül

Arapça “amel” den gelen “teamül”ün değişik şekilde tanımları yapılmıştır. Sözlüklerde “bir işin oluşu, öteden beri olagelen muamele” (Devellioğlu, 1992:1250), “bir yerde öteden beri olagelen davranış, iş davranış” (Türkçe Sözlük, 2005:1926), “bir toplumda ya da bir iş alanındaki yerleşik kurallar bütünü, yazılı olmayan hukuk kuralları” (Büyük Larousse, 1992:11334) şeklinde açıklanmaktadır. Bu sözcükten yapılan bir

birleşik kelime olan “teamül-i kadim” ise, “eskiden beri yapılagelen muamele ve davranış veya eskiden beri yapılageldiği için kanun gibi sağlamlaşan bir usûl” (Devellioğlu, 1992:1250) anlamına gelmektedir.

“Teamül”de müeyyide, “yapılsa iyi olur, yapılmasa iyi olur, uyulsa iyi olur, uyulmasa iyi olur.” seviyesindedir (Eroğlu, 2003:3).

1.3.3. Görenek

Teamül ile modanın birleşmesi göreneği oluşturmaktadır. Fakat moda veya teamül olmadan da görenek oluşabilmektedir. Görenek; “bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdet, alışkı” (Türkçe Sözlük, 2005:779), “eskiden beri sürdürülene uygun tutum ve davranışlar bütünü” (Büyük Larousse, 1992:4693) şeklinde tanımlanmaktadır. Göreneğin, âdet, gelenek, örf ve töreye göre yaptırım gücü daha zayıftır. Örf ve töredeki yapılma zorunluluğu, adet veya gelenekteki yapılmalı özelliği görenekte yapılabilir-yapılabilme niteliğini alır.

Görenekler, örflere, adetlere, geleneklere göre yaptırımları daha gevşek, ama modaya, teamüle bakarak daha uzun süreli ve dayanıklıdır. Ülkeden ülkeye değiştiği gibi, bir ülkenin değişik yörelerine ve sınıflarına göre de ayrımlar gösterirler. Öteki sosyal alışkanlıklar gibi gerekli ve uygun görülenleri kapsar, ama bunların mutlaka yerine getirilmesini istemezler.

Öteden beri yapılagelmekte olan, fakat henüz âdet durumunu kazanmamış olan bu davranış biçimlerine grubun, toplumun gelişmesine uygun yenilikler eklenir. Bunlar süreklilik kazanabildiği gibi bir süre sonra ortadan kalkabilir. Ama bir kez yerleşip de geniş kitlelerce benimsenince olağan ve doğal kabul edilirler. Otobüslerin ön kapısından binip arka kapısından inmek, alış-verişte kuyruğa girmek v.b. artık doğallık kazanmış örneklerdir. Bunlara uymayanlar uyarılır, gerekirse uymaya zorlanırlar.

Görenekler, günlük yaşantımızın gerekli gördüğü ilişkilerin düzenlenmesinde, bireyler arasındaki sürtüşmeleri azaltmakta, toplumsal ilişkilerin kolaylaşmasında belirleyici rol oynarlar. Komşu ziyaretlerinde, hasta yoklamalarında, alış-verişte, araçlara inip binmede, tanışma ve tanıştırmada v.b. nasıl davranılacağını belirleyerek ilişkilerin düzenli gitmesine yardımcı olur (Örnek, 2000:127).

Görenek, ihtiyaçları karşılayan, düzenin yürümesini sağlayan değerler sistemidir. Bu değerler sisteminde insan nesli devam ettikçe değişmeler olur. Görenekteki hızlı değişme geleneği de etkilemektedir (Çınar, 1996:201).

Görenekte müeyyide, “yapılsa çok iyi olur, yapılmasa çok iyi olur, uyulsa çok iyi olur, uyulmasa çok iyi olur.” seviyesindedir (Eroğlu, 2003: 4).

1.3.4. Âdet

Kaynaklarda, “görenek, topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, töre” (Devellioğlu, 1992:11) “görenek, usûl, tabiat, alışkanlık.” (Türkçe Sözlük, 2005:22), “bir toplulukta, bir toplumda aynı biçimde yapılagelen davranış, uyulması gereken davranış kuralı, görenek, töre” (Büyük Larousse, 1992:98) şeklinde açıklanmış olan âdet, toplum nazarında genel kabul görmüş ve öteden beri tekrarlanarak yerleşmiş bulunan uygulama anlamında kullanılmaktadır.

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi âdetin karakteristiğini alışılmış bir takım davranışların giderek kalıplaşması oluşturmaktadır. Bu kalıp davranışlar ve alışkanlıklar, örf ve törede ki yapılma veya kaçınma zorunluluğu yerine adette yapılmalı veya yapılmamalı niteliğine bürünmektedir.

Âdetler tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedir. Toplumsal hayatın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında adetler etkili olmaktadır. Örneğin karşılama ve uğurlamalar, yemek ve sofr düzenleri, kız isteme, nişanlılık ve evlenme usulleri, selamlaşma, hatır sorma, bayramlar, mevsimler, önemli günlerle ilgili davranış biçimleri gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar adetlerin alanına girer (Örnek, 2000:124-125).

Âdette müeyyide, “yapılmalıdır, yapılmamalıdır, uyulmalıdır, uyulmamalıdır.” mertebesinde (Eroğlu, 2003:4).

1.3.5. Gelenek

Sosyal normların önemli ve güçlü bir bölümünü oluşturan gelenekler yaptırım gücü olarak adetten daha güçlü, örf ve töreden daha zayıftır. Türkçe “gelmek”ten türetilen gelenek kelimesi an'ane ile aynı tutulmaktadır. Gelenek kelime olarak; “uzun bir süre boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan efsaneler, olaylar, öğretiler, alışkanlıklar vb.

bütünü, anane” (Büyük Larousse, 1992:4469) “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane” (Türkçe Sözlük, 2005: 741) şeklinde açıklanmaktadır.

Gelenekler, yapı bakımından donuk, statik kalıplar değildir. Aksine, ait oldukları milletin ihtiyaçlarına uygun biçimde değişen, gelişen, yeni geleneklerin doğmasını sağlayan dinamik bir yapıya sahiptirler (Yıldırım, 1989:7). Gelenekler adetler gibi, ama onlardan daha güçlü olarak toplumsal hayatın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynarlar. Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde daha etkilidirler. Bunlara bakarak bilim ve sanat, geleneklerin daha az etkisi altındadır. Bireyin bağlı bulunduğu grubun veya toplumun geleneklerine karşı çıkması bu karşı çıkışın derecesine göre bireyin toplulukça afarozundan saldırıya uğramasına, hor görülmesinden alaya alınmasına kadar genişleyen tepki türlerinde biçimlenir. Geleneklerin tıpkı örfler gibi yasalarla belirlenmiş türleri vardır. Yasa gelenekleri ve onlara aykırı davranışlar için verilecek olan cezaları bir ölçüye sokmaya çalışır. Gelenekler genellikle yasalardan çok daha geniş bir alan yönetirler. Köstekleyici, gelişmeyi önleyici gelenekler olduğu gibi, destekleyici, dayanışmayı ve yardımlaşmayı düzenleyici gelenekler de vardır (Örnek, 2000:126).

Gelenekler bir milletin bütününe ilgilendirir. Sosyal normların içerisinde gelenekler iskelet gibidir. Bir takım kurallar ve cezalar bulunmakla beraber, en ağır ceza toplumdan dışlanmaktır.

Gelenekte müeyyide, “yapılması şart, yapılmaması şart, uyulması şart, uyulmaması şart” seviyesindedir (Eroğlu, 2003:5).

1.3.6. Örf

Örf sözcüğü Arapça kökenlidir. Dilimize de Arapça’dan geçmiştir. Sözlükte örfün açıklaması “âdet, hüküm, gelenek” (Devellioğlu, 1992:1018), “yasalarla belirlenmeyen, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek” (Türkçe Sözlük, 2005:1546), “bir toplumda, o topluluğun bireylerince benimsenmiş davranış biçimi, davranış ilkeleri, gelenek, âdet” (Büyük Larousse, 1992:9047) şeklindedir. Örfler çoğu zaman

toplumun katı beklentileri olarak nitelenen bir takım örnek tutum ve davranışlardır. Örflerin bireyle birey, bireyle aile, bireyle komşular ve akrabalar, bireyle halk ve ulus arasındaki ilişkileri, davranışları, tutum ve tavırları düzenleyen ve belirleyen işlevleri vardır. Toplumun her üyesini sürekli olarak baskı altında tutan örfler, zorlayıcı, yaptırıcı veya yasaklayıcı yaptırımlarıyla bireyin grupla, cemaatle veya toplumla uyumunu sağlar (Örnek, 2000:123).

Toplumda kendi kendine oluşan ve sürekli yinelenerek yerleşen âdetlerin yaptırımıyla meydana gelen kural ya da kurallar bütünü, yazılı olmayan hukuk (Büyük Larousse, 1992:9047) olarak tanımlanan örflere karşı çıkma kimi toplumlarda yasaya karşı çıkmayla bir tutulur. Böyle durumlarda birey, kimi zaman yasaların da üstünde tutularak katı ve bağışlamaz bir tutumla cezalandırılır. Burada örfün dışına çıkan bireylerin iç dünyasında yaratılan çöküntü ve eziklik duygusu yasal cezadan daha ağır bir yoğunluktadır.

Örfe yasa arasında sıkı bir ilişki vardır. Yasalar, ayıklanmış, düzenlenmiş, işlerliği ve uygunluğu denenmiş örfler toplamıdır. Bir toplumda yeni bir yasa hazırlanırken, o toplumun bağlandığı örf ve âdetler göz önünde bulundurulur. Halkın bu konudaki eğilimlerine, alışkanlıklarına, uygulamalarına dikkat edilir (Örnek, 2000:123-124).

Örf ahlaki kuralları içerir ve yaptırım gücü töreden az, gelenekten daha fazladır. Örfte cezalar bellidir ve yapılan suçun cezasının yüksek sesle söylendiği normdur.

Örfte müeyyide, “mutlaka yapılmalıdır, mutlaka yapılmamalıdır, mutlaka uyulmalıdır, mutlaka uyulmamalıdır” seviyesindedir (Eroğlu, 2003:6).

1.3.7. Töre

Töre sözlüklerde, “düzen, nizam, görenek, âdet” (Atalay, 1998:647), “bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet, bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleri, adap” (Türkçe Sözlük, 2005:2000), “bir toplumda benimsenmiş toplumsal alışkanlıklar, uygulamalar bütünü” (Büyük Larousse, 1992:11663) şekillerde açıklanmıştır.

Muharrem Ergin, “töre”nin anlamını geniş tutarak “kanun, nizam, örf ve âdet, görenek, düzen, tören, devlet nizamı” şeklinde açıklamıştır (Ergin, 2001a:117). Eski Türklerin yazısız hukuku şeklinde tanımlanan töre, kişiler ve zümreler arasındaki münasebetleri düzenleyen, idarecilerle idare edilenler arasındaki işleri, hak ve vazifeleri belirten usullerdir (Eröz, 1996:7).

Bozkırlarda fiilen yaşanan hayatın zamanla hukukî-sosyal değer kazanmış davranışlarını ihtiva eden ve genellikle kanun mânâsına alınan töre (törü), eski Türk sosyal hayatını düzenleyen mecburî normlar bütünüdür (Kafesoğlu, 1999:246).

Töre, hukuk düzeni demektir. Türk töresi bugünkü gibi yazılı kanunlar halinde değildi. Örf ve âdet şeklinde çok sağlam olarak yerleşmişti. Türk töresi, oldukça sert ve kesin hükümler ihtiva etmiştir. Cezaları ağır olmakla birlikte, töre, Türk cemiyetinin belkemiğini teşkil ettiği için hiç kimse bu cezaları haksız ve adaletsiz görmemiştir. Töre'nin daima doğru ve adaletli olanı emrettiğini herkes baştan kabul etmiştir. Çünkü töre, milletin yüzlerce yıllık hayat tecrübesinden süzölmüş kaidelerden ibarettir (Güngör, 1990:57).

Töre hükümleri değişmez kalıplar değildir. Bir sosyal-hukukî normlar toplamı olarak töre, çevre ve imkânlara uygun yaşayabilmenin gerekli kıldığı yeniliklere açıktır. Bu suretle kendi hayatiyetini sirayet ettirdiği türlü şartlar içinde sürekli etkinliğini korumuştur (Kafesoğlu, 1999:247).

Bir toplulukta bir grupta, bir yöre hakkında bireylerin uymakla yükümlü oldukları veya uymaya zorlandıkları davranış kalıplarının ve tutumlarının tümünü içine alan töreler, özellikle geleneksel kesimde ve kırsal alandaki etkinliği ile dikkati çeker. Öyle ki, töreleri zedeleyen veya törelere aykırı davranışlar çoğu kez bağışlanmaz bir tutumla, yasaların yargılanmasına da zaman bırakmadan, bu tür durumlar için toplumca belirlenmiş olan cezalara çarptırılır. Zaman zaman ölüm cezasından toplumun dışına atılmaya kadar uzayan bu tepki topluluğun üyelerince doğrulanması ve uygulanması gerekli yaptırımlarda özlenir ve biçimlenir.

Evlilik dışı cinsel ilişkiler, emanete ihanet etmek, bağlı bulunan gruba, örgüte ihanet etmek, toplumca çok önemsenen ve yerine getirilmesi zorunlu görülen bir görevden kaçmak, aile büyüklerine çirkin bir biçimde karşı koymak, birinin yardımına sığınan

kişiyi ele vermek v.b. davranışlar yasalarca yasaklanmış olsa bile, törelerin yasakladığı davranış biçimleri içine girerler (Örnek, 2000: 128).

Görüldüğü gibi sosyal normlar, insanları bir takım anlamsız kalıp davranışlara sokma yerine daha çok bireyi toplumla uyumlu davranışlara zorlayıcı, toplum içerisindeki insan ilişkilerini düzenleyici, dengeleyici ve denetleyici özelliklere sahiptirler.

Törede müeyyide, “yapılmazsa olmaz, uyulmazsa olmaz” seviyesindedir (Eroğlu, 2003:6).

BÖLÜM 2. PRİZREN TÜRKLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatının başlıca üç geçiş dönemi vardır. Bunlar, doğum, evlenme ve ölümdür. Birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek bu dönemleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde şekillendirmektedir. Bunların amacı kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumaktır. Çünkü inanişaya göre insan bu dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000:131).

Aile merasimleri, insanın doğumundan ölümüne ve hatta ölümünden sonra yakınları tarafından yapılan törenler ve bunlara bağlı olan âdet ve ananelerdir. Doğum merasimi, toy (düğün) merasimi, yas (hüzün) merasimi tarihin ilk devirlerinden beri Türk dünyasında yaşamaktadır. Bu merasimlerin her biri ayrı âdet, gelenek, inanç ve uygulamalarla zenginleşmiştir (Yoloğlu, 1999:17-18).

Halk inançları; toplum tarafından kabul edilmiş ilahi bir dinin bilinen hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşayan, itibar gören ve bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır (Şişman, 2000:104). İnançlar çoğu kez alışkanlıktır. Benimsenen alışkanlıklar zevkle yapılır, yapılmadığı zaman huzursuzluk duyulur. Dinde taklit bir aşama sayılır ve önemlidir (Kalafat, 1996:3).

Türkiye halkının büyük çoğunluğunun bağlandığı İslâm dininin bir bütün olarak inanışlar düzenini incelemek, din tarihine düşer. Ancak; örneğin Konya, Kütahya, Erzurum köylerinin, Güneydoğu Anadolu halkının, ya da tahtacı topluluklarının inanışlarında, İslâm Dininin öğrettikleri dışında kalan bölümü Türk Halkbilimi'nin konusudur (Boratav, 1984:7).

Kültürel bir unsur olarak bütün dünya toplumlarında yaşayan ve yaşadıkları toplumların da birtakım özelliklerini yansıtan halk inançları her toplumda farklı kaynaklara dayanabilmektedir. Bunun en büyük sebebi toplumların ve milletlerin farklı kültürlerle ve medeniyetlere sahip olmalarıdır. Günümüz dünyasında itibar edilen halk inançlarının genel olarak iki ana kaynağı vardır. Birincisi toplumların eski din ve kültür yapıları, ikincisi ise günlük hayat olaylarıdır. Türk toplumunda, özellikle

Anadolu Türkleri arasında yaşayan halk inançları menşe bakımından bu iki ana grupta beraber alt gruplara da dayanmaktadır (Şişman; 2000:104-105).

Türkler, Müslüman olduktan sonra bile kısmen yaşattıkları bazı Şamanist inançları, Anadolu'ya gelirken beraberlerinde getirmişler ve günümüze kadar yaşatmışlardır. Abdülkadir İnan'a göre bugün Anadolu'da yaşayan halk inançlarının birçoğunun kökeninde Türklerin anayurdu olan Orta Asya ve Şamanizm kültüründe yatmaktadır. Kutlu ağaçlara ve türbelere paçavra bağlamak, alkarısı, çocukların uzun ömürlü olmaları için Yaşar, Durmuş, Satılmış isimlerinin verilmesi, hastalık nedeniyle çocuğun adını değiştirmek gibi inançlar Anadolu'ya Türklerle birlikte gelmiştir (İnan, 2006:204-207).

Din bir inanç sistemidir. Soyut olarak zihinde yerleşir ve gelişir. Ancak dini inançlar uygulamaya başlandığı anda somutlaşırken kültürel kabullerin etkisi altına girmektedir. Bütün dünyada din âlimleri, dinlerin folklordan ayrılması ve saf dini inanç olarak yaşanması gerektiğini savunurlar. Uygulamada bu mümkün olamamaktadır. Çünkü geniş halk kitlelerinin ritüellere ihtiyaçları vardır ve dini inançlarını ritüellerle yaşarlar. Müslümanlık da, İslâmiyet öncesi pek çok inanç kabul ve pratik yanında Arap, Fars ve Türk kültürünün kabulleriyle öğrenilmektedir. Geniş halk kitleleri pek çok inanç, kabul ve pratiği hiç sorgulamadan nesilden nesile İslâmiyet adına taşımaktadır (Günay, 2000:5-6).

2.1. Doğum

İnsan hayatındaki geçiş dönemlerinden ilki doğumdur. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil tüm yakınları da sevindirmiştir. Çünkü her doğum soyun sayısını artırmakta ve bir anlamda gücün artmasını sağlamaktadır. Özellikle küçük topluluklar, nüfusun çokluğu oranında kendilerini güçlü hissederler. Diğer yandan doğum anne ve baba olan bireylere duyulan saygınlığı artırır. Eğer bir sorundan dolayı çocuk olmuyorsa, hem kadın hem de erkek toplum tarafından küçümsenir (Örnek, 2000:131).

Her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Çoluk çocuğa karışmak; erkek özellikle de kadın için çok önemlidir. Dünyaya getirilen her çocuk aile kurumunu güçlendirir. Akrabalık ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan

dayanışmayı pekiştirir. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile toplumu ayakta tutan temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek geleneklerinden doğmuştur (Tezcan, 2000:13).

Doğum bütün toplumlarda kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi, onun birey olarak toplum içindeki yerini de sağlamlaştırır. Kadının ve erkeğin güven duygularını geliştirir. Anneye benlik ve bütünlük, babaya da güven duygusu kazandırır.

Doğum ile birlikte dünyaya gelen toplumun yeni ferdinin hem ailesine, hem de toplumuna faydalı ve hayırlı bir insan olması için bütün imkânlar seferber edilir. Her doğan çocuk ailenin künyesinin bir parçası olacaktır ve ailenin soyunu devam ettirecek, ailedeki dayanışma ve gücün artmasına katkı sağlayacaktır.

Tarih boyunca aileler ne kadar çok çocukları olursa kendilerini o kadar güçlü hissetmişlerdir. Türk toplumlarında yaygın olan “çocuk ailede ocağı tütürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını ve aileye bakış açısını ortaya koymaktadır. Toplumda ve aile içerisinde doğumla birlikte kadına duyulan saygı da artmaktadır. Erkek ise çocuk sahibi olmakla hem geleceğini garantiye alır, hem de çevresinde saygınlığı artar.

Türk toplumunda ve ailesinde en önemli hadiselerden birisi doğumdur. Her toplumda doğumla ilgili birçok adet, gelenek ve görenekler vardır. Türk toplumundaki doğumla ilgili adet ve göreneklerden bir kısmı, yardımlaşma ve dayanışmadır.

Doğum öncesi yardımlaşma ve dayanışma ile ilgili olarak Dede Korkut Hikâyeleri’nde Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda anlatılmaktadır. Dirse Han çocuk sahibi olabilmek için büyük bir ziyafet verir. Açları doyurur, çıplakları giydiren, borçluyu borcundan kurtarır. Ziyafete gelenler de el kaldırıp dua ederler. Duaların kabul edilmesiyle Dirse Han çocuk sahibi olur (Ergin, 2001b:24). Burada dikkati çeken husus, Dirse Han’ın çocuk sahibi olmak için “ziyafet vermesi, açları doyurması, çıplakları giydirmesi, borçluları kurtarması”dır. Diğer bir husus ise, yardımlardan istifade eden kişilerin ziyafet sahibinin isteğine kavuşması yani çocuk sahibi olması için dua etmeleridir.

Günümüzde de doğumdan sonra akrabaların, komşuların gözyaydın ziyareti yapmaları, gelenlerin lohusaya ve bebeğine maddi durumlarına göre, para, altın gibi hediyeler getirdiği görülmektedir. Bunun amacı, ailenin sevinçlerine ortak olmanın yanında, ailenin malî külfetinin imkânlar ölçüsünde azaltılmasıdır.

Bütün geçiş dönemlerinde olduğu gibi doğumda da âdet, gelenek, görenek ve inançlar bulunur. Bu inançlar annenin çocuk sahibi olmak isteğinden başlayarak, onu yönetir.

Geçiş dönemlerinde ilki olan doğum dünyanın her yerinde olduğu gibi Kosova'da ve Prizren'de de mutlu bir olay, aile için büyük bir sevinç kaynağı olarak kabul edilmektedir. Her aile neslinin devam etmesi, toplum içindeki itibarının korunması için mutlak surette çocuk sahibi olmayı istemektedir. Yeni doğan bebeğe evin eğlence kaynağı, neşesi, gururu olarak bakılmaktadır.

Bundan dolayı evlenen çiftler bir an önce çocuk sahibi olmağa çalışırlar. Eski dönemlerde Prizren'de yaşayan Türk aileler genellikle 3-4 çocuk sahibi olurken, günümüzde 1-2 çocuk istenmektedir. Ekonomik şartların da etkisiyle günümüzde çok çocuk düşünülmemektedir (K10, K11, K51, K53, K54).

2.1.1. Doğum Öncesi

Doğum hayatın başlangıcıdır ve yüzlerce âdetin inanmanın uygulandığı dönemdir. Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetlere, gelenek ve göreneklere uymak gerekmektedir (Altun, 2004:102). Halkımızın doğum öncesi inançlarını; çocuklarının olması, doğacak çocuklarının kız veya erkek olması, ölmeyip yaşamaları, istenilen bir mesleğe sahip olmaları şeklinde sıralamak mümkündür (Kalafat; 1996a:6).

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme – Gebe Kalma

Bir kadının gelin gittiği yerde saygınlık kazanabilmesi için doğum yapması gerekir. Aksi takdirde horlanır. Bu yüzden kadın, gebe kalabilmek için değişik yollara başvurur.

Genç kızlar, daha evlenmeden önce çocuğu olup olmayacağını öğrenmek için sabırsızlık gösterir ve fal türünden bazı işlemlere başvurur. Kadınların çocuk, özellikle erkek çocuk sahibi olabilmesi için, evliliğin en başında uygulanan işlemler vardır.

Gelinin yatağında gerdekten önce erkek çocuk yuvarlamak, kucacağına erkek çocuk vermek gibi pratikler bir çeşit tedbirdir. Ama evlendikten sonra çocuk olmuyorsa, bunun giderilmesi için değişik yollara müracaat edilir (Boratav, 1984:143).

Toplumumuzun geleneksel kesiminde kusur, çoğu zaman kadında arandığı için, öncelikli olarak kadının kusuru gidermek için bazı yollara başvurması gerekir. Bu türden çareleri genek olarak üç bölüme ayırmak mümkündür.

Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olanlar: Yatırlara, türbelere, ziyaretlere gidilir. Buralarda dua edilir, kurban kesilir, adak adanır. Hocalara, büyücülere gidilir. Onlardan muska alınır. Onların okuyup, üflediği yiyecekler yenir, sular içilir (Örnek, 2000:133). Muska, Arapça'da "yazılı şey" anlamına gelen "musha" kelimesinin halk ağzında söylenen biçimidir. Hastalıkları sağaltma veya düşmandan gelebilecek kötülükler, görünmez kazalar sebebiyle meydana gelebilecek herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kâğıda denir (Boratav, 1984:119).

Bunlardan başka, çocuk sahibi olan kadınların avucundan su içmek, doğum sancısı çeken kadının ısırıldığı elmayı yemek, yeni doğum yapmış bir kadının çocuğunun eşi üzerine sıcaklığı oturtmak gibi döl verme yeteneği olanların gücünü kısır olana geçirme ilkesine dayanan yöntemlere de başvurulur.

Halk Hekimliği ve Geleneksel Sağaltmayla İlgili Olanlar: Bu işlemler çoğunlukla döl yatağının soğuklamış, eğrilmiş veya kapalı olması ihtimaline karşı uygulanır. Bele şişe çekme, küllü veya tarçınlı sıcak banyolar, tütsü veya çeşitli buğulara oturtma, ekmek pişirildikten sonra fırında oturtmak, kaplıcalara gitmek soğuklamaya karşı alınan tedbirlerdir.

Döl yatağının kapalı olduğu düşünüldüğünde; kara bir tavuğun yumurtasının sarısı üzerine karabiber karıştırılarak, sıcak temiz bir beze sarılıp döl yatağına koyulur. Bu işlemde kara tavuk yumurtası kullanılması, büyüklük bir işlem olma özelliği de katmaktadır (Boratav, 1984:144-145).

Döl yatağının eğriliğini düzeltmek için; bel çektirilir, karın ovulur. Bacaklar açık bir şekilde oturup yere doğru eğilmek, baş aşağı tutulmak gibi içinde jimnastik hareketleri

de bulunan çeşitli yollara başvurulur. Yumurta ile kireç karıştırılarak bele sürülür ve kadın bu şekilde bir saat kadar yüzü koyun yatırılır (Örnek, 2000:133).

Şifalı su inancı ve şifalı suyun çocuk sahibi olma amacıyla kullanılış biçimleri Türk toplulukları arasında çok yaygındır. Bu amaçla yapılan uygulamalar daha ziyade Nevruz ve Hıdrellez de olmaktadır. Bu inançların merkezinde su kültürü vardır (Salih ve Kalafat, 2000:49).

Tıbbî Müdahale: Kırsal alanda yaşayanların ekonomik durumları, geleneklerine bağlılıkları ve doktora gitmeyi ayıp saymaları gibi faktörlerin etkisiyle az kullanılan bir yoldur. Bu yöntem erkekler tarafından daha çok kullanılır.

Gelenekselliğin hâkim olduğu bölgelerde genellikle erkeğe kusur bulunmamakla birlikte, erkeğin de bazı yollara başvurduğu görülür. Bu yolların başında tıbbi müdahale gelir. Modern tıbbın imkânlarından faydalandığı gibi, aynı zamanda geleneksel sağaltma tekniklerine de başvurulur. Yaygın olmamakla birlikte fındık, koç yumurtası, fıstık gibi şeyler yenir. Yatırlara, kaplıcalara, içmelere gidilir (Örnek, 2000:134).

Eski Türkler, çocuk sahibi olmak için, kutlu olduğunu kabul ettikleri akarsu başlarında Tanrı'ya yakarır, buralarda yatarlardı. Bu tür mekânlara “Elmalı Yerler” denirdi (Kalafat, 2000:16). Türklerde döl, zürriyet kutsaldır ve Allah'ın bir lütfudur. Hamd edilmeyi gerektirir. Elma-tohum ilişkisi, Türk halk edebiyatı ve Türk tasavvufunda geniş yer tutmaktadır (Kalafat, 2007:22).

Manas Destan'ında hatununun kısırlığından şikâyet eden Yakup Han: “Alalı ondört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.” (İnan, 2006:168) demektedir.

Anadolu'da elma ve nar zürriyetin simgesidir. Rüyada nar görmek, nesil bereketi olarak yorumlanır. Narın cennet meyvesi olduğu, bu sebeple tanesinin yere düşürülmemesi gerektiği inancı vardır (Salih ve Kalafat, 2000:49).

Yozgat bölgesinde yaşayan Halaç Türkmenleri'nde düğün bayrağı direğinin altına elma, ayna, şeker ve tuz koyulur. Elma, Türk halk inanç kültüründe, gelecekte haber

alma, geleceğe mesajlar verme, çocuk edinme, bahtın açılması, sevgiliye kavuşma vb. anlamları ifade etmektedir (Kalafat, 2007:23).

Gaziantep ve çevresinde çocuksuz kadına Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi kısır, kör ocak, dölü yok, dölsüz, uğursuz kadın, meyvasız ağaç, zürriyetsiz, çocuksuz erkeğe de, kısırak, tohumuz, iktidarsız, hadım ve kör ocak gibi isimler verilmektedir. Bu adlandırmalardan, çocuk sahibi olamamanın, ocağın sönmesi ile eşdeğer tutulduğunu anlaşılmaktadır (Yüksel, 2007:49).

Çocuğu olmayan Yakut kadınları mukaddes bir ağacın dibinde ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun tanrıdan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanmaktadırlar. Kırgız-Kazaklar'da kısır olan kadınları sahrada tek başına biten bir ağaç, bir kuyu veya pınarın yanında koyun kesip gecelemeaktadırlar. Kırgızlar'da Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlar, ataların ve büyük şamanların mezarları İslamlaştırılmış ve evliyaların türbeleri olmuştur (İnan, 2006:167-168).

Ulu kabirlerden çocuk edinme inancı, Kamizm dönemi Türk halk inanç sisteminin bir ürünüdür. Bu inanç, İslamiyet'te "Veli Kültü" olarak devamlılık göstermiştir. Türk halkları arasında çok yaygın olan bu inanca göre, Allah'ın halis kullarının Allah indinde itibarlı yeri vardır. Dileğin Allah'a ulaşmasına yardımcı olurlar (Salih ve Kalafat, 2000:32).

Yatırlara adak adamak, ona bir dileğin gerçekleşmesi için başvurmadır. Adayan kişi bu eylemiyle, yatırım kendisiyle Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanmıştır. Dileği gerçekleşince adağım, yatıra aracılığı karşılığı verdiği sözü, yerine getirir. Kurban kesip fakirlere dağıtır, türbeye bağış yapar (Boratav, 1984:42).

Diyarbakır ve çevresinde, çocuğu olmayanlar ve doğan çocukları yaşamayanlar Sultan Şeyhmus Türbesi'ni ziyaret ederler. Dua edildikten sonra türbenin incir ağacından yedi tane incir alınır ve hergün bir tanesi yenir. Çocuk doğduktan sonra türbeye gidilerek bebek içeride bulunan beşikte sallanır. Erkek ise "Şeyhmus", kız ise "Sultan" adı verilir. Adaklar yerine getirilir (Beysanoğlu, 1982:7-8).

Kahramanmaraş'ta çocuğu olmayan kadınlar, Malik Ejder Türbesi'ne giderler. Çocuğu olunca da burasını yedi yıl üst üste ziyaret eder. Marmara Ereğlisi'nde çocuk isteği ile türbelere içine taş konmuş beşik bırakırlar. Amasya'da çocuksuz kadınlar çocuk sahibi olmak için, bazı kaynak suların başında, ulu ağaçların altında veya türbelerde dileklerde bulunurlar. Bu şekilde doğum yapan kadının çocuğuna “Satılmış” ismi verilmektedir. Bazen de çocuk isteyen kadınlar, türbe türünden bu tür yerlere çocuk elbisesi bırakırlar. Böylece çocuk sahibi olacaklarına inanırlar. Aydın-Yenişehir'de çocuğu olmayan kadınların sıcak su içerisinden çakıl almaları halinde hamile kalabileceklerine inanılır. Trabzon'da çocuğu olmayan kadınlar Hıdırellez'de denize girerler (Kalafat, 1996a:5).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde kısırlığın giderilmesi için yatırlar ziyaret edilir, dilek ve adakta bulunulur. Ayrıca, gelini kazanda kaynatılan saman ve süt buğusuna oturtmak, beline karasakız (yakı) bağlamak, karabiber, üzüm, sarımsak döğüp kadının rahmine koymak gibi pratikler uygulanmaktadır (Türk, 1989:106-107).

Gaziantep'te gebe kalamayan kadın maddî ve ruhsal önlemler alır. Maddî önlem olarak, ailenin ebesine başvurur. Ebe kadının belini ovalar, “mecleme” adı verilen bir tür yakı yapıştırır. Mecleme yumurta ve sabunla yapılan bir tür yakıdır. Mecleme kendiliğinden ayrılincaya kadar belde kalır. Bu yakı ebenin kadının belini ovalamasından sonra uygulanır. Islahiye'de iki çeşit sakızla yakı yapılır. Sakızlar eritilir ve bezin üzerine sürülür, bele yapıştırılmak suretiyle uygulanır. Ardı ardına düşüklerde veya çocuğun sürekli yaşamaması halinde “tabe” inancı var olduğu için büyüsel bir takım işlemlere başvurulur. Çocuğun sürekli olarak kaybedildiği durumlar için kullanılan “tabe” kavramı, korku anlamında algılanan bir hastalık olarak telakki edilir. Bu durumda hoca bir ipe dua okuyarak ipi kadının beline takar ve kırk gün belde kalır. Çocuk doğduktan sonra da hocaya götürülüp onun belirlediği isim konur. Muska yazılır, kadın bunu sürekli boynunda taşır. Kadının beline kırmızı kuşak bağlanır (Yüksel, 2007:53-61). Ruhsal önlem olarak Allah'a yalvarır ve adak adar. Adakların en yaygını, kurban kesip etini yoksullara dağıtmak ve mevlit okutmaktır. Bir diğer ruhsal önlem ise, erenlerin türbelerinin ziyaret edilmesidir. Gaziantep'te yatırlara “ziyaret” denmektedir. Yatır ziyaretinde adaklar adanır, dua edilir. Bu ziyaretler sonucunda doğan çocuğa yatırın adı verilir. Yatır ziyaretinden sonra çocuk doğarsa

adıklar yerine getirilir. Kurban adanmış olanlar yedi yıl üst üste bu adağı yerine getirirler. Bu çocuklara “yedi kurbanlı” denir (Güzelbey, 1982:19-21).

Ankara'nın Elecik Köyü'nde, gebeliğı zor geçen, karnında çocuk durmayan kadınlar için düşüğü önleyici bir tedbir olarak “kilit vurma” pratiğı uygulanmaktadır. Hocaya okutulan kilit, gebe kadının beline takılmakta ve kırk gün çıkarılmamaktadır. Daha sonra kilit dualarla alınmaktadır (Erdoğan, 1996:186).

Samsun'da doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik öncesi dönemde başlar. Gebe kalamayan kadınların gebe kalmaları, erkek çocuğı olmayanların erkek çocuğı kavuşmaları için yatırlar ziyaret edilir, adakta bulunulur. Çocuğı olmayan kadın buğıya (özellikle kaynayan sütün buğısuna) oturtulur. Denizde kayıkla gezdirilir. Böylece hamile kalacağına inanılır (Şişman, 2002:445-447).

Balıkesir'de çocuğı olmayan kadınlar, Çırpılı Dede, Şıp Şıp Dede, Kepsut Dede, Murad Dede, Barak Baba yatırlarını ziyaret ederler. Barak Baba yatırına gidenler yanlarında bir kurban götürürler. Kurban kesildikten sonra çocuk isteyen kadın türbeye girer, Fatıha okuyarak yerleri süpürür. Çocuğı olanlar adıklarını yerine getirir ve bunu etrafa duyururlar (Kaya, 1997: 283-285).

Urfa'da hiç çocuğı olmayan veya kız çocuğı olup erkek çocuğı olmayan kadın ve erkeğıe “körocağ” denir. Kısırlığı gidermek için, bir bezin üzerine dövülmüş kara sakız serilir ve kadının beline sarılır. 15-20 gün belde sarılı olarak kalır. Yumurta akının üzerine kaya tuzu ekilerek üç gün kadına içirilir. Ziyaret yerlerine gidilir (Nahya, 1984: 73-74).

Harput yöresinde vakti geçtiğı halde çocuğı olmayan kadınlar, adını çevredeki Hazar Gölü'nden aldığı sanılan “hazarı” adındaki bir cins elmayı, hocalara okuturlar. Yarısını kendileri, diğeri yansını ise kocalarına yedirdikten sonra çocuklarının olacağına inanırlar. Ayrıca, yeni alınan gelinde olabilecek böyle bir uğursuzluğun önüne geçmek için, damat tarafından gelinin başına bir elma atılır. Yörede çocuğı olmayan kadınlar için uygulanan bir diğeri pratik ise, “Muhammed” adı bulunan yedi ayrı evden toplanan mıhların (çivi) dayı adayı tarafından demircide bir adet bilezik yaptırılarak kadının bileğine takılması şeklinde ortaya çıkar. Bu davranıştaki amaç, yedi ayrı evden alınan kutsal demirlere ait “kuvvet ve koruma” unsurlarının, İslâmiyet'teki “Muhammed”

adının kutsiyetiyle birleşip, doğma ve çoğalmaya yönelik dinî-sihri bir güç oluşturmaktır (Araz, 1995: 90-91).

Kocaeli'nin Antaplı, Bağıranlı ve Safalı köylerinde yaşayan Türkmenlerin kısırlığı gidermek için uyguladığı pratiklerden bazıları şunlardır, Eski ebelere gidilir. Kadının rahmi dönükse, yatağı çevirtirilir. Bele testi vurdurur. Ekmeğe kibrit dikilerek bel bardakla çektilir. Âdetliyken bele tuz bağlanır. Yumurthanın sarısı göz taşına bulanır ve bele sürülür. Sarımsak dövülür, tülbentle bağlanır ve rahme sıvanır. Süt buğusuna oturtulur. Yulaf kaynatılır, buğusuna yatılır. Kadın kendini terletir. Araba zinciri suda kaynatılır, kızgın demirin sıcağına oturulur. Erkekle yatarken rahme tereyağ sürülür, sonra ayaklar birleştirilip havaya dikilir. Fesleğen otu kaynatılır ve içilir. Kaburga kaldırılır. Hocaya gidilir, muska yazdırılır. Adak yerlerine gidilir ve çocuk sahibi olmak için adak adanır (Altun, 2004: 105-106).

Afganistan'daki Hazara Türkleri'nde çocuğu olmayan kadınların uyguladıkları pratiklerden bazıları şunlardır: Koyun veya keçi kesilip soyulduktan sonra derisi alınır ve kadın boynundan beline kadar bu deriye sarılarak yarım saat kadar bekletilir. Muska yazdırılır ve pamuktan yapılmış bir iple kadının boynuna asılır. Kutsal yerlere (ziyaretgâhlar) götürülür ve orada Allah'tan yardım istenir. Dünyaya geldikten sonra bebeğe, “Bebe Nazar”, “Bibi Nezire” gibi isimler koyulur. Doğumdan sonra çocukla beraber aynı ziyarete gidilerek kurban kesilir ve çocuğa uzun ömür vermesi için Allah'a dua edilir. Kabil'in batısında Çeşme-i Safa adı verilen bir kaynak suyuna gidilir. Yıkayıp gusül abdesti aldıktan sonra kadınlara bu sudan içirilir. Okunmuş siyah narlardan yedirilir (Çelik, 2001:10).

Makedonya'nın Dedeli Köyü Türkleri'nde çocuğu olmayan kadınlar Ömer Baba'nın türbesine giderler. Bu türbeye genç kızların kismetlerinin açılması için de gidilir. Türbe ziyaretlerinde Kur'an-ı Kerim okunup dua edilir (Kalafat, 2000: 15).

Azərbaycan Quba'da çocuğu olmayan kadına “sonsuz kadın”, erkeğe de “sonsuz erkek” denir. Hamile kadına, iki canlı, hamile, ağır ayak, yüklü, boynu dolu, koynu dolu denmektedir. Çocuk olmadığı zaman önce kadınlar çare ararlar. Yatırlara giderler. Yatırın bahçesindeki ağaçlara, ip, beşik, yağlık bağlarlar. Adak adar, kurban keserler. Kurbanı yatırda bulunanlara pay ederler. Bu hisseyi de eve getirip komşulara

dağıtırlar. Çocuk doğunca bebeğe yatır sahibinin adı konur. Ayrıca, “kurkiç ebe” denen kadınlar tarafından otlardan elde edilen çaylar kadına içirilir. Kaynamış pambuk otu kadına sarılır. Kadının beli çekilir (Balıkçı, 1999:5).

Bayır-Bucak Türkmenleri'nde olmayan kadınlar, geceleri nur indiğine inanılan bazı ziyaretlere giderler. Bu tür yatırların “iyiler”den olduğuna inanılır. Buralarda “kan akıtılır”, kurban kesilir, fakirlere yemek adanır, “niyet çaputu” bağlanır (Kalafat, 2007:53).

Batı Anadolu ve Balkan Türkleri'nde çocuğu olmayan kadınların ilgili kanallarının kapalı olduğu düşünülür. Bunu gidermek için; keçi derisi yüzülür. Kadının bel ve karın kısmına sarılır. Keçi derisinin kuvvet verdiğine, eti sıkarak, kanalları tıkayan oluşumun atılmasını sağlayacağına inanılır. Bu tedaviden 45-60 gün sonra kadının analığa hazır olacağı inancı vardır (Kalafat, 2000:9).

Türkmenistan'da, çocuğu olmayan kadın yeni yapılan köprüden ilk defa geçirilmelidir. Türkmenistan'daki bu uygulama eski Göktanrı inanç sistemindeki su kültü ile ilgilidir. Buna göre, kutsal kabul edilen su, hamile kalamayan kadına “su iyisi” vasıtasıyla yardımcı olacaktır (Kalafat, 2007:48-49).

Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde bulunan Demir Baba Türbesi'ne Müslüman Türkler, Hıristiyan Gagavuz Türkleri ve Hıristiyan Bulgar Slavları, adaklar adar, dilekler tutarlar. Buraya en çok kısırlığın tedavisi için gelinir. Kırçalı sancağı Koşukavak kasabasında Seyit Baba, Kırçalı kasabasına yakın Salman Baba türbelerine, Anadolu'da Yozgat ilinin Sorgun ilçesine bağlı yörelerdeki Çeltek ve Halil Baba dağında bulunan evliya türbelerine, Giresun ili Bulancık ilçesinde Karacalar, Dokuz Oğul, Boynuzlu Tekke türbelerine uzaktan, yakından gelirler. Oralarda kurban kesilir. Dualar edilir. Çocuğu olmayanlar, çocukları olsun diye, ağrıları olanlar, arzuları olanlar dileklerinin gerçekleşmesi için giderler. Bazı ziyaretlere kısır kadın, çok çocuklu kadınlarla gider Çok çocuklu kadınlar, kısır kadını türbenin etrafında “Atını sattı, yanına kulun kattı” diyerek, yedi defa dolaştırırlar. Bulgaristan Varna Sancağı Gani Mahallesi ve Kırçalı Sancağı Cebel Kasabası gibi birçok yerde türbelerde mezar taşlarına bez bağlama âdeti de vardır. Varna sancağı Emirküü köyü, Kırçalı Sancağı Sultan Yeri bölgelerinde çocuğu olmayan kadınlar, Mehmet adlı çocuğu olan yedi

evden para toplayıp, kendisine elbise diktirirler. Bu elbiseyi giydikleri zaman, çocuklarının olacağına inanılır (Tacemen, 1994:30-40).

Prizren’de evlenen çiftlerin en kısa süre içerisinde çocuklarının olması beklenir. Gelin, gittiği yerde saygınlık kazanmak, erkeğin yakınlarının gözüne girmek için doğum yapmayı, çocuk sahibi olmayı ister.

Eski dönemlerde eşlerin istemesine rağmen hamilelik gerçekleşmeyince çareler aranmaya başlanırdı. Türk topluluklarının genelinde olduğu gibi Prizren’de de kusur çoğunlukla kadında aranmakta, uygulama ve pratiklerin büyük çoğunluğu kadınların üzerinde yoğunlaşmaktaydı.

Eski dönemlerde çocuğu olmayan veya erkek çocuğu olmayan kadınlar, sıcak yerlerde yatmaya, sıcak şeyler içerek kısırlıktan kurtulmaya çalışırlardı (K4, K37, K46, K47).

Çocuğu olmayan kadını buğuya oturtma olayı sıklıkla görülürdü (K37, K46).

Karın bölgelerine yaşlı kadınlar tarafından masaj yapılırdı (K4, K35, K42).

Hocalara okunurlar, muska yazdırırlardı (K42, K46).

Türbelere giderek adakta bulunurlardı (K42, K46).

Hamilelik yine gerçekleşmezse sağlık kuruluşlarına başvurup tıbbın imkânlarından faydalanma yoluna gidilirdi (K4, K35, K42).

Bütün çabalara rağmen çocuk doğuramayan kadının kocası, kadının rıza göstermesiyle çocuk sahibi olmak için ikinci bir kadınla evlenebilirdi. Kadınlar aynı evde yaşar ve birbirlerine “ortak” olurlardı (K35, K42, K46, K47).

Geçmişte dinsel büyüsel işlemler ve halk hekimliği ilaçlarına dayalı çarelere başvurulurken, günümüzde bu yaklaşım değişmiştir. Çocuğa sahip olmak için kadın ve erkek birlikte çareler aramaya, sağlık kuruluşlarında tedavi olmaya başlamıştır. Çocuğu olmayan aileler evlat edinme yoluna da gitmektedir.

2.1.1.2. Gebelikten Korunma

Günümüzde gebelikten korunmak amacıyla uygulanan tıbbi yöntemler hayli ilgi görmekte ve uygulanmaktadır. Fakat istenmeyen gebeliğin önlenmesinde, var olan gebeliğin sonlandırılmasında geleneksel yöntemlere de başvurulmaktadır.

Toplumumuzda çocuk, özellikle erkek çocuk, önemsenmesine rağmen, aileler bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir. Aksi durumda da tıbbi yöntemlerin yanında doğum kontrolünü sağlamak, istenmeyen gebeliği sonlandırmak için Anadolu'nun pek çok yerinde birtakım geleneksel pratiklere başvurulmaktadır. Bu geleneksel pratikler her zaman istenilen doğrultuda sonuç vermediği gibi, kadının da ölümüne sebebiyet verebilmektedir (Altun, 2004:107).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde gebelikten korunmak amacıyla, rahme sabun koymak, çocuğun düşmesini sağlamak amacıyla ağır yük kaldırmak, yüksek yerden atlamak, ebemkömeci denilen otun kökünü zeytinyağı ile karıştırıp rahme koymak gibi uygulamalar yapılmaktadır (Türk, 1989:106-107).

Kocaeli'nin Antaplı, Bağıranlı ve Safalı köylerinde doğum kontrolünü sağlamak, istenmeyen gebeliği sonlandırmak için; kadına kına içilir. Ağır kaldırılır. Yüksek yerden atlanır. Sarmaşık kaynatılıp suyu içilir. Rahme sabun koyulur. Rahme ebegümeci, aspirin koyulur. Sarmaşık dalının kabuğu soyulur ve rahme konur. Tavuk gübresi kaynatılır ve üstüne sıcaklığına yatırılır. Yulaf kaynatılır ve üstüne sıcaklığına yatırılır (Altun, 2004:107-108).

Azerbaycan Quba'da çocuğunu düşürmek isteyen kadına, kına içirilir. Druj adı verilen ot kaynatılıp suyu içilir. Soğan kabuğu kaynatılıp suyu içilir. Yüksek yerlerden atlanır. Hamile kadının beline kalın kese koyulur (Balıkçı, 1999:5).

Prizren'de eski dönemlerde istenmeyen hamilelik durumunda, ağır eşya kaldırarak, ağır işler yaparak ve yüksek yerlerden atlayarak çocuk düşürülmeye çalışılırdı (K1, K4, K17, K27).

Ancak günümüzde hamile kadınlar çocuklarını düşürmek için herhangi bir uygulama yapmamaktadır. Çocuğun olmaması için tıbbi korunma yöntemleri kullanılmakta, eğer yine de hamilelik gerçekleştiyse zaman geçirmeden çocuğu sağlık kuruluşlarında

aldırmak tercih edilmektedir. Anne karnındaki çocuğun canlı bir insan olduğu, onu düşürmenin bir insanı öldürmekten farkı olmadığı düşünülmektedir (K4, K19, K20, K29).

2.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Kalması Ve Yaşaması

Hamilelik bireysel bir olay olduğu kadar, aileyi topluma bağlayan ve ailenin sürekliliğini sağlayan bir süreç olduğu için aynı zamanda toplumsaldır. Dolayısıyla kadının hamile olduğu anlaşıldığında kendisinden başlayarak sırasıyla ailesini, yakın çevresini ve toplumu ilgilendiren bir süreç başlamış olur. Kadın hamileliği ile birlikte, aile içinde ve toplumda o ana kadar sahip olduğu rol ve statüsüne bir yenisini ekleyecektir. Bu yüzden hamilelik, kadın için, biyolojik olduğu kadar psikolojik ve sosyal açıdan da önemli bir geçiş dönemidir (Ercan, 2002:57).

Gebe kelimesi de toplumumuzda değişik şekillerde ifade edilmiştir. Vücudun aldığı şekilden başlayıp, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal yanlarıyla değerlendirilen bir nitelik kazanmaktadır. Gebe, hamile, yüklü ifadeleri yaygın olarak kullanılır. Bunun dışında “çatlayasınca, gene neye dönmüş” gibi ayıplayıcı nitelikte olan isimler de verilir. Bunun nedeni doğum ne kadar sevindirici bir olay olursa olsun, gebeliğin başlangıç ve seyri geleneksel kültürümüzde biraz ayıp sayılmaktadır. Bu durum mümkün olduğunca evin erkek büyüklerinden gizlenir. Gebe kadının vücudunun almış olduğu şekle göre de “iki canlı, orta kata kiracı gelmiş” gibi isimler de verilir (Örnek, 2000:135).

Hamileliğin başlangıcı ile birlikte, hem kadını hem de doğacak çocuğu maddî manevî anlamda kötülüklerden koruyacak pek çok pratik uygulanmaktadır.

Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Tubalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Başkurtlarda çocuk doğduğunda ebe çocuğu alıp dışarı çıkar. Birkaç ev gezdikten sonra babasının evine geri getirir. Ebe kadın, “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?” diye sorar. Ailesi çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alır. Çocuğa Satıpdı, Satılmış gibi bir ad verilir. Böylece çocuğun yaşayacağına inanılır. Çocuğun yaşaması için Demir, Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç (çelik) gibi adları verildiği gibi,

kötü adlar verilmesi de âdettir. Adı kötü olduğu için ölüm meleğinin çocuğa gelmeyeceğine inanılır (İnan, 2006: 174-175).

Eski devirlerde insanların kişi adlarının sihirli gücüne inanmaları, kişi adlarını kutsal olarak bilmeleriyle alakalıdır. Bu yüzden eski Türkler arasında yeni doğan bebek çok hastalanırsa “adı ağır gelmiş” diyerek adını basit anlamları olan adlarla değiştirmek gibi âdet vardı. Aileler yemekli bir merasim yaparak çocuklarının adını “Niyazi”, “Kepek” “Ağırıcı”, “Satılmış” gibi adlarla değiştirirlerdi. Çocukları kısa bir müddet sonra ölen anne babalar, “Tanrı nazarı değdi” şeklinde düşünürlerdi. Erkek çocuklarını “Tanrı nazarı”ndan korumak için uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giydirirlerdi. (Abdurrahman, 2004:125]

Çocuğun ismiyle ilgili pratikler Anadolu’da da görülmektedir. Konya’da rüyada çocuğa yaramadığı görülen ad değiştirilir. Mersin yöresinde adlarının ağırlığı nedeniyle hastalanan, zayıflayan ve hatta akıl hastalığına tutulduğuna inanılan çocukların adları, törenle değiştirilir. Muğla yöresinde genç yaşta ölen bir kimsenin adı, kötülük ya da ölüm getireceği inancıyla yeni doğan çocuğa verilmez. (Acıpayamlı; 1992:12).

Aksaray’a bağlı Yenikent Köyü’nde kadın hamile kalınca bir hocadan dua alır. Hoca bir boylama (büyük dua), bir de dua yazar. Hamile kadın boylamayı boğazına, duayı da iki omzunun arasına gelecek biçimde çamaşırına takar. Çocuğu olana kadar anne boylama ve duayı üzerinde taşır (Öztürk, 1982:168).

Sivas’da doğumdan sonra anne ve bebeği yalnız bırakılmaz. Lohusaya eşlik eden kadın gece uyurken sırtını lohusaya dönerse, bebeğin sarılık olacağına inanılır (Kalafat, 1997:251). Giresun’da kayaların üzerinde birikmiş su ile yıkanan çocuğun tekrar hastalanmayacağına inanılır (Kalafat, 1996a:7).

Kayseri’de yaşayan Uygurlarda yeni doğan bebeğe ilk olarak ailenin büyüklerinden bir kadın tarafından kaymak ve ezilerek ceviz verilir. Buna “ağızlandırma” denir (Güngör, 1992:7).

Kandıra Türkmenleri, çocuğu durmayan kadınların çocuklarının boğulduğuna inanırlar. Bunun için önce hocaya gidilir, muska yazdırılır. Muska, anne adayı tarafından hamilelik boyunca karnın üstünde taşınırsa düşüğün engelleneceği

düşünülür. Çocuk doğunca muska çocuğa takılır. Düşük yapan kadının karnı yazdırılır. Kadının karnına yastık bağlanır ve sırtüstü şekilde dört beş gün yatırılır. Anne karnında ölen ve düşen çocuklara cenaze merasimi yapılmamaktadır. Ancak canlı olarak doğan çocuklar bir gün yaşasalar bile, mezarlığa gömülmekte, mevlit ve kuran okutulmaktadır (Altun, 2004:110).

Teke Türkmenleri'nde, çocuk dünyaya gelince doğum toyu yapılır. Erkek çocuğun toyu daha görkemli olur. Bu toyu için hazırlanmış özel ikramda, mısır patlağı, haşlanmış buğday, çörek otu, düğün ekmeği vardır. Ekmek, çocuğun “ekmeği bol, sofrası bereketli olsun” inancıyla, çörek otu “yemeği yavan olmasın” inancıyla, mısır patlağı ise, “yolu ak olsun geleceği parlak olsun” inancıyla sofraya koyulur (Kalafat, 2000:17).

Bulgaristan Türklerinde çocuk dünyaya geldikten sonra bir hafta boyunca her sabah yıkanır. Yıkama suyuna bir parça tuz atılır. Bunun nedeni çocuğun ilerde ter gibi çeşitli vücut kokularından arınıp güzel kokması içindir. Özellikle kulaklarının arkası, ağız ve yüzü yıkanır. Yedinci günü çocuğun annesi, yıkama suyunun içine “annesinden, babasından, dedesinden” diyerek birkaç tane madeni para atar. Buradaki para, zenginliği ve madeni olmasından dolayı dayanıklılığı simgeler (Ergin, 2001:216-217).

Türkistan'ın Kaşkaderya ve Surhanderya yörelerinde bebek için beşik satın alınıp eve getirilirken, un da alınır. Un, akıllılığı, saflığı, aklı ve iyiliği temsil eder (Kalafat, 1997: 267).

Türkmenistan'da çocuklara küçük yaşta altın ve gümüşün takılması halinde çocuğun büyüyünce sağlıklı olacağına inanılır. Çocuğun başına giydirilen ve bağlanan giysilerin fazla bol ve gevşek olması istenilmez. Aksi halde çocuğun büyüyünce başının ağrıyacağına inanılır. Eşiğin üstünde oturan, oyun oynayan çocuğun sık sık hastalanacağına inanılır (Kalafat, 2000:46-47).

Eski Türklerin inanç ve âdetlerinin İslâmiyet'in kabulünden sonra da yaşadığını Kazak Türkleri'nde görmek mümkündür. Aile ocağında yanan ateşe saygı göstermek, üzerinden atlamamak, yeni gelin eve ilk girerken saygı olarak ve doğum esnasında kolaylık olsun diye ateşe biraz yağ dökmek, ateşin üç tarafından kül alarak hastaya

üfleme, çocuk rahat uyusun diye beşiğini ateşin üzerinde gezdirmek, yeni yapılmış olan beşiği kızgın demirle dağlamak, çocuğa göz değmesin diye puhu kuşunun tırnağını beşiğin üzerine takmak ve kurşun dökmek gibi uygulamalar kökü eskilere dayanan ve günümüzde fonksiyonelliğini koruyan pratiklerdir (Altay, 1998:217-218).

Kazaklarda düğün toyu gibi doğum toyu yapılmaktadır. Kelam-ı Kadim okunur, hayır dua edilir. Bu toya “şildehana” denir. Çocuğun ismini imam koyar ve kulağına ezan okunur ve ziyarete gelenler “görümlük” diye bilinen bir hediye getirirler (Kalafat, 1999: 67).

Özbekistan Türklerinde, çocuğu kötü güçlerden, kem gözlerden, çeşitli belâlardan korumak için hamile kadın düğün ve cenazeye gitmez. Doğumdan önce dikiş işlerine bakmaz. Takı takmaz ve kimse ile tartışmamaya özen gösterir (Kalafat, 1997:251).

Hazara Türkleri erkek çocuğu daha fazla isterler. Erkek çocukları doğunca havaya ateş edilir, “doğum toyu” yapılır. Yakın dost ve akrabaların, komşuların katılımıyla düğün yapılır. Oyun oynanır, şarkılar söylenir. Bebeğin ismi bu düğün sırasında koyulur (Salih ve Kalafat, 2000:35).

Anadolu’da bebeğin beşik veya salıncağının boş sallanmasının doğru olmadığına, boş sallanması halinde çocuğun karnının ağrıyacağına inanılır. Beşiğin kötü ruhlardan koruyucu olması, beşiğin sallanırken ses çıkarması ile izah edilebilir. Eski Türk inancına göre, ay tutulmasında, düğünlerde ve asker uğurlamada gürültü yapmak suretiyle, kötü/kara ruhların dağıtılmakta, zarar vermeleri engellenmektedir (Kalafat, 2007:48).

Prizren’de yeni doğan çocuğun sağlıklı ve uzun ömürlü olması için bazı pratikler yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır,

Çocuk doğduğu günden itibaren kırk gün annesi veya ebesi tarafından yıkanır. Bunun nedeni ise, “çocuğun suda büyüyeceği” inancıdır (K4, K17, K48, K55).

Çocuk, ilk defa yıkanırken yanına kâğıt para koyulur, suya metal para atılır. Bu paralarla alınan ekmeği, ilk sütünü verdiği sırada, annesi çocuğun başına değdirir. Çocuğun “sevimli ve tatlı olması için” yıkandığı suya ilk üç gün bir avuç tuz ve bir avuç şeker katılır (K4, K17, K48, K49, K55).

Çocuğun sarılık olmaması için anne kırk gün sırtını çocuğa çevirmez (K4, K55).

“Öksüz kalmasın” inancıyla bebek anne ve babanın arasında yatırılmaz, beşiğinde uyutulur (K4, K31, K33).

“Sabırlı olması için” yeni doğan çocuğa ilk süt üç ezan okuduktan sonra verilir (K4, K36, K40, K55).

Çocuk ilk defa emzirilirken, annesinin sağ memesinden altın yüzük içinden emzirilir (K4, K17, K40).

“Sakalları, bıyıkları ağarınca kadar hayat sürmesi”, “sağlıklı ve uzun ömürlü olması” inancıyla çocuğa undan bıyık yapılır (K4, K33, K40).

“İyi huylu olsun” “tahsili iyi olsun” diye bebeğin eline kalem tutturulur (K4, K42).

Bebeğin ağzına üflenirse cana yakın olacağına inanılır (K4, K29, K34).

Çocuğun yaşaması için yapılan uygulamalar hemen hemen bütün Türk boylarında ortak özellikler göstermektedir. Yerine getirilen işlemlerin fonksiyonu aileleri psikolojik yönden rahatlatmaktır.

2.1.1.4. Aşerme

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde hamile kadında görülen haldir. Halk arasında aşerme adıyla anılan sözcüğün aslı “aş verme” şeklinde olup, “yiyecek şeylerden tiksirmek” demektir. Beğenmemek, kötülemek anlamlarındaki “aş yemek” deyimini halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması şekline gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1984:146). Bu kelimeye Anadolu’da; aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık vb. değişik isimler verilmektedir. Sivas Divriği’ye bağlı Güneyevler Köyü’nde aşermeye, gelinin “yernik olması”, (Türk, 1989:116) Urfa’da “aşyirmek, yirikyirmek” (Nahya, 1984:75) denmektedir.

Hamile kadın bu aşamaya gelince bazı yiyecekleri yemeye, bazılarını ise yememeye özen gösterir. Bu yiyecekler, fizyolojik bakımdan kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilip içilirken, bilinçaltında yatan benzetmeli (analojik) büyüünün etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi, baharatlı şeyler yemekten kaçınır. Çünkü bu davranışlar çocuğun kız olacağına yorumlanır. “Ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi” sözü de bu yorumdan kaynaklanmaktadır. Buna karşılık tatlı şeyler yemesi ise erkek çocuğa yorumlanır ve “Ye tatlıyı, doğur atlıyı” sözüyle açıklanır. Başka bir inanış da kadının tatlı, ekşi ayırmadan canı neyi istiyorsa onu yemesidir. Eğer yemezse bunun zararını çocuğun çekeceğine ve çocuğun şaşığı, eğri kulaklı vb. olacağına inanılır (Örnek, 2000:134).

Urfa’da hamile kadın canının çektiğini yemesine özen gösterilir. Ancak kadının yediği şeyleri gizlice almamasına dikkat edilir. Gizlice alırsa çocuğun hırsız olacağına inanılır (Nahya, 1984:75).

Amasya ve Samsun yörelerindeki bir halk inancına göre “aşeren kadın, çekim halinde”dir. O anda rastladığı şeyi çeker. Trabzon, Bayburt ve Gümüşhane’de, aşeren kadına canının çektiği şeyler verilmezse, doğacak çocukta bir arıza kalacağına inanılır (Kalafat, 1997:250).

Hamilelikte aşerme, Bağıranlı, Antaplı ve Safalı’da yaşayan Türkmenler tarafından “gerginlik, ağzın bozulması, bozgunluk” olarak adlandırılır. Böyle kadınlarda, yiyeceklerden, kokulardan tikslenme, mide bulantısı, kusma, uyku hali, halsizlik hissi gibi belirtiler vardır. Bozgunluk çeken kadın canının çektiği her şeyi yemesi gerektiğine inanılır. Kadın, canının istediği bir yiyeceği yiyemezse, elinin tabanını yalamalıdır. Aksi halde doğacak çocuğun bir yerinin eksik olacağına inanılır. Aşermek hamile kadın için zor bir durumdur. İlk çocuğunda aşeren, “bozgunluk çeken” bir kadına, köpeğin yalağına gizlice sürülen bir yiyecekten yedirilirse, ikinci hamileliğini rahat geçireceği, bozgunluk çekmeyeceğine inanılır (Altun, 2004:113-114).

Azerbaycan Quba’da, aşermeye “yerikliyor” denir. Hamile kadının canının istediği şeyleri yemesine özen gösterilir. Aksi takdirde çocuğun vücudunda bir iz, leke kalacağına inanılır. Kadın güzel şeylere çok bakar, elma üzüm gibi meyveleri çok yer.

Meyveyi çok yiyen kadının kuvvetli olacağına ve çocuğunun güzel olacağına inanılır (Balıkçı, 1999:5).

Aşermeyle ilgili inançlar Türkmeneli halkında da vardır. Bu bölgede aşermeye “yeriklemek” denir. Yerikleyen annenin canının çektiği şeyin alınmaması halinde doğacak çocukta “yerikleme nişanı” olacağına inanılır. Canı üzüm çektiği halde yiyememiş annenin çocuğunda üzüm salkımı gibi lekenin oluşması bu şekilde izah edilir. Bazı yörelerde, anne adayının karnını kaşması halinde bebeğin vücudunda leke oluşacağına inanılır (Kalafat, 2007:206).

Prizren’de gebe kadın “iki canlı” “hamile” “özürlü” “ağır” adlarıyla tanımlanır. Gelin, gebeliği uygun bir dille ailesine bildirir. Hamileliğin ortaya çıkmasından sonra, kadının kendi ailesinin ve erkeğin ailesinin kadınları, doğacak olan bebek için giysiler, yatak malzemesi gibi hazırlıklar yapılır (K1, K4, K43, K48, K49).

Gebe kadının canının istediği şeyleri yemesine özen gösterilir. Aksi takdirde çocuğun vücudunda bir iz, leke kalacağına, çocukta bir özür meydana gelebileceğine inanılır (K1, K4, K5, K19, K38).

Doğacak çocuğun obur ve açgözlü olmaması için gebe kadının imrenmemesine dikkat edilir. Yanında yenilen şeyden gebe kadına da ikram edilir (K1, K4, K48, K55).

Gebe kadın, gebelik süresince kötü bilinen şeylere bakmaz, gizli olarak hiçbir şey yemez. Doğacak olan çocuğun yüzünde leke gibi bir iz belireceğine inanılır (K1, K4, K19, K31).

Kadın güzel şeylere çok bakar, meyveleri yemeye özen gösterir. Meyveyi çok yiyen kadının kuvvetli olacağına ve çocuğunun güzel olacağına inanılır (K31, K40).

Aşerme dönemi uygulamaları Prizren’de, Anadolu’da ve Türk dünyasının diğer bölgelerinde ortaklık göstermektedir. Hamile kadın bu aşamaya gelince bazı yiyecekleri yemeye, bazılarını ise yememeye özen gösterir. Bu yiyecekler, fizyolojik bakımdan kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilip içilirken, bilinçaltında yatan benzetmeli (analojik) büyüünün etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

2.1.1.5. Gebe Kadının Kaçınmaları - Uygulamaları

Kadın gerek gebeliği, gerekse lohusalığı süresince çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve ona göre davranması istenir. Bu durumdaki kadın gebeliği boyunca bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli saydığı işlemlere uymak zorundadır (Örnek, 2000:135). Gebe kadın doğacak çocuğun olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır, bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri ise uygular (Artun, 2005:132).

Gebe kadının yediği şeylerin, sık sık baktığı insanların ve hayvanların çocuğun huyuna, vücut yapısına, yüz özelliklerine etkide bulunacağı sanılır. Bunun için kadın, doğacak çocukta kusur niteliğinde bir iz bırakması mümkün olan şeyleri yemekten, böyle şeylere bakmaktan kaçınır. Özürlü kimselerle alay etmesi çok tehlikeli sayılır, doğacak çocukta aynı kusurun olacağına inanılır. Çalınan şeylerin, gizlice alınan yiyeceklerin de doğacak çocukta bir iz bırakacağına inanılır (Boratav, 1984:146-147).

Anne karnındaki çocuğu olumlu ya da olumsuz etkileyeceğine inanılan birtakım benzetmeli (analojik) işlemler vardır. Gebe kadın bunlardan kaçınmaya veya yerine getirmeye çalışır. Ayıya, maymuna, deveye bakmaz, balık, tavşan, paça, kelle yemez, cenazeye bakmaz, gizli, saklı bir şeyi alıp yemez. Bu kaçınmaların aksine yapmaya özen gösterilen bazı davranışlar da vardır. Aya, gökyüzüne, güzel kimselere bakar, gül koklar, ayva, elma, yeşil erik, üzüm yer (Örnek, 2000:137-138).

Bütün inanç ve normlar, hem gebe kadının hem de çocukla alakalı bir takım pratikleri ihtiva eder. Bu pratik ve inanmaların temelinde eski Türk inançlarının büyük tesiri olduğu aşikârdır. Erzurum'un köylerinde, hamile kadının akşam namazından sonra dışarı çıkması iyi sayılmaz. Akşam namazından sonra kapı önüne, eşiğe ve evin dışına sıcak su dökülmez. Çünkü bu yerlerde bulunan cinler yanar ve sakat kalırlar, kendilerine karşı kin beslerler, doğum yapınca çocuğa musallat olur, ciğerini söküp götürürler (Türkdoğan, 1982:588).

Afyon Bayat'ta ana rahminde gündüz döllenmiş çocuğa, "gündüzleme" adı verilir. Böyle bir çocuğun aileye ve topluma yararlı olmayacağı inancı egemendir (Aydın, 2001:40).

Urfa'da gebe kadınlar ayıya, tavşana bakmaz, bakarsa çocuğun baktığı hayvana benzeyeceğine inanılır. Can eriği yemez, yerse çocuğun başında erik büyüklüğünde çıban olacağına inanılır (Nahya, 1984:75).

Samsun'da kadınların hamilelik dönemleriyle ilgili inanışlardan bazıları şunlardır: Hamile kadın cenazeye bakarsa doğacak çocuğunun benzinin sarı olacağına inanılır. Kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak olan çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir iz oluşacağına inanılır. Hamile kadın elma yerse doğacak çocuğu güzel olur, ayva yerse çocuğun benzi sarı olur. İğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse çocuğunun çok zayıf doğacağına inanılır (Şişman, 2002:446).

Kandıra Türkmenlerinde gebe kadının çocuğunun güzel olması için uyguladığı pratiklerden bazıları şunlardır: Çocuğun güzel olması için bozgunlukta güzele bakılır. Anne çocuğun kendisine benzemesini isterse aynaya bakar. Çocuğun gözleri mavi olsun diye denize bakılır, kara gözlü olsun diye zeytin yenilir. Sarımsak yenilirse çocuk beyaz olur. Ayva ve yumurta yenilirse çocuk gamzeli olur. Bebek annenin karnında oynadığında aya bakılırsa, ay gibi güzel bebek olur. Anne en çok kime bakarsa, çocuk ona benzer. Çocuk kime benziyorsa annenin o kişiyi çok sevdiğine inanılır. Çocuğun iyi huylu olması için anne iyi huylu insanlarla güzel insanlarla görüşür. Hamile kadın "Allah bana iyi huylu, hayırlı evlat ver." diye dua eder.

Gebe kadın doğacak çocuğun sağlıklı ve güzel olması için bir takım kaçınımlarda bulunur. Ayıya, maymuna, deveye çocuk çirkin olur diye bakılmaz. Mübarek gecelerde gebe kadın kocasıyla yatmaz. Çocuk kemiksiz olur gebe kadın diye balık yemez. Çocuğun dudağı yarık olmasın diye tavşana bakılmaz. Çocuğun benzi sarı olmasın diye cenazeye bakılmaz. Ciğere, ete bulaşmış bir elle vücudun herhangi bir yerine dokunulmaz. Gebe kadın sakız çiğnemez, çocuğun ağzında sakız gibi bir et parçası olacağına inanılır. Doğacak çocuğun huyunu etkileyecek düşüncesiyle annenin sinirli ve gergin olmaması gerekir. Kötü huylu çocuklar kınanmaz, kınanırsa doğacak çocuğun ona benzeyeceğine inanılır. Kötü insanlar görünce yol değiştirilir, görmezden gelinir (Altun, 2004: 115-116).

Gaziantep'te hamile kadının güzel şeylere bakar. Ciğer yemez. Çocuk kıllı olur diye tüylü meyve yemez. Çocuğun gözü kırmızı olmasın diye hamile balığa bakmaz. Çocuk sivri dilli, hain, suskun olur düşüncesiyle yılan bakılmaz. Yılan süründüğü için çocuk geç yürür. Çilek çok yenirse çocukta leke olacağına inanılır (Yüksel, 2007: 83).

Özbek Türklerinde gebe kadın “dügün eti” yemez, yemesi halinde çocuğunun geç doğacağına inanılır. İki kat ayal (iki canlı kadın) doğum yapıncaya kadar saçını kesmez. Hamile kadının fotoğraf çektirmesi halinde ömrünün kısılacağına inanılır. Anneler doğum esnasında yalnız bırakılmazlar. Yanlarında, ekmek, soğan, sarımsak, biber, tuz, bıçak, kamçı, ısırık (üzerlik) bulundurulur (Kalafat, 1997: 250-251).

Prizren'de karnındaki bebeğin annenin bütün davranışlarından etkileneceği yönündeki düşünce sebebiyle, anne adayının bazı davranışlardan kaçınması veya yapması gerektiği düşünülür.

Gebe kadının kaçınması gerektiği düşünüler davranışlardan bazıları şunlardır; gebeliğin yedinci ayına giren kadın evin saçağı altından çıkmaz. Gebeliğin yedinci ayına kadar en az bir kişinin eşliğinde sokağa çıkar. Eğer çıkması gerekiyorsa yanına bir yakını alarak çıkabilir (K17, K31, K42).

Gebe kadın, sakat bir insana bakarsa ve bunu hayretle kabul ederse, çocuğunun da sakat doğacağına inanılır (K4, K33, K34).

Kimseyi taklit etmez ve kötü şeylere şaşmaz. Böyle davranırsa doğacak çocuğun da aynı özellikli olacağına inanılır (K40, K48).

Cenazeye giden, ölüyü, cesedi seyreden gebe kadının, ölü çocuk doğuracağına veya çocuğun yüzünün toprak renginde olacağına inanılır. Cenazeye gitmesi zorunlu olan gebe kadın, kendini korumak için kırmızı iplikle parmağını sardıktan sonra cenazeye gider (K25, K26, K37).

Hamile kadın doğumun son ayına girdiği dönemde kendi ailesinin evine gitmemeye özen gösterir. Evinde bekâr kardeşi varsa, kardeşinin erkek çocuğa sahip olmayacağına veya aileden birinin ölebileceğine inanılır (K25, K26, K48).

Çocuğu olumsuz yönde etkileyeceği düşüncesiyle kaçınılan bu davranışların aksine, çocuğu olumlu yönde etkileyeceği düşüncesiyle bazı davranışlar yapılır. Bu davranışlardan bazıları şunlardır;

Hamile kadın gizlice iplik makarası alırsa, doğacak çocuğunun gamzeli olacağına inanılır (K34, K42, K48).

Hamile kadın aya veya gökyüzüne ve güzel kimselere bakarsa, doğacak çocuğunun güzel yüzlü olacağına baktığı kimseye benzeyeceğine inanılır (K4, K35, K49, K55).

Kadın gül koklarsa, çocuğunun güzel kokacağına inanılır (K4, K17, K35, K49, K55).

Gebe kadının kaçınmaları Türk dünyasında ortak özellikler göstermektedir. Kötü ve çirkin şeylere bakılmaması, kimseyle alay edilmemesi ve kınanmaması ortak kaçınmalardır. Aynı şekilde cenazeye ilgili kaçınmalar da ortaklık göstermektedir.

Gebe kadının yapmaya özen gösterdiği davranışlarda da ortaklık söz konusudur. Güzel ve hoş giden şeylere bakılır.

Anne karnındaki bebeği olumlu veya olumsuz etkilediği düşüncesiyle kadının kaçındığı veya yerine getirmeye özen gösterdiği bu pratikler, bilinçaltında yatan benzetmeli (analojik) büyü özellikleri göstermektedir.

2.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti

Gebelik sırasında en önem verilen hususlardan birisi de doğacak çocuğun cinsiyetidir. Bebeğin cinsiyeri konusunda, anne ve babanın isteğinin dışında, kişinin bağlı bulunduğu ailenin veya toplumun isteği de ön planda yer alır. Türk kültüründe genel olarak ilk çocuğun erkek olması istenir. Bu durum gebe kadın üzerinde büyük bir baskı yaratır ve çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı bazı şeyleri yapmaya çalışır. Bunlardan bazıları şunlardır: Adak ve kurban adanır. Yatırlara, hocalara gidilir. Kadın cinsel birleşme sırasında sağına yatar, sağından kalkar. Gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlanır. Bunların dışında “Allah’ın bileceği iştir.” diyenlerde vardır. Kız çocuk isteyenler ise yukarıda saydığımız işlemlerin bir bölümünü aynen bir bölümünü de tersinden yaparlar (Örnek, 2000:136).

Türk kültürünün birçok unsurunu barındıran Dede Korkut Hikâyeleri incelendiğinde erkek çocuk özlem ve isteği göze çarpmaktadır. Hikâyelere göre oğul, “babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur.” (Ergin, 2001b:16). Ayrıca hikâyelerin çoğunun adında, babasıyla birlikte oğlunun adı yer almaktadır. Oğlu olan ak otağda, çocuğu olmayan ise kara otağda ağırlanır. “Bir yerde ak otağ, bir yerde kızıl otağ, bir yerde kara otağ” kurulur. “Oğlu olan ak otağa, kızı olanı kızıl otağ, oğlu veya kızı olmayan kara otağa” oturtulur (Ergin, 2001b:21). Günümüz Türk toplumunda da erkek çocuk istenir. Erkek çocuk için adaklar adanır, kurbanlar kesilir. Erkek çocuğun soyun devamını sağlayacağı düşünülür.

Erkek çocuk isteği evliliğin başında, gelin damadın evine geldiğinde kucağına erkek çocuk verilmesiyle, yatağının üstünde erkek çocuk yuvarlanmasıyla kendini göstermektedir (Boratav, 1984:145).

Aksaray, Samsun, Konya yörelerinde, arka arkaya kız çocukları olan aileler, erkek çocuk isteklerinin yerine gelmesini sağlamak için son doğan kız çocuklarına Döne, Döndü, Yeter adlarından birini koyarlar (Acıpayamlı, 1992:12).

Doğacak çocuğun cinsiyetini önceden öğrenme yolları yorum ve fal niteliğindeki işlemlerdir. Yorumların bir kısmı düşlerden çıkarılmaktadır. Buna göre gebe kadın, düşünde bıçak, tüfek gibi erkek silahları, korkunç hayvanlar, ay görürse erkek doğuracağına; güneş, makas, iğne gibi kadın eşyaları, bilezik, gerdanlık gibi takılar veya çeşitli süs eşyaları, mücevherler görürse kız doğacağına yorumlanmaktadır. Bebeğin cinsiyetini öğrenmek amacıyla fal denebilecek işlemler de vardır. Gebe kadının haberi olmadan girip oturacağı odanın sedirinde iki minderden birinin altına makas, birinin altına bıçak koyulur. Kadın sltında bıçak olan mindere oturursa erkek, makas olana oturursa kız doğuracağına inanılır. Bergama’da gebeliğin sekizinci ayında kadının memesinden sıkılan süt bir bardak suyun içine damlatıldığında, süt bardağın dibine çökerse doğacak çocuğun erkek, dağılıp suya karışırsa kız olacağına inanılmaktadır (Boratav, 1984:145-146).

Anadolu’da ilk çocuğun önce “baba” demesi halinde, doğacak kardeşinin erkek, “anne” demesi halinde de kız olacağına inanılır. Sivas - Zara’da hamile kadının canı

ekşili yiyecekler istiyor ise, çocuğunun kız olacağına, tatlı yiyecekler istiyor ise oğlunun olacağına inanılır (Kalafat, 1997:250-252).

Çorum'da gelinin ilk çocuğunun erkek olması için yatağına erkek çocuk yatırılır. Balıkesir'de çeşmenin önüne bir tarak ve bir bıçak bırakılarak gerdek sabahı bunlar geline aratılır. Önce tarağı bulursa kızının olacağına, bıçağı bulursa oğlunun olacağına inanılır. Çanakkale'de çocuğu olmayan kadınlar, içerisinde su kuyusu bulunan caminin suyundan içerlerse, çocuklarının olacağına inanırlar (Kalafat, 1996:5).

Kızılcahamam'da gelin damat evinde arabadan inmeden önce “erkek çocuk doğurması dileği olarak” kucağına bir erkek bebek verilir. Arabanın bir kapısından verilip öbür kapısından alınarak aynı olay üç defa tekrarlanır (Akpınar, 2005: 130).

Samsun'da, bebeğin cinsiyetiyle ilgili inanışlardan bazıları şunlardır: Hamile kadının yüzü beneklenirse kız çocuğu doğurur, yüzü beyaz olursa erkek çocuğu doğurur. Kadının karnı sivri olursa erkek, kalçası genişlerse kız çocuğu doğurur. Hamile kadın güzelleşirse kız çocuğu, yüzünü sis basar, çirkinleşirse erkek çocuğu dünyaya getirir. Bebek hamile kadının sağ tarafında kıpırdarsa erkek olduğuna, sol tarafında kıpırdarsa kız olduğuna işaretir. Ana karnındaki çocuk üç buçuk ayda çabalarsa (canlanırsa) erkek olduğuna, dört buçuk ayda çabalarsa kız olduğuna işaretir (Şişman, 2002:446-447).

Kandıra Türkmenleri hamile kadının vücudunun şekline, canının çektiği yiyeceklere, tavır ve davranışlarına göre doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için yorumlarda bulunurlar. Hamile kadın, su dolu bir bardağa göğsünden süt sağlar. Eğer süt taş gibi suyun dibine oturursa erkek, suya yayılırsa kız çocuğu doğar. Annenin karnı sivriyse erkek, yassı ise kız olacağı tahmin edilmektedir. Erkek çocuğun anneye güzellik verdiğine inanılır. Annenin hamilelikte yüzü çillenirse çocuğun kız olacağına inanılır. Kız annenin güzelliğini alır. Anne, bozgunlukta çok acı yerse “ye ekşiyi doğur Ayşe'yi” denilerek doğacak bebeğin kız olacağına inanılmaktadır. Anne hamileliğinin ikinci ayında bebeğin hareketlerini hissediyorsa, erkek, dördüncü aydan sonra hissediyorsa kız doğuracağına inanılmaktadır. İnanışa göre erkek çocuk “erken uyanır” kızlar ise “geç uyanmaktadır”. Erkek çocuk olsun diye hocaya muska yazdırıp okutmak da yapılan uygulamalardandır (Altun, 2004:116).

Gaziantep'te doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin etmek için bazı uygulamalar yapılmaktadır. Hamile kadın kelle temizlerken ağızından ikiye ayırır. Dil dışarı çıkarsa erkek, içerde kalırsa kız olur. Kadının göbeğinin üzerine sarımsak koyulur. Bebek tepki verirse erkek, vermezse kız olur. Bu uygulama soğanla da yapılmaktadır. Hamileliğin altıncı ayında, hamilenin sütü suya sağılır, süt dağılırsa kız, dağılmazsa erkek olur. Süt suyun yüzüne çıkarsa kız, dibe çökerse erkek olur. Yakınlarından biri kadına haberi olmadan “Elinde ne var?” diye sorar. Kadın elinin içine bakarsa kızı, üstüne bakarsa oğlu olur. Saç teline yüzük bağlanır veya hamilenin eline bakılarak çocuğun cinsiyeti anlaşılır (Yüksel, 2007: 77-78).

Yakutlar Tanrıdan erkek çocuk isterlerken ak şamana başvururlar, Ak şaman Ayısıt'a veya ak at sürüleri sahibi olan Tanrı'ya dua eder (İnan, 2006:167).

Türkmenistan'da hamile kadının karnının sağ tarafında bir kıpırdanma olursa, bebeğin erkek olacağına inanılır. Kadının bebeği karnının tam orta yerinde oynar ise, o bebeğin kız olacağına inanılır (Kalafat, 2000:158).

Bayır-Bucak Türkmenlerinde hamile kadının başına onun haberi olmadan bir miktar tuz konur, Kadın ilk hareketinde elini başına götürür ise oğlunun olacağına, vücudunun herhangi bir yerine değdirirse kızı olacağına inanılır (Kalafat, 2007:53).

Azerbaycan Quba'da, kadının yüzünde leke olursa, çirkinleşirse kadının kızı olacağına, güzelleşirse çocuğunun erkek olacağına inanılır. Kadının karnı yukarı doğru, yumru şeklinde olursa oğlu olacağına inanılır. Sancı belde olursa erkek, kasıkta olursa kız doğacağına inanılır. Kadın otururken ellerini yere koymadan oturursa erkek, ellerini yere basıp oturursa kızı olur (Balıkçı, 1999:6).

Kazak Türklerinde eskiden erkek çocuk istenir ve “Erkek çocuk aileyi idame ettirir, ailenin çatısıdır.” denirdi. Günümüzde ise kız çocuk istenmekte ve “Kız evlat berekettir.” denilmektedir (Kalafat, 1999:66).

Afganistan Türkleri, çocuk kız da olsa erkek de olsa ilk çocuklarının doğumunda kurban keserler. Bu bir şölendir, kurbanın eti komşularla birlikte yenir, kemiklerini toprağa gömerler (Kalafat, 2000:71). Hazara Türkleri'nde ilk çocuğun erkek olması

dileğiyle gelinin kucağına erkek çocuk oturtmak şeklinde yaşamaktadır (Çelik, 2001:10).

Balkanlarda çocuğu olmayan kadınlara muska yapılır. Kadın bunu boynuna asar. Hamile kalacağı temasta muska göğüs tarafında ise bebeğin erkek, boynun arkasına düşerse, kız olacağına inanılır (Kalafat, 2000:8). Balkanlarda yedi kız doğuran ananın Cennetlik olacağına inanılır. Bu konuda teselli edici deyimler çoktur. Kız anne ve babaları “Bizim oğlumuz hazır gelecek. Onu şimdi bizim için büyütüyorlar” derler (Tacemen, 1994:84).

Makedonya'nın Kanatlar Köyü'nde gelinin erkek çocuğu olması için yatağına erkek çocuk yatırılır, yatakta yuvarlanır. Bu çocuğa para ve hediye verilir. Anadolu'da gelinin kucağına aynı maksatla erkek çocuk oturtulur (Kalafat, 2000:14).

Prizren'de özellikle ilk çocuğun erkek olması istenir. Bu sebeple, gelinin damadın evine geldiği ilk gününde kucağına özellikle erkek çocuk verilir.

Gerdek öncesi gelin yatağında bir erkek çocuk yatırılır. Bu uygulama ile doğacak çocuğun erkek olması dileğinde bulunulur (K4, K5, K11, K20, K35, K43).

Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak amacıyla, kadının fiziksel görünümüne, yediklerine, davranışlarına, vb göre tahminlerde bulunulmaktadır.

Evde minderlerin altına makas ve bıçak gizlenir. Gebe olan kadın makasın üzerine oturursa “kız”, bıçağın üzerine oturursa “erkek” çocuk doğuracağına inanılır (K4, K5, K17, K38, K42, 54).

Hamile olan kadının yüzünün güzelleşmesi durumunda bebeğin erkek olacağına, aksi durumda kız olacağına inanılır. Kızın annesinin güzelliğini kendine çektiği düşünülür (K4, K17, K42, K54).

Yeni doğum yapmış bir annenin, doğumdan hemen sonra gebe kalırsa, erkek doğuracağına inanılır (K5, K27, K34, K35).

Erkek çocuk annesinden utandığı için yüzükoyun, kız çocuk ise sırtüstü doğduğuna inanılmaktadır (K33, K37, K48, K54, K55).

Doğacak çocuğun cinsiyetini önceden öğrenmek yorumlar yapılmakta ve fal niteliğinde işlemlere başvurulmaktadır. Hamile kadının oturduğu minderin altında bulunan eşyaya göre bebeğinin cinsiyetini tahmin etmek fal niteliğindeki işlemlerdendir.

Düğün gününde gelin ve damadın yatağında erkek çocuk yatırılması, gelinin kucağına erkek çocuk verilmesi Anadolu'da ve Prizren'de ortak olan pratiklerdendir.

Ayrıca annenin fiziki görünümüne göre cinsiyet tahmininde bulunulması da Türk dünyasında yaygın bir uygulamadır.

2.1.2. Doğum Sırası

2.1.2.1. Doğumun Kolaylaşması

Kadınların doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmalarını sağlamak için birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bu amaçla doğum sırasında, kadının saç örgüleri, düğümler çözülür, kilitli kapılar, sandıklar, kapalı pencereler açılır. Kolay doğum yapmış kadınlar gebe kadının sırtını sıvazlar, silah atılır, gürültü yapılır. Meryem ana eli ya da Fatma ana eli denen bitkinin koyulduğu sudan içilir. Bu bitki kurutulmuş haliyle suyun içine koyulunca açılmaktadır. Bu suyun içilmesinde onun açılmasını sağlayan gücünden hareket edilmektedir. Bütün bunlar dinsel- büyüsel içerikli uygulamalar olup, doğumu kazasız belasız gerçekleştirme amacına yöneliktir.

Doğumun kolay geçmesi için su akıtma işlemi uygulanır. Dolu kaplar boşaltılır, çeşmelerin musluğu açılır, kolay doğum yapmış bir kadının avucundan su içilir. Suyun akması kolaylığın ve çabukluğun simgesi olarak düşünülmektedir. Kafesteki kuşları, kümesteki hayvanları serbest bırakmak gibi davranışlar ise kapalı bir yerden kurtuluşu simgelemektedir. Akan sudan geçmenin, muslukları açmanın doğumun kolaylığını ve çabukluğunu sağlayacağına inanılmaktadır (Örnek, 2000:139-141 ve Boratav, 1984:148-149).

Eski Türk inançlarında ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde, silah atılarak kara iyelerin korkutulup kaçırıldıkları, böylece onların muhtemel zararlarından korunduğuna inanılır (Kalafat, 2000:158). Anadolu'nun birçok yerinde doğumu kolaylaştırmak için kapıya tuz serpilir. Gerek büyülerde, gerekse bunlarla ilgili inançlarda tuz kullanılır. Gelin

yeni evine gelirken babasının evinden aldığı tuzu beraberinde getirir (Gözaydın, 1991:26-28).

Kocaeli'nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde doğumun güç olmaması, anne ve çocuk adına sağlıklı bitmesi için başvurulan bazı pratikler şunlardır: Hamile kadın doğumunun güç olmaması düşüncesiyle iki avlunun arasından geçmez. Doğum güç olur, göbek kordonu bebeğin boynuna dolanır inancıyla erkek çamaşırının üstünden geçilmez. Göbek kıvrık olur, doğumda zorluk çıkar diye ağaç üstünden atlanmaz. Doğum kolay olsun düşüncesiyle gebe kadın su üzerinden geçirilir. Böylece doğumun suyun akması gibi kolay olacağına inanılır. Doğum zor geçmesin diye hamile kadın kimsenin ayağının üstünden atlamaz. Hamile kadının üstünden de kimse atlatılmaz. Hamile kadın iki kişinin ortasına oturtulmaz. Hamile kadının orak biçmek, keten yolmak, fındık toplamak, hayvan beslemek gibi pekçok işi olduğundan hareket halinde olmasının doğumu kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Altun, 2004:130).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde doğumun kolaylaşması için gebe kadının altına ısıtılmış "ölük" denen kil toprak koyulması, gebe kadına banyo yaptırılması, odada dolaştırılması gibi pratikler uygulanmaktadır (Türk, 1989:109). Anadolu'nun her yerinde doğum yaparken ölen kadın şehit sayılmakta ve cennete gittiğine inanılmaktadır. Bu inanış Urfa'da da canlılığını korumaktadır (Nahya, 1984:79).

İlk doğuma Yakutlar da büyük önem vermektedir. Doğum günü yaklaşınca erkek ormana gider ve bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan bir buçuk arşın uzunluğunda üç kazık hazırlar. Bunlar bir tek kayın ağacından alınmaktadır. Kiler, evdeki sandıklar hep açık bırakılır (İnan, 2006:168).

Cezayir'de, akraba ve komşular, doğum yapacak kadının evinde toplanır. Doğum beklenirken söylenen şarkılarda ailenin sevincine herkesin katıldığı gösterilir. Şairlik yeteneği olan kadınlardan biri topluluğun duygularını dile getirir. Diğer kadınlar da ona eşlik eder. Doğan çocuk, hayır dualarla karşılanır. Çocuğa Allah'tan uzun ömür istenir. Anneyi mutlu etmek için de onun iyi nitelikleri sayılır (Rayman, 2000:49).

Kırgızlar'da doğum saati yaklaşınca kadınlar hamile kadının evine toplanır. Tecrübeli bir kadın ebe görevi yapar. Doğumun kolay olması için çadırın tam orta yerine (ateş

yakılan yerine) bir direk yerleştirilerek ona bir urgan bağlanır. Urganın bir ucu duvara bağlanıp lohusanın koltukları altından geçirilir. Böylece kötü ruhlardan kadının korunduğu inanılır (İnan, 2006:169).

Azerbaycan Quba'da, doğumunun kolay geçmesini isteyen kadın, aşırıldığı dönemde tavuklara eteğinde yem verir. Gelinin annesi ve ocaklı olarak bilinen kişiler doğum için yardıma çağrılır. Allah'tan yardım istenir. Kadının boyun bağı, saçları, evdeki kilitli yerler açılır. Doğum başlamadan, bir kaba un dökülür. Hamile kadın elini una sokar. Orada bulunanlar gelinin elini kürekle dışarı çekerler. Gelinin kaynanası veya annesi kadını iki defa Kur'an-ı Kerim'in altından geçirir. Kadın geçerken "Kur'an senin yardımcın olsun" denir. Doğum güçleşirse gelinin annesi veya kaynanası taşı alır yere vurup, parçalar. Bunu yaparken "Bu taş parçalansın benim çocuğum serbest olsun" denir (Balıkçı, 1999:5-6).

Özbek Türkleri'nde doğumun çok zor olması halinde bir tavuk alınır, üç defa annenin etrafında dolandırılır. Sonra kesilen tavuğun kanı annenin alınana sürülür (Kalafat, 2007:59).

Prizren'de, zamanı geldiği halde doğum meydana gelmezse, annenin doğum yollarının kapanık olduğuna inanılır. Bu durumun düzelmesi için, kadın köprüden geçirilir ve gördüğü çeşmeden su içirilir. Bu pratikleri yerine getiren kadının suyun akması gibi kolaylıkla doğum yapacağına inanılır (K34, K37, K54, K55).

Prizren'de bulunan Tezvir Baba Türbesi'ne gömlek götürülür. Türbeden getirilen gömlek hamile kadına giydirilir (K17, K42, K54).

Doğum yapılan odada Kur'an-ı Kerim bulundurulur (K33, K34, K35, K36).

Doğumun kolay geçmesi için evde bulunan sandıklar, dolaplar, kilitler açılır (K37, K43, K47, K54, K55).

Anahtarı kaybolmuş olan bir kilit bulunur ve suya atılır (K37, K43, K47, K54, K55).

Geciken doğumu hızlandırmak için "Fatıma ana eli" denilen bitki suya atılır, bu bitki açılınca bu su gebe kadına içirilir (K4, K17, K48, K55).

Doğum yapılan odaya daha önce doğum yaparken çocuğu ölen kadınlar ve hamile kadınlar alınmamaktadır (K37, K43, K47, K54).

Herkese iyiliği dokunan kadınların doğumlarının kolay geçeceğine, sevilmeyen kadınların doğumunun zor geçeceğine inanılır (K37, K43, K47, K55).

Hamile kadının doğum sırasında karşılaşılabileceği güçlükleri ortadan kaldırmak ve doğumun kolay geçmesini sağlamak amacıyla yerine getirilen pratikler, genel olarak dinsel-büyüsel içeriğe sahip uygulamalardır.

Doğumun kolay geçmesi için hamile kadının akan suyun üzerinden geçmesi, su içmesi gibi pratikler su kültürüyle ilgili pratiklerdir. Suyu ilgili pratikler Anadolu'da ve Prizren'de canlılığını koruyan ortak uygulamalardır.

Doğum sırasında kilitlerin açılması, kadının saç örgülerinin çözülmesi, kapıların açılması gibi pratikler ise büyüsel içeriğe sahip uygulamalardır. Kilit açmak ve kilit kapamak halk inançlarında düzgün giden işlerin ters dönmesi ve ters giden işlerin düzelmesi inancından kaynaklanmaktadır. Temelinde Gök-Tanrı inanç sisteminin Demir Kültü vardır.

2.1.2.2. Doğum Hazırlığı ve Doğum

Prizren'de doğumlar geçmişte evlerde gerçekleştirilirdi. Doğumlara ebeler yani "nuna"lar yardımcı olurlardı. Nuna, doğuma yardımcı olur, bebeğin göbeğini keser ve yıkardı.

Doğum sancılarının başlamasıyla hamile kadın odasına götürülür, sıcak su, makas veya jilet, iplik, leğen ve doğum için gereken diğer malzemeler hazırlanırdı. Doğuma yardımcı olmak için "nuna", kaynana ve ailenin kadınlarından biri bulunurdu. Doğumun sorunsuz ve kolay gerçekleşmesi için hamile kadının sırtı ve karnı ovulurdu.

Bebek doğduktan sonra göbeği kırmızı veya beyaz iplikle bağlanır, göbek bağı bıçakla veya kaynatılmış jilette kesilirdi (K35, K37, K42, K43, K47, K54, K55).

Değişen ve gelişen kültürde tıbbi imkanlar ile geleneksel davranışlar iç içe geçmiş durumdadır. Tıbbi imkanlardan yararlanmanın yanı sıra eskiden beri uygulanan adet ve inanmalardan da kaçınılmamaktadır (Başçetinçelik; 1998:50).

Günümüzde doğumlar genel olarak hastanede yapılmaktadır. Doğumlardan sonra, bebeği ve annesini almaya kadının akrabasıyla birlikte “nuna” gider. Hastaneden çıkıp eve getirilen bebeği nuna yıkar. Aile tarafından “nuna”ya hediye verilir. Çocuğun nunaya benzeyeceğine inanıldığı için, nunanın akıllı, bilgili dürüst, bir kadın olmasına dikkat edilir.

Çocuğun doğduğu haberi alanlar ellerini altına veya madeni bir nesneye değdirirler. Bu davranış, yeni doğan çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olması dileğini ifade etmektedir.

“Uzun ömürlü olsun”, “Anasıyla babasıyla büyüsün”, “Çarşı ona inansın” sözleriyle çocuğun aile ve akrabaları kutlanır. Yeni doğanlar için söylenen bu sözler, onların kötü ruhlardan korunması düşüncesini de taşımaktadır.

Çocuk yıkandıktan sonra nunanın getirdiği gömlek ile giydirilir. Büyürken vücudunun, bilhassa bacaklarının düzgün olması düşüncesiyle bebek kundağa sarılır. Çocuk kırk gün boyunca her gün yıkanır. Her yıkamadan sonra kundaklanır. Bebeğin yüzü ipekli, nakışlı bir yüz örtüsü ile örtülür.

Doğumdan sonra gelinin annesi babası kızlarını ve torunlarını ziyarete gelir. Gelinin annesi bebeğin doğumu sebebiyle verilen ziyafet gününe kadar burada kalır.

Doğumu kutlamak amacıyla üç gün sonra ziyafet verilir. Bu ziyafete “babina” adı verilir. “Babina”ya akrabalar, yakınlar komşular davet edilir. Gelen misafirler anne ve bebek için hediyeler getirir. Misafirlerin hediyesi olan paralarla, uzun ömürlülüğün simgesi olan bakır veya topraktan yapılmış mutfak kabı alınır.

Anne ile bebeği özel olarak hazırlanmış yatakta yatar. Babina için doğum yapan kadının yatağı özel olarak hazırlanır. Yatak mümkün olduğu kadar yüksek biçimde düzenlenir ve süslenir. Önceki yıllarda yeni anne olan kadın gelinlerin giydiği gibi çityan (şalvar), gömlek ve yelekten oluşan özel kıyafetler giymekteyken, bu uygulama günümüzde geçerliliğini kaybetmektedir.

Babina yapıldığı gün sofraya oturmuş olan misafirler çocuğu elden ele taşır. Bebeği kucağına alan kişiler başlarından yukarıya kaldırırlar. Bu davranışla, çocuğun toplumda itibar gören, el üstünde tutulan bir insan olması, aynı zamanda bebeğin evlerine bereket getirmesi dileği ifade edilmektedir.

Annenin çok sayıda çocuğunun olması için ziyafette misafirlere haşlama dağıtılır. Babinaya daha çok kız tarafının kadınları çağırılır. Ziyafete çağrılan misafirlerin sayısı ve ikram edilen yemekler, ailenin maddi durumuna bağlıdır (K25, K27, K29, K34, K46, K48, K49).

Geçmişte babına hem ziyafet hem eğlence şeklinde düzenlenirdi. Prizren oyunları ve türküleri söylenirdi. Davet bütün gün sürerdi. Gelen misafirlere eski Prizren yemekleri yapılırdı (K35, K37, K42, K43, K47, K54,).

2.1.2.3. Çocuğun Göbeği Ve Eşi

Çocuktan sonra gelen plasentaya; eş, son, etene, eten gibi isimler verilmektedir. Gebelik süresince dölyatağında annenin kendi kanıyla çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneğinde büyük önem verilmektedir. Eş ya saklanır, ya gömülür, ya suya atılır, ya da yakılır. Suyu atılması ile annenin sütünün bol geleceğine inanılmaktadır (Boratav, 1984:149).

Evde yapılan doğumlarda doğum esnasında anne karnından, çocuktan hemen sonra halk arasında "eş" ya da "son" denen plâsenta da düşmektedir. Döl yatağında bulunan plâsenta, hamilelik boyunca annenin kendi kanı ile çocuğunu beslemesini sağlamaya yarar. Halk arasında çocuğun eşi ya da sonuna, çocuğun bir parçası olarak bakılır ve eşle çocuk arasındaki bu bağ nedeniyle, eşin, düştükten sonra, çocuğun geleceği üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi olacağına inanılır. Bu durum eşle ilgili bir takım inanç ve uygulamaları beraberinde getirmiştir (Ercan, 2002:53).

Çocukla göbeği ve eşi (plasenta) arasında bir bağ olduğuna inanılır. Onun için doğan çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, hayatını ve karakterini etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz. Çocuğun göbeği “Okuyup adam olsun” düşüncesiyle okul bahçesine gömülür. “Huyu su gibi temiz olsun” düşüncesiyle suya atılır.” Çocuğun eşi ise temiz bir beze sarılarak gömülür. Göbek için başvurulan pratiklerde olduğu gibi eşin gömülmesinde de analogik düşünceler egemendir. Hastanelerde yapılan doğumlarda bu türden işlemler söz konusu değildir. Doğum yapılan kültürel ortamın değişmesiyle, birtakım inançların bunlara bağlı uygulamaların da etkinliklerini yitirdiklerini görülmektedir (Örnek, 2000:142-143).

“Eş”le ilgili yaygın olan bir inanış, “eş”in çocuk gibi canlı olduğu, göbek bağı kesilince, döl yatağı ve çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesinin, dikkat edilmesinin, kedi köpek gibi hayvanların yememesi için herhangi bir yere atılmamasının nedeni canlı olduğu inancıdır. Çanakkale’deki inanışa göre, canlı olan “eş”i üstüne çivi çakarak öldürmek gerekir. Öldürmeden gömmenin günah olduğuna inanılmaktadır (Boratav, 1984:151).

Yakut kadınlarına göre “son”, çocuklarının koruyucusu ayısıt’ı (Umay) temsil eder. Kısır kadınlar çocuk vermesi için “ayısıt’a dua ederler. Son; üç gün sonra bir tören düzenlenerek kadınlar tarafından toprağa gömülür. Komşular, bilhassa kadınlar toplanırlar. Hanenin kadınlara özel olan kısmına çukur kazılır ve “son” çukura gömülür (İnan, 2006: 38-39).

Kaşgarlı Mahmut “son”u, “Kadın doğurduktan sonra karnından çıkan hokka gibi nesne. Buna çocuğun anne karnında eşi denir. Kadınlar sonu uğur sayarlar. Birisi buna hizmet ederse çocuk doğar.” (Atalay, 1998:C.1:123), “Umay, çocukları koruyan ruh” (Atalay, 1998:C.4:693) şeklinde tanımlamaktadır.

Umay adı Orhun Kitabeleri’nde de geçmektedir. Tonyukuk Abidesi’nde “Tanrı, Umay İlahe, Mukaddes Yer, Su....” (Ergin, 2001a:77) şeklinde yer alırken, Kül Tigin Abidesi’nde “Umay gibi annem hatunun...” (Ergin, 2001a:21) biçiminde geçmektedir.

Osman Turan Umay konusunda; “Şamanizm’de peygamber, kutsal kitap ve melek gibi mefhumlar yoktu. Fakat Orhun Kitabeleri ve diğer bazı kaynaklarda ona benzer ruh ve varlıklara rastlanmıştır. Bunlar arasında Umay dikkati çeker. Kitabelerde kağanların anneleri Umay’a benzetilmekte ve çocukların hamisi sayılmaktadır.” (Turan, 2000:C.1:51) demektedir.

Kaynağı ne olursa olsun Umay, çok eski devirlerden itibaren koruyuculuğu, kutsiyeti, yüceliği ve saygınlığıyla Türk inanç sisteminde bir kült olmuştur.

Osmanlı adet ve merasimlerinde çocuk dünyaya geldiği zaman, ebe çocuğun eşini yani “son” tabir edileni aldıktan sonra, çocuğun göbeğini dört parmak yukardan keserdi. Çocuğu tülbentle sıkıca sardıktan sonra göbek adını koyardı (Abdülaziz Bey, 2002:12).

Harput'ta doğumundan sonra çocuğun göbeği belli bir uzunlukta kesilerek ebeler tarafından bağlanır. Göbek kordonu eşle birlikte toprağa gömülür. Çocuğun bağlanmış göbeği ise, bir süre sonra kendiliğinden düşer. Bu göbek parçasına ait inanç ve pratikler de Umay iyesi ile ilişkilidir. Nitekim kız çocuğuna ait göbek parçası, çocuğun sağlıklı büyümesi, gelin olup evinin hanımlığını yapması inancıyla evin uygun görülen bir yerine gömülür. Erkek çocuğunun göbeği ise, ileride iyi bir iş ve meslek sahibi olması inancı ile okul bahçesine veya cami avlusuna gömülür. Bu pratiklerde, göbek parçasının taşıdığı fonksiyonlar, Umay iyesinin taşıdığı unsurlarla birleşip bütünleşir. Ayrıca göbeğin kesilmesi işleminde kullanılan bıçak, makas jilet gibi aletlerin lohusanın yatağının altında kırk gün süre ile bekletilmesinde de inanç yine aynıdır. Zira alkarısına karşı demirin koruyuculuğu, himayeci bir ruh olan Umay'ı memnun etmekte, onun iş ve sorumluluğunu kolaylaştırmaktadır (Araz, 1995:98).

Adana ve çevresinde göbek kordonu kesildikten sonraki işlem çocuğu yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, içeride terinin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama işlemi kimi zaman çocuk doğar doğmaz yapılırken kimi zaman yıkamadan sonra yapılmaktadır. Her durumda çocuğun bedeni doğduktan sonra tuza maruz kalmaktadır; ancak tuzlu kalınmamakta, çocuğun tatlı dilli olması hayatının tatlı geçmesi amacıyla da vücuduna bal sürülmekte ya da tuzlama suyuna şeker veya bal katılmaktadır (Başçetinçelik, 1998:54).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde ebe kadın çocuğun eşine bağlı göbek bağı keserek kırmızı bir ipe bağlar. Çocuk kötü kokmasın diye tuzlanır ve ılık suda yıkanır. "Öllük"le birlikte kundaklanır. Daha sonra çocuğun eşi yıkanarak bir beze sarılır ve temiz bir yere gömülür. Köyde, eş gömülmezse sahibinden davacı olacağına inanılmaktadır (Türk, 1989:111).

Gaziantep'te doğumdan sonra "eş" suya atılır. Böylece anne sütünün bol olacağına inanılır. Çocuğun göbeğinde kalan son parça düştüğünde avlunun bir yanına gömülür. Böylece çocuğun büyüünce evine bağla kalacağına inanılır (Güzelbey, 1982:24).

Trabzon'da göbek bağı bahçesine gömüldüğü evin daha çok ısınacağına dair inanç vardır. Manisa'da kapı eşğine gömülen göbek bağı üzerinden yüzü yaralı biri geçerse yarasının iyileşeceğine inanılmaktadır (Binbaşoğlu, 1998:23).

Kayseri’de yaşayan Uygurlarda çocuğun doğumu sırasında, refakat eden kadına “Doğum anası” denir. Doğum anası çocuk doğduktan sonra, göbeğini dibinden bağlar, kalan bölümü de çocuğun beline bağlar. Birkaç gün sonra göbek düşer. Buna “Kindik düştü” denir. Düşen göbek küçük bir çubuk üzerine bağlanarak evin bir köşesine koyulur (Güngör, 1992:7).

Samsun’da bebek dünyaya geldikten sonra göbeği tekbirlerle kesilir. Erkek bebeklerin göbek bağı sağ memesine kadar ölçülerek, kız bebeklerde ise sol memesine kadar ölçülerek kesilir. Çocuğun bir müddet sonra düşen göbeği evde saklanırsa çocuk büyüdüğünde evine bağlı olacağına inanılır (Şişman, 2002:449).

Aydın’da yeni doğan çocuğun göbek bağı nereye gömülürse büyüyünce oraya meyledeceğine inanılır. Balıkesir’de sünnet olan çocuğun kesilen fazlalığı veya yeni doğan çocuğun göbek bağı cami duvarına koyulursa çocuğun dindar olacağına inanılır (Kalafat, 1996:7).

Kandıra Türkmenlerinde çocuğun göbeği düşünce; “okuyup adam olsun” diye okul bahçesine veya cami avlusuna gömülür. Çocuğun çiftçi olması istenirse sopanın kulbuna, usta olması istenirse keserin sapına bağlanır. Kız çocuksa, bez dokusun diye düzenin yanına, hızlı, yeğın olması için, değirmenin çarkına atılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’in içine koyulursa, hoca olacağına inanılır (Altun, 2004:136).

Erzurum’un köylerinde, çocuğun “son”u evin temelinde gizli bir yere gömülür. “Son” çocuğun eşidir, ona kutsallık atfedilir. Eğer “son” aile efradı tarafından toprağa gömülmezse çocuğun gözünüm kör olabileceğine inanılır. Kız çocuğunun “son”u tandır başına gömülür. Bu suretle kız çocuğunun büyüdükten sonra becerikli bir ev hanımı olacağına inanılmaktadır (Türkdoğan, 1982:590).

Buhara’da bebeğin göbeğini kesip, eşini gömerler. Bebeği annesine teslim etmeden önce ılık suda yıkarlar (Kalafat, 1997: 254).

Azerbaycan Quba’da, çocuktan sonra gelen eşe “cift”, “uşağın yoldaşı” denir. Ciftin gelmesi gecikirse dışarıda bakır dövülür, “şeytan kaçsın” diye kadına şişe üfletilir. Mamaca ebe cifti keser, ucunu ateşin üstüne koyar patlatır. Kadının doğumu zor olur ve eş geç gelirse saman kaynatılır, kaynamış saman suyuyla kadın yıkanır, kaynamış

saman da kadının dayanacağı sıcaklıkta beline bağlanır. Kesilen göbek bağı düşünce “evine bağlı olsun” diye eşiğe, “erkek çocukları olsun” diye bereketli bir ağaç altına gömülür (Balıkçı, 1999: 6-8).

Kazak Türkleri’nde çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir ve bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Bu esnada anne yere bakmamalıdır. Bakması halinde başka çocuğunun olmayacağına inanılır. Göbek yedi gün sonra kurur ve düşer. Bu parça, çocuk erkekse, aygır gibi cesur olması için atın yelesine, çocuk kız ise, sakın ve uysal olması için kısağın yelesine takılmaktadır (Kalafat, 1999: 66-67).

Prizren’de çocuğun göbeği doğuma yardım eden “nuna” olarak adlandırılan ebe kadın tarafından kesilirdi. Çocuğun kendisine benzeyeceğine inanıldığı için, nunanın akıllı ve bilgili bir kadın olmasına dikkat edilirdi.

Göbek kordonu uzun kesilirse çocuğun sesinin güzel olacağına inanılırdı.

Göbek kırmızı ve beyaz renkli olan iplikle bağlanırdı. Göbek kordonunun kesildiği bıçak, kapının üzerinde bir aralığa yerleştirilirse, çocuğun uzun ömürlü olacağına ve birkaç kuşak yetiştireceğine inanılırdı (K37, K42, K43, K47, K54, K55).

Doğumlar günümüzde sağlık kuruluşlarında yapıldığı için çocuğun eşi ve ile ilgili pratikler uygulanmamaktadır.

Çocuğun, bir kaç gün sonra düşen göbek bağı götürülüp bir okulun bahçesine gömülür. Çünkü bu sayede çocuğun okuyup büyük bir insan olacağına inanılır. Göbek bağı evde bir yere gömülürse çocuğun büyüdüğünde evine bağlı olacağına inanılır. Bu inanç yörede hala devam etmektedir.

Çocuğun göbeği ile ilgili pratikler Türk dünyasında ortak olduğu görülmektedir. Bu pratiklerde büyüsel içeriğe sahiptir. Göbeğin gömüldüğü yer ile çocuğun hayatı, mesleği arasında bağ kurulmaktadır.

2.1.3. Doğum Sonrası

2.1.3.1. Lohusalık

Yeni doğum yapmış ve yataktan kalkmamış kadına lohusa, loğsa, emzikli, nevse gibi isimler verilir. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi kadının fizyolojik durumuna,

doğumun zorluğuna, iklime, çevre koşullarına, ailenin ekonomik gücüne, kadının sevilip sevilmediğine ve bazı adetlere bağlıdır. Geleneklere göre bu süre kırk gündür. Ancak kadın bu sürenin tamamını yatakta geçirmez. Yatakta geçirilen süre doğumdan itibaren bir hafta on gün sürer. Lohusaya doğumun ilk haftasında gözüydün, ikinci haftasında hatır sorma ziyaretleri yapılır. Bu hem annenin hem çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. Bu kutlama ziyaretlerine; “gözüydünne gitme, bebe görmeye gitme, lohusaya gitme, mübarek olsun gitme” gibi isimler verilir. Ziyaret doğumun ilk üç gününden başlayıp, kırkıncı gününe kadar devam etmektedir. Aynı süre içinde lohusa olan kadınların kırk günlerini tamamlamadan birbirlerini ziyaret etmekten kaçınırlar. Böylece çocuklarının kırklarının karışmalarını önleyeceklerine inanmaktadırlar (Örnek, 2000:143-144).

Lohusalık döneminde, annenin ve çocuğun her türlü zararlı etkilerden korunması gereklidir. Nazarın kötü etkilerinden biri, annenin sütünün kaçmasına sebep olmasıdır. Bu sebeple lohusa sütünün kaçmasını önlemek için tedbirler alınmalıdır. Balıkesir’deki inanişaya göre, anneyi ve çocuğu görmeye gelenler giderlerken, lohusanın “güle güle” dememesi gereklidir. Süt, bu sözün etkisiyle “gezmeye çıkabilir”. Nitekim herhangi bir sebeple sütü kesilen anne: “Sütüm çayıra gitti, gelecek” yorumunda bulunur. Eskişehir’de lohusanın sütü kaçtığı zaman, yedi Mehmet adlı evden toplanan unla yapılmış pide ve bir soğan çobana verilir, çoban bunları akşama kadar dağarcığında gezdirdikten sonra, akşam: “Size süt getirdim” diyerek lohusaya verir (Boratav, 1984: 153-154).

Türkmenlerdeki bir inanca göre, annenin karnındaki bebeyi besleyen damarlar doğumdan sonra da kırk gün sürecek şekilde açıktır. Annenin metabolizması, bebek karnındaymış gibi kırk gün daha beslemek ister. Doğumdan evvel bebek, anne karnında kırk günde tecessüm ettiğinden, doğumdan sonra da bu süre kırk gündür (Kalafat, 1995a:17).

Doğum olayı karı kocayı ana baba yapar. Onlara yeni kültürel görev ve sorumluluklar yükler. Karı koca arasında, ana babalık bağı kurulur. Kadın gebelik sırasında fizyolojik olarak anneliğe hazırlanırken, kocanın da babalığa hazırlanması gerekir. Bu nedenle bazı ilkel kültürlerde “kuvad” adı verilen bir töre yaygındır. Kocaya doğumdan önce hamile gibi, doğumdan sonra lohusa gibi bakılır (Güvenç, 1999:244).

Osmanlı adetlerine göre, doğumdan sonra lohusa “ter yatağı”na yatırılır ve terlemesi için sıkıca örtülürdü. Kadının karnı sıkıca bağlanır, baş tarafına gelen duvara sırma kese içinde Mushaf-ı Şerif asılırdı. Ebe çocuğu dizlerine alır, Mushaf-ı Şerif’i açarak parmağını sayfasına değdirip çocuğun ağzına sürer ve kulağına üç kere ezan okurdu. Bunlar yapılmadan bebeğe süt verilmezdi (Abdulaziz Bey, 2002:12-13).

Lohusa ziyaretlerinde sadece çocuğa hediye götürülmez, anne de bir takım hediyelerle hoşnut edilir. Gelen misafirlere ise lohusa şerbeti ikram edilir. Böylece, doğuran kadın, içinde bulunduğu geçit döneminden dolayı, tatlı bir şey içilerek kutlanmış olur. Çocuk görme ziyareti sırasında anneye ve çocuğa bir takım kalıp sözler de söylenir. “Uzun ömürlü olsun, hayırlı uğurlu olsun, analı babalı büyüsün, Allah akıl kemal versin, vatana millete hayırlı olsun” gibi olan bu sözler anneyi ve çocuğu kutlayan ve kutsayan nitelikteki dileklerdir. Anne için de “Geçmiş olsun, Allah seni kurtardı sana bıraksın, hayrını göresin, ağzının tadıyla büyütesin” gibi bir takım kalıp sözlerde söylenmektedir (Örnek, 2000: 160-162).

Gaziantep’te lohusaya “nevse”, doğumdan sonra lohusaya yapılan ziyarete de “nevse belleme” denir. Doğumdan sonra anne ve bebek “yedi yeri” adı verilen yatağa yatırılır. Doğumun sekizinci günü bu yatak toplanır. Ziyaretler doğumdan iki gün sonra başlar. Ziyaretçiler hediye olarak süt, simit, kelle şekeri, bakıp kap, maşallah yazılı kolye, yatak örtüsü, dokuma, kumaş, nazarlık vb. getirir. Lohusayı ziyarete gelenlere tarçın şerbeti sunulur. Lohusaya ekşi yiyecekler verilmez. Ekşi şeyler yiyen kadının çocuğunun “büzmecik” denilen ve ölüme yol açabilen bir hastalığa yakalanacağına inanılır. Çocuk doğduktan sonra üç ezan sesi duyuluncaya kadar emzirilmez (Güzelbey, 1982: 22-24).

Erzurum’un köylerinde, doğum anında kadının etrafına ateş küreği veya herhangi bir tandır demiri ile dua okuyarak daire çizilir. Bu hal, lohusalığın 40. gününe kadar devam eder. Böylece gebelikte olduğu gibi kötü cinlerin lohusaya zarar vermesi önlenmeye çalışılır (Türkdoğan, 1982:589).

Ankara’nın Akyurt ilçesi Elecik Köyü’nde lohusanın sütü olmazsa, çobana soğan ekmek verilir. Çoban bunları bütün gün yanında gezdirir. Daha sonra lohusa kadın bunları yerse sütünün geleceğine inanılır. Çünkü çoban yedi dağ gezmekte, yedi suyun

üzerinden atlamakta, şifalı otların ve suların üzerinden geçmektedir. “Dağ yüzü kutlu olur, niyet Allah'tan nasip dağlardan gelir.” denilmektedir (Erdoğan, 1996:188).

Nevşehir'in Akçaören ve Yeşilöz köylerinde lohusanın sütünün çoğalması için bulgur çorbası, şerbet, kayısı ezmesi gibi sulu yiyeceklere ağırlık verilmektedir. Ayrıca, soğuk içeceklerden kaçınılır, lohusalık çıkana kadar su ılık olarak içilir (Sevindik, 1996:236).

Harput yöresinde emzikli kadının göğüslerinin kendisini rahatsız edecek şekilde dolması veya şişliğin oluşmasının sebebi, kadının herhangi bir yiyecek maddesini görüp de canı istediği veya sütü umduğu halde onu yiyememesine bağlanır. Bu gibi hallerde kadın, içinde boş bir tabak olan kalburu alarak, yedi ayrı evden hiç konuşmamak kaydıyla yalnız işaretlerle yiyecek istemeğe başlar. Evlerden toplanan tuz, bulgur, kavurma vs. gibi nesnelere pişirilen yemeği yiyen bu kadının rahatsızlığının geçeceğine inanılır (Araz, 1995:98).

Kocaeli'nin Bağrganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde lohusa ve çocuğu ilk defa ziyarete gelenlere özel bir ikram yapılmamaktadır. Lohusa ve çocuk zorunlu olmadıkça kırk gün evden çıkmazlar. Özellikle gece dışarı çıkmazlar. Annenin, kırk gün abdest alamadığı için, kirli olduğuna, bu yüzden cin çarpacağına, perilerin uğrayacağına inanılır. Lohusa kadına en yakınları tarafından köy unundan az tuzlu ve yağsız çorba yapılır. Bu çorbaya “oğlan büyüten çorba” denir. Lohusaya mutlaka sıcak çorba verilir. Tahin helvası, hoşaf, pekmez yedirilir. Doğumdan sonra lohusa kadının ağırları olursa, karnının altına minderden, yastıktan destek konulur. Kendine gelsin, ağzı tatlınsın, sütü bol olsun diye sıcak şerbet verilir. Ağrılı kadının sağı solu ısıtılır sıcak çorba içirilir, terletilir (Altun, 2004: 140).

Afganistan'da yaşayan Hazara Türklerinde lohusa kadın için kırk gün boyunca süttten “deleme”, undan “alele” pirinç ve süttten “Şirbirine” adı verilen özel yemekler yapılır (Çelik, 2001:12).

Kıbrıs'ta doğumdan bir hafta sonra yataktan törenle, mevlitle kalkan lohusaya tatlı gönderilmesi âdettendir. Geçmiş yıllarda lohusaya gönderilen tatlıların tabakları “lohusa hamamı”na kadar iade edilmezdi. Lohusa hamamından iki gün önce tabakların içine sabun koyularak iade edilirdi. Bu şekilde kadınlar lohusa hamamına davet edilirdi (İslamoğlu, 1997:226).

Azerbaycan Quba'da yeni doğum yapmış kadına “zahı kadın” (lohusa kadın) denir. Ağrısı olan kadına, bal, tarçın, zencefil, edeva (bütün baharatların karışımı) karıştırılıp şerbet yapılarak içirilir. Lohusa kadını yalnız bırakmak zorunda kalınırsa odaya soğan, yumurta, ekmek, makas konur, kadının yakasına iğne takılır (Balıkçı, 1999:6-8).

Makedonya'nın Trebişçe ve Viduşe köylerinde; erkek çocuğun doğum veya sünnet tebriğine Pazartesi, Perşembe ve Cuma günleri gidilir. Vrapçişte köyünde, kız çocuğu doğan aile, sonraki çocukları erkek olsun diye Çarşamba günleri ziyaret edilir (Ercan, 2006: 81).

Batı Trakya Türkleri'nde sütü kesilen kadın için “sütü otlamaya gitmiş” denir. Sütü kesilen kadın bir porçacık yaparak pişirir. Sabahleyin o porçacığı ve bir boş matarayı alır köyün sığırtmacına verir. “Bu porçayı yedi derede ıslat. Bu matarayı da yedi derenin suyuyla doldur ve akşama bana getir.” der. Sığırtmaç kadının dediğini yapar. Kadın yedi derenin suyu ile ıslatılmış porçayı yer, yedi derenin suyundan içer ve sütünün geleceğine inanır (Dede, 1982:96).

Yeni doğum yapan kadına Prizren'de de birçok Türk topluluğunda olduğu gibi “lohusa” denir. Lohusanın yatağı önceden hazırlanır. Yatak, lohusanın gelin olarak getirdiği çeyizleriyle, el işiyle süslenmiş, nakışlı, çarşafı, yastık örtüsü, yorgan, yorgan örtüsüyle özel olarak hazırlanır, süslenir (K35, K37, K42, K43, K47, K54, K55).

Doğumdan sonra hem annenin sağlığını hem de çocuğun doğumunu kutlamak için ziyarete gidilir. Anneye ve bebeğe hediye getirilir veya para koyulur. Buna “saçılık” denir. Misafirlere lokum ve lohusa şerbeti ikram edilir. Bu paralarla uzun ömürlülüğün simgesi olarak bakır, gümüş veya altından bir süs eşyası satın alınır (K4, K17, K37, K42, K43, K47).

Sütü kaçmasın diye lohusa kırk gün evden, evinden dışarı çıkmaz. Kırk gün uzaklara, dağlara bakmaz, makyaj yapmaz, ayna önüne çıkmaz, misafirleri “güle güle” diyerek uğurlamaz (K37, K42, K46).

Kadının eşyaları başkalarına verilmez (K35, K42, K43, K47, K54).

Ziyaret ettiği evlerde sütünün kaçmaması için lohusaya tuz, şeker, soğan, yumurta ve bir parça ekmek verilir (K4, K17, K43, K47, K54, K55).

Doğumdan hemen sonra lohusanın evine yakınları tarafından tatlı, şekerli, şerbetli yiyecekler gönderilir. Tatlı yiyecek ve içeceklerin sütü artırdığına inanılır (K37, K42).

Lohusanın sütü çok geliyorsa, sütünün kaçmaması için artan süt bir meyve gövdesine atılır (K35, K37, K42, K43).

Sütü kaçan lohusaya mısır ve buğday kaynatılıp yedirilir. Kırpınar'daki yedi pınar suyuna batırılan simit lohusaya yedirilir, derenin suyundan içirilir (K47, K54, K55).

Karnı büyümesin diye lohusaya çok su verilmez. Kadının karnı sarılır. Lohusanın ağrısı olursa; arpa unu, soğan, kepek yoğrularak karnına bağlanır (K37, K42, K55).

Prizren'de lohusa kadın için "40 gün mezarı açıktır" diye denir. Bu yüzden lohusa kadının kırk gün içinde hastalanmamasına, bilhassa "uğramamasına", cinlere çarpılmasına çok dikkat edilir.

Lohusa ve bebeğin kırkı çıktıktan sonra, nunanın evine giderler. Nunadan sonra gidilecek yer bebeğin cinsiyetine bağlıdır. Eğer kız çocuğu doğmuşsa, erkeğin akrabalarına ziyafete çağırılır. Bebek erkek ise, annenin ailesi tarafından ziyafete çağırılır. İlerleyen günlerde de diğer akrabaların ve yakınlar tarafından davet edilirler (K35, K37, K42, K43, K47, K54, K55).

Prizren'de lohusalık dönemiyle ilgili inanç ve pratiklerde eski Türk inançlarının izleri görülmektedir. Lohusaya ve bebeğine "saçılık" olarak verilen paralarla "bakır, gümüş veya altından" yapılmış bir eşya alınması demir kültürünü hatırlatmaktadır.

Sütü kaçan lohusaya pınar suyuna batırılmış simit yedirilmesi ve sudan içirilmesi su kültürünü hatırlatmaktadır.

2.1.3.2. Al Karısı ve Albastı (Hastalığı)

Halk kültüründe bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan bu varlıkların; bütün işlerini gece yaptıklarına, horoz sesi veya sabah ezanı duyulunca dağılıp konaklarına çekildiklerine, yaşadıkları yerlerin değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan yerler, örenler, mezarlıklar, hanlar olduğuna inanılır. Bu olağanüstü varlıkların yaptıkları işlere, kılıklarına, cinslerine göre; Karakoncolos,

Kara-Kura, Al-bastı, cadı, Çarşamba-Karısı, Albız gibi özel adları vardır. Albastı, al karısı bu tehlikeli varlıklardan biridir (Boratav, 1984:74-78).

Türk folklorunda, Al, Albastı, Alkarısı, Alanası, Alkızı, Alkî, Albız, Almıs gibi tabirlerle, doğum esnasında ve sonrasında, lohusa kadınlara ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık ifade edilmektedir. Bu inanç, Çin Seddi'nden Balkanlar'a, Buz Denizi'nden Hindistan'a kadar yayılmış olan bütün Türk topluluklarının folklorunda yaşamaktadır. Bu ruhun lohusa kadınlara musallat olma şekli, Kırgız, Kazak, Özbek, Kürt, Azeri, Kerkük, Balkan, Kıbrıs ve Anadolu Türkleri'nde bütün tefarruatı ile aynı şekilde, aynı motif ve özelliklere sahiptir (Turan, 1992a:77).

Lohusa ve çocuklara sataşan bu öldürücü yaratığın zararından korunmak için lohusalara yalnız bırakılmaz. Halk ağıl, samanlık, viranelik, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynaklarını alkarısının saklandığı yerler olarak kabul eder. Buralara besmele ile destur çekerek yaklaşır. Lohusa ve çocuğun bulunduğu yere süpürge, Kur'an, soğan, sarımsak, nazarlık asılır. Lohusa ile çocuğunun yastıklarının altına Kur'an-ı Kerim, orak, bıçak, demir, erkek pantolonu ve yelege konur. Lohusaya ocaklı takkesi, gömleği giydirilir. Bu türden önlemlerin içerisinde yer alan öğelerin hepsinin dinsel ve büyüsel önleyici güçleri olduğuna inanılmaktadır (Örnek, 2000:144-146).

Gerek Şaman, gerekse Müslüman Türklerin inanışlarında bütün canlılığıyla yaşayan "Albastı veya Al Karısı"ni yakalamak ocaklı olmanın bir metodudur. Bu ruh ekseriyetle lohusalara musallat olup onların ciğerlerini söküp, suya atarak öldürür. Bunlar bazen insanlara yakalanırlar, yakalanan kişi alkarısına bir iğne batırıp veya başındaki tarağını alırsa onu kendisine köle yapar. Bu ruhu kimseye zarar vermemek şartıyla serbest bırakırsa "Al Ocaklısı" olabilir. Bu ocaklının şapkası, mendili veya kemeri lohusanın yanında duracak olursa, Alkarısı ona zarar veremez. Verilen zararları da ancak "Al Ocaklısı" iyileştirebilir (Duvarcı, 1990:36).

Alkarısı ve albastı hastalığa sebep olan ruh, lohusa kadınlara musallat olur. Yalnız kalan lohusanın yanına peri kızlarının gelerek, ciğerini alıp gittiklerine ve bu şekilde lohusayı al bastığına inanılır. İnanışlarda; alkarısı tüfek sesinden, ocaklılardan,

demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, lohusaya kırmızı kurdeleli altın takılır, kırmızı şeker götürülür (İnan, 2006:171).

Türkmenlerin inançlarına göre “Al Basması” ile “Kara Basması” farklı şeylerdir. Al basması gece olur ve “al” yeni doğum yapmış kadınları basar. “Al basması”ndan korunmak için, gelin yalnız bırakılmaz, onun odasında yaşlı bir kadın bulundurulur. Kadının odasında Kur'an-ı Kerim bulundurulur. Kara basması ise gündüz de olur ve “kara”, hamile olmayan insanları da basabilir. Kara basması, insanın gözüne bir karartının görünmesi şeklinde tezahür eder. Daha ziyade, yalnız insanları kuytu, تنها yerlerde basar (Kalafat, 1995a:17).

Erzurum'un bazı köylerinde de benzer inanmalar görülmektedir. “Kabos” denilen saçları ve tırnakları uzun, çirkin bir kadın, yeni doğum yapmış kadınlara musallat olur, ciğerlerini söküp alarak ölümlerine neden olur. Bu yaratıktan korunmak için kıyafetlere iğne tutturulur. Kadının yatağının etrafına yünden örülen iplikler gerilir. Kabos kimseye zarar vermeden yakalanırsa kıyafetine iğne batırılmalıdır. Lohusa kadın yalnız bırakılmamalıdır, geceleri ışığı söndürülmemeli, çocuğun beşiğinin yanına ekmek ve Kur'an-ı Kerim bırakılmalıdır (Çevirme ve Sayan, 2005:68).

Osmanlı âdetlerinde, lohusa yedi gün boyunca yalnız bırakılmazdı. Odanın görünmez bir yerine süpürge koyulurdu. Lohusanın döşeğinin ayak tarafına siyah saplı bir bıçak koymak terk edilmeyen bir âdetti. Lohusa yedi gün boyunca oda kapısının eşiğinden atlatılmazdı. Lohusaya hatır sormaya gelen hanımların içinde emzikli olan, yani meme emen küçük çocuğu bulunan varsa, lohusanın ayak tarafına oturtulmazdı. Bu durumda lohusanın sütünün kaçacağına inanılırdı. Sütü çekilir korkusuyla lohusanın odasında yedi gün boyunca bohça ve kuşak gibi şeyler düğümlenmezdi (Abdülaziz Bey, 1995:14-15)

Ali Rıza Bey eski İstanbul hayatında al basması ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir; kadınlar tarafından birinci derecede dikkat ve itina edilen mesâilden biri de “al basmamak” için lohusayı odasında yalnız bırakmamaktı. Mamafih her türlü ihtimale karşı oda kapısının arkasına bir adet ortalık süpürgesi konulmak ihtiyatında gaflet etmezler! O sıralarda lohusaya şayet bir rahatsızlık gelecek olursa “süt hastasıdır” derler, ehemmiyet vermezlerdi. İkinci, üçüncü günlerden itibaren konu

komşu, hısım ve akraba göz aydına gelirler. Bu gelenler çocuğa altın takarlar veyahut kurabiye ve buna mümasil hediye getirirler. Ziyaretçilere iptida kahve verilip badehu kırmızı ve sıcak lohusa şerbeti ikram olunur. Bu veçhile şerbeti içenlerin “Allah lohusanın sütünü gür etsin!” duasını söylemesi âdettir (Ali Rıza Bey, 2001:3).

Kayseri’de yaşayan Uygurlar, “Albastı” yerine “Kara basmak” tabirini kullanırlar. Yeni doğum yapmış kadın üç gün yalnız bırakılmaz. Evde geceleri ışıklar yanık bırakılır. Bazen bu işlem kırk gün devam eder. Albastı’dan korunmak için hastanın yastığının altında Kur'an-ı Kerim, evde silah bulundurulur. Kadınlarda albastı ile ilgili bir belirti sezildiğinde “Pocan” patlatılır. Albastı cinlerin bir çeşidi olarak düşünülmektedir. Kazaklar’da da, albastı terimi yerine “Kara bastı” kullanılmaktadır. Doğum yapan kadın uzun süre baygın kalırsa, onun “karabastı”ya uğradığına inanılır (Güngör, 1992:7-8).

Urfa’da “yeni doğum yapmış kadının mezarı kırk gün açıktır” denir. Lohusa kadın ve bebeği yalnız bırakılmaz. Gece yalnız kalacaksa baş ucuna süpürge koyulur, yastığın üzerine çuvaldız batırılır. Yorganı mavi olmalıdır (Nahya, 1984:78).

Sivas’ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü ve yakın köylerdeki yaygın inanca göre, alkarısı, lohusaya sevdiği bir insan kılığında yemek getirir ve yemesini ister. Alkarısından korunmak için, lohusanın yastığının altına iğne, çuvaldız koyulur. Yataktan kalktıktan sonra kadının yakasına iğne takılır, yatağının altına soba maşası konur, yatağın etrafı kalın iplerle sarılır (Türk, 1989:113).

Çorum’da lohusa kadınların yanına süpürge, maşa ve erkek ceketi koyularak, “al basması”nın önleneceğine inanılır. Aydın’da lohusa kadının başucuna bıçak, demir parçası veya süpürge koyulursa cinlerden korunacağına inanılır (Kalafat, 1996:7).

Kandıra Türkmenleri al basmasına karşı tedbir olarak; lohusa ve çocuğunu kırkları çıkana kadar evde yalnız bırakmazlar. “Al basması”nın adı “ağırlık basması”dır. Lohusa yatağının başına bir erkek ceketi koyulur. Odaya, oklava, süpürge koyulur. Lohusanın başucuna makas, bıçak gibi demir bir eşya koyulur. Lohusanın yatağının altına köz (ateş) koyulur. Yeni doğan çocuğun çamaşırları gece yıkanmaz, yıkama işi öğleye kadar bitirilmeye çalışılır. Lohusanın başına kırmızı çember örtülür. Yorganı kırmızı olur. Ağırlık basması halinde lohusa bunalır, terler. Bağırarak ister, bağırılmaz,

kalkmak ister kalkamaz. Köylerde ağırlık basmasını sağaltmak için yaşlı kadınlara gitmek, hocalara okutmak, muska yazdırmak en yaygın davranıştır. Al Karısı al renkten korktuğu için lohusaya al bez bağlanır, al renkli yorgan örtülür. Al renge böylece koruyucu bir nitelik yüklenmiş olmaktadır (Altun, 2004: 151).

Artvin'de Albasmasına “Lohusa Humması” veya “Karakuray” denir. Amasya'nın Uzunoba köyünde ise, doğum yapan gençleri kara iyelerden korumak için iki ceviz birbirlerine sürttürülerek ses çıkarılır. Kara iyelerin sestem rahatsız oldukları, hatta yoğun ses karşısında hayatlarını yitirdiklerine inanılır (Kalafat, 2007: 62).

Güneyyurt Yörükleri'nde “Haylanma” al basması hastalığının bir adıdır. “Haylanma”dan korunmak için lohusa kadının yastığının altına ayna konulur. Lohusalara bir hafta kadar su içirmemek, yağla pekmezden başka bir şey yedirmemek al basmasına karşı uygulanan diğer pratiklerdir (Yalman, 1993: 510).

Ankara'nın Akyurt ilçesinde al basması, saf ve temiz olduğundan dolayı sadece çocukları tehdit ettiğine inanılan bir hastalıktır. Bu yüzden çocuğa altın takılır, içinde altın bulunan suyla çocuk yıkanır. Koluna kırkı çıkana kadar kırmızı kurdele bağlanmaktadır. Çocuğun üstüne kırmızı örtü örtülür. Bu örtü makasla yedi yerinden “niyet Allah'tan” diyerek kesilir. Albastığına inanılan bebek köye yeni gelen bir gelinin kucağına verilir (Erdoğan, 1996:188).

Kırgız-Kazak Türkleri'nin inançlarına göre albastı, “kara albastı” ve “sarı albastı” olmak üzere iki çeşittir. Sarı albastılar hoca veya baksı (şaman)ların okumasıyla giderler. Kara albastı ise kendini görme gücüne sahip olan ocaklılardan başka kimseden korkmaz. Bu ruh lohusalara musallat olup ciğerlerini alır, götürür suya atar. Baksılar yahut ocaklı adamlar “albastı”yı ciğeri yerine koymaya mecbur ederler (İnan, 1998a:259-260).

Türkmeneli'de “al”, lohusa kadınları basan bir güçtür. Böyle haller için “Al Aparadı” denir. Al aparmaması için lohusanın yastığına iğne batırılır. Bazı yörelerde çocuğun ve annenin yastığının altına bıçak koyulur (Kalafat, 2000:70).

Kazakistan'da kadınların doğum esnasında, “albastı” veya “murtû” adı verilen bir cinin doğum yapacak olan kadınları basarak sıkıntı vereceğine, hatta öldüreceğine

inanılır. Bunun şerrinden korunmak için evde yanmakta olan ateşe yağ atılır. Evdeki yükün üzerine beyaz bir bez yaymak suretiyle, ölmüşlerinin ruhlarından yardım istenir (Altay, 1998:219).

Ahıska Türkleri'nde Alkarısına karşı korunmak için lohusa kadının yastığının altına Kur'an-ı Kerim ve altın konur. Alkarısından kurtulmak için "daire" kurulur. Bunun için bir tasa su konulur. Hasta suda gördüğü şeyleri bir kâğıda yazar. Bu kâğıt değirmenin çarkına atılır veya yakılır. Yakılırken çıkan seslerin ölmekte olan cinlere ait olduğuna hükmedilir. İnanca göre "karakura" insanları insan kılığına girerek basar. Korunmak için Ayet-el Kürsi okunur. Alkızını yakalayan onu tövbe ettirirse, o kişiye dokunmaz (Kalafat, 2007: 62).

Kırgız ve Kazaklar kötü ruhların demirden kaçtığına inanırlar. Lohusa kadınlara musallat olduğuna inanılan "al karısı" veya "albastı"nın çelikten korktuğuna dair inanış Anadolu'da da yaygındır (İnan, 1998b:231).

Kıbrıs'ta kendisini albasan lohusanın öleceğine inanıldığından "lohusanın mezarı kırk gün açık olur" denir. "Kırkı karışan" lohusaların görüşmeleri halinde albasacağına yorumlanır. Bu nedenle lohusalar kırklanmadan görüşmezler. Görüşmeleri halinde çocuklarının ölmemesi için sarılıp öpüşürler. Lohusanın yataktan çıkacağı ilk gün olan 3., 5., veya 7. günde, evdeki kötü ruhları (Albastı Garısını) uzaklaştırmak için bir tören düzenlenir (Bağışkan, 1997:43-44).

Makedonya'nın Zegor Köyü'nde, kırkı çıkmamış kadın geceleyin yalnız bırakılırsa Anadolu'da "Al Karısı" adıyla bilinen, Makedonya'da ise, sadece geceleri dolaşan "Novyak" adlı bir kötü ruhun gelip, çocuğun ve annenin gücünü aldığına inanılmaktadır. Bundan korunmak için, "Al Karısı"nda olduğu gibi, lohusanın yanına demir konur, odada süpürge bulundurulur. İkinci ezanı okunduğu zaman, çocuğun ve annenin çamaşırları ipten alınır. Eğer unutulursa, ertesi gün tekrar yıkanır (Ercan, 2006:75-76).

Türk dünyasının farklı bölgelerinde albasmasından korunmak için başvuru çarelerinden bazıları şunlardır:

- Lohusanın boynuna siyah boncuk takılır.

- Beşiğe at kulağı asılır.
- Lohusanın yorganına iğne sokulur.
- Lohusanın yanına kılıç, tabanca, bıçak koyulur.
- Lohusa ve çocuğu kırk gün yalnız bırakılmaz.
- Lohusanın yastığının altına Kur'an-ı Kerim veya bir parça kurt derisi konur.
- Yanlarında erkek veya erkek çocuk bulundurulamayan lohusalara erkek gömleği giydirilir ve yanlarında bir horoz bulundurulur.
- Lohusanın yatağının altına soğan koyulur.
- Lohusanın odasında süpürge bulundurulur.
- Lohusanın başucuna kocasının elbisesi, siyah erkek pantolonu asılır.
- Lohusaya kırmızı yorgan örtülür ve kırmızı elbiseler giydirilir.
- Lohusanın yatağının çevresine kıl şeritli kordon yapılır.
- Yün tarağının dişlerine soğan geçirilip lohusanın yanına koyulur.
- Lohusanın başına beyaz tülbent örtülür. Alnına kırmızı kurdele bağlanır.
- Lohusanın lambası kırk gece söndürülmeden yakılır (Turan, 1992a:96).

Alkarısı inanmalarının tıptaki karşılığı, “doğum sonrası depresyonu”dur. İnanmalara genellikle “saçma sapan, akıl dışı, hurafe, ilkel insan düşüncesi” demenin halk yaşamındaki ilgili inanmalara ve uygulamalara bir çözüm getirmeyeceği bir gerçektir. Bu tür kültürel uygulamalar bilimsel bir değeri olmasa bile, anne ve çocuğu korumayı amaç edinen bir yaklaşım olarak görülmektedir. İnsanlığın var oluşundan bugüne kadar birçok toplumda hastalıkların kişinin bedeninin ve ruhunun kötü ruhlardan arındırılması şeklinde tedavi edilmeye çalışıldığı, alkarısı gibi inanış ve uygulamalarda kişiyi bedensel ve ruhsal yönden bir bütün olarak ele alan çağdaş psiko-terapinin bazı ipuçlarının görüldüğü bilinmektedir (Çevirme ve Sayan, 2005:71-72).

Türk dünyasının hemen her yöresinde Kosova’da ve Prizren ve çevresinde de yeni doğum yapan kadında “al basması” olayı görüleceğinden korkulur. Yeni doğum yapmış kadın kırk günü doldurmadıkça onun mezarının açık olduğu, cinlerin ona tesir edebileceği inancı mevcuttur. Bu sebepten dolayı, doğum yapan kadın kırk gün evden çıkarılmaz. Dışarı çıktığı takdirde “al basması” olacağından korkulur. Anne ve çocuk tek başlarına bırakılmaz. Yanında bir bakıcı bulunur (K35, K37, K42, K43, K47, K54, K55).

Kaldıkları odada Kuran-ı Kerim, erkek kıyafetleri, bıçak, makas, demir, soğan, sarımsak gibi maddeler bulundurulur (K35, K37, K47, K54, K55).

Lohusanın tülbentinin, giysilerinin veya yorganının kırmızı olmasına dikkat edilir (K17, K27, K35, K37).

Albasması konusunda “lohusanın mezarının kırk gün açık olduğu” inancı Türk dünyasında ortaklık göstermektedir. Aynı şekilde albasmısından korumak için lohusanın yalnız bırakılmaması, evinden dışarı çıkmaması, odada Kur’an-ı Kerim bulundurulması, madeni eşyalar bulundurulması gibi uygulamalarda ortaktır.

2.1.3.3. Kırk Basması

Lohusa kadının doğumdan sonraki kırk günlük süre içinde karşılaşılabileceği diğer bir hastalık “kırk basması”dır. “Kırk basması” deyimini “al basması” hastalığındaki “basma” sözüne benzetme yoluyla meydana gelmiştir. Bu iki hastalığın aynı nitelikleri göstermesi sebebiyle, korunma yolunda da aynı tedbirlere başvurulmaktadır (Boratav, 1984:154).

Lohusa ile çocuğunun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına “Kırkbasması, Kırkdüşmesi, Kırkkarışması” gibi isimler verilmektedir. Annenin ve çocuğunun bu süre içerisinde kırkbasmasına uğramamaları için başvuru olan önlemlerden bazıları şunlardır: Anne ve çocuk kırk gün süre ile evden dışarı çıkarılmaz. Kırklı kadınların ve çocukların birbirleri ile karşılaşmalarına dikkat edilir. Kırklı olmanın belirgin özelliği annenin bu süre içerisinde pis sayılmasıdır. Kaçınmanın temelinde bu pislik tasarımı yatmaktadır (Örnek; 2000:146).

Osmanlı adetlerinde, çocuk ebe tarafından ılık su ve sabunla yıkandıktan sonra, boynu, kulakları, ağzının içi, koltuk altları, bacak arası tuzlanırdı. Kundağın arasına “ümmü sıbyan nushası” koyulurdu. Bu nusha daima çocuğun üzerinde bulundurulurdu (Abdülaziz Bey, 2002:12-13).

Aksaray'a bağlı Yenikent'te kırklı kadına el öptürülmez. Yeni doğum yapmış kadının el öpmesi gerektiğinde “otur, sen kırklısın” denilerek bu işin önüne geçilir. (Öztürk, 1982:173) Urfa'da, lohusanın evine kırklı bir kadın gelirse çocuğun büyüemeyeceği, zayıf kalacağına inanılır (Nahya, 1984: 78).

Adana yöresi Türkmenlerinde kırkı çıkmamış çocukların biraraya gelmeleri istenilmez, böyle hallerde çocukların öleceklerine inanılır (Kalafat, 2000:87). Lohusa kadının yanına âdetli bir kadın veya başka bir lohusanın gelmesi halinde çocuğun hastalanacağına veya öleceğine inanılır. Yeni doğan çocuğun yastığının altına bıçak konulursa çocuğun zeki ve cesur olacağına inanılır. Aydın'da yeni doğan çocuğa “Bismillah Muskası” takılır. Daha sonra nazarlık ve “Maşallah” takılır (Kalafat, 1996:7).

Samsun'da kırkı çıkmamış iki bebek bir araya getirilirse, kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve tartılmamış et girerse, cenazeden gelen bir kişi doğruca bebeğin yanına girerse “kırkbasması” olacağına inanılır. Kırkbasmasına uğrayan çocuklar geç yürümeye başlarlar, zayıf ve çelimsiz kalırlar. Kırk basmasını önlemek için; kırklı iki çocuğun birbiriyle karşılaşmamalarına çalışılır. Eğer bir kişi cenazeden gelmişse önce başka odaya, sonra çocuğun yanına alınır. İki kırklı çocuk karşılaşırsa anneleri birbirlerinin yakalarına iğne takarlar ve birbirlerinin ağızlarına lokma verirler (Şişman, 2002:450).

Kastamonu Abana'da, kırkı karışan çocuklar bir araya getirilmez. Yıldızı düşük olan çocuğun “aydaş” olup zayıflayacağına, hatta öteceğine inanılır. Yeni doğmuş bebek ilk kez bir eve gittiğinde “su gibi ömrü uzun olsun” denilerek yüzüne hafifçe su sürülür ve yumurta verilir. Bebek kırkıncı günde mutlaka uzak bir yere götürülür. Buna “kırk uçurmak” denir (Yıldız, 2002:558).

Kars'ta doğum yapan bir kadının evine misafir geldiğinde, orta kapının eşliğinde kor (köz) bırakılması halinde çocuk için koruyucu olacağına inanılır. Kahramanmaraş'ta

kırkı çıkmamış anne ve çocuğu cenaze evine götürülmez. Kırkı çıkmamış çocuk veya anne hastalanırsa, “Şekerdere” suyu ile yıkanır. Efsunlanmış su içirilir, muska yazdırılır. “Kırk basmış” çocuğun tedavisi için çocuk tezekle tartılır ve bu tezeker fakire verilir. Kahramanmaraş'ta kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu evdeki su kapılarının mutlaka ağzı kapalı tutulur (Kalafat, 1996:8-11).

Harput ve çevresinde, Eski Türk inançlarında doğumu zorlaştırıp, çoğalmayı engelleyen Alkarısı'na, doğum anında olduğu gibi doğumdan sonra da lohusa ve çocuğunu himaye eden Umay ve Ayısıtlara dair çok canlı inançlar vardır. Yörede lohusanın sağlığını korumak ve doğum olayını kolaylaştırmak amacı ile birtakım pratiklerin uygulandığı da görülür. Nitekim kırkı çıkmamış kadınların, herhangi bir yerde karşılaşmaları halinde “kırklarının birbirine basmaması” veya “kırklarının birbirine karışmaması” için üstlerinde bulunan iğneleri değiştirirler (Araz, 1995: 98).

Ağrı'da kırklı kadınların birbirleriyle görüştürülmemesi gerektiğine inanılır. Yeni doğum yapan kadın ile kırk gün içinde doğum yapmış kadın görüştürülmez. Doğum yapmış kadının kırkı sonra doğum yapan kadının üzerine geçer. Bu durum çocuğu ve anneyi etkiler, anne süttten kesilir. Görüşme gerçekleşmiş ise sütü kesilen anneye, beyaz şarap, buğday ve tuz ateşe atılır, hasta kadın ateşin dumanı ile tütsülenir (Örnek, 2000: 146).

Kocaeli'nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde kırk basması, “yaşıt basması” adıyla da bilinir. Yaşıt basması için alınan tedbirler çocuğa yöneliktir. Bunlardan bazıları şunlardır: Kırk bastığı için rahatsızlanan, iştahtan kesilip cılız kalan çocuklar tekrar kırklanır. Kırkı çıkmamış iki bebek bir araya getirilirse, üstüne gelinen çocuğu kırk bastığına inanılır. Yeni doğan çocuk huysuzlanır ağlarsa nazar değdiğine, kırk bastığına inanılır. Hastalanan çocuklar Akpınar'a türbeye götürülür ve kırklanır. Çocuk yürüyemediği zaman da yaşıt bastığına inanılır ve Yabolu'ya götürülür. Yaşlı kadınlara kurşun döktürülür, okutulur. Çocuk hocalara götürülür, okunmuş su içirilir. Eve çiğ et getirilmez. Kırk tane kara ağaç dalından kırk çomak alınır ve yakılır. Külü suya dökülür ve çocuk bu suyla yıkanır. Kalburun altına kara tavuk koyulur ve üstünde kırkbasan çocuk yıkanır. Yaşıtbasan çocuğun yüzünde yaralar çıkar buna “urfiye” denir. Ocaktan alınan toprakla yaraların üzeri silinir (Altun, 2004: 158-159).

Tekirdağ'da kırk basmaması için çocuğun kırk gün dışarıya çıkarılmaması, lohusa kadınların yeni gelenleri ziyaret etmemesi, loğusaların karşılaşmaman, karşılaştıkları takdirde iğne değiştirmeleri gerekir. Bunun yanında loğusanın yastığının altına soğan, bıçak, makas; bebeğin yanına ayna ve süpürge koyulur (Artun, 1998:10).

Türkiye'de yaşayan Kazak Türkleri'nin inanışlarına göre, lohusa kadın komşuya gidip yemek yemez. Kadının yattığı odaya Kur'an-ı Kerim, büyüklerin eşyası koyulur. Lohusa kadın gece yalnız bırakılmaz. Kadının kırkının çıkacağı gün, en yakın komşusu eve çağrılır ve yol açılır, ondan sonra lohusa kadın serbesttir. Kırklı kadınlar bebekleriyle karşılaştırılmaz. Kırklı çocuğun yastığının altına muska, makas koyulur. Kız çocuğunun beşiğine ya da kafasına baykuş tüyü takılır. Özbekler'de, lohusa kadın ve çocuğu bir hafta yalnız bırakılmaz. Kırklı kadın evinden fazla uzaklaşmaz, gece evinden dışarı çıkmaz. Gelin alayı kırkı çıkmamış kadının evinin önünden geçerse gelinin bir daha çocuğu olmaz. Lohusa kadının evine değirmenden un getirilmez. Kırklı çocuk yalnız bırakılacağı zaman başucuna bıçak, soğan, sarımsak, Kur'an-ı Kerim bırakılır. Kırgızlar'da, al bastığına inanılan kadının yanında silah atılır, köpek bağırılır, tencere tava dövülüp gürültü çıkarılır. Kırkı çıkmamış kadın bir eve gittiğinde iyice doyurulur, yoksa açlığının kalacağına ve evdekilerin hiç doymayacağına inanılır. Kırklı çocuk yalnız bırakılmaz, bebeğin beşiğine hamaylı koyulur. Kırklı çocuğu görmeye gelenler, para, koyun, keçi, elbise gibi hediyelerle gelirler (Çevik, 2001:16-17).

Kazak Türkleri halk inançlarına göre, anne ve bebeği doğumdan sonra kırk gün dolmadan güneş görmemeli, eşiğin dışına çıkmamalıdır. Kırkı çıkan bebeğe kına yakılmaktadır. Bu uygulama bebeğin banyo suyuna kına katılarak yapılır. Böylece çocuğun görünmeyenler tarafından korkutulmasına engel olunacağına inanılır (Kalafat, 1999: 67).

Özbekistan'da anne ve çocuğu 40 gün kırklı olur. Bu dönemde yabancı kişilerin anne ve çocuğunun yanına girmesi yasaktır. Çocuğu yaşamayan kadınlar bu dönemde doğum yapılan eve sokulmaz. Doğu Anadolu'da kırklı karşılığı olarak Özbeklerde olduğu gibi "Çilli" tabiri kullanılır (Kalafat, 1997:252).

Nevşehir'de çocuğa yönelik bir tehlike olarak düşünölen “kırk basması”nın, doğumdan sonra kızları otuzbeş, erkekleri ise kırkgün etkilediğine inanılan majik güç olduğuna inanılmaktadır. Kırk basmasının belirtileri, çocuğun zayıf, cansız olması, renginin sararması, emdiğini sarı renk kusmasıdır. Çocuğu ölen bir kadının kırkı çıkmamış çocuğun yanına gelmesi, cenazeden gelen birinin doğrudan çocuğun yanına gitmesi kırk basmasının sebeplerinden gösterilmektedir. Bu nedenle ölü evinden gelen önce tuvalete girer ve ölü kırkının tuvalete dökölmesi sağlanır. Gelen misafir çocuğun yanına gelmeden çocuk misafirin bulunduğu yere götürölmektedir (Sevindik, 1996:237).

Aladağ Yörükleri'nde, çocuğu yaşamayan kadınların kırk gün lohusa kadınların ziyaretlerine gitmeleri yasaktır. İki kırklı kadın bir evde toplanırsa, aralarında iğne değıştirirler. Böylece çocuklarını kırk basmasını önlediklerine inanırlar. Lohusası bulunan bir evin üst tarafından düğün alayı ve gelin geçirmek yasaklanmıştır (Yalman, 1993:218).

Safranbolu'da, İki lohusa kadın kırkları çıkmadan birbirlerini çocuklarıyla beraber görürlerse çocuklardan birini kırk basacağına inanılır. Kırk basan çocuk, çok zayıf kalır, gelişimini tamamlayamaz. Böyle durumlarda aileden birisi, çocuğu ocağa götürür. Ocaklı kadın, kendi ocağından aldığı külü ılık suyla karıştırıp bir tölbendin üzerinden çocuğun üzerine döker. Tölbent sayesinde suyun içindeki kül süzölmüş olur. “İnayet Allah'tan” diyerek tölbendin içinde toparlanan kül akarsuya atılır. Safranbolu çarşı kesiminde bu tür hastalıklara maruz kalan çocuklar eski hamama götürölür ve orada “mühörlü kurna” adı verilen bölümdeki su ile çocuklar yıkanır. İki lohusa kadın çocuklarını kırk basmaması için birbirlerine iğne alıp verirler (Akman, 2007: 398).

Hazara Türkleri'nde lohusa kadın kırkı çıkıncaya kadar et yemez, lohusa kadının bulunduğu eve et girmez. Kırkı çıkmamış kadın yedi gün boyunca dışarıdan gelen yemeğı yemez. Kırk gün evden çıkmaz. Kırk gün boyunca annenin ve bebeğın bulunduğu odaya kadınlardan başka kimse giremez. Evde lohusa olduğunı bilmeyenleri uyarmak için evin kapısı bir iple bağlanır. Anne ve bebek kırk gün yalnız bırakılmaz. Lohusa kadın yalnızken aynaya bakmaz (Çelik, 2001:11-12).

Türkmenistan'da doğumun üzerinden kırk gün geçinceye kadar doğum yapan kadın kırklı (çilli) sayılır. Kırklı bulunan eve âdet görmekte olan kadın ve cenaze defnetmekten dönen kişi girmez, eve et ve yumurta sokulmaz. Kırkı çıkmamış iki annenin görüşmesi sakıncalı kabul edilir (Kalafat, 2000: 48).

Bulgaristan Türkleri'nde doğumun üzerinden kırk gün geçene kadar anne ve çocuk kesinlikle yalnız bırakılmaz. Eğer çocuk yalnız bırakılacaksa yatağının üstüne veya başucuna Kur'an, bıçak, makas veya ekmek bırakılır. Kırkını doldurmamış iki bebek, yanyana veya karşı karşıya getirilmez. Kırk gün süresince adetli bir kadın çocuğun bulunduğu odaya girmez. Girmek zorunda kalırsa da "annen de benim gibi" ifadesini kullanır (Ergin, 2001: 216-217).

Makedonya Türkleri'nde kırkı çıkmamış kadın bereketinin kaçmaması için elini hamura süremez. Gündüz evin eşliğinden dışarı çıkabilir, ancak hava karardıktan sonra çıkamaz. Bir şeye "uğradığına" inanılan kadınlar Hüseyin Dede ve Yusuf Dede türbelerine giderler. Buralarda adak adanır, türbeye mum bırakılır, havlu hediye edilir, bez bağlanır (Kalafat, 2000:86).

Azerbaycan Quba'da kırkı çıkmamış kadınların karşılaşmalarına "kırkları düştü" denir. İki kırklı karşılaştığı zaman kırklı kadınlar iğnelerini değiştirir. Kırklı çocuk olan eve et ve un getirilmez. Kırklı kadın ve çocuk olan evin önünden cenaze geçirilmemeye dikkat edilir (Balıkçı, 1999: 9).

Prizren bölgesinde kırk basması çocukların yakalandığı bir rahatsızlık olarak bilinir. Çocuğu cinler değiştirmesin diye kırk gün lohusa kadın ve çocuğu yalnız bırakılmaz. Başucunda Kur'an-ı Kerim bulundurulur (K35, K37, K42, K43, K47, K54, K55).

Bebeğin kırkı çıkana kadar hiçbir yere çıkarılmaz (K4, K5, K17, K37, K43).

Lohusa kadın kırk gün aynaya bakmaz, baktırılmaz, yüzünü görmesi istenmez (K35, K36, K40, K42).

Lohusa kadınların ve bebeklerin yan yana gelmeleri engellenir. Kırklarının karışacağına inanılır (K35, K37, K40, K42, K43, K47, K54, K55).

Çocuğun yastığına veya beşiğine muska koyulur (K47, K54, K55).

2.1.3.4. Kırklama

Türk topluluklarının genelinde, annenin ve çocuğun temizliği ile ilgili en belirgin geleneksel uygulama “Kırklama” olayıdır. Doğumu izleyen yirminci gün sonunda anne ve çocuk yıkanır. Buna “Yarım Kırk” denir. Çocuk kırk günlük olduktan sonra “Kırklama” töreni yapılır. Çocuk ve anne yıkandıktan sonra temiz bir kabın içine 40 ölçek su konur, içine altın, gümüş, boncuk, kömür ve yeşil otlar atılır. Dua okunur, lohusaya ve bebeğe dökülür. Böylece bebek ve anne “Kırklanmış” olur. Bundan sonra anneanneye, dedeye ve diğer akrabalara gezmeye götürülür. Bursa ve Balıkesir yöresinde bu olaya “Kırk Uçurma”, Antep yöresinde ise “El Öpme” denir. Çocuğun kırklanması geleneği etkin bir biçimde sürdürülmektedir. Çocuğun kırklanmaması durumunda, çocuğu kırkıktan sonra kırkların (cin, peri vb.) basacağı inancı geleneksel kesimde yaygındır (İlbars, 1982:250).

Anadolu'nun birçok bölgesinde “Kırk”, “Yarı Kırk”, “Kırk çıkarma”, “Kırklı” gibi inançlar ve bunlarla ilgili anneye ve çocuğa tatbik edilen çeşitli uygulamalar vardır. Bunlar yapılmadığı takdirde anne ve yavrusunun hastalanabileceğine veya ölebileceklerine inanılır. Çocuk ve annenin yarı kırkı ve kırkı çıkarılırken üzerlerine kevgil ile su dökülmesinin hayrına inanılır. Özbeklerde çocuk dünyaya geldiği zaman çocuğu ve annesini cinlerden ve yaman gözlerden korumak amacıyla ateşten geçirilerek “kırk devri” yapılır (Kalafat, 2007:59 ve Kalafat, 1997:252).

Lohusaya ve çocuğuna kırkbasıması için kırk gün içinde yapılan işlemlere kırklama denir. Bu işleme “kırkdökme, kırkçıkarma” gibi isimler de verilir. Doğumun 7., 20., 30., 37., 39., ve 41. günler bu işlemin daha çok yapıldığı günlerdir. Kırklama işlemi şu şekilde yapılır: Lohusa ile çocuğunun üstüne içerisine altın, gümüş, yumurta, kırk tane arpa, buğday, çakıl, fasulye, anahtar vb. konulan su dökülür. İzmir çevresindeki Tahtacıların geleneğinde ise susuz kırklama yapılmaktadır. Bu uygulama suyla yağılan kırklamadır. Susuz kırklamada sadece çocuk kırklanmaktadır. Kırklama için çocuğun beşiğinin altına kaba bir döşek serilir. Beşiğin iki tarafına karşılıklı iki kadın oturur. Sağ tarafta oturan kadın başı kibleye gelecek şekilde çocuğu kucağına alır ve bir “Sallû salavat, sallû Muhammet diyenin akıbeti hayrolsun” şeklinde dua ederek çocuğu beşiğin altından diğer kadına yuvarlar. Soldaki kadın çocuğu aynı şekilde beşiğin

altından sağdaki kadına yuvarlar. Çocuk üç kez bu biçimde yuvarlandıktan sonra kırklama işlemi sona ermiş olur (Örnek, 2000:147 ve Boratav, 1984:154).

Eski İstanbul hayatında, “kırk hamamı” âdeti vardı. Doğumun kırkıncı günü lohusa ve çocuğu hamama götürülürdü. Hamamın dışarısında lohusayı ve ebe hanımın kucağında olan çocuğu çengiler ve sıracılar çalarak oynayarak üç defa dolaştırırlar, sonra içeri getirirlerdi. Hamamın dışarısında akşama kadar çengiler çalıp oynarlar. Lohusa ile çocuk hamamın içerisinde iken şayet kırk hamamına başka bir lohusa getirilecek olursa kırk basmaması için çocuğu hemen kucağa alıp yukarı kaldırırldı (Ali Rıza Bey, 2001:5).

Kırk çıkarmaya Urfa’da “kırkı dökülmek” denir. Kırkıncı gün anne ve çocuk hamama götürülür. Anne yıkanır ve temizlenir. En sonunda bir tasa su koyulur. Yaşlı bir kadın baş parmağını suya kırk kere sokup çıkarır. Su lohusanın başından dökülür. Aynı işlem çocuk için de uygulanır (Nahya, 1984:78).

Gaziantep’te doğumun yirminci ve kırkıncı günleri lohusanın hamama götürülmesine “nevse hamamı” denir. Yirminci gün gidilene “yirmi hamamı”, kırkıncı gün gidilene “kırk hamamı” denir. Nevse hamamına “okuyucu”lar yoluyla kadının ve kocasının yakınları çağrılır. Nevse hamamının son bölümü kırklamadır. Kırklama için ebenin getirdiği kurt başı kurnanın içine konur. Su akmaya başlayınca elin parmakları suya batırılır ve kırka kadar sayılır. Kurt başı bebeğin üzerinde tutularak bebek ve annesi yıkanır. Bu işleme “kırklama” denir. Evde yapılan kırklama farklıdır. Anne çocuğunu kucağına alır su dolu bir kaba başka bir kaptan 40 kaşık su döker. Bu suyla bebek ve annesi yıkanır (Güzelbey, 1982:24-26).

Aksaray Yenikent Köyü’nde doğumun kırkıncı günü anne ve bebek yıkanır. Yıkanmanın sonunda anne ve çocuğun başlarının üzerinden elek, kevgir, kalburdan geçirilen su akıtılır. Böylece kırklama yapılmış olur (Öztürk, 1983:172).

Kırklama genelde lohusaya yönelik bir pratik olmasına rağmen, Sivas Güneyevler’de kırklama çocuğa yönelik bir uygulamadır. Bu uygulamaya göre çocuk yıkanmadan önce kalburun içine 40 buğday, 40 tane arpa konur. Arpa ile buğdayın olduğu kalbur çocuğun başına koyularak üç kez su dökülür. Bu uygulama sırasında aynı zamanda dua edilmektedir (Türk, 1989:114).

Adana yöresi Türkmenlerinde çocuğun kırkının çıktığı gün, yüzüne bir tülbent örtülür ve dudaklarına bir taş sürülür, bu esnada “sırrı berk olsun” denir. Böylece çocuğun büyüyünce ağzının sıkı olacağına, iyi sır tutabileceğine inanılır (Kalafat, 2000: 86).

Samsun’da, bebeğin ve annesinin doğumdan kırk gün sonra özel bir şekilde yıkanmalarına “kırklama” denilir. Önce bir kaba kırk adet küçük taş ve kırk kaşık su koyulur. Daha sonra bu suya üç İhlâs, bir Fatıha süresi okunup üflenir. Çocuk yıkandıktan sonra, hazırlanan kırklama suyu, içinde tespih ve yüzük bulunan bir süzgeç yardımıyla çocuğun başından aşağıya dökülür. Daha sonra kabın dibinde kalan az miktarda su da evin içine serpilir Böylece çocuğun kırklanması yapılmış olur. Aynı şekilde anne de yıkanarak kırklanması yapılır. Suyun içine konulan taşlar çocuğun ve annenin taş gibi sağlam olmalarını simgeleştirir. Önce mutlaka çocuk, sonra anne kırklanır. Kırklama kırk günden önce olursa çocuk huysuz olur. Annenin kırklanmasıyla lohusalık dönemi de bitmiş olur. Anne, kırlandıktan sonra yeni elbiselerini giyer ve çocuğun yanına gelir. Anneye üç kez “çocuk mu ağır, sen mi?” diye sorulur. Anne de “çocuk ağır” der. Böylece annenin çocuğu basması önlenmiş olur. Ayrıca çocuk, kırlandıktan sonra, anne de kırklanana kadar emzirilmez. Bu uygulamalar çocuğa doğumdan yirmi gün sonra da uygulanabilir. Buna ise “yarı kırklama” denilir (Şişman, 2002:451).

Nevşehir’in Akçaören ve Yeşilöz köylerindeki kırklama işleminde anne bebeğini kucağına alır. Üstlerine çarşaf örtülür ve üzerlerine kalburdan su serpilir. Son kırklamada anne ve çocuğun vücudunun tamamı yıkandıktan sonra üzerlerine kalburdan geçirilerek su dökülür (Sevindik, 1996:239).

Ankara'nın Akyurt ilçesine bağlı Elecik köyünde anne ve bebek kırklanır. Buna “aydaşlama” denir. Kırklama suyuna gümüş ve buğday atılmaktadır. Gümüş bebeğin gümüş gibi temiz kalpli olması isteğini ifade eder. Kırklama için özellikle değirmenlerin suyu tercih edilmektedir. Burada yapılan kırklamada, bir leğene tavuk veya kemik konur. Kırklanacak bebeğin üzerine bu sudan kırk kaşık dökülür. Anne ve bebek aynı suyla yıkanmaktadır. Bu pratikte tavuk çırpındıkça bebeği tehdit eden hastalıkların terk edip gideceğine inanılmaktadır. Leğenin içine konulan kemik, bebekteki kötülükleri kendisine toplaması içindir. Bebekteki rahatsızlıkların kemiğe geçirildiğine inanılmaktadır (Erdoğan, 1996:188).

Kocaeli'nin Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan kırklamada anne ve çocuk yeni giysiler giyer. Anneye boy abdesti aldırılır. Kırklama işlemini genellikle evdeki büyükler, babaanne, anneanne gibi yaşlılar yapar. Kırklama suyuna kırk kaşık su sayılır. Kırk suyuna 3 İhlas, 1 Fatıha ve bilinen diğer dualar okunur. Kırklama suyunun türbeden getirildiği de olur. Susuz kırklama yapılmaz. Suyun içine altın veya gümüş yüzük, bilezik, para, demir bir nesne koyulur. Kırklama suyu, ikiye bölünür. Hem anne hem bebek bu suyla yıkanır. Kırklamadan artan su evin her tarafına serpilerek ev kırklanır. Artan suyla çocuğun çamaşırları yıkanır (Altun, 2004: 168-169).

Bulgaristan Türkleri'nde, bebeğin doğumunun 20. günü yarı kırkı sayıldığı için küçük bir tören yapılır. Bebek, annesi, kayınvalide ve eltiler yarı kırkı uçurmak için gelinin annesinin evine giderler. Bebeğin doğumunun 40. günü ise "tam kırkı" adı verilen geleneksel kırklama töreni yapılır. Çocuğun yıkanacağı suyun içine yine madeni eşya (bozuk para, altın, gümüş yüzük vs.) yumurta sarısı ve bir parça tuz atılır. Yıkama işlemi önce bebeğe sonra da anneye uygulanır. Çocuğun yıkanmasından sonra kaynana, gelinini ve torununu yanına alarak "kırk uçurmak" maksadıyla anneanneye ve en yakın akrabalara ziyarette bulunur. Bu ziyaretler sırasında, ziyaret edilen her haneden çocuğa bahşiş verilir. Verilen bahşiş genellikle yumurtadır. Çocuğun kırklanmasını takiben "çocuk gezesi" denilen geleneksel bir tören daha yapılmaktadır. Bu törenin özelliği sadece kadınların katılmasıdır. Misafirler kendilerine verilen ziyafetten sonra genişçe bir odanın bir tarafında çocuğun anne tarafından diğer tarafında da baba tarafından akrabalar olmak üzere toplanırlar. Çocuk varsa halası yoksa baba tarafından yakın bir kadın akrabası tarafından ilk önce annesinin kucağına oturtulur. Anne bu kadına para ya da içinde mendil, çorap, başörtüsü vs. bulunan bir bohça hediye ederek çocuğu tekrar kadına verir. Bu kadın sırayla hazır bulunan bütün misafirlerin kucağına çocuğu oturtturarak kendi bahşişini ve çocuğa verilen hediyeleri toplar. Burada çocuğun önce baba tarafından sonra da anne tarafından akrabalarının kucağına verilme sırası gözetilir. Yapılan bu törene "çocuğu satmak" denir. Bu satma töreni bittikten sonra aynı kadın, çocuğa verilen bütün hediyeleri herkese gösterir. Bu törene aynı zamanda "çocuğun küçük düğünü" adı verilmektedir (Ergin, 2001: 218-219).

Azerbaycan Quba'da kırklama işlemi, kırkıncı gün annenin ve çocuğun rahata kavuşma, doğa üstü güçlerin etkisinden kurtulma amacına yönelik olarak yapılmaktadır. Kırk suyuna kırk buğday, kırk arpa, kırk nohut atılır. Kırk suyunda önce bebek, sonra annesi yıkanır. Biriken su evin duvarlarına, ağaçlara, evin içine serpilir. Kırklı suyla çocuğun beşiği ve elbiseleri yıkanır (Balıkçı, 1999:10).

Türkmenistan'da "çile'den çıkarma" uygulamasına göre; çocuk doğumundan 7 gün geçtikten sonra çileden çıkarılır, banyo yaptırılır. Banyo suyuna 7 kaşık tuz, 7 tane pirinç veya buğday, beyaz gümüş koyulur. Bu şekilde çocuğun temizlik seven, konuşkan, sağlıklı ve rızıklı olacağına inanılır. Banyo yapıldıktan sonra çocuk 7 evi dolaştırılır. Gittiği evler çocuğu boş çevirmezler. Bir hediye vermelerinin hayrına inanırlar. Türkmenistan'da Amuderya Nehri kıyılarındaki çile, büyük ve küçük çile olarak ikiye ayrılır. Çocuk yirminci ve kırkıncı gününde banyo yaptırılır. Pişme (pişi) yapıp ikram edilir. Böylece çocuğun muhtemel görünmeyen tehditlerden korunduğuna inanılır (Kalafat, 2000:47-48).

Makedonya Türkleri'nde kırk çıkarma işleminde dereden kırk taş toplanır. Çocuk ve annesi yıkanırken bu taşlar başlarından aşağıya dökülür. Bir hastalığa yakalanmış kimseler ve kırklılar nazardan ve büyüden anlayan "patkacı"lara götürülür. Patkacı hastayı su dökerek yıkamak suretiyle patkalamış olur (Kalafat, 2000:86).

Afganistan'daki Hazara Türkleri'nde doğum yapan kadın kırk gün sonra en büyük çocuğu veya kocasıyla evinden dışarıya çıkar. Suyun kenarına kadar gider, su içerek oradan en yakın akrabasının evine uğrar ve böylece kırkı biter (Çelik, 2001:12).

Kırklama pratiklerinde kullanılan temel madde sudur. Bütün Türklerdeki köklü bir inanişaya göre, su kutludur ve temizdir. Kutlu ve temiz olan suyu kirletmek, uğursuzluğa ve felakete sebep olur (Sümer, 1999:75). Eski Türk inancına göre "Türk Tanrısı" nasıl Türk milletinin hamisi ise, Türk yurtları, hususiyle yüksek dağları, pınarları, suları, ata mezarları ve hatıralarıyla, öylece mukaddes ruhların makamı ve yurdun koruyucusuydu (Turan, 2000:C.1:88). Nitekim Bilge Kağan Abidesi'nde "Yukarıda Türk Tanrısı, Mukaddes Yeri, Suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye." (Ergin, 2001a:37). ifadesi yer almaktadır. Yüksek dağlar ve

pınarlar hayırlı ruhların mekânı sayılıyordu. Bunlara yer-su deniyordu ve bunlar tazim ediliyordu. Buralarda Tanrı'ya dua ediliyor kurbanlar kesiliyordu (Turan, 2000:51).

Prizren'de kırkıncı gün hem anne hem de çocuk yıkanmaktadır. Çocuk yıkandıktan sonra kırklama suyu hazırlanır. Kırklama suyuna yine madeni eşya (bozuk para, altın, gümüş yüzük vs.) atılır. Madeni eşyalar uzun ömürlülüğün simgesi olarak düşünülür. Hazırlanan suyla önce bebeğe sonra da anneye uygulanır.

Çocuğun yıkanmasından sonra kaynana gelinini ve torununu yanına alarak önce nunanın evine ziyarete gider. Daha sonra bebek kız ise erkeğin akrabalarına, bebek erkek ise kızın akrabalarına “kırk uçurmaya” gidilmektedir. Bu ziyaretler sırasında, ziyaret edilen her haneden “kısmeti bol olsun, yokluk görmesin” diye çocuğa bahşiş verilir (K17, K27, K35, K36, K37, K42, K43, K47, K54, K55).

Türk topluluklarının genelinde; annenin ve çocuğun temizliği ile ilgili en belirgin geleneksel uygulama “Kırklama” olayıdır. Kırklama pratikleri, lohusa ile çocuğunu, kirlerinden arındırma fonksiyonuna sahiptir. Bütün Türklerdeki köklü bir inanca göre, su kutludur ve temizdir. Temeli su kültürüne, yer-sulara dayanan bu inanç sebebiyle “kırklama” pratiğinde su kullanılmaktadır.

2.1.3.5. Ad Verme

Türkçe'de “ad verme, ad koyma, ad takma” şekillerinde adlandırılan “folklor olayı”, aslında bütün insanlığın ortak malıdır. Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun bir tek toplumu görmek mümkün değildir.

Ad verme olgusu, insanla beraber doğmuş, onunla birlikte varlığını sürdürmüş, tarih boyunca gelişerek, her toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir “folklor olayı” durumuna dönüşmüştür. Bu oluşum sonunda “ad verme folklor olayı”nı incelemek üzere halkbilime bağlı “onomastik/ad bilim” dalı içinde “antroponomi/insan adı” doğmuştur. “Antroponomi” araştırmalarında; ad seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal inanç ve tasarımları belirlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır (Acıpayamlı, 1992:1).

Ad; insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra, büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Onun için yeni doğan çocuğa ismi gelişigüzel konulmaz. İsmi taşıdığı anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını biçimlendirecek özellikte olmasına dikkat edilir. Adın sözcük anlamının o adı taşıyana geçtiğine inanılmaktadır. Çocuğa “Demir” ismi verilirken bu işin psikolojik temelinde çocuğun demir gibi sağlam ve dayanıklı olacağı inancı yatmaktadır. Ad insanın etik kişiliğinin de simgesidir. “Adımı beş para etti, adını anmak bile istemem, adı batsın” gibi deyimler adın çoğu kez onurla bir tutulduğunu göstermektedir (Örnek, 2000: 147-149).

Türk tarihinde, ad alma, ad kazanma, ad verme işlemleri önemli bir yer işgal eder (Kalafat, 2005:161). Türk dilinde “ad almak, ad vermek, ad koymak, ad takmak, adı gibi olmak, adına yakışır davranmak, adını bağışlamak, adını korumak, adını taşımak, adının hakkını vermek, ismiyle müsemma olmak” gibi deyimlerin olması, Türk kültüründe “ad”ın önemi konusunda fikir vermektedir (Kibar, 2005: 15).

Aksaray’a bağlı Yenikent’te söylenen özlü sözler, alkışlar, kargışlar adın kişiliğe ne denli bağlı olduğunu göstermektedir. Yenikent’te yaramazlık yapan çocuğa “ne olacak, adı konana çekmiş”, “adı konasınca”, “adı batasınca” vb sözlerin söylenmesi ya da başarılı bir yönü görülen çocuğa “adı konana çekmiş, ne kadar malına sahip” gibi sözler söylenmektedir (Öztürk, 1983:175).

Hiç şüphesiz “Türk ad verme” geleneklerinin kaynağı, Türk kültürünün, yüzyıllar öncesinde doğum yeri olan “Orta Asya”dır. Yazılı ve sözlü halk hikâyeleri, destanlar, şaman duaları, Altay, Yakut ve Batı Türklerine ait belge ve bilgiler bu durumun canlı tanıklarındır (Acıpayamlı, 1992: 1).

Kişi adları, milletlerin inanç sistemlerini açık bir şekilde gösterir. Türkçe’nin farklı kollarını konuşan toplulukların sahip oldukları adlar da o topluluğun kabul etmiş olduğu dinleri yansıtmaktadır. Türkiye Türkleri başta olmak üzere Özbekler, Yeni Uygurlar, Türkmenler gibi İslâmiyeti kabul etmiş olanların kullandıkları adlar Arap ve Farsların adlarıyla uyumluyken, Çuvaş ve Gagauz gibi Hristiyanlığı kabul etmiş olanların adları da Grek ve Slav kökenlidir (Şavk, 2002: 62).

Kullanılan isimler bir bakıma isim, bir bayrak ve bir sembol gibidir. Asya’da kurulan Hun Devleti dönemindeki kişi adlarının Tanrı ve Tanrı inancıyla yakından alakalı olduğu bilinmektedir.

Oğuznâme'ye (Oğuz Kağan Destanı) göre Oğuz Kağan çocuklarına Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz adlarını koymuştur. Bu isimler Türklerin inançlarında, doğanın ve doğadaki nesnelere ne kadar mühim bir yer tuttuğunu gösterir. Tabiat olaylarına bakarak ad koyma âdeti Kazaklar ve Kırgızlar gibi bozkır kavimleri arasında bir gelenek olarak devam etmektedir (Abdurrahman, 2004:129).

Eski Türklerde her bir isim yurt aksakalı tarafından, yiğitliğe, güzel bir olaya, bağlı bulunan ongonu göre isim verilmekteydi. Sonraki devirlerde kabul edilen dinler isim koyma merasimlerini etkilemiştir. Müslüman ailelerde Kur’an-ı Kerim açarak, Hristiyanlarda ise kilisede İncil açarak isim verme merasimleri yapılmaktadır. Bu durum halklar arasında Müslüman, Hristiyan, Budist isimlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Yoloğlu, 1999: 95).

İslamiyet’ten önce kendi vatanının, milletinin ve kabilesinin adını kendine ad olarak seçen Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra kendi adının arkasına memleketinin ve milletinin adını eklemek suretiyle memleketine ve millete olan sevgisini ifade etmeye başladılar. Bu konuda Mahmud Kaşgarlı, Ahmet Yükneki, Ahmet Yesevi gibi isimler örnek olarak verilebilir. İslamiyet’i kabul ettikten sonra, Türklerin “İsmin gerçek ve kutsallığına inanmak” anlayışı ile Arapların, “İsim akideciliği” birleştirilerek daha kuvvetli bir gelenek haline dönüştürüldü. Bebeğe gerçek adı verilmeden önce erkek ise Abdullah (Allah’ın kulu), kız ise Abide (Allah’a ibadet eden kadın) adları geçici ad olarak koyuluyordu. Üç erkek çocuğu olan, mutlaka birine “Muhammet” diye veyahut Muhammet’i sıfat yaparak (Muhammet Ali, Muhammet Dursun, Muhammet Akif. vb.) ad koyuyorlardı. Bu gibi uygulamalar artık Müslüman olan Türk Toplumunda zamanla bir gelenek haline dönüşmüştür (Abdurrahman, 2004: 129-130).

Türk kültüründe çocuğa ad vermek için yapılan üç farklı tören belirlenmiştir. Bu törenler Düğün Töreni, Beşik Töreni ve Adaşlık Töreni’dir.

Düğün Töreni: Düğün yapılmış gibi kutlanmaktadır. Törene imam, akrabalar ve komşular çağrılır. Akşam yemeği zamanından önce yemekler yenir. Hep birlikte

namaz kılınır. Sonra çocuğa ad verilir. Bazı bölgelerde ise çocuğu adı verildikten sonra basit bir tören yapılır (Acıpayamlı, 1992:10).

Kayseri’de yaşayan Uygurlarda doğumundan üç gün sonra aileden yaşlı bir erkek tarafından çocuğa ilk adı verilir. Kırk günden sonra da “ad toyu” denilen büyük bir ziyafet düzenlenir. Sabah hatim yapıldıktan sonra, bir imam tarafından asıl isim konulur (Güngör, 1992:7).

Özbek Türkleri’nde ad verme genellikle doğumdan 7 gün sonra olur. Çocuğun ismi “ad koyma toyu” ile verilir. Özbek pilavı yapılır. Ailenin yakınları toya çağrılır. Çocuğa adını kulağına ezan okuyarak dedesi koyar (Kalafat, 2000:72).

Beşik Töreni: Ad verme töreninin özel bir şeklidir. Beşik törenine “beşik daveti” ve “beşik düğünü” de denmektedir. Beşik törenine komşular, dostlar, akrabalar katılır. Bebek ile ebeye armağanlar getirilir. Çocuğun ailesi bayramlarda olduğu gibi yeni ve temiz giysilerini giyerler (Acıpayamlı, 1992:11).

Özbek Türkleri’nde “beşik toyu” kutsal kabul edilir. Bebeğin yirmibirinci gününden sonra beşik toyu yapılır. Bebeğin baba tarafının yaptığı “beşik toyu”nda üzerlik tütsüsü yapılır. Tütsü beşiğin etrafında üç defa dolandırılır. Bu sırada dua edilir (Kalafat, 1997:265).

Adaşlık Töreni: Adları aynı olan iki kişi adaş sayılmaz, bunların adaş olmaları için özel yemekli tören yapılmalıdır. Adaşlar ilişkileri yönünden kardeş gibidirler. Birbirlerine karşı yerine getirmek zorunda oldukları yükümlülükleri vardır. Bu bağlar yasal bağlar kadar güçlüdür (Acıpayamlı, 1992:11).

Geleneksel kesimde çocuğa adının koyulması, genellikle dinî nitelikli bir törenle olur. Çocuğa ad koyma sıradan bir olay olmadığı için kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Ad verilmesi sırasında ezan okunması, çocuğun kibleye çevrilmesi adın kutsallığını vurgulamakta, ada dinsel bir nitelik kazandırmaktadır. Bu işlemlerden sonra hazırlanan yemekler yenir, hediyeler verilir. Kimi yerlerde mevlit okutulduğu da görülür (Örnek, 2000: 149).

Eski Türklerde adın kutsal olduğuna inanılır ve ad koyma merasiminde bebek beyaz bir keçeye sarılarak keçe ile birlikte kapı eşliğinden üç, yedi veya dokuz defa

geçirilirdi. Bu pratik bebeğin hayatı boyunca ak (temiz) olması ve uzun ömürlü olması dilediğini ifade ederdi. Yeni doğan bebek çok hastalanırsa “adı ağır gelmiş” diye önceki adını basit manaları olan adlara değiştirmek gibi adet vardı. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkekse çocuğuna “Tanrı nazarı değdi” zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını “Tanrı nazarı”ndan korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını “Niyazi”, “Kepek” “Ağırıcı”, “Satılmış” gibi adlarla değiştirirlerdi (Abdurrahman, 2004:125).

Eski Türklerde erkek çocuğa, ya uzun zaman hiç ad verilmez, ya da ömrünün sonuna kadar kalmayacak geçici bir ad verilirdi. Önemli bir iş başardığı zaman, yaptığı önemli işi hatırlatan, ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan bir ad verilirdi. Buna er-at (erkek adı) denilmekteydi (Boratav, 1984: 88).

Ad verme olayı Dede Korkut Hikayeleri’nde yer almaktadır. Kahramanlıklar gösterip, onur kazanan çocuklara adı verilir. Dede Korkut Hikayeleri’nde Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda çocuğa ad verme olayı anlatılmaktadır. Pay Püre’nin oğlu kahramanlık yapınca babası “Bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?” diye sorar. Olumlu cevap alır. Oğluna ad verileceği zaman kudretli Oğuz beylerini çağırır ve misafir eder. Dedem Korkut gelir, dua eder ve Kam Püre’nin oğluna ad koyar:

Sen oğlunu Bamsam diye okşarsın

Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun

Adını ben verdim yaşını Allah versin (Ergin, 2001b: 62) der.

Dede Korkut, Dirse Han'ın oğluna Boğaç adını verirken de,

“Bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun

Adını ben verdim, yaşını Allah versin.” (Ergin, 2001b: 26) der.

Dede Korkut çocuğa adını verdikten sonra, kişinin toplum içinde itibarı ve yetkileri artmaktadır. Zaten Dede Korkut itibar edilmesini kendisi istemektedir.

Osmanlı âdetlerinde çocuğa isim doğumdan üç gün sonra koyulmaktadır. Çocuğun yakınlarından yaşlı biri abdest alıp Besmele ile odaya girerdi. Yüzünü kible tarafına dönerek diz üstü oturur, çocuğu Besmele ile dizinin üstüne koyardı. Allah'a

şükrettikten ve Hz. Peygamberimizin ruhuna Salat-ü Selâm okunduktan sonra çocuğun sağ kulağına önce ezan-ı şerif okur, daha sonra takacağı ismi üç kere söylerdi. Sonra kulağına üç defa Kelime-i Şahadet telkin ederdi (Abdülaziz Bey, 2002:13-14).

Çocuğun adını; babası (Bursa, Balıkesir, Abakan Türkleri), büyükbabası (Balıkesir, Silifke, Aksaray, Samsun), baba tarafı (Samsun), anneanesi (İçel, Aksaray, Samsun), akrabası (Balıkesir), ailede okumuş olan bir kimse (Kilis, Bursa), ebesi (Balıkesir), erkek çocukların adını yaşlı erkekler, kız çocuklarının adını yaşlı kadınlar (Güney Anadolu Türkmenleri), ad verme törenine ilk gelen kişi (Dış Türkler), Korkut Ata (Oğuz Türkleri), ak sakallı bir ihtiyar (Kırgız Türkleri), hoca (Güney Anadolu Türkmenleri, Sivas, Eskişehir), hafız (Doğu ve Güneydoğu Anadolu), abdestli bir kişi (Eskişehir) koyar (Acıpayamlı, 1992: 5-6).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde çocuğun isminin aile dışından biri tarafından koyulmasına özen gösterilir. Çünkü adını koyan kişi çocuğun “ad babası” olur. Ad babası önemli günlerinde çocuğun yanında olur, onu kendi çocuğu gibi korur ve gözetir (Türk, 1989: 112).

Kayseri'de yaşayan Uygurlarda doğumdan üç gün sonra aileden yaşlı bir erkek tarafından çocuğu ilk adı verilir. Kırk günden sonra da “ad toyu” denilen büyük bir ziyafet düzenlenir. Sabah hatim yapıldıktan sonra, bir imam tarafından asıl isim konulur. İsim koyulurken çocuğun yüzüne bir duvak örtülür. Hoca çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet getirir ve ismini 3 defa kulağına fısıldar. Daha sonra çocuğun yüzü açılır. Örtü olarak kullanılan kumaş imama verilir. Çocuğun isim verilirken yüzünün örtülmesi hayâsız olmaması içindir. Kazaklar'da eğer, doğum yapan kadının çocukları doğumdan hemen sonra ölüyorsa, o zaman da “Turgan, Tursun, Allahverdi” gibi isimler konulur. Uygurlar'da bu tür isimlere ek olarak “İgemberdi, Turap” isimleri verirler (Güngör, 1992:7).

Gaziantep'te ad verecek kişi çocuğu kucığına alır ve yanına yatırır. Sağ kulağına ezan, sol kulağına kameti okur. Sonra bebeğe adını verir (Güzelbey, 1982:28-29). Urfa'da Ailenin büyüğü doğumdan 3 gün sonra çocuğun kulağına 3 ezan okur. Sonra tekbir getirerek “adı soyadı” şeklinde seslenerek çocuğun adını verir (Nahya,

1984:77). Bebeğe adı verildikten sonra Hz. Peygamber'e salat ve selam getirilmesi, tekbir okunması da âdettendir (Kibar, 2005:24).

Kırgız geleneğinde ise, Ak sakallı ihtiyar, bebeği kucağına alır,

“Dolaştığı tepede kızıl söğüt bitsin,

Tanrı yardımcısı olsun,

Dolaştığı evlerin etrafında kızıl söğüt bitsin,

Koca Hızır arkadaşı olsun,

Süngüden kalan bir bayrak,

Manastan kalan bir armağan,

Bunun adı da kahraman (Semetey) olsun.”

diyerek ve çocuğun adını koyar (Acıpayamlı, 1992:8).

Tuvalarda çocuğa isim genellikle bir hafta sonra verilmektedir. Akrabalardan seçilen ak sakallı birisi, övgülü sözler söyleyerek ve hayır dualarıyla çocuğa isim vermektedir. Hakas geleneğine göre çocuğa isim verme merasimi doğumdan üç gün sonra yapılır. Davet için koyun kesilir. Misafirler “çocuğun dişleri çabuk çıksın” diye para, yüzük, boncuk vb. hediye verirler. Yaşlılar, uzun ömürlülüklerinin çocuğa geçmesi için “Ömrüm ömrüne calansız.”, “Canım sene kurban”, “Tanrı benim ömrümden kesip seninkine calasın.” gibi sözlerle dua ederler. İsim verme merasiminde inek veya at bağışlanır. Buna “haro” denir. Çocuk büyüdüğünde ona hayvan bağışlayanlara yenilerini verir (Yoloğlu, 1999: 97).

Hazara Türkleri'nde doğan çocuğun kulağına önce ezan okunur, sonra adı verilir. Çocuğun kalıcı ismini büyükanne, büyükbaba veya evdeki en yaşlı kişi koyar. Çocuğa adını babası koyacaksa Kur'an-ı Kerim'i açar ve açtığı sayfadaki ilk ismi verir. Bazen de evdeki herkes bir kâğıda bir isim yazar. Çekilen kağıttaki isim çocuğa kalıcı ad olarak verilir. Ad verme genelde doğumdan üç gün veya yedi gün sonra olur. Hazaralarda Allah'ın ve Peygamberin isimleri yalnız başına çocuğa ad olarak

konulmaz. Genellikle ismin başına Abdul veya Gulam getirilerek Abdul Gafur veya Gulam Nebi gibi isimler oluşturulur (Çelik, 2001: 11).

Çocuğa verilen adın belirlenmesinde çeşitli etmenler rol oynar. Ad hiçbir zaman gelişi güzel seçilmez. Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim, doğum yapılan yer, doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları, gelenekler, ailenin ekonomik gücü, daha önceki kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları, moda, kültür değişimleri, yatırımlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, Allah'ın sıfatları, Peygamber ve Peygamber yakınları ile ilgili adlar, tarihi kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar, hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, ölmüş büyüklerle ilgili adlar, coğrafi öğelerle ilgili adlar, kozmik ve meteorolojik olaylarla ilgili adlar, birbiriyle uyumlu adlar çocuğa verilen ismin belirlenmesinde etkilidir (Örnek, 2000:149-158).

Diyarbakır ve çevresinde, türbe ziyaretinden sonra çocuğu olduğuna inanan aileler, doğan çocukları erkek ise “Şeymus”, kız ise “Sultan” adını verirler (Beysanoğlu, 1982:7-8). Urfa'da ziyaret yerlerine gittikten sonra çocuk sahibi olduklarına inananlar çocuklarına gittikleri türbenin adını verir. Çocukları yaşamayan aileler birçok bölgede olduğu gibi yeni doğan çocuklarına Yaşar, Dursun gibi adlar vermektedir (Nahya, 1984:77).

Hakas geleneğine göre erkek çocuğa yaşlı erkekler, kız çocuğuna ise yaşlı kadınlar adını koyar. Çocuğa adını veren ak sakallı ihtiyar, kendi sakalından üç beyaz kıl kopararak çocuğun koltuk altına koyar ve hayır dua eder. İnanca göre çocuğa ismini veren ömrünü de vermiş olur. Bu inanç sebebiyle “Kendi ismimi sana veriyorum! Benim gibi yaşlanana kadar yaşa!” şeklinde dua edilir (Yoloğlu, 1999: 98).

Kırım Tatar Türklerinde kullanılan kişi adları, eski devirlerden kalma adlar, Fars dilinden giren adlar, İslam dini ve medeniyeti vasıtasıyla giren adlar, diğer yerli ve yabancı kişi adları olmak üzere başlıca dört kaynaktan gelmektedir (Karaörs, 1995: 262). Kuzey Irak, Suriye ve Balkanlardaki Türklerde Ehl-i Beyt'e ait isimler, yoğun bir biçimde kullanılmaktadır (Kalafat, 2000:73).

Adların en önemli büyücülük işlevi, çocuğun yaşamasını sağlamaktır. Çocuğa verilen isim, onun yaşamasını sağlamak için başvuru olan isimleri güçlendirme ve tanımlandırma niteliğini de taşır (Boratav, 1984: 89).

Eski devirlerde erkek çocuğunun olmasını isteyenler kız çocuklarına Oğulhan, Ümithan, Dursunhan, Saadet, Kudret, Fikret ve Emre gibi erkek adları koyarlardı. Bu gelenekler Türk toplulukları arasında kısmen devam ettirilmektedir (Abdurrahman, 2004:125).

Sürekli kız çocuğu olan ve erkek çocuk bekleyen, artık kız çocuğu istemeyen veya çocuğu yaşamayan aileler, çocuklarına koydukları isimle gaip âlemine bazı mesajlar vermek isterler. Kız çocuklarına Döne, Döndü, Yeter adlarından birini takarlar. Çocuğu olmayan aileler, çocukları olunca bunu Tanrı'nın bir bağışı olarak kabul eder, doğan çocuğa Hüda verdi, Allahverdi gibi adlar takarlar (Acıpayamlı, 1992:12). Bu uygulamayı Uluğ Türkistan, Avrasya, Ortadoğu ve Balkanlar'daki çeşitli Türk halklarında görülmektedir. Anadolu'da "Kızıyeter", Kafkasya'da "Tamam", Azerbaycan'da "Betsi" veya "Kız Betsi", Türkmenistan'da "Oğlan Gerek", Doğu Karadeniz'de "Kafiye" isimleri konur (Salih ve Kalafat, 2000:31).

Makedonya Türkleri'nde çocukları yaşamayan aileler yeni doğan çocuklarının yaşamasını sağlamak amacıyla iki isim koyarlar. Çift isim verilmesi halk inançlarımıza göre "Kara İye"leri yanıltarak çocuğun ölümünün önüne geçmek içindir. Tasavvuf ehline göre çift isim verilmesi sünnettir (Kalafat, 2000: 86).

İlk erkek çocuğa evin temeli olsun düşüncesiyle Temel, eve bereket getirsin dileğiyle Uğur adı verilir. İlk çocuk erkekse İlker, kız ise İlknur adı verilir. Birkaç kızdan sonra erkek doğarsa, Gürbüz, Zorbey, Zorlu gibi adlar verilir (Kibar, 2005: 25).

Tarih boyunca Türkler tarafından dört ana renge önem verilmiştir. Ak, kara, gök ve kıvıll olarak adlandırılan bu renkler, boylara oymaklara (Ak Hunlar, Karakoyunlular), su kaynaklarına (Gökçe Göl), ülkülere (Kızılelma), bayraklara (al bayrak), yerleşim birimlerine (Karacaören, Kızıllıhisar) isim verilirken kullanılmıştır. Aynı şekilde kişilerde ad verilirken de bu renkleri görmek mümkündür. Özellikle "ak" (Akşemseddin, Aksungur) ve "kara" (Kara Mürsel, Karacaoğlan) kişi adı olarak kullanılmıştır (Önder, 1983: 125-130).

Türk-İslam geleneğinde bebek ölü doğsa bile çocuğa ad verilir. Çocuğun yaşayıp yaşamayacağı bilinmediğinden bir an önce ad verme yoluna gidilir. Göbek adı bu düşünceyle verilen addır (Kibar, 2005: 33).

Halkımız arasında göbek adı koyma geleneği de yaygındır. Göbeği kesilirken çocuğa koyulan ada “göbek adı” denir. Verilen bu isimler resmi kayıta geçtiği gibi geçmeden de çocuğun yakınları tarafından da kullanılabilir (Örnek, 2000:159). Göbek adına “öz ad” da denir. Halk arasında “insan öbür dünyada göbek adıyla çağrılır” şeklinde bir inanç vardır (Acıpayamlı, 1992:5). Göbek adı Anadolu ve Balkan Türkleri’nde vardır. Bu ad çocuğun korunması için koyulur. Ebenin adı da çocuğa koyulur. Bu uygulamanın temelinde zararlı güçlerin ebeye zarar veremeyeceği inancı yatmaktadır. Bebeğe koyulan bu isme “ebe adı” da denir (Kalafat, 2000: 53).

Türkmenistan'daki bir inanca göre, ismi zamanında konulmamış çocuk büyüyünce yalancı olur. Ayrıca güzel isimler konulmuş çocukların büyüdüklerinde mutlu olacaklarına inanılır (Kalafat, 2000: 51).

Almanya’da yaşayan ve yabancılarla evli olanlar Türkler, Peter Yaşar, Ayşe Maria gibi iki ad vermekte ve bunlardan biri Türkçe diğeri Almanca olmaktadır. Ayrıca Deniz, Melisa, Suzan gibi her iki dilde bulunabilen ya da birbirine çok benzeyen adlar vermektedir. Bunun dışında Gizem, Burcu, Tuba gibi moda olan ve herkes tarafından beğenilen adların yanı sıra Fulda ve Rümeyza gibi kimi adlarda sıkça tercih edilmektedir. Fonetik açıdan kulağa hoş gelen (Melodi, Dilara), geldikleri yöreyi belirten (Ökkeş, Mikail, İsrail) adları da vermektedirler. Mikail ve İsrail gibi adları daha çok Hataylılar, Ökkeş’i ise Kahramanmaraşlılar vermektedir. Adların bir çoğunluğu, Diyar, Hasret, Gurbet, Sıla İsyen, Hayal, Sinem gibi vatana, aileye, anneye, babaya vb. karşı duyulan özlemleri, kederleri, dilek ve istekleri yansıtmaktadır (Zengin, 1999: 73-74).

Prizren’de yeni doğan çocuğa göbeği kesilirken “göbek ismi” verilir. Çocuğun isim koyulmadan ölmesinden korkulur. Ölü doğan çocuğa da ad verilir ve yıkandıktan sonra toprağa gömülür (K2, K6, K9, K13).

Çocuğun adı anne veya babası tarafından koyulmaz. Ad koymak üzere mahallenin imamı veya çocuğun yakın akrabalarından yaşlı biri davet edilir. Çocuğa asıl adı genellikle üçüncü gün merasimle koyulur (K2, K6, K9, K18, K41).

Çocuğun adını koyacak kimse bebeği kucağına alarak kibleye doğru döner. Çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kameti okur. Daha sonra çocuğun ismini üç defa tekrar eder. Çocuğa isim veren kimseye hediye verilir. Adı koyan kişi de bebeğe hediye verir.

Prizren’de ad verme konusunda uygulamalar Türk dünyasıyla benzerlik göstermektedir. Çocukları yaşamayan aileler çocuklarına Yaşar, Dursun, Durak, Arslan gibi adlar verir.

Çok sayıda çocuktan bıkanlar, son doğan çocuklarına Yeter, Songül, Soner gibi adlar verirler.

Çocuklara dedelerin, ninelerin ve diğer ölen yakınların, din büyüklerinin adlarının verilmesi çok yaygındır. Yörede Muhammet, Ahmet, Mehmet, Abdullah, İdris, Musa, Harun, Yunus, İlyas gibi Peygamberlerin adlarına rastlamak mümkündür (K2, K6, K9, K13, K18, K41, K50, K52).

2.1.3.6. Yaşamayan Çocuk

Çocuğun sağlıklı büyümesi doğuştan ya da sonradan olan özürlerinin giderilmesi için bir takım geleneksel sağaltma pratiklerinin uygulanması oldukça yaygındır. Çocuğun gelişmesini engelleyen bedensel zihinsel ve ruhsal özürlerini gidermenin çocuğu nazardan ve büyüsel içerikli etkilerden korumanın halk arasında eskiden beri uygulanan yöntemleri vardır. Çocuğun yaşamaması, yürümemesi, konuşmaması, çok ağlaması, yeteneklerini kullanmada gecikmesi, nazara uğraması gibi durumlarda geleneksel teknikleri uygulanmaktadır.

Doğumdan sonra öleceği sanılan çocukları yaşatmak için kimi adlarda, sayılarda, nesnelere ve ziyaret yerlerinde var olduğuna inanılan dinsel, gizemsel ve büyüsel güçlere başvurulur. “Kırk evden toplanan parçalardan dikilen gömleğin çocuğa giydirilmesi, uzun ömürlü kimselerin adlarının ve Yaşar, Dursun vb. adların koyulması, yaşatıcı gücü olduğuna inanılan ziyaretlerin dolaştırılması yaygındır. Geleneksel kesimdeki hastalık kavramında doğaüstü yaratıkların (cin, peri, vb.)

etkilerine büyük yer verilir. Bu bakımdan çocuğu öldürdüğü düşünölen cin tasarımı ve inancı yaygındır. Cinler tarafından çarpılmış çocuklara “tıpkılı, tıgali çocuk”lar denir. Çocuğu cinlerden kurtarmanın yolu tıpkıyı ya da tıgayı başka bir şeye geçirmektir. Bu amaçla anne çocuğunu emzirmeden önce bir köpek yavrusunu emzirir (Örnek, 2000:164-167).

Adların en önemli büyücölük işlevi, çocuğun yaşamasını sağlamaktır. Çocuğa verilen ad, onun yaşamasını sağlamak için başvuru olan başkaca isimleri güçlendirme ve tanımlandırma niteliğini taşır. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır, oradan birisi alıp evine götürür, ana, baba yalancıkdan onu satın alır, böylece çocuk geçici olarak ana baba değiştirmiş sayılır, erkek ise Satılmış, kız ise Satı olur. Bir yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuklara da Satılmış, Satı gibi isimler verilmektedir (Boratav, 1984:89).

Çuvaş, Kırgız ve Kazak Türklerinde çocuklarının yaşamasını sağlamak amacıyla onu babasına, ebesine, akrabalarına, yatıra vb. satma pratiği uygulanmaktadır. Çocukları yaşamayan aileler, son doğan çocuklarının yaşamasını sağlayacağı inancıyla ona Dursun, Durmuş, Yaşar, Baki, Durali, Duran, Durdu, Hayati adlarını koyarlar (Acıpayamlı, 1992:8).

Anadolu’da özellikle ilk çocuk ve erkek çocuk için kurban kesilir. Daha önce doğmuş erkek çocuğu yaşamayan aileler çocukları 7 yaşına gelinceye kadar kurban keserler. Kurbanın etinden kurban sahibi yemez, fakirlere dağıtır. Kurbanın kemiklerini eksiksiz olarak toprağa gömerler (Kalafat, 1997:258 ve Kalafat, 2000:27).

Kayseri’de yaşayan Kazaklar’da çocukları doğumdan hemen sonra ölen aileler çocuklarına “Turgan, Tursun, Allahverdi” gibi isimler koyarlar. Uygurlar’da bu tür isimlere ek olarak “İgemberdi, Turap” isimleri verilir (Güngör, 1992:7).

Samsun’da çocukları yaşamayan kadın, tek evlilik yapmış kırk tane kadından kırk yama alıp bir elbise dikerek çocuğuna giydirir. Bu şekilde çocuğun ölmeyeceğine inanılır. Hamile olduğu anlaşılan kadın doğacak çocuğunun yaşaması için hocaya muska yazdırırlar. Yazılan bu muskaya “Sübyan muskası” denir (Şişman, 2002:446-447).

Konya Ermenek'te çocukları yaşamayan bir kadının çocuğu dünyaya yeni gelen çocuğu tartılır. Ağırlığı kadar et tartılarak kefenlenir ve çocuğun yerine gömülür. Diğer bir uygulama ise, çocuk doğar doğmaz bir komşuya satılarak ailesi tarafından geri alınmasıdır (Aydın, 1982:2).

Kandıra Türkmenlerinin doğup da yaşamayan çocuk için uygulanan pratikler, Anadolu'da uygulananlarla aynı ya da benzerdir. Çocukların yaşaması için, muska yazdırılmaktadır. Muskanın içine yedi tane çörek otu konulur. Hocaya ve yaşlı kadınlara okutulur. Yedi tane Fatma isimli kadından bez alınır ve çocuğa gömlek dikilir. Akpınar'a, türbeye gidilir, niyet tutulur, ağaca bez bağlanır. Çocuğa nazar değdiği düşünülerek nazarlık takılır. Mavi boncuk, at nalı, sarımsak nazarlık niyetine takılmaktadır. Adak adanır, kurban kesilir (Altun, 2004:194).

Kıbrıs'ta çocukları ölen kadınlar çocuklarının ölmemesi için, kutsal yerlere adamak, kutsal sayılan kişilerin adlarını vermek, oturulan evi değiştirmek, okumuşlara başvurulup kitap açtırmak, çocuğu babasına satmak, kötü ruhların yavaşlamaması inancıyla çocukların üzerine makas veya çakı koymak gibi uygulamalara başvururlar (Bağışkan, 1997: 50-51).

Özbekler'de doğumun 7. gününde “akika kurbanı” kesilir, Kur'an okunur, dua edilir. Akika kurbanı olarak erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir hayvan kesilir. Akika kurbanı çocuğun sağlığı, selameti içindir (Kalafat, 1997:258).

Hazara Türkleri'nde erkek çocukları yaşamayan aileler, doğan erkek çocuğa entari giydirir, küpe takarlar. Çocuğun yaşaması için ona Çalme (tezek) gibi çirkin ve kötü bir isim, veya Pir Muhammed, Muhammed Nazir vb. kutsal kabul edilen isimlerden biri verilir (Çelik, 2001:11).

Azerbaycan Quba'da çocukları yaşamayan kadınlar, çok çocuğu olan kadınların çocuğuna ait giysileri kendi çocuğuna giydirir. Yedi yaşına kadar çocuğuna kendi evinden hiç bir şey giydirmez (Balıkçı, 1999:5).

Afganistan'da yaşayan Özbek Türklerinde çocuğu yaşamayan aileler bir ziyarete adak adar. Yedi yaşına gelene kadar çocuğun saçı arkasından küçük bir örük yapılır. Adak

adanan ziyarete bir kurbanlık götürülür. Kurbanın etini fakirlere verdikten sonra çocuğun saç örüğünü kesilebilir (Kalafat, 2000:72).

Makedonya Türkleri'nde çocukları yaşamayan aileler yeni doğan çocuklarının yaşamasını sağlamak amacıyla iki isim koyarlar. Çift isim verilmesi halk inançlarımıza göre "Kara İye"leri yanıltarak çocuğun ölümünün önüne geçmek içindir. Tasavvuf ehline göre çift isim verilmesi sünnettir (Kalafat, 2000: 86). Üsküp'te erkek çocukları yaşamayan kadınlar, erkek çocukları olunca kız elbisesi, kız çocukları olunca erkek elbisesi giydirirlerdi. Bu uygulama Türkistan ve Anadolu'da da vardır (Kalafat, 2007:20).

Prizren'de daha önce çocuğu ölen kadınlar, doğan çocuğunun yaşaması için, çocuk bir kalbura koyarak dört yol ortasına çıkarır. Sokaktan ilk geçen kadından göbek kordonunu kesmesi istenir (KK47, K54, K55).

Evli kırk erkekten para toplanır. Toplanan paralarla uzun ömürlülüğün simgesi olan mavi taşlı gümüş bir küpe satın alınır ve çocuğun sağ kulağına takılır (K54,K55).

Çocuğun altın gibi uzun ömürlü olması için ilk kez doğum haberini duyan kişi elini altın eşyaya sürer (K7, K8, K16, K28).

Uzun ömürlü olması için çocuğun kuruyup düşen göbek parçası korunur (K21, K62, K41, K44, K45).

Birkaç kızdan sonra doğan erkek çocuklara özel bir önem verilir. Bu erkek çocuklarının nazardan, göz değmesinden korunması için tedbirler alınır (K13, K32, K39, K51).

Uzun ömürlü olmaları ve kötü ruhlardan korunmaları için göz taşı, nazarlık takılır (K13, K39, K50).

Çocuğa hediye olarak getirilen paralarla eve altın veya gümüşten süs eşyası alınır (K13, K21, K22, K23).

Çocuklara Yaşar, Dursun, Hayati gibi isimler verilir (K13, K21, K22, K39).

Çocukların yaşaması için kurban kesilir (K13, K39, K54, K55).

2.1.3.7. Yürüyemeyen - Konuşamayan Çocuk

Yaşı geldiği halde yürümesi geciken, yürürken sık sık düşen çocuk için “Köstek Kesme” âdeti vardır. Köstek kesme için çocuğun iki bacağı, bir iple bağlanır. Bu bağın kesilmesiyle “köstek kesilmiş” olur. Çocuğun da artık yürüyeceğine inanılır. Kösteği kesen kişinin atik bir kimse olmasına özen gösterilir. Köstek, bazı bölgelerde cuma namazından çıkan bir kimseye kestirilir (Binbaşoğlu, 1998:41).

Diyarbakır ve çevresinde, zamanında yürüyemeyen, konuşması geciken, devamlı ağlayan çocuklar için Şeyh Muhammed Türbesi ziyaret edilir. Yürüyemeyen çocukla birlikte sağlıklı çocuklar da türbeye götürülür. Yataının avlusunda çocuklardan birine içi şeker dolu bir torba verilir. Bu çocuğu diğerleriyle birlikte hasta çocuk annesinin yardımıyla kovalar. Bu oyun üç defa tekrar edilir. Her tekrardan sonra dualar edilir (Beysanoğlu, 1982:15).

Denizli'de yürürken zorluk çeken çocukların birbirine bağlanmış ayaklarının ipi değirmenden gelmiş birisine kestirilir. Ankara-Kızılcahamam'da yürüme çağındaki çocuğun ayakları bir iple bağlanır. Bu ipi kesen kişi çocuğun iki yanına dokunulur. Sonra evin veya caminin etrafında 7 defa tur atılır (Kalafat, 1996:10).

Kandıra Türkmenlerinde çocuğun yürümesi gecikince köylerde köstek kesilmektedir. Çocuğun ayaklarına kurdele veya ip bağlanır. Cuma günü camiden ilk çıkan kişiye ayaktaki bağ kestirilir ve arkaya hiç bakmadan eve gelinir. Köstek kesme evin eşğinde yapılmaktadır. Eşikte durularak:

“-Ne keseyim?

-Ali'nin kösteğini keseyim!,

-Kes gitsin

-Kestim gitti”, denilerek çocuğun ayağında ip varmış ve makasla kesilmiş gibi hareket yapılır. Bu işlem üç kez tekrarlanır. Yürürken sık sık düşen çocuklara da “köstekleme” (köstek kesme) yapılır. Yürümesi geciken çocuk, kırk bastığı, yaşıt bastığı düşüncesiyle Akpınar'a götürülüp kırklatılır (Altun, 2004: 199).

Güney Anadolu’da Yörükler arasında da yürüyemeyen çocuklar için “köstek kesme” pratiği uygulanmaktadır.

“Çöve çöve

Allah’tan ayak,

Demirden dayak” tekerlemesi üç kez söylenir. Çocuğa yürüme alıştırmaları yaptırılır. Faydası olmazsa devenin çanından su içirilir. Çocuğun iki ayağını birleştiren ipe ekmek dizilir ve oradan bir köpeğin yemesi sağlanır (Binbaşoğlu, 1998:42).

Balıkesir’de konuşamayan çocuğun konuşabilmesi için ismi Mehmet olan yedi şahsın kestiği kurbanların dili toplanıp çocuğa yedirilir. Kahramanmaraş’ta Mehmet isimli kişi bulunan kırk evden para toplanır, bal satın alınır. Cuma günü seladan önce minare şerefesinde dolaştırılıp yemesi için kekemeye verilir. İzmir’de ise caminin kilidi kekeme çocuğun diline dokundurulur (Kalafat, 1996: 10-11).

Tekirdağ’da konuşamayan çocuklar için gün batınca türbenin damına fındık konulur, ertesi gün sabah ezanında çocuğa yedirilir. Konuşamayan çocuğun üç cuma selasında babasının eski ayakkabısıyla ağzına vurulur. Dili açılınsın diye 7 kurban dili yedirilir (Artun, 1998:13).

Türkmenistan’da dili peltek olan çocuğun dilinin düzelmesi için ona Kurban Bayramı’nda kesilen kurbanın dili yedirilir (Kalafat, 2000: 26).

Prizren’de, zamanı geldiği halde yürümeyen çocuğun yürümesini sağlamak için ayaklarının başparmakları kırmızı bir iplikle bağlanır. Cuma günü, öğlen namazından çıkan ilk kişiye kestirilir (K2, K6, K9, K13, K39).

Zayıf ve zor gelişen çocuk, iyileşmesi için türbeye götürülür, dualar edilir (K13, K41, K44).

2.1.3.8. İlk Diş - İlk Tırnak - İlk Saç

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma halkımızca genellikle törenle kutlanır. Bu törenin temelinde, yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır. Çocuğun dişi çıktığı zaman akrabalar, komşular toplanır.

Hediyeler götürülür, çocuk tepsi içine konup başına biraz hedik dökülür. Çocuğun karşısına iğne, ayna, makas, bıçak, kalem konulur. Çocuk eline hangisine atarsa mesleğini seçmiş olur (Örnek, 2000:162-163).

Çocuğun ilk dişinin çıkmasında ve ilk tırnağın kesilmesinde de birtakım âdet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan ilk dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu'da bu törenler, diş buğdayı, diş hediği gibi adlarla anılır (Boratav, 1984:155).

Diş hediği, çocuğun ilk dişinin çıkmasıyla birlikte bulgurun kaynatılması ve komşulara dağıtılıp yenilmesidir. Bu uygulamanın değişik yörelerde varyantları geliştirilmiştir. Çocuğun dişinin çıktığını fark eden kişinin çocuğa bir hediye vermesi uygulaması da yaygındır. Hediğin içine değişik yörelerde nohut, fasulye gibi baklagiller de konulur. Kaynatılan bulgur çocuğun başından dökülür, çocuğun önüne birkaç eşya konulup seçtirilir, eve gelenler çocuğa hediye getirir (Gürbüz, 1995:81 ve Kalafat, 2000:51).

Konya Ermenek'te çocuk ilk defa diş çıkardığında, annesi çocuğunun dişlerinin sağlam olması için bulgur ve mısır gibi yiyeceklerden bir şeyler hazırlar ve ufak bir eğlence tertip eder. Buna “gölle âdeti” denir (Aydın, 1982:2).

Amasya yöresinde “çocuğun dişleri iri çıkmasın” diye diş hediğinde nohut kullanılmaz. Hediğin üstü şeker ve çeşitli kuruyemişle süslenerek misafirlere ikram edilir. Bir kısmı da çocuğun başından aşağıya serpilir (Gürbüz, 1995:81-82).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde çocuğun ilk dişi çıktığında “diş hediği” yapılarak köydeki herkes davet edilir. Davete genellikle kadınlar katılır. Misafirler yer, içer, eğlenir ve hediyelerini verirler (Türk, 1989: 111-112).

Mersin/Silifke yöresinde, çocuğa bereket getireceğine ve tuttuğunun bereketli olmasını sağlayacağına inanılması sebebiyle diş hediğinde buğday kaynatılır. Çocuğun düşen ilk dişi “düşen diş eğri bitme doğru bit, köpek dişinden pek bit” denilerek toprak dama atılır. Düşen her diş için bu işlem tekrarlanır. Sivas Karasu'da, çocuğun dişleri ailede önemli yerlere gelmiş, iyi mesleklere sahip olmuş, başarılı kimselerin ceplerine gizlice

konulur. Bu uygulama, çocuğun büyüdüğünde başarılı ve iyi bir meslek sahibi olması dileğini ifade eder (Gürbüz, 1995: 82-83).

Diş hediği Silvan'da da uygulanmaktadır. Yörede suda kaynatılmış nohut dağıtılır, Kur'an okutulur. Nohut dağıtma işlemine "Hedik dağıtma", suda pişirilen bu nohut yemeğine de "Hedik" denir. Pişmiş nohut biraz soğutularak, çocuğun başından dökülür. Bunun yanında bazen buğday, leblebili şeker, para da bulunabilir. Daha sonra dişi çıkan çocuk, fazla yüksek olmayan bir damdan bir battaniyeni üzerine atılır. Odaya getirilip önüne ayna, muska, tarak, makas vb. aletler koyulur. Çocuk bunlardan hangisini alırsa, o aletle ilgili bir meslek seçeceğine inanılır (Tatçı, 1991:38).

Kandıra Türkmenlerinde dişi ilk defa çıkan çocuğa "görümlük" olarak para, atlet, keten bezinden yapılmış gömlek verilmektedir. Bunun yanında dişi ilk gören kişi tarafından dişlerinin daha çabuk patlayacağı inancıyla çocuğun atleti, gömleği yırtılmaktadır (Altun, 2004: 207).

Teke Türkmenleri'nde diş toyu, ilk çıkan diş münasebetiyle Çarşamba ve Cuma günü yapılır. Ayrıca çocuğun çıkan dişi, atın nalının bastığı yere gömülür. Böylece diğer dişlerin sağlam ve sağlıklı olacağına inanılır (Kalafat, 2000:17).

Azerbaycan Quba'da çocuğun ilk dişi çıktığında "diş hediği" yapılır. Çocuğun ilk dişini gören ona hediye verir. Çocuğun ailesi de dişi ilk görene hediye verir. Diş hediğine nohut, buğday, fasulye, mercimek, mısır, tuz ve su katılır. Bunlar karıştırılıp pişirildikten sonra yedi tane kâseye koyulup, yedi kapıya dağıtılır (Balıkcı, 1999:11).

Türkmenistan'da çocuğun ilk dişi çıktığında ailenin yakınları toplanır. Çocuğa hediye alınır ve başından mısır patlağı dökülür. Diş toyunda mısır patlağı yapılmasındaki amaç, dişlerin mısır taneleri gibi dizilmesi, patlaması ve sağlam olması inancıdır. Çocuğun dişlerinin inci gibi olması isteniyorsa, ilk dişi çıkacağı zaman çocuk küçük bir kuzunun üzerine bindirilir (Kalafat, 2000:51).

Gagauzlar'da da çocuğun ilk dişi düştüğünde, düşen diş ekmek arasına koyulup: "Karga karga, al sana kemik diş, ver bana demir diş" denilerek kargaya atılmaktadır. Hakas Türkleri, çocuğun dişi ilk çıkmaya başladığında diş bayramı yapmaktadırlar. Yaşlı insanlar davet edilir, çaylar içilir, çocuğun dişine para, düğme vb. konur.

Çocuklar düşen süt dişlerini ekmeğın arasına koyarak köpeğeye atarak “kötü dişi kendine al, iyi dişi bana ver” derler. Yaşlıların dişi döküldüğünde ise, kapı taraftan ocağın arkasına gömerek “zamanı gelir, onları oradan alırım!” derler (Yoloğlu, 1999:100).

Türk-İslam geleneğinde “akika” uygulaması vardır. Akika, yeni doğan çocuğın yedinci gününde saçının kesilmesi ve saçın ağırlığınca altın veya gümüşün sadaka olarak verilmesidir. Çocuk için kesilen kurbanı da “akika kurbanı” denir. Saç veya kurban kesimi doğumun ondördüncü veya yirmibirinci gününde de yapılabilir (Kibar, 2005:28-29).

Türkmenler’de çocuk 12 aylık oluncaya kadar saç kesilmez. Çocuğın saçını dayısı keser. Saç sağdan sıyrılarak tıraş edilir. Kesilen saç, hediye alınmak suretiyle dayıdan alınır ve saklanır (Kalafat, 2000: 17).

Gaziantep’de çocuk bir yaşını bitirinceye kadar saç kesilmez. Saçı erken kesilen çocuğın ömrünün kısa olacağına inanılır. Kesilen saçlar tartılarak çocuğaya armağan alınmaktadır (Güzelbey, 1982:31).

Türkiye’de yaşayan Kazaklar’da kız çocuğın saçını ilk defa ninesi, erkek çocuğın saçını ise yaşlı bir erkek keser. Saç kesilirken “benim kadar yaşlansın” denir. Kesilen saçlar saklanır. Kırgız ve Özbekler’de ise erkek çocuğın saçını dayısı keser (Çevik, 2001:19).

Tuvalarda üç yaşına kadar çocuğın başından bir tüy bile kesilmemekte, saçın kesilmesi günah sayılmaktadır. Uzayan saçların çocuğı rahatsız etmemesi için örülerek uçlarına boncuklu ipler bağlanır. Üç yaş dolduğunda çocuğın saçını dua edilerek, alkış söylenerek kesilmekte, kesilen saçlardan da nazar değmesin diye çocuğaya yastık dikilmektedir. En fakir aileler bile koyun keser. Bu merasimden sonra çocuk özgür yaşamaya alıştırılır. Erkek çocuğın korkmaması ve ata iyi binmesi gerektiği düşüncesiyle, babaları çocuklarına tay alırlar. Bu yaştan sonra çocukların dede-baba geleneklerini öğrenmeleri sağlanmaktadır (Yoloğlu, 1999:102).

Türkistan’da bebeğın ilk saçını annenin ve bebeğın kırkı çıkınca alınır. Daha sonra çıkacak saç ise, bir yıl sonra kesilir. İlk saç kesiminde aile tarafından yakınlarına ikramda bulunur. Buna “saç toyu” denilir. Saç toyuna gelen davetliler anneye ve

çocuğa dua ederler. Kesilen tırnak bir derenin kenarına gömülür veya dama atılır. Böylece çocuğun bereketli, evli ve ocaklı olacaklarına inanılır (Kalafat, 1997:260).

Hakas Türkleri bir yaşına kadar çocuğun saçını ve tırnaklarını kesmemektedir. İlk saçın kesileceği gün misafirler davet edilmekte, merasimde dayı özellikle bulunmaktadır. Kırkılmış saç bir kumaşa sarılıp sandıkta saklanır, çocuğun kafasında kakül (kısıpık) bırakılır (Yoloğlu, 1999:101).

Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım adet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur, oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsaa çeyizine “maya” olarak saklanır (Boratav, 1984:155.).

Anadolu’da çocuğun tırnağı kesilmeden önce, elinin babasının cebine sokulur ve para alması sağlanır. Böylece çocuğun gelecekte rızıklı olacağına inanılır (Kalafat, 2000:46).

Kandıra Türkmenlerinde çocuğun tırnağının ilk defa kesileceği zaman, eli babasının cebine sokularak para alması sağlanmaktadır. Böylece çocuğun hırsız olmayacağı düşünülmektedir. İlk tırnak babaya kestirilmektedir (Altun, 2004: 207).

Buhara ve Semerkand’da ilk tırnağı kesilmeden önce çocuğun eli ekmek yapılacak una batırılır. Böylece bebeğin rızıklı olacağına inanılır. Bebeğin dişi çıktığı zaman “dişi çıktı” denmez, “birinci çıktı” denir (Kalafat, 1997: 261).

Hazara Türklerinde erkek çocuğu iki yaşına geldiğinde “ilk saç kestirme toyu” yapılır. Bu toya komşular, akraba ve dostlar katılır. Çocuğa yeni elbiseler, yeni ayakkabı, yeni şapka giydirilir. Genç bir kişi çocuğu toplumun bulunduğu odaya getirir. Çocuğun varsa büyük babası, yoksa hayatta bulunan en yaşlı kişi, makasla çocuğun saçından bir tutamını “Bismillah” diyerek keser ve saçı şapkanın içine koyar. Daha sonra sağ taraftan başlayarak çocuk dolaştırılır. Herkes çocuğun saçından bir miktar keserek şapkaya para bırakır. Aynı uygulama bayanların arasında da yapılır (Salih ve Kalafat, 2000: 34-35).

Kandıra Türkmenlerinde erkek çocuğun saçları bir yaşını geçince kesilmekte, kızın saçlarını kesmek makbul sayılmamaktadır. Gelin olan kızın saçından zülûf kesilerek ölene kadar saklanmaktadır (Altun, 2004: 207).

Prizren’de, çocuğun bir yaş dolmadan önce saçı kesilmez. Çocuğun saçının ilk defa kesilmesi önemlidir. Saçı kesen kişi çocuğun “kumesi” olur (K13, K14, K16, K53).

Tırnakları kesilmeden önce, çocuğun eli “zengin olması, sıkıntı çekmemesi için” babasının cebine koyulur. Kesilen tırnaklar ayakla basılmayan toprağa atılır. Bu pratiğin temelinde, insanın topraktan geldiği ve yine toprağa dönüşeceği inancı yatmaktadır (K16, K23, K41, K44).

Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişiye hediye verilir. O da verilen hediyeyi çocuğa verir. İlk çıkan diş için pilav yapılır. Yakın akrabalar ve komşular davet edilir. Çocuğun başının üzerinde yenir. Çocuğun çıkan ilk dişi ekmeğe sarılarak çatıya atılır (K21, K22, K24, K30).

Prizren’de tırnağı kesilmeden önce çocuğun elinin babasının cebine sokulması uygulaması Anadolu’nun birçok yöresiyle benzerlik göstermektedir.

Çocuğun dişi çıktığında yapılan diş hediği uygulamasından benzer ve farklı yönler bulunmaktadır. Ancak diş hediği uygulamasında temel öge genellikle hububat türünden gıdaların kullanılmasıdır. Bu törenlerde; çocuğun rızkını artırma, bereketli çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması dileği de yer almaktadır.

2.1.3.9. Nazar

Nazar, sözlüklerde “bakma, göz atma, göz değme” , (Devellioğlu, 1992:971) “belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç, göz” (Türkçe Sözlük, 2005:1459) şeklinde açıklanmaktadır. Herhangi bir zararlı olay, böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyimini kullanılır. Bu deyim, bakışlarında zararlı güç bulunan insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmasıyla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, hatta ölüm, nesne üzerinde

sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını taşımaktadır (Boratav, 1984:103-104).

İslam ülkelerinde ve Anadolu’da nazar inancı çok yaygındır. Halk arasında söylenen “deveyi kazana, insanı mezara” deyimini nazarın öldürücü gücünü açığa vurmaktadır. Nazarın özellikle geçiş dönemlerindeki çocuklar için büyük bir tehlike taşıdığı inancı çok yaygındır (Örnek; 2000:167). Nazar, halk arasında “kem göze uğrama”, “nazar değme”, “göz değme”, “göze gelme”, “nazara gelme”, “nazara uğrama” gibi adlarla tanımlanmaktadır.

Çocuklar, güzellikleri ve hüneleriyle herkesin hayranlığını kazanmış kişiler nazara uğramaya elverişlidir. Nazar, “kıskançlık” gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duymalarından da gelebilir. Bu sebeple annenin ve babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz. Çocukların en yakınlarının sevgi ve hayranlık bakışlarının, aşırı okşamalarının kötü sonuçlar verebileceği inancı ile tatlı sözler yerine “maskara”, “çirkin” vb. kötileyici sözlerle sevmek tavsiye edilir. Ayrıca arada bir kesinlikle “maşallah” demek ve tükürme taklidi de eklemek gerekir. Bu sözler ve hareketler ile kötü gözlerin etkisini ürkütüp kaçırmak amaçlanır. Nazardan ilk akla gelen korunma çaresi zarar görmesi ihtimali olan kişiyi “kem gözler”den kaçırmaktır. Çok sağlıklı ve güzel çocuklar mümkün olduğunca nazarının dokunacağı düşünülen kimselere gösterilmemeye çalışılır (Boratav, 1984:104-105).

Eski Türkler çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkekse çocuğuna “Tanrı nazarı değdi” zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını “Tanrı nazarı”ndan korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını “Niyazi”, “Kepek” “Ağırıcı”, “Satılmış” gibi adlarla değiştirirlerdi. Ayrıca erkek çocuklarına uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giyindirerek Tanrı nazarından korurlardı (Abdurrahman; 2004:125).

Nazardan korunmak için, nazar boncuğu takmak, çocuğu pis yırtık kıyafetlerle gezdirmek, nefesi kuvvetli hocalara okutmak, muska takmak, ziyaretlere götürmek, nazar degeceği inanılan kimselerden uzak tutmak gibi çeşitli uygulamalar yapılır (Örnek; 2000:170). Çocukları nazardan korumak için mavi boncuk takılması

uygulamasý çok yaygındır. Mavi genelde nazara karşı koruyucu olarak bilinir. Nazardan korunmak için ayetler yazılı muska ve levhaların kullanılması sadece çocuklar için değildir (Salih ve Kalafat, 2000:34). Muska, “içinde dinî ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan nesne, yazılı kağıt, hamaylı”dır (Türkçe Sözlük, 2005:1422).

Nazardan korunmak için yapılan uygulamaların başında nazarlık gelir. Nazarlık, koruma ve korunma amaçlıdır. Bu objelerin yalnızca biçimleri değil, yapıldıkları maddeler ve renkleri de önemlidir. Bu maddelerin özünde gizli bir kuvvetin varlığı olduğuna inanılır. Tabiattaki birtakım objelerden korkan insan felaketleri ve mutlulukları bu objelerin içinde sanarak onlardan yararlanmak istemiştir (Artun, 2005:251).

Halkımız tarafından da kullanılan nazarlıklar arasında mavi boncuk, yedi delikli boncuk, kendiliğinden delinmiş taş, eski süpürge, sarımsak, kartal pençesi, hurma çekirdeği, sarı kehribar, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, öküz boynuzu, at kafası, çörek otu, günlük, kuru karanfil ve üzerliği sayılabilir. Nazarlıkların bazıları evlere asılmakta, bazıları üstte taşınmakta, bazıları da bağ, bahçe ve tarlalarda bulundurulmaktadır. Çörek otu, günlük, kuru karanfil ve üzerlik ise nazara karşı yapılan tütsüde kullanılmaktadır (Akalin, 1993: 247).

Nazarlık olarak, göz şeklindeki mavi boncuk ve üzerinde “maşallah” yazılı altın kullanılması çok yaygındır. Orta ve Doğu Karadeniz’de sümüklü böcek kabuğu, Batı Anadolu ve Trakya’da midye, kaplumbağa kabuğu, İç Anadolu’da yedi delikli boncuk, şap, kurt dişi, iğde çürüğü, acıbadem çekirdeği, muska takmak gibi uygulamalara rastlanılmaktadır (Binbaşioğlu, 1998: 23).

Sivas’ta insanları nazardan korumak için çeşitli pratiklere başvurulmaktadır. Gök (mavi) bir bezin içine, kırkbir adet çörek otuna birer İhlâs suresi okunarak çıkın yapılır. Bu çıkın çocuğun gömleğinin içine tutturulur. Her türlü tehlikeden korunmak için ve nazara karşı Fatiha Suresi, Felâk ve Nâs Sureleri, Ayet-el Kursî okunur. Çocuğun başlığına mavi boncuk, iğde dalı, altın ve gümüş paralar dikilir. Köylerde yapılan bu başlıklarda, yedi delikli mavi boncuk, deniz hayvanlarının kabukları da

bulunur. Altın çocuğun alınına gelecek şekilde başlığa dikilir. Mavi boncuk altınla beraber, bilezik şeklinde, kolye şeklinde kız çocuklarının süsü olarak kullanılır. Çapraz olarak çocuğun boynundan beline kadar asılan hamaylı (hamail) dizisinde mavi boncuk, altın, gümüş, küçük madenî anahtar, hatta demir parçacıkları yer alabilir. Üzerlerinde mavi boncuklar bulunan altın maşallah kırmızı bir kurdeleyle bağlanmış olarak, çocuk nazarlığı olarak çok kullanılmaktadır. Üzerlerinde Ayet-el Kursî yazılmış altın künyeler, mavi boncuklu at nalı şeklinde altın nazarlıklar, mavi boncuklu kolye, küpe, yüzük ve bilezikler çocukların hem süsleri hem de nazarlıklarıdır. Gümüş ve altın taşıyana nazar değmeyeceği inancından dolayı gümüş ve altın süs eşyası olarak taşınır (Üçer, 1997:167-169).

Gaziantep'te çocuk kundaklandıktan sonra nazar değmesin diye iki kaşının arasına kömür veya sürme ile çarpı işareti yapılır. Bu işaret "maşallah" anlamındadır. Aynı amaçla içinde sarımsak, soğan kabukları, üzerklik bulunan bir muska, kurt derisinden bir parça, nazar boncuğu, iğde dalı parçasından oluşan nazar takımı kundak üzerine tutturulur (Güzelbey, 1982:23).

Çukurova'da nazara karşı nazarlıkların kullanılması yanında üzerlik ile tütsü yapılır. Halk arasında buna "üzerlik tüttürmek, tütsü yapmak" denir. Tütsü için üzerliğin yanında çörek otu, tuz, kuru karanfil kullanılır. Tava ateşe kapalı olarak konulmakta, üzerlik patlamaya başladığı zaman tava ateşten indirilerek kapağı açılmakta ve böylece dumanın nazara uğramış kişiye doğrudan yönelmesi sağlanmaktadır. Küçük çocuklar, bebekler tütsünün üzerinden geçirilir veya tütsü kabı onların etrafında dolaştırılır. Tütsü kabındaki son dumanla ev tütsülenir. Evin tütsülenmesinin amacı sadece nazar değildir. Aynı zamanda evin içinde bir köşede saklanmış olan cinlerin de üzerlik tütsüsü sayesinde evden kaçacağına inanılmaktadır. Üzerkliğin tütsüde kullanılmasının nedeni, dumanının bol olması ve tohumların yanarken çatlayıp ses çıkarmalarıdır. Çıkan bu seslerle nazarın bozulacağına inanılmaktadır (Akalin, 1993:257).

Tütsü ve üzerklik Osmanlı adetlerinde de yer almaktadır. Lohusanın odasına ve evin diğer bölümlerine yedi gün her akşam çörek otu ve üzerklik otu tohumlarından tütsü yapılırdı. Çörek otu tütsüsü kırk gün boyunca her akşam tekrarlanırdı. Nazara karşı tedbir olarak iki günde bir kurşun dökülürdü (Abdülaziz Bey, 2002: 15).

Üzerlik otunun ve ondan yapılmış tütsünün koruyucu ve kurtarıcı olacağı inancı, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Karakalpakistan, Azerbaycan, Kafkasya'da da vardır (Salih ve Kalafat, 2000:49).

Kocaeli'nin Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde tüm Anadolu'da olduğu gibi nazar değer düşüncesiyle çocuğa mavi nazar boncuğu ve muska takmak en yaygın davranış şeklidir. Karaçalı dikenini, sarımsak, çörek otu bir beze bağlanır ve omza dikilir. Çocuklar fazla süslenmez, iyi giydirilmez. Çocuğun atleti ters giydirilir. Nazar değdiğine inanılan çocuk, delik taştan geçirilir. Çocuğun yüzüne ocak karası sürülür. Çocuğu dışarı çıkan anne, "tüü bismillahirrahmanirrahim. Nazardan çocuk çatlayacağına, taş çatlasın" diyerek taşa tükürür. Nazar değen kişinin başından üç defa çevrilir (Altun, 2004:225).

Yozgat'ta "nazar değmesi"nin bir adı da, "göz değmesi"dir. Göz değen insanda şu belirtilerin ortaya çıktığına inanılır: Gözler kamaşır, sulanır. Çocuk ise huysuzlanır, sebepsiz yere ağlar, ateşlenir ve benzi solar, halsizleştiği görülür. "Göz değmesi"ne karşı tedbir olarak; Nas ve Felak sureleri okunur. Nazar muskasıyla birlikte kurşun, iğde dalı ve mavi boncuk takılır. Üzerlik tüttürülür (Uslu, 1996:173-174).

Kayseri'de yaşayan Kazaklar nazar değmesin diye muska (Tumar) yazdırıp üzerlerinde taşırlar. Nazarının değdiğine inanılan kişinin elbise veya ayakkabısından bir parça alınır. Alınan parça yediye bölünür üzerklik otunun siyah taneleri ile yakılır ve nazar olan kimseye koklattırılır. Çocuklara nazar değmesin diye beyaz ve siyah koyun yünlerinden iplik yapılır, bunların üzerine de boncuk takılarak beşiklere asılır. Yeni doğan çocukları nazardan korumak için de, yeni sokağa çıkarken onların alınlarına is sürülür. Uygurlar'da ise, nazar değmesin diye hayvan iskeleti, at nalı, eşek nah ve ayrıca nar çiçeği dalından ufak bir kısım ipe geçirilerek evlere asılır (Güngör, 1992:10).

Harput ve çevresinde nazar, "kem nazar", "nazara uğradı", "nazar değmesi", "göz değmesi", "göze gelme", "nazar", "nazara gelme", "nefesi dokunma", "nefesi değmiş", "kem göze gelmiş", "gög (mavi) göze gelme" gibi adlarla ifade edilmektedir. Nazardan korunmak için, nazarının değdiği bilinen kişilerden uzak durulur, nazarlık taşınır, muska ve hamayil taşınır, tütsü yapılır, kurşun dökülür (Araz, 1995:167-177).

Bayburt ve Erzurum yöresinde, bebekleri nazardan korumak “kötü gözler dağlara taşlara” denir. Adana yöresi Türkmenlerinde çocuğu nazardan korumak için çocuğun alınna annesinin ayağının altından is sürülür (Kalafat, 2000:87).

Ankara'da; karaağaç dalı dört köşe yontulur, çocukların ve hayvanların boynuna nazarlık niyetine takılır. Çorum'da kaplumbağa kabuğundan nazarlık yapılmakta ve koruyuculuğuna inanılmaktadır (Kalafat, 1996a:21).

Anadolu'da hayvanları nazar değmesinden korumak için tuz okunur veya tuz çevrilir. Bir bez parçasının içine, bir avuç tuz konur, “göz atanın gözü kör olsun, dil atanın dili kurusun” diye nazar değen hayvanın sırtına, karın altına vurularak tuz çevirme işlemi yapılır (Gözaydın, 1991: 26-28).

K. Afganistan Türklerinde kurt dişi çocukların nazardan korunması için kullanılır. Türkmenler çocuğun kalpağına, Özbekler omuzuna kurt dişi takarlar. Kurt dişi Anadolu'da da nazar boncuğu olarak kullanılır. Mavi boncukla birlikte kızların saçına erkeklerin omzuna, yakasına ve beşiğine takılır. Çocukların nazardan korunmaları için siyah ve beyaz iplik bir arada çocukların omzuna dikilir. Beyaz ve siyah insan gözündeki koyu ve açık renkleri temsil ettiğinden nazarı önleyeceğine inanılır (Kalafat, 2000:71-72). Siyah ve beyaz renkli ipler insan gözündeki siyah ve beyazı simgeler. Beyaz ve Siyah, Ak ve Kara halk inançlarımızda mitolojik derinliğe sahiptir. Ak, iyi ve yardımcı olabilecek iyeleri, Kara ise, çekinilen iyeleri simgeler. Kordon haline getirilmiş ak ve kara yün iplerden koruyucu kol ve bel bağı yapılması, Türkmenistan'da yaygındır (Salih ve Kalafat, 2000:34).

Azerbaycan Türklerinin inançlarına göre üzerinde üzerlik gezdiren çocuklara nazar değmez. Üzerklik tütsüsü nazar değmemesi için hastaya koklatılır. Nazardan korunmak için üzerkliği gelinler çeyizlerine bağlar, evlerin bir yerine üzerlik asılır (Hacıyeva, 1997: 118).

Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz'deki Çepni Türkleri, çocuğa nazar değmemesi için, beşiğin direğine kurt kemiği, yeleşine kurt dişi takılır. Ayet'el Kürsi, Yasin-i Şerif üç veya yedi değişik renkte beze sarılıp beşiğe, çocuğun omzuna takılmaktadır. Bazı bölgelerde beyaz ve siyah iplikler bir arada bükülerek çocuğun boynuna asılır. Nazara uğrayanları iyileştirmek için kurşun döktürülür. Evlerin giriş

kapılarının üstüne, koç ve geyik boynuzları çakılır, nazar boncukları asılır (Çelik, 2001:13).

Türkmenistan'da çocuğun çile / kırk saçı nazarlık olarak 3-4 yaşına gelinceye kadar ona takılır. İlk saçını çile saçını mutlaka dayı keser, aksi halde çocuğun hasta olacağına inanılır (Kalafat, 2000: 47).

Özbekistan'da bebeği fena gözden korumak için elbiselerine nazarlık, muska ve göz boncuğu takılır. Çocuğun, beşiğinin ve annesinin etrafında üzerlik tütsüsü gezdirilir. Bebeği nazardan korumak için kurt kemiği, kurt dişi, üzerklik, sarımsak, iğne kullanılarak muska yaptırılır (Kalafat, 1997: 262).

Makedonya'nın Debre şehrinde yaşayan Türkler, “yeni ay”ı gören kişinin karşısındaki insana nazar değdireceğine inanmaktadırlar. Bu nedenle, “yeni ay”ı gören kişi, nazarı kimseye değmesin diye, bir Fatiha ve üç İhlâs okumaktadır (Ercan; 2006:81).

Azerbaycan Quba'da nazar değmesin diye çocuğun üzerine iğne, gözboncuğu takılır. Çocuğa nazar değdiyse üzerinde tuz, üzerlik çevrilmektedir. Nazarı değdirdiğine inanılan kişinin üzerinden parça alınıp yakılır (Balıkçı, 1999:9).

Türkmeneli'nde erkek çocuğunu nazardan korumak için Türk dünyasının bölgelerinde olduğu gibi tıraş edilmeyip saçları uzatılır, kız elbisesi giydirilir. Bu uygulamanın temelinde kötü güçleri kandırma arzusu vardır (Kalafat, 2007:59).

Kastamonu Abana'da, özellikle anne-babanın çocuğa nazarının değeğine inanılır. Nazarın tedavisi için nazar duası okunur, tütsü yakılıp kurşun dökülür. Nazarı değdiği önceden tespit edilen kişilerin bir daha nazarının değmemesi için kendisine hissettirmeden ayakkabısının altından küçük bir parça kopartılarak ocakta yakılır (Yıldız, 2002: 558).

Sivas'ta nazar değdikten sonra iyileştirmek için; Ayet-el Kursî (yedi defa), İhlas Suresi (üç defa) ve Fatiha Suresi (bir defa), Felâk ve Nâs Sureleri (üçer defa) okunur. Okunmuş ekmek, tuz ve su köpeğe verilir. Nazarı değen kimseye okutturulan su çocuğa içirilir. Nazar değdiğine inanılan çocuğa muska yazdırılır. Nazar muskası yılda bir kere okunmazsa tesiri olmaz diye bilinir. Nazar değene kurşun dökülür, tütsü yapılır. Üzerlik ateşe atılır, çocuk çıkan dumanın üzerinde tutulur. Çörek otu, tuz ile

birlikte ateşe atılır, bunlar ateşte sıçrarken nazarın çıkacağına inanılır. Bu uygulamalar nazar değdikten sonra iyileştirmek amacıyla yapılmaktadır (Üçer, 1997:177-178).

Anadolu'nun birçok yöresinde nazara geldiği için ölmesinden korkulan çocuk, nefesi kuvvetli kimselere okutulur. Okuyan kimse okurken esnerse nazar aldığına inanılır (Kalafat, 2007:49).

Safranbolu'da, hastadan nazarı gidermek için kurşun dökülür. Bir çanağına koyulan kurşun ateşte eritilir. Hasta yatırıldıktan sonra üzerine bir çarşaf örtülür. Eriyen kurşun, soğuk su konulmuş bir kabın içerisine üç defada dökülür. Suyun içinde kurşun hangi şekle girmişse ona göre yorum getirilir. Bu su dolu kabın içine bıçak, makas, şiş, tarak konulur. Daha sonra nazar duası okunur. Kurşun dökülen suyla hastanın yüzü, elleri ve ayakları ıslatılır. Bu işlemler bitince hastaya camdan dışarıya doğru bakması söylenir. Bundaki amaç, hastalığın camdan dışarı doğru çıkıp gitmesini sağlamaktır. Kurşun parçaları da üç yol ağzına atılır. Bu işlemleri yapan kişi arkasına bakmadan oradan uzaklaşır (Akman, 2007:397-398).

Kırgız Türklerinde, nazarın etkisine, kuvvetli bir nazarın ölüme dahi yol açabileceğine inanılır. Nazarın tedavisi için üzerklik otu ile tütsü yapılır. Tütsünün insanları olduğu gibi hayvanları da kötü gözlerden koruduğuna inanılır (Kalafat, 1996b: 93).

Kosova Türkleri de nazara inanırlar. Daha çok mavi gözlülerin nazarının değdiğine inanılmaktadır. Nazardan korunmak için mavi boncuk, kırmızı iplik vb. şeyleri takarlar. Nazarın en fazla lohusa ve küçük çocuklara değdiğine inanılır.

Eve gelen misafirleri, mavi gözlülerden ve bilhassa çocuğu olmayan kadınlardan korumaktadırlar. Çocuklarına düşkün olan anne-babanın nazarının degeceğine inanılır (K4, K10, K18, K19, K35).

Çocukları sevenler “nazar değmesin” veya “göz olmasan” diye “çocuğunuz pek çirkin” diyerek elini metal olan şeye sürdürür ve çocuğun yüzüne hafif tükürür gibi davranır (K13, K41, K42, K46).

Çocuğu nazardan korumak için omzuna nazar taşı veya kurt dişi takılır (K13, K42).

Çocuğun sağlam bir hayat sürmesini istedikleri zaman onun omzuna nazar boncuğu ve kurt dişinden başka, köstebek pençesini de dikerler (K13, K38, K42, K54).

Nazar değdiğine inanılan çocuklar okunur, okunmuş su içirilir (K13, K47, K54, K55).

Üzerinde mavi boncuklar bulunan altın “Maşallah” kırmızı bir kurdeleyle bağlanmış olarak, çocuk nazarlığı olarak kullanılır (K4, K17, K38).

Gümüş ve altın taşıyana nazar değmeyeceği inancından dolayı gümüş ve altın süs eşyası olarak taşınır (K4, K13, K40, K46).

Nazardan ilk akla gelen korunma çaresi zarar görmesi ihtimali olan kişiyi kem gözlerden kaçırmaktır. Çok sağlıklı ve güzel çocuklar, hatta kırkı geçtikten sonra da mümkün olduğunca nazarının dokunacağı düşünölen kimselere gösterilmemeye çalışılır. Çocukların en yakınlarının sevgi ve hayranlık bakışlarının, aşırı okşamalarının kötü sonuçlar verebileceği inancı ile tatlı sözler yerine “maskara”, “çirkin” gibi sözlerle sevmek tavsiye edilir. Çocukları nazardan korumak için mavi boncuk takılması uygulaması Türkler arasında çok yaygındır. Mavi genelde nazara karşı koruyucu olarak bilinir. Nazardan korunmak için ayetler yazılı muska ve levhaların kullanılması sadece çocuklar için değildir. Üzerlerinde mavi boncuklar bulunan altın maşallah kırmızı bir kurdeleyle bağlanmış olarak, çocuk nazarlığı olarak çok kullanılmaktadır. Üzerlerinde Ayet-el Kursî yazılmış altın künyeler, mavi boncuklu at nalı şeklinde altın nazarlıklar, mavi boncuklu kolye, küpe, yüzük ve bilezikler süs ve nazarlık fonksiyonunu birlikte yerine getirirler. Gümüş ve altın taşıyana nazar değmeyeceği inancından dolayı gümüş ve altın süs eşyası olarak taşınır. Sayılan uygulamalar daha çok insanın nazardan etkilenmesini önlemek içindir.

2.1.3.10. Sünnet

Türk-İslam kültüründe çocukla ilgili geleneksel işlemlerden birisi de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir aile bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. İslam dininde Hz. Peygamberin yaptığı, uyguladığı, yapmayı öğütlediği şeylere uymaya sünnet denir. Sünnet geleneğinin köklü oluşunun bir başka gerekçesi de peygamber efendimizin sünnetli doğmuş olmasıdır. Böylece İslam dininin kurucusunun bedensel bir özelliği bu dinden olanlara doğuşlarından sonra kazandırılmak istenmiştir. Sünnet zorunluluğu İslamiyet’in kutsal kitabında açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen “İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabii ol” ayeti genel bir kural olarak kabul

edilmiştir. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmakta, Müslüman olmayan çocuklardan ayrılmaktadır. Bir Müslümanla evlenen yabancidan öncelikle sünnet olması istenmektedir. Bu durumda sünnet dinselliği belirten bir işaret olmaktadır. Toplumumuzda yaşı gelip geçtiği halde sünnet olmamış kimselere kınayıcı yakıştırmalar yapılmaktadır (Örnek, 2000:170-172).

Sünnet, erkek çocuklarının hayatlarındaki önemli törenlerden biridir. Sünnet çocuğunun yaşı ve törenin mevsimi üzerine kesin bir kural yoktur. Çocuklar ergenlik çağına girmeden, bazı hallerde çok erken yaşlarda sünnet edilir (Boratav, 1984:160).

Sünnet yaşının belirlenmesinde ailenin durumu, ekonomik etkinliği gibi faktörler belirleyici olmaktadır. Ancak en geç 14 – 15 yaşına varmadan çocuğun sünnet edilmesine özen gösterilmektedir. Çok erken yaşlarda yapılan sünnetin amacı, çocuğun acı çekmesini ve korkmasını önlemektir. Öte yandan akranlarının zamanı geldiğinde törenle sünnet olmaları ve hediyeler almaları çocuğu imrendireceği için kendisini bu sevgi ve ilgi odağı olaydan yoksun kıldıklarından dolayı anne ve babasına çocuğu geçici bir süre için soğutabilir. Sünnet zamanı olarak genellikle yaz ve sonbahar mevsimleri seçilir. Zaman konusunda çocukların okul durumları, yaranın iyileşme süresi, tarımla uğraşanların ürünü kaldırma işleri rol oynamaktadır (Örnek, 2000:173-175).

Orta Asya'da sünnet yaşı 1-13 yaş arasında değişebilir. Özbeklerde bu yaş 7 ila 9 arasındadır. Bazı gruplar arasında sünnet tek sayılı yaşlarda yapılır. Eğer erkek çocuk, herhangi bir makul sebep olmaksızın sünnet edilmez ise ailesi toplum tarafından kınanır. Tacikler çocuklarını genellikle 7 yaşına gelinceye kadar sünnet ettirirler. Ekonomik hayatta tarımın ağırlığı sebebiyle, sünnet ve diğer kutlamalar, işlerin azaldığı zaman olan sonbahara veya kışa kadar ertelenir. Çocuklar sünnet kutlamalarına kadar iyileşmeleri için birkaç gün öncesinden sünnet ettirilir. Sünnetin sosyal mahiyeti çok güçlüdür. Sünnet yapmayan aileler kınanır ve mahallî topluluğun sosyal yaptırımına mazur bırakılır. Böyle bir durum sadece komşuluk, arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinde değil, aynı zamanda sünnet olmayan erkek çocuklar için de zordur. Onlar yaşamlarının geri kalan kısmında dışlanabilirler ve aileler sünnet edilmemiş kişilere kızlarını vermekten çekindikleri için eş bulmakta zorlanabilirler (Chylinski, 1995:71-73).

Çocuğunu sünnet ettirmeye karar veren aile, sünnet gününü yakınlarına, komşularına haber verir. Özellikle geleneksel kesimde düğüne çokça kimsenin çağrılmasına dikkat edilir. Sünnetten sonra çocukların yatacağı oda hazırlanır, süslenir. Sünnetten düğünü yapmadan sadece kestirme işlemini yaptıran aileler de vardır. Sünnet olacak çocuğa bir sünnet giysisi yaptırmak adettendir. Çocuğun giysisi kirve tarafından sağlanır. Ayrıca sünnet işleminde ve kesilme sonrasında giyilmek üzere genişçe gecelik biçiminde bir giysi hazırlanır. Bu giysi çocuğun bacaklarını açmasını ve yaranın kanamasını önler. Çocuk sünnetten önce at, araba ile dolaştırılır. Bu geziye mahallenin çocukları da katılır, davul-zurna çalınır (Örnek, 2000:175-183).

Sünnet düğünleri, birçok ayrıntılarıyla evlenme törenlerine benzemektedir. Bazı yörelerde sünnet gününün gecesine “kına gecesini” denir. Törene katılan kadınların, kızların ellerine kına yakılır. Genel olarak davullu zurnalı, çalgılı eğlenceler yapılır. Bu özellikler sünnet düğünleriyle evlenme düğünlerinin belli başlı benzerlikleridir. Tahtacılar da tıpkı evlenme törenlerinde olduğu gibi, şeker ve karanfille “okuntu” dağıtılması, sünnet işleminin bittiğinin silah atılarak haber verilmesi, bayraktarın evinde delikanlıların eğlence düzenlemeleri gibi gelenekler bu benzerliği pekiştirmektedir (Boratav, 1984:161).

Sünnet işlemi cinsel organın uç kısmındaki derinin kesilmesinden ibarettir. Çocuk varsa kirvesi yoksa bir yakının kucağına oturtulur. Korkmaması için yüreklendirici, erkekliği vurgulayıcı sözler söylenir. Kesme işlemi esnasında tekbirler getirilir. Ayrıca “Oldu da bitti Maşaallah” şeklinde tekerleme de söylenir. Kesme işlemi bittikten ve gerekli cerrahi önlemler alındıktan sonra çocuk yatağına yatırılır. Sünnet işlemini yerine getiren kişiye sünnetçi denir. Bununla beraber Abdal, Kızılbaş Abdal’da denilmektedir. Günümüzde bu işi sağlık memurları yapmaktadır. Kirvelik kurumunun yaygın olduğu bölgelerde kirve çocuğa ve çocuğun yakınlarına hediye verir. Aynı biçimde çocuğun babasının da kirveye hediye sunması adettendir. Gelen hediyeler arasında en yaygını altındır (Örnek, 2000: 179-182).

Kirvelik, iki aileyi birbirine yaklaştıran, akraba olmadığı halde akraba gibi kabul edilen, sonradan kazanılmış bir akrabalık türüdür. Özellikle Gaziantep ve Adana yöresinde, genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tavizsiz uygulanan kirvelik olgusu, vazgeçilmez bir gereklilik olarak görülmektedir. Kirve çocuğun

üzerinde babalık hakkına sahiptir. Özellikle babasını kaybeden çocuklar açısından bu görev daha büyük bir önem ve işlev kazanır (Balaman, 2002: 91). Kirvelinin en önemli fonksiyonlarından biri, iki aile ya da aile grupları arasında yakınlık sağlamasıdır. Diğer fonksiyonlarından biri taraflara statü kazandırmasıdır. Statü kazanmak iki taraflıdır. Sünnet çocuğuna kirve olan kişi bir statü kazanırken, aynı zamanda kirve vasıtasıyla çocuk ailesi de statü kazanmaktadır. Bunun dışında sünnet olan çocuk ailesinden başka güvenebileceği bir şahsa ya da aileye daha sahip olmaktadır. Çünkü kirve ilerde çocuğun yetişmesinde, evlenmesinde önemli fonksiyonlara sahip olacaktır (Aksoy, 1997: 44-52).

Balıkesir'de çocuk sünnet edilirken, bardak türünden birşeyin kırılmasının hayırına inanılır. Adana'da aralarında kirvelik bulunan aileler, çocuklarını evlendirmezler. Aydın'da sünnet merasimi esnasında eşiğin dışında bir de horoz kesilir ve ayrıca **“oklava çevrilir.”** Sünnetli çocuk tek kalmasın diye yanısıra bir de horoz kesilmesi oldukça sık görülür. Çanakkale-Bozcaada'da çocuklara sünnet elbiseleri camide giydirilir. Edirne'de sünnet yatağı kaldırılırken **“Yatak kaldırma mevlüdü”** okutulur. Ankara-Altındağ'da sünnet olacak çocuklar, şifa ve hayır niyetiyle Hacı Bayram Veli türbesini ziyaret ederler (Kalafat, 1996:10).

Gaziantep'teki özellikle köylerde yapılan sünnet düğünlerinde gelenler davul, zurna ile karşılanır. Gelenler “Abdal” denilen davul, zurnacılar para olarak bahşiş verirler. Sünnet nedeniyle ailenin dostlarından biri çocuğa kivre olur. Kivre, sünnet sırasında çocuğun ve sünnetçinin yardımcısıdır. Kivrelilik, kirve olan kimse ile çocuğun ailesi arasında çok yakın bir akrabalık gücünde bağ kurar. Kirve, çocuğun evlenmesi, askere gitmesi gibi önemli zamanlarda babası gibi ilgi gösterir (Güzelbey, 1982:29-30).

Kayseri'de yaşayan Uygurlarda çocuk en az yedi yaşında sünnet ettirilir. Sünnet olacak çocuk, kendini sünnet edecek kişiyi elinden tutarak evine getirir. Çocuğun yakınlarından birisi çocuğu tutar. Bu kişiye “Hatnı Ağası” denilir. Sünnet edilirken ağlayan çocuğun ağzına haşlanmış yumurta verilir. Çocuğu görmeye gelenlerin getirdiği hediyeler arasında mutlaka yumurta bulunur. Sünnet sonrası kesilen parça, “Çığ” adlı ağacın üzerine takılır ve kurutulur. Daha sonra çocuğun kesilen tırnağı ile bir yere gömülür (Güngör, 1992:7).

Samsun'da sünnette kesilen parça mutlaka toprağa gömülmelidir. Kesilen parça caminin kenarına gömülürse çocuğun dindar olacağına, kahvehane kenarına gömülürse kahvehaneci olur, okul kenarına gömülürse tahsilli olacağına inanılır. Sünnet olan kişi kirvesinin kızını alamaz. Annelerinin çocuklarının ağlamalarını duyması iyi sayılmaz. Çocuğunun sünnet olurken ağlama sesini işiten annenin daha sonra gelini ile anlaşamayacağına inanılır (Şişman, 2002:453).

Hazara Türkleri'nin sünnet toyunda, yakın akrabalar ve komşular sünnet olacak çocuğun bulunduğu evde toplanırlar. Sünnet merasiminde çocuğa hediyeler verilir ve Kur'an okunur, yenilir içilir. Güreş yapılır, dutar eşliğinde şarkılar söylenir ve oyunlar oynanır (Salih ve Kalafat, 2000:35).

Türkmenistan'da yapılan toylardan birisi de sünnet toyudur. Sünnette kesilen parça ailesi tarafından 7 gün tutulur. Sonra da çiğnenmeyecek temiz bir toprağa gömülür veya bir akarsuya atılır (Kalafat, 2000:18). Özbekistan'da "sünnet toyu", bebeğin 5.,7.,13.,40., 60. günlerinde, 1., 2., 3. yaşlarında yapılır. Sofralar yayılır, yakınlarında ikramda bulunulur. Zenginler koyun keser, gençler eğlence düzenlenir (Kalafat, 2000:108).

Kazakistan'da sünnet düğünlerine çok önem verilir. Sünnet genellikle çocuklar beş yaşında iken yapılır. Bazen birkaç kişi birleşerek büyük çapta düğün merasimleri hazırlarlar. At yarışları, at oyunları, güreş ve çeşitli oyunlar tertip edilir. Baba, oğluna bir at hediye eder. Buna "oğlanın sünnet atı" denir (Altay, 1998:197).

Prizren'de sünnet yerine getirilmesi gereken dinî bir görev, sosyal yönü ağır basan bir olaydır. Çocuklar ilköğretime başlamadan veya okula devam ederken sünnet edilmektedirler. Sünnet törenleri okullar tatil olduktan sonra yaz mevsiminde veya güz aylarında okullar açılmadan önce yapılır. Sünnet erkek çocuğunun ilk mürüvveti olarak değerlendirilir.

Sünnet doktorlar tarafından gerçekleştirilir. Sünnet hazırlıkları içinde çocuğun kıyafetlerinin alınması ve sünnet yatağının hazırlanmasına özen gösterilir. Takım elbise, uzun gömlek, kundura ayakkabı, "Maşallah" işlemeli şapka ve "Maşallah" işlemesi olan mavi satenden oluşan sünnet kıyafetleri genellikle Türkiye'de yapılmaktadır. Nazar değmemesi için de sünnet şapkası mavi renktedir.

Sünnet yatağı, sünnetten bir hafta önce hazırlanmaya başlar. Sünnet olduktan sonra misafirlerin ziyaret edeceği düşünülerek sünnet yatağı geniş bir odaya kurulur. İşlemeli yorgan, çarşaf, yastık gibi eşyalardan başka çeşitli süslemeler de yer almaktadır. Bu süslemeler yatan çocuğu eğlendirmeye yaradığı gibi aynı zamanda yatağın gösterişli olmasını da sağlar. Yatağın ört köşesine küçük ahşap direkleri takılır. Bu direkler, tüllerle, çeşitli nakışlarla ve süslerle donatılır. Sünnet yatağının hazırlanmasına akraba ve komşu kadınlar yardımcı olurlar. Kadınlar sünnet yatağı hazırlarken tef çalıp türküler, şarkılar söyler ve oyun oynarlar.

Sünnet olacağı gün çocuk “nuna”sı tarafından yıkanır, teyzesi tarafından giydirilir. Sünnet kıyafetlerini giyen çocuk önce nunasının ve teyzesinin, sonra diğer aile büyüklerinin ellerini öper.

Çocuk sünnet edilmeden önce konvoy oluşturularak caddelerde arabayla gezdirilir. Konvoyda yer arabalara birer tane havlu bağlanır. Sünnet konvoyunun aynı yoldan ikinci defa geçmemesine özen gösterilmektedir. Yörede kirvelik geleneği yoktur. Sünnet olacağı sırada çocuğu dayısı veya amcası tutmaktadır. Çocuk sünnet işlemi bitince yatağına yatırılır. Gelen misafirler çocuğu ziyaret edip getirmiş oldukları hediyeleri çocuğun yatağına bırakırlar. Hediyeler gelenlerin yakınlık derecesine göre altın, para, oyuncak, havlu vb. olmaktadır. Sünnet mevlidi okutulur, misafirlere yemek verilir (K4, K12, K13, K18, K29, K36, K39, K50, K54).

2.2. Evlenme

İnsan soyunun devamı, milletlerin bekası için insanların evlenerek bir aile oluşturması zorunludur. Aile müessesesi toplumun çekirdeğini oluşturur. Ailenin temelleri ne kadar sağlam atılırsa, toplumun yapısı o kadar sağlam olur. Hiç şüphe yok ki, bu da evliliğin ne kadar sağlam temellerle atılmış olduğuna bağlıdır.

Ailenin evlenme yoluyla kurulması, bütün toplumlarda bu kurumun önemli yer edinmesine sebep olmuştur. Evlenme gelenekleri dünyanın her yerinde görülmekle birlikte, eş seçimi, eş sayısı ve evlilik törenleri, kültürlere göre çeşitlilik göstermektedir. Türk kültürünün bütünlüğü evlilik kurumunda da kendini göstermektedir. Tarihî, coğrafi şartların yarattığı mahallî farklılıklara rağmen Türk

boylarının ortak bir hayat yaşadığı dönemlerde teşekkül eden ortak kültürel değerler ve kavramlar günümüzde de devam etmektedir.

Evlenmelerle ortaya çıkan aile, kültürünün bir parçası olan toplumsal örgütün temel birimi olarak toplumun oluşmasında görevler üstlenir. Akrabalık ise, her toplumda böylesi görevleri ve işlevleri olan ailenin evrenselliğinin nesnel ve çürütülmez biçiminde kanıtlayıcısıdır (Balaman, 2002:27). Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, adet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur.

Toplumsal yapının temelini oluşturan ve evlilikle doğan aile, akrabalıkların, dayanışmanın, kültürel değerlerin yeni kuşaklara aşılmasında ve iletilmesinde büyük sorumluluk taşımaktadır. Aile, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve psikolojik bir birikimdir (Güvenç, 1999:106).

İnsan hayatındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. İki kişinin bir eve sahip olmasını sağlayan “**evlenme**” kelimesi sadece Türklerde vardır. Eskiden beri çekirdek aile tipinin yaygın olduğu Orta Asya ve Anadolu'da evlilik, bir erkekle bir kadının dini inançlara, yasalara, töre ve geleneklere göre herhangi bir sakıncası olmayan, toplumun bütün katlarınca uygunluk gösteren bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşaması ve kutsal kabul edilen aile müessesesini kurmalarıdır. Toplum yapımızın temeli sayılan ailenin oluşmasında önce ortaya çıkan dünür gezme, söz kesme, nişan, çeyiz alma, kına gecesi, düğün, gerdek gecesi, duvak gibi geleneklerin uygulanmasında ebeveynler en etkin rolleri üstlenirler. Düğünler asırlardır Türk Milleti'nin sosyal hayatını renklendiren İslamî motiflerle ve İslamiyet öncesi geleneklerle dopdoludur (Korkmaz, 1999:92).

Türk destanları incelendiğinde, kahramanların tek kadınla evli oldukları görülmektedir. Evlenmede kız evinin erkek evinden başlık (kalın) istemesi geleneği vardır. Erkek nişanlandığı kızın parmağına kendi yüzüğünü takmaktadır. Kız da nişanlısına kendi

diktiği kırmızı renkli kaftan göndermekte ve erkek gerdeğe bu kaftanla girmektedir. Güveyin gerdeğe gireceği yer ok atarak tayin edilmektedir. (Sümer, 1999: 388-390).

Dede Korkut Destanları'nda düğünle birlikte aile kurulmuş olan ailede, karı koca bağları ana-baba sevgisinden de üstündür. Deli Dumrul Hikâyesi buna açık bir örnek teşkil etmektedir (Akbıyık, 2003:42). Deli Dumrul, Azrail kendisinden can yerine can isteyince babasından anasından ister. Annesi, babası canını vermez. Hanımı Deli Dumrul'un öleceğini duyunca canını verip, onu kurtarmak ister. Bunun üzerine Tanrı ikisinin de hayatını bağışlar (Ergin, 2001b:114-122).

Aile kurumunun meydana gelmesindeki ilk basamak kabul edilen evlilik, kız ve erkeğin evlenme isteklerini belirtmelerinden gerdek sonrasına kadar devam eden her safhasında, göstergebilimin renkli ve çeşitli örnekleriyle zengin bir tablo hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Sembollerle anlam gönderme esasına dayanan Göstergebilim, sahip olduğu tanımdan farklı bir manayı işaret eden “gösterge” ile onların birbirleriyle ilişkilerini belirleyen “kod”lar aracılığıyla kurulan bir iletişim sistemidir. İnsanlar arasındaki sözsüz iletişim temeline dayanan “göstergebilim”, grupların düşünce, yargı ve inançlarının sembollerle dile getirilmesine yardımcı olur. Evlenme töreninin hemen her safhasında kullanılan, insan yaratıcılığının, tasarım gücünün ve anlam yükleme yeteneğinin göstergesi olan semboller, her toplumda geçerli olan davranış ve tutumları oluşturarak, olaylara o topluma özgü olma vasfı kazandırır. Evlenme geleneğinde uygulanan ritüellerin hepsinin ortak amacı, yeni kurulan aileye saadet, bolluk, bereket, refah getirmek, soyun sürmesini sağlamak, her türlü olumsuzluk ve kötülüklerden korumaktır. Karakeçili Türkmenlerinin evlenme geleneğinde kız ve erkek arasında sözün kesildiğini sembolize eden “çevre”nin oğlan tarafına verilmesi, iki gencin birleşmesini topluma ilan etme ve insanların şahitliğinde kabul edildiğini gösterir. Genç kızlıktan kadınlığa geçiş sembolü olarak kızın saçından “kakül” kesilmesi, görücülüğe giden kadınların kıyafetlerini ters giymeleri birer gösterme ritüelidir. Saçı saçılması gelinin damat evinde ekmekle karşılaşması, ekmeğin kolunun altına verilmesi, başında ufalanması bereket ritüelidir (Öğüt Eker, 2000: 93-99).

Aile ocağında yanan ateş kutsal sayılmaktadır. Ona küfredilmez, içine tükürülmez, üzerine basılmaz. Kutsal ateş aynı zamanda kötülükleri giderici, iyileştirici, uğur kazandırıcı, sağlık verici hüviyeti ile bir kudret kaynağı olarak değerlendirilip hayatı

ve canlılığı sembolleştirmiştir. Birer halk hekimi diyebileceğimiz ocakların tedavi metodu olarak kullandıkları işlemlerin önemli bir bölümü doğrudan ateş veya onun isi, dumanı, külü, rengi ile alâkalıdır (Duvarcı, 1990: 35).

Ahıska Türklerinde eşğin önüne bir demir konur, içeriye girecek olanlar atlayarak girerler. İnanca göre böylece eşikten içeriye cin şeytan girememiş olur. Demir koruyucu bir rol üstlenmiştir Türkiye'de de eşikle ilgili inançlar vardır. Tarikatlardaki eşığe basmama inancı halka da yansımıştır. Eşikte durulmaz, ona basılmaz. Bu inanç, ev/ocak iyisi ile ilgilidir. Ev iyisinin koruma alanı eşikten başlar. Eşikten içeriye kabul edilen kimse dost muamelesi görür. Gelin yeni evine girerken eşikte bir seri dinî merasim yapılır. Gece eşikten dışarıya ateş verilmez (Kalafat, 2007: 62).

2.2.1. Evlendirme Biçimleri

Anadolu'da kültürel değişimlerin yoğun olarak yaşandığı büyük kentlerde, doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlaşırken, geleneksel kesimlerde evlenme biçimlerinin başında görücülük başta gelmektedir. Görücülükte, erkeğin ailesinden, yakın akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadın, gelin olarak düşünülen kızın evini ziyaret ederek, kızı yakından incelemeleri ve niyetlerini kıza ve ailesine belli etmeleri söz konusudur. Buna kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi adlar verilir. Görücüler kızı görüp, olumlu bir yargıya vardıldıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini bitirirler. Böylece, kız ailesine de düşünme payı bırakılmış, damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanınmış olur. Her iki tarafın olumlu bir karara varması sonucu görücülerin işi bitmiş olur. Görücülük yoluyla evlenmede, evlenecek erkek veya kızdaki çok, ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi ön plandadır (Örnek, 2000:185-186).

Türk kültüründe “kız kaçırma yoluyla” yapılan evlilikler önemli bir yer tutar. Kız kaçırma olayındaki evliliklerde kız bazen gönüllüdür, isteyerek kaçar, bazen gönülsüz olduğu halde erkek tarafından kaçıılır.

Bazı bölgelerde kıza ait bir şeyin kaçırılması, kız kaçırmakla eş tutulur. Bu âdete göre, kızın başörtüsü (dazmalı) kaçıdırılır. Başörtüsü kaçıdırılan kız gerçekten kaçıdırılmış sayılır ve erkeğin ailesi kızın ailesiyle anlaşmak zorunda kalır. Bu türden eşya kaçıdırılarak gerçekleştirilen evliliklere “Dazmal Kaçıdırma Evliliği” adı verilir (Balaman, 2002:58).

Birçok Türk boylarında gerçek manasıyla baskın yapılarak 'kız kaçırma' seyrek olaylardandır. Altaylılarda “kız kaçırma” kızın rızası, hatta baba ve anasının onayıyla olur. Kız, razı olduğunun delili olarak delikanlıya “nişan yüzüğü” yerini tutan bir yüzük ve mendil gibi bir şey vermektedir. Kız kaçırıldıktan sonra delikanlının arkadaşları çalı çırpıdan bir otağ yaparlar. Bu otağın kapısı yoktur. Güvey ile gelin bu otağda üç gün kalırlar, ateşlerini çakmak taşıyla kendileri yakarlar. Dışardan ateş ve kibrit verilmez (İnan, 2006:166). Kız kaçırılmaya Kırgızlar, “Al Agacıp” (alıp kaçma) derler. Kaçırılan kız ağlar. Bu durumu anlatan bir halk tekerlemesi vardır. “Kız mutlu olacağı eve ağlayarak girer” denir. Kız kaçırma yöntemi ile evlilik pek makbul sayılmaz. Kız mutsuz olup, yeni yuvasını terk edebilir. Veya bedbaht olarak evliliğe katlanabilir (Kalafat, 1996b:90).

Türk kültüründe görülen evlenme biçimlerinden biri de “beşik kertme”sidir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde de adı geçen beşik kertme yoluyla nişanlanma çok eski bir gelenektir. Çocuklar daha beşikte iken aileler büyüdüklerinde çocuklarını birbirleriyle evlendirmek için beşiklere kertik atarak karşılıklı söz vermektedirler. Böylece çocuklar daha çocuk yaşta, kendi istekleri dışında nişanlanmış olurlar. Genellikle ekonomik ilişkilerini daha da pekiştirmek isteyen aileler arasında bu tür evlilikler olmaktadır. Gençler büyüdüklerinde (kız veya erkek) böyle bir evliliğe karşı olabilmekte veya ailelerden biri sözünden dönebilmektedir. Bu durumda, aileler arasında sürtüşmelere ve gerginliklere yol açmaktadır (Örnek, 2000:187).

Beşik kertme yoluyla evlilik Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer almaktadır. Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek birbirlerine daha doğmadan beşik kertme ile nişanlanmışlardır. Oğuz beyleri Pay Püre’nin bir oğlu, Pay Biçen’in bir kızı olması için dua ederler. Pay Biçen Bey “Beyler Allah Ta’ala bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun, benim kızım Pay Püre Bey’in oğluna beşik kertme yavuklu olsun.” diyerek çocuklar doğmadan onların nişanlarını ilân eder (Ergin, 2001b:58-59).

Beşik kertme nişanlı (adaklı) tabiri, Ağrı, Kars, Gaziantep çevrelerinde “beşik kertem”, Tunceli ve Malatya’da “beşik kerti” veya “beşik kertleme” ve Elazığ’da “beşik nişanı” şeklinde de kullanılır ve hepsi aynı inancı ifade eder (Kalafat, 2005:178).

Konya’da beşik kertme evliliklerinde beşik tanık yapılır. Bunun için beşiğe üç kertik atılır. Kahramanmaraş’ta beşik nişanı yapılan bebeklerin beşikleri boyanır ve donatılır (Kalafat, 1997:266). Afyon'un Çayırbağ Köyü’nde beşik kertmesinin değişik bir türü uygulanmaktadır. Buradaki uygulamada çocuklar doğar doğmaz beşikte iken değil, 8-9 yaşlarından itibaren nişanlanmaktadır. Erkek 17, kız 15-16 yaşına gelince evlenme gerçekleşmektedir. Bu geleneğe “Yavuklu etmek, nişanlamak” denilmektedir (Tezcan, 1998a: 192).

“Beşik kertmesi”, evlilik olayı içindeki önemini günümüzde kaybetmeye başlamıştır. “Kaçarak evlenme” usûlu ise yerini korumaktadır (Yakıcı, 1992:29).

Türk kültüründe yer alan evlenme şekillerinde; kızın bohçasını alarak erkek evine gidip oturması durumu da vardır. Bu duruma halk arasında “otura kalma” denir (Balaman, 2002:56). Kütahya, Sivas, Kastamonu illerinde “oturakalma” olayına rastlanmaktadır. Ailesinin sevdiği kişiyle evlenmesine izin vermemesi veya yoksulluk sebebiyle bu tür evliliğe başvuran kızlar, erkeğin ailesi tarafından genellikle kabul edilmektedir (Örnek, 2000:186).

İçel’in Gülnar ilçesine bağlı olan Kuskan beldesinde “görücü usulü ile evlenme”, “kaçarak evlenme” ve “oturakalma yoluyla evlenme” gibi evlilik türleri görülmekte ve her evlilik farklı bir törenle kutlanmaktadır. Kaçarak evlenme oranı % 30 civarındadır. Görücü usulü ile yapılan evliliklerde 7 gün düğün yapılırken kaçanlar için yalnız bir gün düğün yapılmaktadır (Şahin, 1996:243).

Bir diğer evlilik şekli, “berder” evliliğidir. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da uygulanan bu evlenme şeklinde, yetişkin oğlu ve kızı olan iki ailenin anlaşarak kızlarını ve oğullarını birbirleriyle evlendirmeleri suretiyle gerçekleşmektedir. Başlık sorununu ortadan kaldıran bu evlilik, “berder”, “kepir” (Hakkari) (Balaman, 2002:43), “bedel evliliği”, “kızların değiş tokuşu”, “değişik usulü” gibi adlar verilmektedir (Örnek, 2000:188). Bu evlilikte çeyizler dengeli düzenlenir, aynı gün yapılan düğünün bütün sorumlulukları ve harcamaları aileler arasında paylaşılır (Balaman, 2002:43).

Türk halk kültüründe, kayınbiraderle (levirat) ve baldızla (sorarat) evlilik görülmektedir. Baldızla Evlilik (sorarat); kadının ölümü halinde dul kalan erkeğin,

karısının kardeşiyle evlenmesidir. Kayınla Evlilik (levirat) ise; erkeğin ölümü halinde dul kadının kocasının erkek kardeşiyle evlenmesidir (Tezcan, 1998b:208).

Suriye Türkmenlerinde “berder” usulü evlenme vardır. Damat adayları karşılıklı kız kardeşleri ile evlenirler. Vefat eden ağabeyinin dul kalan eşi ile bekâr erkek kardeş evlenebilir (Kalafat, 2000:123).

Türk kültüründe akraba evlilikleri yaygın bir evlenme geleneğidir. Eskiden özellikle kırsal kesimde yaygındı. Paralel Kuzen Evliliği; aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani amca oğlu ile amca kızı ya da teyze oğlu ile teyze kızı arasındaki evliliktir. Çapraz Kuzen Evliliği ise; ayrı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani dayı oğlu ile hala kızı ya da hala oğlu ile dayı kızı arasındaki evliliktir. Akraba evlilikleri Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu yörelerinde diğer yörelerimizden daha yaygındır (Tezcan, 2000: 49-53).

Beşik kertmesi, akraba evliliği, çocuk nişanlılığı gibi geleneklerin sürekliliğini sağlayan belirli işlevler bulunmaktadır. Kız azlığı sebebiyle gençlerin ileriki yıllarda evlenecekleri eşleri önceden belirlenmesi, namus anlayışıyla ilerde gelin olacak kızın denetlenmesi ve eğitilmesi, ahlaki yönden kızıdan emin olunması, akrabalık dolayısıyla malın bölünmemesi, geride kalan çocukların sahipsiz kalmaması, aile sınırlarının dışarıya çıkmaması, yaşama alışkanlıklarının devam etmesi, başlık parası verilmemesi, kızın dışarıya gelin gitmesini engellenmesi, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi, erken evlenme ile çocuk sahibi olma isteği, soyun devam ettirilmesi gibi fonksiyonlar bu tür evlilik geleneklerinin devam etmesini sağlamaktadır (Tezcan, 1998a:202 ve Balaman, 2002: 50-51).

Dağıstan’da üç çeşit evlenme şekli vardır: Birincisi görücü usulü ile evlenme, ikincisi kaçırma yolu ile evlenme, üçüncüsü ise beşik kertmesi yöntemidir. En yaygın olanı, ana babanın ve gençlerin rızasına dayanan anlaşma yöntemidir. Kızın verilmesine veya bir kızın alınmasına aile konseyi denilebilecek bir sosyal kurum tarafından karar verilmektedir. Beşik kertmesi evlilik Dağıstan’da Anadolu’da uygulandığı şekilde gerçekleştirilmektedir. Kaçırmaya dayanan evlilikler ise toplumun benimsemediği ve sonuçları açısından en olumsuz olan evlenme şeklidir. En sağlam evlilik olarak

“tuhum” yani akrabalarla yapılan evlilik kabul edilmektedir. Çünkü bu tür evlilikle malvarlığının bölünmemesi ve ailede kalması sağlanmaktadır (Yılmaz, 1999:49).

Kırgızlarda küçük oğul haricinde ailedeki tüm oğullar belli bir yaşa geldikten sonra anne baba tarafından evlendirilerek kendi ailelerine sahip olmaktadır. Yalnız küçük oğul evlendikten sonra babasının evinde kalmakta, anne ve babasına bakmakta ve onların ölümünden sonra baba çadırı ve ondan kalan malın sahibi olmaktadır. Teyze çocukları ile evlilik yapma geleneği çok yaygındır. Hatta anne tarafından kuzenler ve kız kardeş çocukları arasındaki evlilikler toplum tarafından teşvik edilmektedir (Aynakulova, 2006:95-96).

2.2.2. Evlilik Çağı - Evlilik Yaşı

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluş çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Bu belirtilerle birlikte kişisel sorumluluklar da artar. Kızlar ev işlerine katılarak aile ve grup içerisinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür, karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkek çocuk da, aynı şekilde toplumsal rolüne bürünerek evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Erkeğin askerliğini yapması, iş bulması vb. evlenmesi için geçerli sayılan ölçülerdir. Ayrıca büyük kardeşlerin daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Abla veya ağabeyinin izni olmadan, küçük kardeşe evlenme sırası verilmez. Kırsal kesimde evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır (Örnek, 2000:189-190).

Dağıstan’da, kızlar 15-18, erkekler ise 20-25 yaşları arasında evlenebilmektedir. Kızların geç evlenmesi için, hastalık ve yas gibi olağanüstü hallerin bulunması gerekmektedir (Yılmaz, 1999:49). Kazakistan’da kızlar 18-20 yaşlarında evlenirken, erkekler 20-25 yaşlarında evlenirler. Bu yaşlarda evlenmeyen kızlara karı kız (yaşlı kız, oturgan kız) denir. Yaşlı kız, saygı toplar ve onun ileride iyi bir evlilik yapacağı umulur. “Oturgan kız iyi evlilik yapar” şeklinde bir inanış vardır (Kalafat, 1999: 67). Kırgız ve Kazakların, “Tuzu çok bekletme su olur, kızı çok bekletme cariye olur.” atasözü anne-babanın kızı çabucak evlendirme taraftarı olduklarını göstermektedir (Aynakulova, 2006:103).

Prizren’de evlilik kararının verilmesinden sonra yapılacak ilk iş damat adayı için eş seçimidir. Eski dönemlerde eş seçimi erkeğin anne ve babasının öncülüğünde

yapılırdı. Son zamanlarda bu durumun yavaş yavaş değişmeye başladığı görülmektedir. Gençler evleneceği kişileri doğrudan kendileri tanımak suretiyle seçebildiği gibi, ailenin ortak görüşüyle karar verilebilmektedir.

Evlenme yaşı yörelere göre farklılık göstermekle birlikte, genel olarak 18-25 yaşları arasında evlenmek için en uygun dönem olarak kabul edilir. Eğitim görmüş gençlerde evlenme yaşı daha yüksektir. Evlenen kız ve erkek arasında birkaç yaş fark olmasına dikkat edilmektedir. Evlenmedirmek için kardeşler arasında sıra gözetimi bazı yörelerde etkinliğini hala korurken, son dönemlerde evlilikler sıraya bakmadan gerçekleşmektedir.

Bölgede yaygın olan evlenme şekli anlaşarak evlenmedir. Kız kaçırma yoluyla ile evlenme çok azdır. Prizren'de kız kaçırmaya "kız kavrama" denilmektedir. Yörede akrabalar arasında evlilik olmaması için özen gösterilir. Evlilik konusunda gençlerin görüşleri alınmaktadır. Hem kızlar, hem erkekler istemedikleri halde ailenin baskısıyla evlendirilmezler (K1, K3, K4, K6, K7, K14, K58).

2.2.3. Evlilik Aşamaları

2.2.3.1. Görücülük – Dünürcülük - Kız İsteme

Geleneksel kesimde evlenme işi kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya başlarlar. Bu konuda arkadaşlar, komşular da yardımcı olur (Örnek, 2000:190).

Görücülük, daha çok şehir ve kasaba ortamlarının bir göreneği durumundadır. Kırsal kesimde, görücülük ile kız isteme birbirine karışmıştır. Aynı çevrede yaşayan gençler ve aileleri zaten birbirlerini gördükleri ve tanıdıkları için görücülüğe gitmek yerine doğrudan dünürcülüğe gidilmektedir. Geleneğin devam ettiği yerlerde kız görmeye erkeğin annesi ve yakın akraba olan kadınlar gider. Kadınlar önce kızın güzelliği, terbiyesi, temizliği, davranışları vb. hakkında yargıya varırlar. Daha sonraki aşama kızın ve ailesinin soruşturulmasıdır. Bu arada kız tarafına da düşünme süresi tanınmış olur. İki taraf karşılıklı olumlu değerlendirmeye varınca görücülerin işi sona erer (Boratav, 1984:173).

Kutadgu Bilig’te evliliğin nasıl yapılması gerektiği özetle şöyle anlatılmaktadır: Evlenirken çok dikkatli olmalı ve iyi bir kız aranmalıdır. İyi bir kız, soyu soppu belli, iyi bir aileye mensup, iyi bir Müslüman, hayâ sahibi ve temizdir. Erkek yüzü görmemiş, bakire bir kız olursa karşılaştırma yapamayacağı için kocasını sevecektir. Erkek kendinden aşağı bir kızla evlendirilmelidir. Kız kocasından yüksek aileye mensup olursa erkek ona esir olur. Yüz güzelliği yerine huy güzelliği tercih edilmelidir (Günay, 2000: 6-7).

Dede Korkut Hikâyeleri’nin mukaddimesinde kadınlar dörde ayrılmaktadır. Birisi “solduran sop”tur. Birisi “dolduran top”tur. Birisi “evin direği”dir. Birisi “ne kadar dersin bayağı”dır. (Ergin, 2001b:18) şeklinde ifadelerle kadınların tarifi yapılmaktadır. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi’nde “görücü yoluyla evlenme” olayı yer almaktadır. Kanlı Koca, evlendirme isteğini oğlu Kan Turalı’ya söyler. Oğlu evleneceği kızın özelliklerini sıralar. Kan Turalı kendisine lâıyk kız bulabilmek için İç Oğuz’u ve Dış Oğuz’u gezer ancak kendisine uygun bir kız bulamaz. Bunun üzerine Kanlı Koca aksakallı ihtiyarları yanına alarak oğluna uygun kız ararken Tırabuzan’a gelir. Tırabuzan tekfurunun çok güzel bir kızı vardır. Oğlunun istediği özellikleri taşıyan kızın verilme şartları çok ağırdır. Kızın birçok isteyeniyi olmuş ancak kimse evlenmeyi başaramamıştır. Gelişen olaylardan sonra Kan Turalı kızını almaya hak kazanır ve evlenir (Ergin, 2001b: 124-135).

Anadolu’da görücülükle ilgili çeşitli uygulamalar vardır. Görücü gidilmeden önce kız evinin “ağız araması” yapılır. Kız istemeye bir yün çorap sökölerek gidilirse kız evinin zorluk çıkarmayacağına inanılır. Görücüler bir kaç defa gidip kızını alamadıkları takdirde, son gidişlerinde içlerinden birisi çorabını ters giyer. Bu şekilde kız evinin “evet” diyeceğine inanılır (Kalafat, 2000:192).

Evlenme olayının vazgeçilmez aşamalarından biri olan “kız isteme”, Dede Korkut Hikâyeleri’nden Bamsı Beyrek Hikâyesi’nde geçmektedir. Dede Korkut, kız kardeşi Banu Çiçek’i istemek üzere Deli Karçar’a gider. Dede Korkut’un Banu Çiçeği isterken “Tanrı’nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile aydan arı, güneşten güzel kız kardeşin Banu Çiçek’i Bamsı Beyrek’e istemeye gelmişim.” der. Gelişen olayların sonunda Deli Karçar da “Tanrı’nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile kız kardeşimi Beyrek’e

vereyim.” (Ergin, 2001b:66-67) şeklinde cevap verir. Bu sözler kız isteme ve kız verme esnasında canlılığını günümüzde de korumaktadır.

Anadolu'nun pek çok yöresinde olduğu gibi Ürgüp'te de kızını vermeye gönüllü olan aileler bile, ilk istemede istekli görünmezler. “Kız evi naz evidir” deyişine uygun olarak erkek evinin birkaç kez gelip gitmesini sağlamaya çalışırlar. Yörede bu âdete “nazlanma” adı verilmektedir. Kızlarını vermeye razı olan kız tarafı erkek evine “dutu” veya “ilişik” adı verilen bir bohça gönderir. Bu bohçada çorap ve birkaç parça giyim eşyası bulunur. “Küçük çeyiz” ya da “çorap gönderme” adı da verilen bu bohçayı alan oğlan evi, kızın verileceğini anlar. Daha sonra sözü kesilmiş sayılan kız ve ailesi oğlan evine bir ziyaret yaparlar, yörede söyleniş biçimiyle “oğlan evini yoklarlar.” Bu ziyaret sırasında ailenin durumu beğenilirse “şerbet günü” kararlaştırılır (Er, 1997:197).

Sakarya'nın Geyve ilçesinde ailesi kızlarını vermeye niyetliyse dünürçülere “kısmetse olur” derler. Ayrılırken dünürçülere mendil verilir. Bu mendil evlilik için ilk işarettir. Bir hafta sonra kız ve erkek tarafı hazırladıkları bohçaları birbirlerine verirler (Yılmaz, 2006:38).

İçel'in Kuskan beldesinde beğenilen gelin adayının aileye uğurlu gelip gelmeyeceği sınıanmaktadır. Bu sınama işlemi için belli bir miktar tuz gelin adayının tespit edildiği tarihten itibaren kullanılmaya başlanır. “Tuz ölçme” denen bu uygulamaya göre, bu tuz bitene kadar evde herhangi bir tatsızlık, zarar ziyan olmazsa kızın aileye uğurlu geleceğine inanılır. Elçi gönderilerek kızın ve ailesinin ağzı aranır. Olumlu cevap alınırsa kız istemeye gidilir (Şahin, 1996:243).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da erkek tarafı beğendikleri kızın ailesine “Saye Kılğan” denilen aracı gönderilir. Kız tarafı razı olursa, kız evine istemeye gidilir. Bu olaya “Söz Taşlama” adı verilir. Kız evine giderken elbiselik kumaş, yüzük vb. ile “özel yapılmış ekmeğe” götürülür. Bir sofrada içinde götürülen hediyelerin kız tarafına takdim edilmesine “Fatıha Boldı” denir. Kızın anne ve babası elini ekmeğe sürüp ağzına götürür. Daha sonra “Tanrı korusun” deyip bohçayı kapatır ve içeri götürür. Kız tarafı, ekmeğin getirildiği sofranın içine ipek bir kumaş koyarak erkek tarafına geri verir. Bu sırada çay içilir. Erkek tarafı “Çok rahmet, bizi kırmadınız, kabul ettiniz” diyerek evden ayrılır. Daha sonra, kızın akrabaları görüşleri alınmak üzere kız babası

tarafından eve çağrılır. Onlara ikram edilen çaya “Meslehet Çayı” denir. Bu merasimden sonra kızın verilmesi resmileşmiş olur (Güngör, 1992:8).

Bolu’da kız tarafı istemeye gelenlere cevaben “Kısmet olursa gelir Hint’ten Yemen’den, kısmet olmazsa ne gelir elden” diyerek düşünmek, erkek tarafını araştırmak için süre ister. Ayrıca erkek tarafının getirdiği gözlemeler kızlarının istenmesine olumlu bakıldığıının işareti olarak alınır. Olumsuz düşünülüyor ise, yemekte sofraya kaşık yerine kevgir koyulur ve misafirler uğurlanırken “güle güle” denmez. Kız tarafı razı olsa bile, ilk istemede kızlarını vermezler (Öğüt Eker, 1998:20).

Samsun’da evlilik öncesiyle ilgili inançlardan bazıları şunlardır: Bir ailenin kızını isteyenler gizlice kızın evinden tuz çalarlarsa, kızı kolay alırlar. Islık çalan kızın evleneceği erkek titiz olur. Kız istemeye giden erkek tarafının mensupları iç çamaşırlarını ters giyerlerse kızı kolay alırlar. Kız istemeye gidilirken damat adayının annesi kızın sözünü kolayca alabilmeleri için çemberini (yazmasını) ters takar ve: “Ak bakla / Kara bakla / Allah’ım sen ağzını dilini bağla” diyerek yola çıkar (Şişman, 2002: 454-455).

Kastamonu’nun Abana ilçesinde, kız istemeye giden kadınlar bölgede “bürü” denilen beyaz baş örtüsü bağlarlar. Kız tarafı, kızı vermeye niyetli olsa bile “biraz düşünelim” şeklinde cevap verir. Ailesi kızın da onayını alarak bu evliliği makul görürse tekrar gelmeleri için gün bildirir. Kızlarını vermeye niyetli değilse genellikle “bizim evlendirecek kızımız yok” denilerek teklif geri çevrilir (Yıldız, 2002:553).

Makedonya’nın İştıp şehrinde yaşayan Türkler, kız istemeye veya söz kesmeye Pazar veya Cuma akşamları gitmektedirler. Düğünler de, Perşembe veya Cuma günü başlar. Kızın çeyizi Pazartesi ya da Perşembe günü götürülür (Ercan, 2006:81).

Kazakistan’da erkek tarafının kızı ailesinden istemesine “dünürlük söyleşmesi” denir. Kızın ailesi olumlu cevap verdiği takdirde, kız tarafına verilen hediyeye “Karğıbay” denir. Böylece söz kesilmiş olur. Sözden sonra her iki taraf birbirlerine “Kuda”, kadınlarına “Kudağiy” diye hitap ederler (Altay, 1998: 154).

Üsküp yöresinde görücü usulü adı verilen evliliklerde aileler arasında aracılık yapan kişiye “stroynik” (aracı) denir. Dünürlük kavramı sadece stroynik için kullanılır. Gelinin veya damadın ailesi için kullanılmaz. Aileler arasındaki iletişimi sağlayan stroynik genellikle bayan olur. Kız görmeye mutlaka bir aracıyla gidilir. Kız tarafının görücüleri kabul ettiğini erkeğin ailesine haber veren yine aracıdır. Stroynik ailelerin tanışma safhasında aktiftir. Nişandan sonra geri çekilir. Kızı görmeye başta damadın annesi ve stroynik olmak üzere hala, teyze, yenge gibi yakın akrabalar gider. Kız beğenilirse isteme için söz alınır. Görücü kadınlar evin kızından çok ailesine önem verirler. Ailenin soyu zenginliğinden daha önemlidir. Damat araştırılıp uygun görüldüğünde kızın annesi stroyniğe “kızımızı verme niyetindeyiz” anlamına gelen bir havlu verir. Kızın isteneceği gün, aynı zamanda söz yapılır. Taraflar içinde uygun olan bir Perşembe gecesi erkek tarafı kızın evine gider (Vurucu, 2007:12).

Prizren Türk toplumunda eski dönemlerde evlilikler erkek ve kız birbirini görmeden tamamen görücü usulü gerçekleşir, günümüzde bu durum değişmiştir. Gençler kendi iradeleriyle evlilik yapmaktadır.

Kızın istenmesinden önce kız evinin ağzı aranır. Her iki taraf da birbirlerinin aile durumlarını soruştururlar. Aileler birbirilerini uygun görürlerse erkek tarafından kız tarafına “misiçi” gönderilir. Misiçi her iki aileyi de tanıyan, her iki aile tarafından sevilen ve saygı duyulan, sözü dinlenen bir kişi olmasına da çok dikkat edilir. Misiçinin erkek veya kadın olması hususunda bir kural yoktur.

Misiçiler Pazartesi ve Perşembe günlerinde gönderilir. Kız evinde kahveler içildikten misçi “Allah’ın emriyle Peygamberin kavliyle kızınızı istemeye geldik” diyerek ziyaret sebebini açıklar. Erkek tarafının durumunu, damat adayının meziyetlerini anlatır. Kızın ailesi tarafından ilk defa gelen misçiye kesinlikle bir cevap verilmez. Kız verilmeyecek olsa bile “yine gelin” denir. Misiçiye cevap olarak “haftaya gelin” denirse, ailesinin kızlarını vermeye niyetli olduğu anlaşılır. İlkinde cevap alamayan misçi bir süre sonra kız tarafına ikinci defa gider. Yine cevap vermezlerse kızın ailesinin bu evliliğe razı olmadığı, kızlarını vermeyecekleri anlaşılır. İki tarafın anlaşmasını sağlayıp kızın verilmesini sağlayan misçiye hediyeler verilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K17, K21, K26, K31, K38).

2.2.3.2. Söz Kesme / Tatlı Yeme

Söz kesimi, kız isteme aşamasından sonra gelir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, anlaşmalarını geniş bir topluluk huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme” denir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2000:191).

Başlık, ailelerinin evlilik çağı gelen genç kızlarına söz kesmeden sonra, erkek ailesinden istedikleri maddî karşılıktır. Başlık, para, tarla, hayvan, ev vb. olabilmektedir. Ege, Akdeniz, İç Anadolu'nun birçok yerindeki Yörükler ve Türkmenlerde, Urfa, Bilecik, Gaziantep, Yozgat, Tunceli, Muş, Kayseri, Malatya, Karaman, Sivas, Çanakkale, İzmir, Konya illerinde, Orta Asya'daki Türk boyları arasında “kalın” âdetinin tatbikinde “ortak” olan hususlar, duygu ve düşünceler bulunmaktadır (Turan, 1991:39-40). Geçmişî Dede Korkut Hikâyeleri'ne kadar uzanan başlık geleneği, çocuklarının üzerinde hak iddia eden, geleceklerini denetleyen, evlenmelerde karar organı olan geleneksel ailelerde hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Ancak ekonomik özgürlüğü olan, evlenmelerde bireysel kararların geçerli olduğu, çocukları üzerinde büyük haklar iddia etmeyen ailelerde geçerliliğini kaybetmiş veya sembolik olarak geçiştirilmektedir (Balaman, 2002:34 ve Gönen, 2006:62).

Orta Asya Türkleri arasında, özellikle kırsal alanda kalın ödeyerek evlenme geleneği varlığını sürdürmektedir. Kırgızlarda evliliğin yapılabilmesi için “kalın”ın (başlık parasının) verilmesi en önemli koşuldur. Kalın kelimesi bütün Türk dillerinde müşterek ve çok eski bir kelimedir (Aynakulova, 2006:97).

Sakarya'nın Kaynarca ilçesinde dünürçülerin ilk gidişlerde kız misafirlere kesinlikle gösterilmez. Kız verilmek isteniyorsa “Balta ağacı bir vuruşta kesmez” denilerek açık kapı bırakılır. İkinci gidiş bir hafta sonradır. İkinci gidişte kız tarafından “çevre” istenir. Her iki taraf razı olduğu için gelin adayı gelerek misafirlerin elini öper. Erkek tarafı hediyesini verir, çevreyi alır. Buna söz kesme veya “küçük nişan” denir. Artık söz kesilmiş kız verilmiştir (Solmaz, 2006: 67).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü'nün geleneklerine göre söz kesme, kız istemeye gidildiği gün gerçekleşmektedir. Damat adayı, beğendiği kız ailesine söyler, ailenin de onayı alındıktan sonra, erkek tarafından iki kadın kız istemeye giderler. Eğer kız verirlerse

aynı günün akşamı, erkek tarafı kız tarafına söz kesmek için “dünür” olarak gider. Kızın ve erkeğin yakın akrabalarının hazır bulunduğu söz kesme töreninde hoca da bulunmaktadır. Dua edildikten sonra, genç çift ve akrabalar tarafından “ekmek” yenir. Bu uygulama, erkek tarafının kızı gelinleri olarak kabul ettiğini ve evliliğin “sağlama bağlandığını” gösteren bir sembol olarak gerçekleşmektedir. Yüzük takıldıktan sonra gelin adayını misafirlerin yanına başı açık olarak çıkar ve gelen konuklar kızı dikkatle inceler. Bu incelemeye, “gelin kız görümü” adı verilir (Tunakan, 1997:26-27).

Bartın'da ailesi kızlarını verdiklerinin işareti olarak erkek tarafına söz mendili verir. Söz mendili, kızın verilmesine izin çıktıktan sonra iki aile arasında yapılan bir törendir. Oğlan evi kız evine gelir ve çeşitli hediyeler getirirler. Böylece söz kesilir, nişan hazırlıklarına başlanır (Şahin, 2000: 70).

Kayseri'de erkek tarafı uygun görülse bile, ilk istemede kız verilmez. Uzun bir dünürçülük faslından sonra söz kesmeye “kahve içme” denir. Asıl nişan merasimi daha sonra yapılır. Bu merasime “şerbet içme” denir. Kadınların iştiraki ile yapılan nişan merasiminde, davetlilere şerbet ikram edilir ve bir sürahi de güveyiye gönderilir. Nişan merasiminde ilgi odağı gelin kızıdır. Başköşeye oturtulan geline, gece boyunca farklı elbiseler giydirilir. Geline takı takılmasına kayınvalide başlanır (Türkten, 1995:76). Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da söz kesildikten sonra kıza “namzed oldu” denir. Ayrıca bir nişan merasimi yapılmaz (Güngör, 1992: 9).

Çanakkale'nin Çamkalabak Köyü'nde kızlar evlenecekleri erkeği kendileri seçerler. Aileler kızlarını istekleri dışında evlenmeye zorlayamaz. Kız verilme sözünden sonra ayrıca nişan töreni yapılmaz. Evli kadınların alınlarında perçem vardır. Bekâr kızlar, saçsız alınlarından anlaşılır (Atlıhan, 2002:17).

Bayır – Bucak Türkmenlerinde kız istenirken “mehr”in ne kadar olacağı da belirlenir. Yüzükler iki aile arasında küçük bir eğlence ile takılır. İkinci bir nişan merasimi pek yapılmaz, düğün hazırlığı başlar (Kalafat, 2000: 128).

Özbekistan Türklerinde kız istemeye ilk gelişlerinde erkek tarafına “Takdir bilir” denir. İkinci gelişinde erkek tarafının getirdiği hediyeleri kızın ailesi kabul ederse, cevaplarının müspet olduğu anlamına gelir. Bu esnada erkek kıza çiçek, tatlı türünden hediyeler verir, kız bunları alırsa “rızası var” anlamına gelir. “Söz kesimi”nden sonra

toyun şartlarının görüşülmesine geçilir. Buna “Fatiha Kılma” denir (Kalafat, 2000:193).

Gagauzlarda erkek tarafı beğendiği kızın ailesine aracı kadın gönderir. Kız tarafının cevabı olumlu olursa, erkek tarafı kız tarafına bir altın gönderir. Bazı bölgelerde altın yerine “baba hakkı” denilen bir meblağ belirlenir. Baba hakkının ödenmesine “söz” veya “küçük nişan” denir (Güngör-Argunşah, 1998:104-105).

Üsküp’te söz merasimi erkekler ve kadınlar arasında ayrı yapılır, yüzükler de ayrı ayrı takılır. Damada yüzüğü arkadaşlarından biri takar. Gelinin söz akşamından sonra ailenin kadınlarıyla birlikte yüzüğünü kayınvalide takar. Ekonomik gücü yerinde olan aileler genellikle pırlanta veya elmas yüzüğü tercih ederler. Kız tarafı hazırladığı “şase” adı verilen bohçayı söz kesildikten sonra verir. İçerisinde damada, ailesine ve stroniğe konulmuş hediyeler vardır (Vurucu, 2007:13). Makedonya'nın Jirovnitsa köyünde yaşayan Türkler arasında, yeni evlenecek çiftlerin mutluluklarının daim olması için söz kesilmesi “yeni ay”da yapılmaktadır.

Prizren’de, ailesi kızlarını vermeye razı olunca söz kesme günü tespit olunur. Söz kesme günü kız tarafının en yakın akrabaları bir araya gelip misiçiye kızlarını verdiklerini bildirirler ve erkek tarafına bir havlu gönderirler. Misiçi ailesinin kızı verdiği için işareti olan havluyu erkeğin babasına verir. Böylelikle söz kesme töreni biter. Söz kesme akşamı erkek evinde çalgılar eşliğinde büyük şenlikler yapılır. Kız evinde de şenlikler yapılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K17, K21, K26, K31).

2.2.3.3. Nişan - Nişanlılık

Nişan, sözden sonraki evlilik aşamasıdır. Nişan törenleri Anadolu'nun pek çok yerinde düğün törenleriyle benzerlik gösterir. Nişan harcamaları ve törenlerini kimi yörelerde kız tarafı üstlenirken, kimi yörelerde erkek tarafı üstlenmektedir. Ancak nişanı kim yaparsa yapsın nişan töreni kızın evinde veya kızın ailesinin uygun gördüğü yerde yapılmaktadır. Nişanlılık bir ara dönemdir. Bu dönem genç kızla erkeğin kurulacak olan yeni yuvaları için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları dönemdir. Nişanlılık süresinin kesin bir sınırı yoktur. Bu süre daha çok iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Kimi özel durumların, askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm, vb. faktörlerin etkisiyle süre uzalabilir veya kısalabilir. Sürenin uzatılmasında ya da

kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır (Örnek, 2000:193-194).

Kültürümüzde nişan ve nişan töreninde yüzük takılmasının önemli bir yeri vardır. Erkek ile kız arasında, erkeğin ailesi ile kızın ailesinin arasında yapılan anlaşmanın somutlaştırılması görevini nişan yüzüğü üstlenmektedir. Nişan yüzüğünde dikkat çeken bir diğer nokta ise altın olmasıdır. Altın kullanılması toplumda hayırlı ve kutsal bir iş olarak görülen nişan töreninin madenler içerisinde en değerli olarak kabul edilen altın ile taçlandırması anlamına gelmektedir (Gönen, 2006: 64).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bamsı Beyrek'in Banu Çiçek'le nişanlanmasında da altın yüzük kullanılmaktadır. Av sırasında Banu Çiçek ile karşılaşan Beyrek, onunla ok atar, at koşturur, güreş tutar. Her birisinde Banu Çiçek'i yenen Beyrek, onun Banu Çiçek olduğunu anlar. “Düğün kutlu olsun han kızı” diyerek parmağından altın yüzüğü çıkarıp kızın parmağına takar. “Aramızda bu nişan olsun han kızı.” (Ergin, 2001b: 64) der.

Afyon'un Çayırbağ Köyü'nde uygulanan çocuk nişanlılığı geleneğinde önce aileler arasında söz çayı içilmektedir. Birkaç ay sonra nişan töreni yapılmaktadır. Buna “yaşmak konma” denilmektedir. Nişana yakın komşular ve akrabalar çağrılır. Kız evine çay ya da şeker götürülür. Nişan toplantısında çaylar içilir, sohbet edilir, nişanlanan gemçlere altınlar takılır (Tezcan, 1998a:195).

Ürgüp'te nişan ile düğün arasında geçen zaman genellikle bir ay olup gerekirse bu süre uzatılabilir. Nişanlı kızların yörede yapılan tüm düğünlere götürülmeleri, hem oğlan evinin yakınlarına kızı benimsetme, hem kız ve erkek taraflarının birbirlerine yakınlaştırma hem de kızı kendi düğününe hazırlama amaçları taşıyan bir adet olarak sürdürülmektedir (Er, 1997:198).

Manisa yöresinde geçmişte çok yaygın olan “Nişan Çiçeği, Tokmak Kesesi ve İşli Pullu Mendil Geleneği” günümüzde Sungüllü, Pınarköy, Pelitalan, Örselli gibi belirli bölgelerde sürdürülmektedir. Yöre geleneklerine uygun bir biçimde kız istenip nişan yapıldıktan sonra düğüne kadar bu törensel gelenek sürer. Nişanlı genç kızlar düğünlerde, özel günlerde nişanlılarına yaptıkları bir çiçek, işli pullu bir mendil ya da tokmak kesesi yollarlar. Kızın nişanlısı kendisine gönderilen keseyi, mendili

görülebilen bir cebinden sarkıtır, çiçeği yakasına takar. Bu geleneğin sevgiyi, bağlılığı, güveni anlatmasının ötesinde bir de dayanışma tarafını görülmektedir. Genç kız bir çocukla yaptığı çiçeği, mendili ya da keseyi nişanlısına gönderir. Nişanlı delikanlı gelen takıyı taktıktan sonra nişanlısına bir küçük çıkın ve bir miktar para gönderir. Çıkının içinde genellikle fındık, fıstık, leblebi, lokum, şeker vb. şeyler olur. Genç kız çıkının içinden bir avuç yiyeceği kendilerine aracılık yapan çocuğa verip onu sevindirir. Parayla ise malzeme alıp çeyiz hazırlar, özel günler için giysiler, takılar, süslükler alır. Genç kızın nişanlısının takılarını düşündüğü kadar delikanlı da nişanlısını düşünüp incelik göstermiş olur. Delikanlı ile genç kız evlendikten sonra nişanlı oldukları sürede genç kızın gönderdiği ve delikanlının saklayıp koruduğu çiçekler bir ipe dizilerek ya da bir bez parçasına ayrı ayrı dikilerek yatak odasında görülebilir bir yere asılır (Avşar, 1997:53-54).

Kayseri’de evlenme olayında kız ve erkek taraflarının tanışıp kaynaştığı ilk merasim şerbet ise, ikincisi “gelin hamamı”dır. Gelin hamamı için erkeğin ailesi tarafından hamam kiralanır. Hamam gününden birkaç gün önce, erkeğin ve kızın yakınlarından uygun görülenler sabun gönderilerek hamama davet edilir (Türkten, 1995:76).

Kaynarca’da nişan için erkek tarafı hediyeleriyle birlikte kız evine gider. Kız tarafı ile erkek tarafı bohçaladıkları eşyaları değiştirirler. Buna “nişan değişimi” veya “büyük nişan” denir. Böylece nişanlanma işi bitmiş olur. Nişan değişiminin ertesi akşamı kız tarafından gelen çeyizler erkek evinde sergilenir. Bunları görmeye gelen kız ve kadınlar kendi aralarında nişan eğlencesi yaparlar. Kız tarafında da erkek tarafından gelen çeyizler sergilenir, kadınlar ve kızın kız arkadaşları görmeye gelirler (Solmaz, 2006:67).

Samsun’da oğullarını nişanlayan aileler gelinlerinin uğurlu ya da uğursuz olduğunu anlamak için nişanın yapıldığı gün evlerine bir kilo tuz alırlar. Bu tuz bitinceye kadar ev halkının başına bir kaza, belâ, sıkıntı gelirse bunu alacakları gelinden bilirler ve onun uğursuz olduğuna hükmederler. Şayet bu zaman içerisinde herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmazlarsa alacakları gelinin uğurlu olduğuna inanırlar (Şişman, 2002:455).

Sakarya'nın Taraklı ilçesinde nişan günü tatlı götürme âdeti de vardır. Kız tarafı baklava, erkek tarafı peynirli, tahinli tatlı yapar. Erkek tarafı yaptığı tatlıyı yemişle birlikte kız tarafına gönderir (Eroğlu ve diğ., 2003:98).

Bolu'da kız evinde yapılan nişandan sonra, “nişan karşılığı” adı verilen, içinde yüzük, damada ve ailesine hediyeler bulunan bohça ve bir tepsi baklava, kız evinin erkekleri tarafından erkek evine götürülür (Öğüt Eker, 1998:22).

Üsküp'te eskiden nişan merasimi kadınlar ve erkekler arasında ayrı yaparlarken, günümüzde bu uygulama değişim göstermeye başlamıştır. Erkek tarafı nişan bohçasını alarak kızın evine giderler. Kıza takılacak yüzük bohçanın içine koyulur. Kırmızı kurdele ile birbirine bağlanan yüzükleri takılır ve kurdele kesilir. Kesmeden önce “makas kesmiyor” denilip damattan “makas kesme” bahşişi alınır. Bohça herkesin göreceği bir yerde sergilenir (Vurucu, 2007:13).

Kazakistan'da nişan olarak “Öltiri toy” adı altında bir ziyafet düzenlenir. “öltiri”, erkek tarafından kızın ailesine getirilen hediyedir. Bu hediye geldikten sonra akrabalar, yakınlar, komşular çağırılarak ziyafet verilir. Gelen kadınlar şeker, kuru meyve gibi yiyecekleri saçarlar. Buna “Çaşu” denir. Bütün düğünlerde mutluluk ve sevinç sembolü olarak uygulanan bir gelenek olan “Öltiri toy”, önemli olmasına rağmen “toy”ların en küçüğüdür. Şarkılar, türküler söylenir, sazlar çalınır. Geleneğe göre bu toya damat gelmez. “Öltiri toy”un yapılması ile gençler nişanlanmış sayılır (Altay, 1998: 159).

Gagauzlarda, küçük nişanın ardından asıl nişan yapılır. Asıl nişanda, erkek evinde renkli bir çember hazırlanarak dört tarafı yıldızlı bir kitabın üzerine koyulur. Çemberin dört köşesine birer küçük altın, ortasına da kırmızı kurdeleyle bağlanan büyük bir altın koyulur. Bunların yanına bir de gümüş yüzük konur. Nişan gecesi hediyeler kız evine götürülür. Misafirlere şerbet veya pekmez ile hamur işi, lokum ve şarap ikram edilir. Yapılan bu toplantıya Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar “goda” adını vermektedirler. Bu zaman zarfında kız hiç görülmez. Hafta içinde erkeğin annesi bir pide hazırlar, bala batırır ve yemişlerle birlikte sepete koyarak kıza gönderir. Buna “hafta yemişi” denir. Nişandan düğüne kadar geçen zaman içerisinde gelin kız evleneceği erkeğin anne ve

babasından gizlenir. Onlardan birinin nişanlı kızın evi civarından geçmesi veya kızın bir yerde görülmesi büyük bir hata olarak kabul edilir (Güngör-Argunşah, 1998: 105).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa köyünde, nişandan bir hafta sonra erkek tarafının kadınları, özellikle büyük yapılmış bir ekmek, börek ve baklava hazırlayarak kızın evine götürür. Bazen de erkek tarafı, hazırlamış olduğu yemeği, akşam kız evine götürür ve orada toplanan her iki ailenin kadınları beraber yemek yer. İnanişâ göre bunu yaptıktan sonra nişan daha sağlam olup bozulması imkânsız hale gelir. Nişanlı kız, köydeki etkinliklere kendi ailesiyle değil, erkeğin anne, kız kardeş ve ablalarıyla beraber katılır (Zafer, 2002:573).

Prizren'de söz kesiminden iki hafta sonra karşılıklı olarak “nişanlar” değişir. Nişan değişiminde kız tarafı; damadın annesi, babası ve en yakın akrabalarına gömlek, pijama, kumaş vb. çeşitli hediyeler gönderir. Erkek tarafı ise gelin olacak kıza 10 takım elbise gönderir. Nişanlar değiştikten sonra evlenecek kız ve erkek nişanlı olarak kabul edilir.

Nişanlı olan erkeğin yerine getirmesi gereken bazı adetler vardır. Erkek nişanlısının evine kiraz zamanı kiraz, üzüm zamanı üzüm gönderir. Hıdrelezde iki koyun veya koç, kaymak ve şeker gönderir. Bayramlarda da bayramlık ve hediyelerini nişanlısına verir.

Nişandan düğüne kadar geçen zaman içerisinde kız tarafı da kızın çeyizini tamamlar (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K17, K21, K26, K31, K38, K39, K49, K50).

2.2.4. Düğün

2.2.4.1. Çeyiz

Türk kültüründe düğünden önce “çeyiz asmak” geleneği de yaygındır. Kız evinden gelinin tüm çeyiz eşyası erkek evine taşınır ve sergilenir. Komşu kadınlar ve genç kızlar çeyize bakmaya gelir. Genç kızlarımızın yaptıkları işler beğeniyle izlenir. Böylece, aynı zamanda geleneksel el sanatlarının sürdürülmesi sağlanmış olur (Tezcan, 1998c:224).

Arapça “cihaz” dan gelen çeyiz, gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü

yaygındır. İlk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarlar oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler, kilim, halı, mutfak eşyaları kıza verilen çeyiz eşyaları arasındadır.

Çeyizlik bez eşyalar sandıklarda saklanır sararmasın diye sık sık havalandırılır. Günümüzde, özellikle kentlerde, çeyiz evin temel ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik bir anlam kazanmıştır. Kız tarafından çeyiz olarak, mutfak eşyası, yatak odası takımı, çamaşır makinesi beklenmekte, erkek tarafı; salon ve yemek odası takımları, buzdolabı, fırın gibi ihtiyaçları karşılamakla yükümlü sayılmaktadır (Büyük Larousse, 1992:C.5:2668).

Ülkemizin hemen her bölgesinde çeyiz, güveyin evine gelmeden önce, genellikle kız evinin yatak odasında sergilenmekteyken, Ayaş ilçesi Oltan Köyü'nde, kız evinde ya da evin bahçesinde sergilenmektedir. Evin dış duvarına çakılan çivilere ipler gerilerek, gelinlik, yemeni, seccade, elbiselik kumaş, gömlek, elbise, etek, manto, havlu, dantel örtü gibi çeşitli eşyalar bu iplerin üzerine serilir. Tabak, bardak gibi kırılabilen mutfak eşyaları ise, yere serilen birkaç büyük örtü üzerine yerleştirilirken, nişan töreninde takılan takılar ve gelen hediyeler de çeyize eklenerek sergilenir (Tunakan, 1997:37).

Ürgüp yöresinde düğünden bir hafta önce kız evinde sergilenen gelin çeyizi, düğüne bir kaç gün kala yeni evine götürülür. Giden eşyanın en önünde gelinin aynası bir ya da iki kişi tarafından özenle taşınır. Bu aynanın kırılması çoğunlukla büyük bir uğursuzluğun, bazen de gelinin geçimsiz olacağına işaret olarak yorumlanır (Er, 1997: 199).

Geyve'de kızın çeyizi perşembe günü erkeğin evine getirilir. Gelen çeyiz, gelin odasının duvarlarına özenle asılır, oda süslenir. Süslemeyi yapan gelinin arkadaşlarına hediyeler verilir (Yılmaz, 2006:38). Kaynarca'da geline çeyiz hazırlanırken yorgan kaplayan kadınların başı bütün (evli çocuk sahibi ve boşanmamış) olması şarttır (Solmaz, 2006:68).

Azerbaycan Türkleri'nde gelin evden çıkarılırken gelin evinden bir eşya çalınması geleneği vardır. Çalınan eşya geri verilmemesi, gelinin çeyizinin bir daha geri gelmemesi, gittiği evden de geri gelmemesi inancını ifade eder (Hacıyeva, 1997:221).

Çanakkale'nin Çamkalabak Köyü'nde yaşayan Yörüklerin çeyiz için hazırladıkları dokumaların her biri törenlerde kullanılmak üzere dokunurlar. Yaygın olarak dokunanların hepsi çeyizlerin üzerine örtülür. "Çul" kına gecesi geline örtülür. "Ulgama heybe" veya "halı heybe" olarak isimlendirilen heybeler, fazla sayıda dokunur. Düğünlerde aşçıya, bulaşıkçıya, çalgıcılara, gelinin bindiği atın sahibine, çeyizi taşıyan deveciye ve yardım edenlere hizmet bedeli olarak verilir. "Alaçuvall" dedikleri dokumalar, genç kızların çeyizlerinin en önemli parçası olarak mutlaka dokunur. Çuvalların desenleri ve dokuma tekniği diğer dokumalara göre zordur. Ama bunu dokuyabilenler becerikli olduklarını göstermiş olurlar. Alaçuvallar her zaman çift olarak dokunurlar ve yanyana getirildikleri zaman aynı boyda ve nakışları aynı hizada olmalıdır. Bunu yapabilmek ustalık gerektirir. Deseninin kökü Orta Asya'ya dayanan "Oklu" adı verilen halının desenleri dört yönü gösterir. Bu halı gelinin bindiği atın üzerine örtülmek üzere dokunur. Kız çeyizi parçalarından olan önemli bir dokuma da "farda kilim" denilen, ortası kırmızı ve desensiz kilimdir. Her kızın mutlaka dokuduğu bu kilim, hayatlarının en önemli dönemlerinde kullanılır. Düğün öncesi, giysiler onun üstünde bohçalanır, sonra çeyizler taşınırken alaçuvalların üstüne örtülür, ilk gece gelin yatağa örtü, son olarak cenaze sargısı olarak kullanılır (Atlıhan, 2002: 16).

Kastamonu'nun Abana ilçesinde kızın çeyizi düğünden önce baba evinde serilir ve görmek isteyenlere gösterilir. Çeyiz düğünden önce gelinin oturacağı eve, yakın akrabaları ve arkadaşları tarafından götürülerek yerleştirilir. Çeyiz, evden çıkarılırken kızın kardeşleri sandığın üzerine oturarak damattan bahşiş alır. Eskiden kız annesi çeyiz sermeye gitmezken günümüzde gitmektedir (Yıldız, 2002: 554).

Kazakistan'da gelin baba evinden çıkarılacağı zaman, kızın çeyizlerinin istifi seçilmiş bir kadın tarafından bozular. Buna "yük bozar" denir. Yükü bozan kadına hediye verilir. Kızın ailesi tarafından erkeğin akrabalarına verilen halı, takımlık kumaş vb. gibi hediyelere "kiyit" denir. Ekonomik durumu iyi olmayan aileler de kendilerine göre "kiyit" hediyelerini ihmal etmezler. Gelin kız son olarak ana ve babasının, diğer

akrabalarının boyunlarına sarılarak ağlamaklı sesle veda “kõrisi”ni yapar (Altay, 1998:179-180).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü'nde çeyiz, tamamıyla kız tarafından hazırlanır. Genelde her kıza çeyizinin saklanacağı bir sandık alınır. Zamanla sandıkların yanı sıra gardırop, mobilya ve beyaz eşya alınmaya başlamıştır. Kız çeyiz dışında, nişanlısı ve nişanlısının yakınları için bazı hediyeler hazırlar. Erkek tarafı, çeyiz için kullanılmak üzere kız tarafına para yardımında bulunur. Gelin alma günü erkeğin evinde toplanan akraba erkekler, büyük bir koçun başına ve sırtına kırmızı boya sürer, boynuzların uçlarına birer kırmızı elma yerleştirir ve başına çiçek koyar. Süslenen koçla birlikte çeyizi almak için kızın evine gidilir. Kızın babası, kendisine getirilen koçu kabul eder, ancak daha sonra onu genç aileye verebilir. Sandık, kızın kardeşi, ağabeyi veya kuzenleri tarafından taşınır. Sandığı taşıyan kişi damadın evinin kapısında durarak bahşış almadan devam etmek istemez. Kızın akrabası olan yaşlı bir kadın, erkeğin evinde çeyizin gelmesini bekler. Getirilen çeyizi görülecek şekilde dizer (Zafer, 2002:574-575).

Üsküp'te çeyiz, düğünden bir hafta önce perşembe veya cuma günleri kız evinde serilir. Kız tarafından görmek isteyenler çeyizi görür. Çeyizi kızın kadın akrabaları serer. Erkek tarafı çeyizin kızın evinde serildiği gün kız için hazırlanan kıyafetleri (ruba) getirir. Bu kıyafetler arasında kızın düğün günü giyeceği gelinlik de olur. Giysileri erkeğin yakın akrabalarından kadınlar getirir ancak kayınvalide bulunmaz. Rubaların getirildiği çeyiz sandığını açmak için erkek tarafı yanında bir erkek çocuk getirmesi uğur sayılır. Çeyiz cumartesi akşamı kızın evinden toplanır. Ertesi gün erkek tarafı çeyizi almak için gelir. Çeyizin alınacağı gün dinî nikâh kıyılır. Çeyiz sandığının üzerine bir çocuk oturtulur. “Sandık kalkmıyor, ağır” denilerek erkek tarafından bahşış istenir (Vurucu, 2007:14).

Kız evinin sosyal-kültürel ve ekonomik durumunun göstergesi olan çeyiz, bütün Türk dünyasında olduğu gibi Prizren Türklerinin evlenme âdetlerinin vazgeçilmezlerindedir. Folklorun maddî kültür temsilcisi olan çeyiz, fonksiyonunu devam ettirmekle birlikte, zaman içinde verilen eşyalarda değişiklikler olmuştur. Eskiden kayın valide ile oturma yaygın olduğundan genelde sadece sandık eşyası hazırlanırken, günümüzde ekonomik duruma bağlı olarak ayrı ev açıldığından,

mobilya türü eşyalar çeyize eklenmiştir. Bugün artık sandık eşyasında aşırıya kaçılmamakta, gelin olacak kızın kullanacağı kadar el işi malzeme verilmektedir. Fakat yine de çeyiz sandığında, yoğun el emeği gerektiren dantel masa örtüsü, yatak örtüsü, perde, oda takımı, dantelli havlular mutlaka bulunmaktadır.

Prizren’de çeyiz serme düğünden önce gerçekleştirilir. Kızın çeyizi Perşembe ve Cuma günü kendi evinde sergilenir. Çeyizi görmeye gelen misafirlere kahve, çay, lokum, şerbet ikramın edilir. Çeyiz düğünden bir gün önce kız evinden erkek evine götürülür (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K17).

2.2.4.2. Kına Gecesi

Kına, “kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz”dur (Türkçe Sözlük; 2005:1155). Toz halindeki kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürme işlemine “kına yakmak” denir.

Kına; Türk kültüründe genel olarak dört amaç için kullanılmaktadır.

Kına renk verici özelliğinden dolayı ayırt edici, tedavi edici özelliği sebebiyle ise ilaç olarak kullanılmaktadır. Erkeklerin süs için el ve ayaklarını kınalaması mekruh sayılırken, kadınların el ve ayaklarına kına yakması caizdir. Erkeklerin ise sakallarına kına yakmaları “Sünneti Takriri” (Hz. Peygamber’in görüp ses çıkarmadığı) türüne girmektedir. El, ayak ve başa sürülen kınanın katı olan malzemesi temizlendikten sonra deri veya saçlarda bıraktığı renk suyun temasına engel olmadığından abdeste veya gusle engel olmaz. Kına; halk arasında “Cennet Sıvası” olarak kabul edildiği ve sevap sayıldığı için yakılmaktadır.

Düğünlerimizde genellikle gerdek gecesinden bir önceki gece “kına gecesi” yapılmaktadır. Bazı bölgelerimizde sadece kıza kına yakılırken, bazı bölgelerimizde hem kıza hem de damada yakılmaktadır. Kına geceleri düğün merasimleri içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Kına, saça yakıldığı zaman saç güçlendirmekte ve saç diplerini canlandırmaktadır. Bazı deri hastalıklarında derinin direncini arttırıcı etkisi vardır. Bazı mantar hastalıklarının üremesini durdurduğu kanıtlanmıştır. Bu özelliklerinden dolayı kına sağlık problemleri için kullanılmaktadır.

Kına, kadınların ve genç kızların avuçlarını ve parmaklarını renklendirerek, saçlardaki beyazları kapattığı için ülkemizde özellikle dini bayramlarda ve özel günlerde süslenmek amacı için de yakılmaktadır (Ekici, 1997:122-123).

Kına, Türk halk sufizminde bir adama olayıdır. Ahirete adanan yaşlı anaya hacdan kına getirilir. Allah'a adanan kurbanlık koça kınası besmele ile yakılır. Yeni ocağına eşine adanan geline kına yakılır. “Peygamber Ocağı” olan askere gönderilen Mehmetçiğe kına yakılır (Kalafat, 2000: 128).

Kına gecesi, esas düğünden bir gün önce kız evinde yapılan bir törendir. Bazı bölgelerde kızın evli ya da bekâr arkadaşlarına kız evinde “kına yemeği” verilir. Yemekten sonra eğlence başlar. Kına gecesine özgü eğlenceler yapılır, oyunlar oynanır, şarkılar türküler söylenir ve kızın ellerine kına yakılır. Gelin kız, acıklı türkülerle ağlatılır. Kızın ağlatılması bir gelenektir. Kızın mutlaka ağlaması istenir (Tezcan, 1998c:222).

Kına gecesi gelenekleri Anadolu’da bazı farklılıklar göstermekle birlikte genellikle benzerlik göstermektedir. Yatsıdan sonra erkek tarafının kadınları, kız evine gelir. Konuklara “kına tepsisi” içinde çeşitli çerezler, tatlılar, kına gecesi çöreği, kına helvası vb. sunulur. Sonra gelin ellerinde mumlar yanan evlenmemiş genç kızların arasında kına kıyafetini giymiş olarak konukların bulunduğu odaya gelir. Yüksekçe bir yere oturur. Türküler söylenir, oyunlar oynanır, gelin ve konuklar izler. Sonra bir dua ile kına yakma törenine başlanır.

Gelinin kınasını “başı bütün, başı bozulmamış” (kocası ölmemiş, boşanmamış) bir kadın yakar. Gelinin sağ avucunun ortasına kına ve üzerine bir altın ya da para konur. Eli ipek bir mendille bağlanır. Bazı yerlerde gelinin ellerine olduğu gibi ayaklarına ve saçlarına da kına yakılır. Kına yakılırken kına türküleri söylenerek gelin ve yakınları ağlatılır. Türküler bitince şerbetler içilir. Herkes ortaya para ya da armağan atar. O gece sabaha kadar gelin uyutulmaz. Arkadaşlarıyla eğlenir (Er, 1982:158).

Bazı yörelerimizde güveyiye de kına yakılır. Kızın kına gecesi yapıldığı sırada, erkek evinde, erkeğin yakınları ve arkadaşları da eğlence düzenler. Erkeğin sağdıç kız evinden gelen kınayı damadın eline yakar. Güvey kınası, Anadolu’nun pek çok yerinde yaygın olan bir törendir. Damada yakılan kınaya İçel’de “büyük kına”, Zonguldak’ta

“darabul gecesi” denir. Uygulama sırasında bazı farklılıklar olmakla birlikte, Mut, Devrek, Vezirköprü, Polatlı, Gaziantep, Sivas, Kırşehir, Niğde, Hatay, Kayseri, Isparta, Eğin, Muğla, Erzincan, Antalya’da güveyi kınası töreni yapılmaktadır (Bozyiğit, 1989:25-26).

Tekirdağ'da cuma günü kız evinde "ana kınası" yapılır. Kız evinin çok yakınları gelir. Bir kadın erkek kılığına girerek çeşitli şakalar yapar, beğendiği kızları öper. Gecenin sonuna doğru kıza kına yakılır. Ertesi gün "kız kınası" yapılır. Kız gelinlik giyer. Kaynana gelinin yüzünü açar, başından bozuk para şeker serper (Artun, 1983:13-16).

Gaziantep’te kına hem kıza hem de damada yakılmaktadır. Yatsı namazından sonra bir grup genç damat ve sağdıçlarıyla birlikte kız evinden damada yakılacak kınayı almaya giderler. Kızın kapısına gidildiğinde “Ey Hamamcı” ve “Ver Kınayı Gidelim” türküleri söylenir. Kız evinden alınan kına yoğrulmuş ve süslü bir tepsi içerisindedir. Kına yakma zamanı gelince hareketli havaların yerini daha ağır ritimli kırık havalar ve uzun havalar alır. Yine “Ey Hamamcı” adıyla bilinen kına türküsü söylenerek damadın sol elinin serçe parmağına ergen başı tarafından kına yakılır. Toplulukta öksüz var ise, ilk kına yakma hakkı ona verilir. Öksüz mutlu olduğu için evliliğinde mutlu geçeceğine inanılır. Evli olan erkekler sol ellerinin serçe parmağına, bekâr olanlar ise sağ ellerinin serçe parmağına kına yakarlar. Kına yakma süresince damadın konuşması, gülmesi, şaka yapması oynaması hoş karşılanmaz. Geline yakılacak kına damadın kadın akrabaları tarafından kız evine götürür. Kız evinde gelin ve arkadaşları bir araya gelerek kınayı yoğurup iki tepsiye pay ederek akşam için hazırlar. Kına tepsilerinin çiçek ve yeşil dallar ile süslenmesi âdettendir. Gelinin sağdıçlarından birisi kızın kınasını yakarken, diğer sağdıç daha önceden hazırlanmış kınayı misafirlere dağıtır. Kına yakılırken gelinin üstüne giydiği giysilerin yeni ve ilk defa giyiliyor olmasına dikkat edilir. Gelin olacak kız sert bir yastığın üzerine oturtulur, yüzüne büyükçe bir namaz bezi örtülür ve ellerine kına yakılır. Gelin ile birlikte orada bulunan bütün gençler ellerine kına yakarlar. Kına ve duvak bakireliğin simgesi sayıldığından, elinde kına olmayan kıza dul gözü ile bakılır. Dulun eline kına yakması hoş karşılanmadığı için dul kadınlara kına yakılmaz (Ekici, 1997:123-124). Gelinin kınası yakılırken türküler söylenir ve gelin ile annesi mutlaka ağlatılır. Buna “**gelin ağlatma havası**” denir. Eski dönemlerde yapılan gelin kınasına, mahalledeki evlilik çağına gelmiş kızlar

katılırlardı. Çünkü kınaya katılan kızların kısmetinin açılacağına ve iyi bir evlilik yapacağına inanılırdı. Hatta kızlara anneleri tarafından kına yakılırken niyet tutmaları söylenirdi. Kına tepsi, “senin de başına gelsin” anlamında, kızların başlarının üzerinden geçirilirdi (Korkmaz, 1999:95).

Kızılcahamam’da düğünler genellikle davul-zurna, köçek veya sazlarla yapılır. Düğün evinin belli olması için damat evinin önüne bir Türk bayrağı asılır. Kız ve erkek evinde ayrı ayrı kına gecesi eğlencesi yapılır. Davetliler yemeklerini yedikten sonra geniş bir alana ateş yakılır. Damat meşaleler ve kına türküsü “Sabah Oldu” eşliğinde bu alana getirilir. Muhtarı ya da imam tarafından damada kına yakılır ve dua edilir. Daha sonra mahallî oyunlar ve sinsin oynanır.

Geline yapılan kına gecesinde gelin bindallısını giymiş olarak ortaya getirilip bir sandalyeye oturtulur. Türkü, mani söyleyen bir kadın kına merasimini başlatır.

“Bismillah deyin kınaya,

Çağırın gelsin anaya

Vurun kızın kınasını,

Ağlatın anasını.”

Dörtlüğünü söyleyerek, kızın annesini odaya getirirler. Bakır bir tepsi içinde karılan kına, başı bozulmamış (dul olmayan) bir kadın veya bekâr bir kız tarafından gelinin eline ve ayağına yakılır. Bu sırada orada bulunanlar “Aş gel garip anam aş gel” adlı kına türküsünü söylerler (Akpınar, 2005:128-129).

Çanakkale’nin Çamkalabak Köyü’nde kına damadın evinden bir tepsi içinde çerezler ve paralarla donatılmış olarak davul eşliğinde kız evine getirilir. Gelin kendi çeyizinden olan bir desenli çulun üstüne oturur. Gelinin elleri ve ayaklarına eltileri veya yengeleri tarafından kına yakılır. Kına yakılırken gelinin başı, kırmızı bir örtü ile örtülür. Gelinin göz yaşları kırmızı ve işli bir mendil ile gelinin arkasında oturan, akrabadan bir kadın tarafından silinir. Sağ elin içine konan kınanın ortasına, bolluk bereket simgesi olarak oğlan evinden gelen altın lira konur. Kına yakımı bittikten sonra, gelinin başı üstünde oğlan anasının pişirdiği ekmek parçalara bölünür ve orada bulunanlara dağıtılır. Artan kına da dağıtılır. Gelin geceyi bekâr olan iki kız arkadaşı

ile birlikte aynı örtü altında geçirir. Bu örtü kına yakılırken üstünde oturduğu desenli çuldur. Sabah beraberce subaşına gidip gelinin kınalarını yıkarlar. Kına yıkama suyu saklanıp evlendikten sonra geline verilir (Atlıhan, 2002: 17).

Ürgüp'te düğünden bir gün önce gelinin evinde düzenlenen kına gecesi daha çok kız tarafının eğlencesidir. Ancak erkek tarafından geline kına yakmak üzere kız evine gelen kadınlara yemek verilmesi âdettir. “Yenge Yemeği” adı verilen uygulama halen sürdürülmektedir. Eski dönemlerde geline kına yakıldığı gece erkek evinde damada kına yakılırken bu adet günümüzde güncelliğini yitirmiştir (Er, 1997:199-200).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü'ndeki geleneğe göre, güveyin kınasını kız tarafının kadınları, gelinin kınasını da erkek tarafının kadınları yakmaktadır. Kaynananın mutfağından tabak, bardak, sürahi ve sini gibi bir eşya gizlice alınarak, kına gecesinde geline verilir ve gelin daha sonra bu eşyayı kaynanasına geri vermez, kendisinin olur. Eskiden kına gecesinde erkek tarafının kadınları ve gelin kız bindallı giyerken, günümüzde gelin kız gelinliğiyle konukları karşılamaktadır. Kız evinin kadınlarının bindallı giymemesi, kızlarını gelin etmekten duydukları üzüntü sebebiyle büründükleri yastan ileri gelmektedir. Kına yakma işlemi tamamlandıktan sonra “Gelin Uyutma” töreni başlamaktadır. Bu törende, konuklar, gelini sağdıçıyla birlikte, ortada serili bulunan yatağa yatırarak, üzerine yeni bir yorgan örttükten sonra, yumruklarla vurarak uyutmaya çalışmaktadırlar. Gelin uyutma töreni sırasında, erkek tarafından kadınların kıza vurması, kız evinin kadınlarının da bunu engellemeye çalışması adettendir. Aynı Bu törende, kızı uyutmak amacıyla konuklar tarafından bir ninni söylenmektedir (Tunakan, 1997:41-45).

Kaynarca'da kız tarafı kına gecesine davet için “kına ekmeği” denilen küçük köy ekmekleri yapar. Kız evinde kadınlar toplanarak tef çalıp türkü söyleyerek mahallî oyunlar oynarlar. Sonra gelinin el ve ayaklarına kına yakılır. Kına yakıldıktan sonra gelinin önünde baltayla odun kesilir. Odun kesilirken “görümce karışmasın, elti karışmasın” gibi dileklerde bulunulur. Bu uygulamaya “kaynana dilini kesme” denir (Solmaz, 2006:68-69).

Erzurum'da geçmiş yıllarda kız evinde kına gecesi yapılırken, erkek evinde de kısır gecesi yapılırdı. Kına gecesi ve kısır gecesi ekseriyetle perşembe geceleri yapılırdı.

Cuma günü de gelin baba evinden davul zurna eşliğinde alınarak yazın faytona, kışın ise “zanka” denilen kapalı kızaklara bindirilip, şehirde bir tur attıktan sonra damadın evine getirilirdi. Gelin, kına gecesi önce erkek evinin büyüklerinin elini, sonra kendi yakınlarının elini öper. Bilahare gelin yüksekçe bir yere çıkarılır orada ayakta bir süre bekler. Buna “gelin süzülür” derler. Kına başı bozulmamış bir kadına ezdirilir. Kınayı ezen hanım “Gına daşlandı, ezilmir” diyerek oğlan yengesinden bahşiş alır. Davetlilere çerez dağıtılır. Geline kına yakılırken, kızı ve annesini ağlatmak için ezgi ile manileri söylerler. Kayınvalidesi tarafından gelinin avucuna bir altın konur ve kına bu altınla yakılır. Kına gecesine gelenlere kına dağıtılır. Kına yakıldıktan sonra gelinin elleri kâğıt arası yazma ile bağlanır. Ondan sonra gelinin ayaklarına kına yakılır ve kınayı yakanlar gelinin ağzından maniler söylerler (Taş, 1995: 95).

Bartın'da düğün zamanı gelince, gelinin odasını hazırlamak için kız evinden bir grup kadın erkek evine gider. Buna “yatak düzeltmesi” denir. Evlenen çiftin erkek çocukları olması için gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlanır. Yatak düzeltmesi bittikten sonra gelin evden alınarak hamama götürülür. Hamamdan sonra “kız kınası”na hazırlanmak için eve gidilir. Bir tepsinin içinde on tane mum yakılır. Kız evinden bir kadın bir elinde mumlu tepsi, diğer elinde bir yastık olduğu halde önden yürür. Arkadan iki kadının arasında yüzü örtülü olan gelini erkek evinden gelenlerin huzuruna çıkarırlar. Kız tarafı kendi arasında eğlenirken, “daraba” denilen tahta perdelerin arkasından delikanlılar seyrederek (Şahin, 2000:73-75).

Kastamonu'nun ilçesi Abana'da, kına gecesi damadın annesi kız evine geldiğinde “koyun gibi uslu olsun” lâtifesiyle koyun postuna oturtulur. Bir kadın, erkek kıyafeti giyip gelerek oynamayan kadınları korkutmaya çalışır. Kız evinin erkekleri de damadın evine giderek orada her istediklerini yaptırırlar. İstekleri yerine gelmezse erkek evinin vekilini ayaklarından bağlayarak asarlar. Buna “adam asmak” denir (Yıldız, 2002:555).

Harput ve çevresinde, düğün gününün arefesinde damadın evinde erkekler, gelinin evinde ise kadınlar tarafından “kına gecesi” düzenlenir. Yöreye ait muhtelif oyunlar oynayıp, türküler söylendikten sonra, gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılır. Zülüfleri kesilerek başına paralar saçılır. Kına yakma pratiği, eski Türklerden günümüze kadar gelebilen inanca bağlı âdetlerimizden birisidir (Araz, 1995: 111).

Kandıra Türkmenlerinin kına gecelerinde gelin acıklı türküler eşliğinde ağlatılır. Baba ocağından ayrılan kızın ağlatılması eskiden beri var olan bir gelenektir. Düğün, küçük kınayla başlamaktadır. Düğünün başladığının işareti olan düğün bayrağı, küçük kına sabahı asılır. Kızın eline kına yakılması küçük kınada yapılmaktadır. Erkek tarafı kız evine kına götürürken, bir zembil alır, zembile havlu bağlanır, zembilin içine bir kilo et, bir kilo pirinç, en ağırından bir de taş koyulmaktadır. Et ve pirinç yemeklere katılır, taş da, taş gibi ağır, oturaklı olması, yerinden oynamaması için gelinin banyosuna koyulmaktadır. Küçük kınada geline abdest aldırılır ve kibleye döndürülür. Kına yakılırken erkek tarafından bir hediye almadan gelin elini açmaz. Kınayı “öncü” yakar, eğer kına güzel tutmazsa “öncü”den geline verilmek üzere tavuk istenir. Kızın arkadaşları da kına yakarlar. Maniler, türküler eşliğinde gelin kızın eline, ayağına, isterse saçına kına yakılır ve kınacılar gelini ağlatır (Altun, 2004: 268).

Bayır – Bucak Türkmenlerinde gelin kınasında, kadınlar oyun ve eğlencelerle, maniler söyleyerek gelini ağlatırlar. Gelin bacıları, anası, arkadaşları birbirlerine karşılıklı maniler söylerler. Böylece kına gecesi sona erer (Kalafat, 2000:128).

Ahıska Türkleri'nde de “Kına Yaktı” merasiminde maniler ve türküler söylenir. Bu mani ve türkülerin çoğu kederlidir. Baba evinden ayrılık motifleri hakimdir. Gelin türkülerin etkisiyle ağlamaya başlar (Hacılı-İdrisi, 1993:24).

Mezar-ı Şerif’te gerdekten bir gece önce geline ve damada kına yakılır. Aynı gece yedi kızın da eline kına yakılır. Böylece onların da kısmetinin açılacağına inanılır. Kına tepsisinde mum yakılır, tepsinin ortasında çiçek etrafında yiyecekler olur. Çocuklara da kına yakıldığı olur. Gelinin böylece balalı (çocuklu) olacağına inanılır (Kalafat, 2000:204).

Afganistan Türkleri'nde kına, düğün gününden yedi gün önce kız evinde yapılır. Damat iki tane sağdıç ile kızın evine kınaya gelir. Kayınpederi sağ elinin parmaklarının ucuna kına yakar. Damadın annesi de gelinin sol elinin parmaklarının ucuna kına yakar. Kına gecesinden sonra düğün gününe kadar her akşam damadın evinde gençler toplanır. Düğüne gelen akrabaların getirdikleri hediyelere “senek” denir (Salih ve Kalafat, 2000:40).

Suriye Türkmenlerinde damada ve kıza ayrı ayrı kına geceleri yapılır. Düğün gecesinden bir gün önce güveyin sağ elinin küçük parmağına kına yakılır. Bayır-Bucak Türkmenlerinde de kına gecesini şenliklerinde erkekler ve kadınlar ayrı ayrı odalarda eğlenirler (Kalafat, 2000:132).

Prizren’de de kına gecesini gerdekten bir gece önce yapılır. Kız evinde yapılan kına gecesine hem gelin tarafının hem de damat tarafının kadınları, arkadaşlar ve komşular katılır.

Kına gecesine hazırlanan geline önce en yakın arkadaşları tarafından banyo yaptırılır. Gelin kına gecesine Prizren’in geleneksel kadın giyimini oluşturan; beyaz çityan (şalvar), beyaz el işlemeli gömlek, sırma (gümüş) yelek, bindallı türünden ayaklarına kadar uzanan kaftan, duvak veya fes, beyaz ayakkabı giyerek katılır.

Kına gecesine katılanlara erkek evinden gönderilen çerezler ve gül şurubu ikram edilir. Kına yakılmadan önce def (daire) eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır. “Kalk Gelin Hanım ve Ramizem” türküleri söylenerek gelin de oynatılır.

Eğlence bittikten sonra gelin salonun ortasına oturtulur. Başına “kına tülü, kına örtüsü” denilen kırmızı bir tül örtülür. Önden çiçek ve mumlarla süslenmiş kına tepsiyle iki başıbozulmamış kadın, arkalarında ellerinde mumlarla genç kızlar türküler söyleyerek gelinin yanına gelirler. Genç kızlar gelinin etrafında çember oluştururlar. “Eşine kurban olsun” diye geline kına yakılırken sağ ve sol avucuna birer tane erkek tarafından getirilen altın koyulur. Bu altınlar “uğur ve bereket getirmesi” için evlendikten sonra da gelin tarafından saklanır. Gelinin elleri beyaz tülbentle bağlanır ve üzerine kırmızı renkteki kına eldiveni giydirilir. Kına yakma işlemi bittikten sonra gelinin başındaki kırmızı örtü açılır. Geline kınayı başı bozulmamış bir kadın tarafından yakılır. Gelini ve annesini ağlatmak için söylenen türküler kına gecesinin vazgeçilmez unsurlarından birini oluşturur. Bu türkülerde ağırlıklı tema ayrılık ve gurbettir. Gelinin ağlaması ve ağlatılması önemlidir, mutlaka ağlaması istenir. Eğer ağlamazsa “kocada gönlü var” denilerek ayıplanır. Kına yakma törenine katılan bekâr kızlar kendi kısmetlerinin açılması için ellerine kına yakarlar.

KALK GELİN HANIM

YÖRESİ: PRİZREN

NOTAYA ALAN: Kemal AKDEMİR

saz

kalk _____ ce lin ha _____ nım yü rü ay gın

bay _____ gın _____ kalk _____ ce lin _____ ha _____ nım

yü rü ay gın bay _____ gın _____ bü tün a yak

taş _____ la rın se _____ nun len _____ dar gın

val _____ la hi bil _____ la hi ben _____ de me

KALK GELİN HANIM

2

mi _____ şem _____ val _____ la hi _____ bil _____ la hi

ben _ de me mi _____ şem _____ a çin cür düm

o _____ kı zi çok _____ be gen _ mi şim

2

KALK CELİN HANIM
SÜPÜR ARMUT ALTINI
SANA KOCAN CETİRECEK
FINDIK ALTINI

NAKARAT

VALLAHİ BILLAHİ
BEN DEMEMİŞEM
AÇIN CÜRDÜM O KIZI
ÇOK BEGENMİŞİM

3

KALK CELİN HANIM
YÜRÜ PAPUÇLAR İLEN
SENİ ALACAKSİK
SIRA SARHOŞLAR İLEN

NAKARAT

MENDİL UCİ PEMBE

YÖRESİ: PRİZREN

NOTAYA ALAN: Kemal AKDEMİR

saz

1. 2.

men dil a man a man

u ci pem be val la hi var cün lüm sen

de fi rak fi rak aman fi rak lan dım

yar gel me di me rak lan dım bil la hi

çok me ra lan dım

2
MENDİL AMAN AMAN UCİ SARİ
ELİMDEN ALDILAR YARİ

NAKARAT FİRAK FİRAK AMAN FİRAKLANDIM
YAR GELMEDİ MERAKLANDIM
BİLLAHİ ÇOK MERAKLANDIM

BİR EVLER YAPTIRDIM
(RAMİZEM)

YÖRESİ: PRİZREN

NOTAYA ALAN: Kemal AKDEMİR

SAZ

bir ev ler yap tır dım be
ra mi zem saz dan sa man
dan am man am man saz dan
sa man dan (SAZ ...)

The image shows a musical score for a song. It consists of eight staves of music. The first staff is a saz melody. The following seven staves are vocal lines with lyrics in Turkish. The lyrics are: "bir ev ler yap tır dım be ra mi zem saz dan sa man dan am man am man saz dan sa man dan (SAZ ...)". The music is in a 7/8 time signature and the key signature has one sharp (F#).

BİR EVLER YAPTIRDIM
(RAMİZEM)

2

i çi ne gi ril mez be
ra mi zem toz dan du man
dan am man am man toz dan
(SAZ...
du man dan

2

BİR EVLER YAPTIRDIM BE RAMİZEM
SARAYA KARŞI AMMAN AMMAN SARAYA KARŞI
NASIL ÇIKACAKSIN BE RAMİZEM
BABANA KARŞI AMMAN AMMAN BABANA KARŞI

3

BİR EVLER YAPTIRDIM BE RAMİZEM
KALAYA KARŞI AMMAN AMMAN KALAYA KARŞI
BENİM SEVDİĞİM KIZ BE RAMİZEM
ONBEŞ YAŞINDA AMMAN AMMAN ONBEŞ YAŞINDA

GELİN OLMUŞ GİDİYOR

YÖRESİ: PRİZREN

NOTAYA ALAN: Kemal AKDEMİR

The musical score is written in 2/4 time and B-flat major. It consists of a saz accompaniment and a vocal line. The saz part is marked 'saz' and features various rhythmic patterns and ornaments. The vocal line includes two first and second endings for several phrases. The lyrics are: 'ge lin ol muş gi di yor yor sa lı nı da sa lı nı nı a man sa lı nı da'.

1. 2. 1. 2. 1. 2. 1. 2. 1. 2. 1. 2. 1. 2.

ge lin ol muş gi di yor yor sa lı nı da sa lı nı nı a man sa lı nı da

GELİN OLMUŞ GİDİYOR

2

sa lı nı al ya nak tan
a kı yor yor i ki
dam la göz ya şı şı
a man i ki dam la göz ya şı

2

GARİP ANAM AĞLAMA
YÜREĞİNİ DAĞLAMA
AMAN YÜREĞİNİ DAĞLAMA
PRİZREN DE GELİN OLDUM
İNLESİN KAVAL BAĞLAMA
AMAN ÇALSIN BAĞLAMA

YAĞMUR YAĞAR YER YAŞ OLUR

YÖRESİ: PRİZREN

NOTAYA ALAN: Kemal AKDEMİR

saz

yağ mur ya — gar — yer yaş o — lur —

ra ki — i çen a — nam — sar hoş o — lur —

lur — a nam a — nam — ca nım a —

nam — se vi — şur ler a — nam — i ki can —

lar — lar —

2
KIZILCIKLAR BEHAR AÇAR
ŞU BEKARLAR ANAM FERAH SAÇAR

NAKARAT
ANAM ANAM CANIM ANAM
SEVİŞURLAR ANAM İKİ CANLAR

BEHAR:BAHAR

ÇIKTIM KULENİN ARDINA

YÖRESİ: PRİZREN

NOTAYA ALAN: Kemal AKDEMİR

saz

çık tım ku le nin
ar dı na ah çık tım ku le nin
ü nü ne a ra dım ka pı sı nı
bu la ma dım çık be züh ra
ü nü me

2

AY TATARLAR TATARLAR
AH KASAPLARDA ET SATARLAR
KASAPLARDA ETÜ ÇEKMiŞ
TAYIRIMIN ETÜNİ SATARLAR

Prizren yöresinde söylenen düğün türküleri arasında Mutfakta Trupçe, Alın Kızlar Posteçi, Bizim Evde Keçi Kulagi, Yüksek Yüksek Tepeler, Başına Bağlamış Bir Oyali Şami, Kızım Be Kızım, Yağmur Yağar, Kurdelemin Uçları* gibi türküler oldukça yaygındır.

Tören bittikten sonra gelin yerinden kaldırılır ve türküler söylenir. Prizren'in geleneksel oyunlarını bilen kadınlar def (daire) eşliğinde oyun oynarken, genç kızlar da oyunları öğrenmek için eşlik ederler.

Kına gecesinin sonunda önce erkek tarafından gelen misafirler, sonra kız tarafının misafirleri uğurlanır. Gelinin en yakın arkadaşları ve yakın akrabalar kız evinde kalırlar (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K15, K17, K21, K26, K31, K38, K49, K50).

Kosova Türklerinin düğün, bayram ve diğer kutlamalarda oynadıkları oyunlar kadın oyunları, erkek oyunları ve kadın-erkek birlikte oynanan oyunlar olarak tasnif etmek mümkündür.

Kadın oyunları; sadece kadınların oynadıkları oyunlardır. Fakat son yıllarda çeşitli düğün, merasim ve bayramlarda hemen bütün oyunları hem kadınlar hem de erkekler tarafından oynanmaktadır. Kadın oyunlarından bazılarını tek kadınlar oynar. Bu tür oyunlar arasında en bilinenleri "hatice" ve "mangala"dır. "Hatice" oyunu kendi türküsüyle, "mangala" oyunu ise melodiyle oynanabilir. İki veya daha fazla kadının karşı karşıya oynadıkları oyunların en bilinenleri "Mevlâna", "Çiçek", "Göbek", "Kaçamak" adlı oyunlardır. Bu oyunlar birden çiftler halinde kadınlar tarafından oynanır. Kadınların grup halinde oynadıkları oyunlardan en bilineni ise "Horo", "Mevlana" ve "Metelik" adlı oyunlardır.

Tek kadın ve erkeğin birlikte oynadıkları oyunlar "Şoto", "Bardak" "Değirmenci" adını taşıyan oyunlardır. "Mevlâna" oyunu da bazen bir kız bir erkekle oynar. "Bardak" oyunu Kosova genelinde oynanan bir oyundur. Bu oyunu, kız ve erkek başlarında birer

* Adı geçen türküler; Prizren'de faaliyet gösteren Doğruyol Türk Derneği'nin "Prizren Düğün Türküleri" adıyla çıkardığı kasette de mahalli özelliklerine uygun olarak icra edilmiştir. Dernek tarafından ses kaydı yapılan türkülerden bazılarının notaları ve sözleri deşifre edilerek sunulmuştur.

bardak dolusu suyla karşı karşıya oynarlar. Su dökülmeden çeşit çeşit hareketler yapılır.

Tek erkeklerin oynadıkları oyunlar aralarında en önemlisi "Horo"dur. Kadınların oynadıkları "horo"ya benzer. Fakat erkeklerin oynadıkları "horo"nun yavaş ve hızlı diye iki çeşidi vardır. Erkeklerin oynadıkları eski ve çok ilginç oyunlardan biri de "Kılıç" oyunudur. Eskiden kılıçlarla oynanan bu oyun, günümüzde ellerin kılıç varmış gibi sallanmasıyla oynanır.

Kosova'da Türk oyunları ile birlikte "Şoto", "Jur Oyunu", "Çaçak", "Vranyanka", "Jikino Kolo", "Sitna kolo" gibi Arnavut ve Sırp oyunları da oynanmaktadır (Hafız, 1997:185-187).

2.2.4.3. Esas Düğün

Düğünler, bütün kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de insanların mutluluklarını ifade eden törenler arasındadır. Düğünün amacı; evlenen çiftleri çevreye ilân etmek, duyurmaktır. Çevre, evlilik olayında önemli bir etmendir. Yani evlilik bireysel bir olay olmayıp, çevreyi ilgilendiren, çevrenin de devreye girdiği bir olgudur. Evlenme olgusu evrensel olduğu gibi, onun bir kesiti olan düğün de evrensel bir olgu olarak bütün kültürlerde görülür. Fakat her kültür, evlenme olgusunu ve düğünü kendi kural ve kalıplarına uydurarak gerçekleştirir. Bu biçimlendirmede toplumun tarihsel gelişimi, yerleşim düzeni, ekonomik yapı ve gelenekler rol oynar (Tezcan, 1998c:219-220).

Türk kültüründe düğün, bir ailenin doğması, akraba ve dostların bir araya gelmesi ve eğlenceler düzenlenmesi için bir araçtır. Genellikle müzik eşliğinde yapılan düğünlerde misafirlere çeşitli ikramlarda bulunulur.

Eski Türklerde toplumsal ve örgütsel içerikli büyük ziyafete "toy" denmektedir. Sınırsız bir bolluğun bulunduğu ve bunun sonuna kadar tüketildiği toylar, yağmalı toyun bir uzantısıdır. Eski Türk metinlerinde toy sözcüğü belirli bir çadır topluluğu, büyük topluluk ve toplantı anlamında kullanılmaktadır (Karabulut, 1997:215).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde nişan toyuna "küçük düğün", evlenme toyuna ise "ulu düğün" denmektedir. Hikâyelerde, nişanlısı damada kırmızı kaftan gönderir, damat da

düğünde nişanlısının gönderdiği kaftanı giyer. Gelin de aynı şekilde kırmızı kaftan giyer (Akbiyık, 2003:41).

Eski toplumlarda bolluk, güçlülük duygusu, eli açıklık, savurganlık, meydan okuma, rakibi küçük düşürme fonksiyonları taşıyan bir gelenek olarak görülen “yağma geleneği”, bazı örnekleriyle günümüzde yaşadığı gibi, Osmanlı dönemi düğün ve şenliklerinde de görülmektedir. Yağma geleneği, Eski Türklerde “potlaç”, Anadolu halkı arasında “çanak yağması, çorba kapma, tavuk kapma” olarak bilinmektedir. Eski Türklerde yağmalar, davetlilere bir çeşit meydan okuma, davet sahibinin cömertliğini ve zenginliğini gösterme özelliği taşımaktaydı. Çok büyük ebatta hazırlanan sofraların yağma edilmesi, aşırı yiyecek sunma, bakır kapların, giyeceklerin, yataklık pöstekilerin konuklar tarafından alınıp götürülmesi eski Türklerdeki yağmanın özelliklerindedir. Bu şekildeki yağmalar düğün sahibinde ve davetlilerde bir bolluk duygusu yaratmaktadır. Ziyafetlere davet edilenlerin kendilerine ziyafet sırası geldiğinde daha öncekilerden cömert olmaları gerekmektedir. Eğer böyle olmazsa o kişilerin saygınlığının azalacağına inanılmaktadır (Aslan, 1991:54).

Eski Türklerde yağmalı toylarda, verilen bir ziyafetten sonra ayrılan şeyler yağma edilirdi. Bu bir Oğuz geleneğidir. Kımızların sağdırılıp tepeler gibi etlerin yığıldığı ve herkesin doyurulduğu şölenlerde, güreşler, yarışlar, eğlenceler hep yemekten sonra yapılır. Ekin biçme işinde, tarla sahibi, imeceye gelenlere ziyafet verir. Emeklerinin karşılığını dar iktisadi düşünceler ötesinde, tatlı söyleşip, tatlı yenilen yemekle mükâfatlandırmış olmaktadır. Yemek, geçiş dönemlerinin her aşamasında işin esası olmuştur. Türk insanının hayatında misafirini yemek ikram ederek ağırlamak misafirperverliğin göstergesi olmuştur. Türk kültüründe yemeğin yeri önemlidir. Doğumlar, sünnet düğünleri, düğünler, bayramlar, yağmalı toylar, imece toplantıları ve ölüm hadiseleri hep yemekle bir arada yapılmaktadır. Türk dünyasında bu gelenek hala yaşamaktadır (Eröz, 1996:99-100).

Türk evlenme geleneğinde yer alan uygulamalardan biri de “saçı” saçılmasıdır. Gelin yeni evine girerken başına “saçı” saçılır. Saçı her devirde, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde, süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saçılı olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun

ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 2006:167). Yakut Türkleri, ilkbahar ayinlerine “ısıyah” derlerdi. Bu kelime “saçı (libation)” bayramı ve ayini anlamındadır. İlkbahar ayini mayıs veya haziran ayında yapılırdı. Sonbaharda ise kötü ruhlara saçını sunmak anlamında, “abası ısıyağa” törenleri yapılırdı (İnan, 2006:102).

Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok kısa olabileceği gibi, senelerce de uzayabilir. Erkeğin askerliği, kızın çeyizi tamamlayamaması gibi sebeplerle düğün gecikebilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur. Harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır (Boratav, 1984:176.).

Sakarya'nın Geyve yöresinde ipek böceği, üzüm toplama ve harman hasadı düğün için en ideal zamanlardır. Düğüne davet edilecek insanlara davet nişanesi olarak kibrit, mum veya kına verilir (Yılmaz, 2006:38).

Kaynarca'da düğüne davet genelde mumlarla, bazen de kibritle yapılır. Davet edilen ailelere birer tane mum veya kibrit verilir. Düğün Cuma günü akşamı başlar, Pazartesi gününe kadar devam eder (Solmaz, 2006:68).

Gaziantep'in İslahiye ilçesi Kırıkçalı Köyü'nde düğüne davet, büyük nimet ve baş tacı olduğu için özel olarak pişirilen ekmekler ile yapılmaktadır. Ekmeğin her diliminin üzerine bir süs yapılmakta ve her dilim bir eve gönderilmektedir. Düğünün yapıldığı evin belli olması için damadın kirvesi, dayısı veya amcası düğün bayrağı dikmektedir. Düğün bayrağının asıldığı direğin başına, soğan, elma, zeytindalı ve çiçek asılmaktadır (Ekici, 1996:69-70).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde kız tarafı düğüne daveti özel olarak hazırlanan küçük ekmeklerle yaparken, erkek tarafı mumla ve kibritle yapmaktadır. Davul zurnayla mum ve kibrit köye dağıtmakta, düğünde kullanılmak üzere zembille, heybeyle tabak, çanak, kaşık toplanmaktadır. Tabak toplama esnasında erkek tarafına “dolma doldurmaya gelin” denilerek komşular yemek yapmaya çağrılır. Yapılan yemeklerden ertesi gün sinilere yedi çeşit konularak komşulara gönderilmektedir. Sinilere konan yemek, düğüne bir tür davettir. Cami minarelerinden

hoparlörle, köy meydanlarından davul zurnayla düğünün duyurusu yapılmaktadır. Küslere de düğün ekmeği gönderilmekte, ekmeğin kabul edilmesi küslüğün bittiği anlamına gelmektedir (Altun, 2004:264-265).

Anadolu'da gelinin alınmasına; “Kız alma”, “Gelin çıkarma”, “gelin alma”, “gelin götürme”, “gelin getirme”, “gelin indirme”, “hak alma”, “kız çıkarma”, “gelin savması”, “gelin göçürme” tabirleri kullanılır. Nahçıvan, Irak ve Suriye Türkmenleri’nde bu tabirler aynen yaşamaktadır. Ayrıca “Kız Aparma”, “Gelin Aparma” ve “Kız göçürme” şeklinde de kullanılırlar (Kalafat, 2000:120).

Anadolu'da, gelin alma günü uygulanan pratiklerde; buğday, para, şeker, testi, ekmekmaya, Kuran, ayna, koyun postu, kazan-demir, yağ, oğlan çocuğu, su kendir, kızgın saç- ateş, kaynananın bacak altında geçirme, çivi, cami, mezar, türbe gibi büyüsel nesnelere kullanılmaktadır. Bu nesnelere yardımıyla uygulanan büyüsel pratiklerle evlilik garanti altına alınmak istenmektedir (Santur, 1997:172-176).

Çanakkale'nin Çamkalabak Köyü'nde evlenmekte olan bir kadın olarak gelinin saç örgülerinin sayısı çift olmalıdır. Kızların saç örgü sayıları tektir. Gelinlerin alınlarına perçem ve yanaklarının yan taraflarına zülûf kesilir. Baş süslemesinde kullanılan altın paralar oğlan evinin hediyesidir. Baş yapıldıktan sonra gelinlik olarak üçetek bindallı giyilir. Buna “dallı entari” denir. Gelini almaya kırmızı feraceler giymiş ve tek sayı olarak gelinin eltileri giderler. Eltiler gelinle birlikte çift sayı olur. Gelin ailesiyle vedalaşacağı zaman başına kırmızı duvak örtülür. Bu duvak bir gece önce kına gecesinde kına yakılırken başına örtülen kırmızı bezdir. Duvaktan sonra gelinin başına duvak dışından çiçekler takılır. Duvak giydirilme sırasında erkekler sergideki çeyizlerin damat evine götürülmesi için toplamaya başlarlar. Giysiler alaçuvallara konur, çuvalların gösterişli olan ön yüzleri dışa getirilir. Çeyizler yüklendikten sonra üzerleri kilim ve halılarla örtülür. Çeyizlerin yüklenmesi sırasında, gelin yakınlarıyla duvak altından el öperek vedalaşır. Eltiler düğün alayının önünde, gelinin arkasında yer alırlar ve damat evine kadar gelirler (Atlıhan, 2002:18).

Kastamonu'nun ilçesi Abana'da, gelinin damadın evine götürüleceği güne “hak günü”, gelini almaya gelenlere de “hakçılar” denir. Düğün yemeklerinde tavuk, çeşitli köfteler, börekler, mezeler, bazlamaç, tatlılar mutlaka bulunur. Köylerde, misafirler

düğünün kurulduğu yere yaklaşınca silâh atarak geldiklerini belli ederler ve ev sahiplerinin davul-zurna ile kendilerini karşılamaya gelmesini beklerler. Davul-zurna eşliğinde erkekler arasında zeybek oyunları oynanır. Köçek denilen, uzun etek giymiş erkekler oynarlar. Kadınlar erkeklerin eğlencelerine katılamazlar, kendi aralarında eğlenirler. Kız evine gelen damat, sağdıçlarla beraber oturur, önüne kurulan sofraya el uzatmaz. Damadın önünde güreşen gençler ve çocuklar damattan bahşiş alırlar. Gelin, oğlan evine yengesinin eşliğinde götürülür. Yenge, imam nikâhı kıyıldıktan sonra damat evinden ayrılır. Gelin yeni evine geldiğinde bahşiş almadan inmez. Kayınvalide gelinin ayaklarının önüne buğday döker, gelin bunları süpürge ile bir kenara toplar. Gelinin başından saçı saçılır. Gelin eve girince yanmakta olan ocağa bir miktar yağ dökerek ateşin parlamasını sağlar. Bu pratik ocağın sönmemesi dileğini ifade eden, ocak kültürüne bağlı bir ritüeldir. Gelin oğlan evine geldikten sonra da bir müddet eğlence devam eder (Yıldız, 2002:555-556).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde, öğleden sonra erkek tarafı davullarla zurnalarla kız almaya gidilir. Düğünlerde at ve dombay (manda) yarışı, güreşler yapılmaktadır. Gelinin başında kırmızı bir örtü duvak yerine kullanılmaktadır. Gelin evinden ayrılmadan zülûf kesilir. Zülûf kesme bekârlıktan evliliğe geçiş aşamasında önemli bir ritüeldir. Zülûf kesme sırasında herkes çok ağlar. Ağıtlar yakılır. Kına gecesinde olduğu gibi zülûf kesmede de kız özellikle ağlatılır. Zülûf, kızın bekârlığından bir anıdır ve ölene dek gelinin sandığında özenle saklanır. Saklanan zülûf, sahibi ölünce kefenine konulur. Gelinin süslenmesine dul kadınlar karışmazlar. Gelinin dul kadınlar tarafından hazırlanması uğursuz sayılmaktadır (Altun, 2004:290-291).

Kars yöresinde yaşayan Karapapakların düğünlerinde “şah bezeme” yapılır. Şah, ana gövde üzerinden bir ağaç görünümü verecek şekilde yanlara doğru açılmış 7 ve 9 dalın ana gövdeye çakılmasıyla oluşur. Şah bezenirken Türkler tarafından kutsal olarak bilinen 3, 7, 9 ve 40 sayılarına itibar edilir. “Şah”ın dallarına 7 veya 9 türden 40 tane meyve, şeker vb. madde asılır. Şah bezeme görevini, yörenin en bilgin kadını üstlenir. İlk iş olarak şah temizlenir. Şaha bağlanacak, asılacak malzemeler bir tertip üzere dizilir. Yüksek sesle:

- “Ya Rabbi! Üçler, yediler, kırklar ne kadar evliya ve enbiya yaratmışsan onların yüzü suyu hürmetine düğün ve derneğimizi kazasız, belasız yola sal. Her iki tarafa da hiç bir zeval verme. Yavrularımıza akıl, izan nasip eyle. Onlara hayırlı evlât ve hayırlı servet nasip eyle. Onları bol hazinenden mahrum etme.” şeklinde dua eder.

Bu duasını bitirdikten sonra eline üç adet kâğıda sarılmış şeker alır. Bu şekerlerin her birini bir dala bağlarken de: “Allah’ım bu gençleri birbirlerine şeker gibi tatlı göster. Onların şeker gibi tatlı geçinmelerine yardımcı ol!” der.

İkinci olarak eline üç adet elma alır. Bağlarken: “Ya Rabbi! Kendilerine bol hazinenden iyi huylu, aslan yürekli, temiz yüzlü, helal süt emmiş evlâtlar nasip eyle!” der.

Üç adet nar alır. Bağlarken: “Ulu Tanrım! Yarattığın bu nar gibi onların bir tanesini bin tane et. Onlara bu dünyada ve öbür dünyanda yoksulluk ve darlık gösterme!” der.

Bütün meyve ve diğer malzemelerden üçer adet bağlarken her biri için taşıdıkları manalara göre dua eder. Son olarak eline iyice pişmiş bir yumurta alır. Yumurtayı “Şah”ın en görkemli yerine bağlarken, “Ey Yerin Göğün Sahibi! Ey yokları Var Eden... Ey Varları Yok Eden, Cansıza Can Veren Allah'ım! Yarattığın bu yumurtanın sırrını bizden nasıl saklamışsan bu gençlerinde sır saklamalarına yardımcı ol. Birbirlerinin ayıbını görüp yüzlerine vurmasınlar. Onların ellerine, dillerine ve bellerine hâkim olmalarını sağla.” diye dua eder.

İşi bittikten sonra evin en yaşlı kadını çağırır. “- Şahınızı ben bezedim. Yuvanızı da Allah bezesin.” diyerek şahı teslim eder. Ev sahibi kadın şahı bezeyen kadına münasip hediye verip yolcu ettikten sonra odanın kapısını kilitler.

“Erkek Şahı” ve “Kız Şahı” olmak üzere iki çeşit şah bezenir. Erkek şahının masraflarını damadın sağdıç, kız şahının masraflarını kız sağdıç karşılar (Çetinkaya, 1982:87-90).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü’nde gelin alma (hak çıkarma) günü, gelini kız arkadaşlarının yıkamasıyla başlar. Hazırlıklar bittikten sonra, gelinliği giydirilip, yüzüne “gılavan” örtülür ve erkek tarafı beklenir. Öğleden sonra, kadınların bindal giydiği erkek tarafı gelin almaya giderler. Gelin almaya damadın gelmemesi adet gereğidir. Gelinin

ayakkabısının altına bekâr kız arkadaşlarının isimleri yazılır. Bekâr kızların da bir an önce evlenmeleri için uygulanan bu işlemde, kimin ismi önce silinirse onun, diğerlerinden önce evleneceğine inanılmaktadır. Gelin yeni evinde “ağzı tatlı olsun”, “bereket olsun” diye üzerine buğday, şeker, fıstık ve para atılır. Evin kapısından girmeden önce geline testi kırdırılır. “İyi geçinmesi”, “yumuşak ve güler yüzlü olması” için, eşiğin altına ve üstüne yağ sürdürülür. Ayrıca “tatlı dilli olur” inancıyla şeker yalatıldıktan sonra, gelin eve alınır (Tunakan, 1997:57-59).

Kaynarca’da yapılan düğünlerde sağdıç gelin arabasının önünde bayrak taşır. Gelini baba evinden çıkarırken bayrağı gelinin bulunduğu odanın camına uzatır, bayrak sopasının ucuna sağdıca hediye olarak bir mendil bağlanır. Sağdıç dönüşte de gelin eve indirilinceye kadar bayrağı taşır. Örf ve adetlere göre sağdıç artık gelinin kardeşi sayılır (Solmaz, 2006: 72).

Damadı bilgilendirmek ve onu çeşitli şakalardan korumak başlıca görevi olan sağdıç, genellikle damadın yakın arkadaşlarından birisidir. Sağdıç evli ya da bekâr olabilir.

“Sağdıç”lık Dede Korkut Hikayeleri’nde de geçen diğer bir gelenektir. Kardeşini esirlikten kurtaran Segrek, kardeşiyle birlikte babası Uşun Koca'nın yanına gelir. Uşun Koca “Büyük oğluna da güzel getirir. İki kardeş birbirine sağdıç olurlar.” (Ergin, 2001b: 189).

Kayseri’de yaşayan Uygurlar’da kızın verilmesi resmileştikten sonra erkek tarafı ikinci defa kız evine gelerek alacakları eşyaları tespit ederler. Buna “Düğünlük kestik” denir. Düğün yemeği için gelinin evine pirinç, yağ, odun ve tuz götürülür. Damat “Yiğit Koldaş” adı verilen sağdıçlarla kız evine gelir. Kızın yakınlarından biri damada bir fincan içinde bulunan kaymağı, sapma beyaz pamuk sarılmış bir kaşıkla sunar. Damat ve sağdıçların önüne önce kız tarafının yemeği getirilir. Kız tarafından verilen yemekte damada, anne ve babasına birer koyun kuyruğu getirilir. Bu olaya “Kuyruk Tartma” denir. Daha sonra damat tarafının yemeği sunulur. Yemekten sonra nikâh kıyılır. Buna “Nikâh kılmak” denir (Güngör, 1992: 8).

Kızılcahamam’da gelin evden ayrılırken erkek kardeşi veya yakınlarından birisi gelinin beline kırmızı kurdele bağlar. Annesi kızının arkasından “Yolu su gibi açık olsun” dileğiyle içi su dolu bir testiye yere atıp kırar. Gelin yeni evine geldiğinde

“bolluk, bereket, şans ve ağız tatlılığı” olması inancıyla kaynana tarafından bozuk para, yemiş ve darı serpilir. “Bütün kötü huyları dışarıda bırakması” inancı ile bir testi kırılır. Arabadan inmeden önce “erkek çocuk doğurması dileği olarak” geline bir erkek bebek verilir. Gelin odasına çıkartılırken kendisine verilen bal, yağ ve mayayı kapıya sürer. Bal, “iyi huylu, iyi geçimli olup tatlı konuşması ve ilişkilerini tatlı götürmesi”, yağ, “yağ nasıl kayarsa, her işinin böyle kolay ve çabuk olması”, maya ise, “çok çocuğu doğsun, eve bereket getirsin, biri bin yapsın” inancıyla kullanılmaktadır (Akpınar, 2005:129-130).

Ürgüp yöresinde düğün Perşembe akşamı erkek evine bayrak dikilmesiyle başlar. Aynı akşam delikanlılar evde toplanarak eğlenirler. Cuma sabahı köye duyurulan düğün, öğlen namazından sonra erkek evinde yenilen “oğlan yemeği” ile sürer. Uygun alanlarda kurulan ayrı sofralarda kadın ve erkekler yemeklerini yer ve eğlenirler. Akşama doğru, kızın akrabalarından bir kadın, başını yıkamak üzere gelini evine götürür. “Kız başı” adı verilen bu törene kızın akranları katılır ve eğlenirler. Cumartesi günü öğle yemeği, kız tarafınca verilir. Pazar gelin alma günüdür. Gelin baba evinden çıkmadan önce babası, amcası veya ağabeyi tarafından beline kırmızı bir kuşak bağlanır. Gelinin bekâretinin simgesi olan kuşak bağlanırken dualar edilir. Kuşak bağlandıktan sonra “kalın” ya da “yardımcı” denen iki kadın tarafından evden çıkarılır ve arabaya bindirilir (Er, 1997: 199-200).

Bartın'da gelin almaya gelen kadınlara şerbet, erkeklere lokum ikram edilir. Gelin amcası veya dayısının eşliğinde, koltuğunda Kuran-ı Kerim olduğu halde dışarı çıkar. Yüzü peştamalla örtülür, arabaya bindirilir. Arabanın önünde oturan gelinin kardeşine bahşiş verilir. Buna “araba başı tutmak” denir (Şahin, 2000:76).

Samsun'da düğün günüyle ilgili inançlardan bazıları şunlardır: Düğün günü gelinin bindiği taksi siyah olursa bahtı da siyah olur. Geline uğur getirmesi için düğün günü yeşil duvak takılır. Gelin, güvey evine geldikten sonra kapıdan içeri girerken önüne boyunduruk konulur. Gelin boyundurüğün üzerinden geçerse güçlü olur. Gelin, güvey evine geldikten sonra kapıdan içeri girerken önüne ağaç kaşık konulur. Gelin bu kaşığa ayağıyla vurur. Kaşık kırılmazsa gelin ileride kaynanasını kıracak demektir. Kına gecesi veya düğün günü ağlamayan gelin makbul sayılmaz. Ağlayan gelinin zengin olacağına inanılır (Şişman, 2002:455).

Harput ve çevresinde, düğün günü gelinin erkek kardeşi, dayısı veya amcası “gelin kuşağı” adı verilen kırmızı ipek şeridi, orada bulunan davetlilerin huzurunda gelinin beline üç defa çözerek bağlar. Bu davranışla gelinin, gideceği eve bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılır (Araz, 1995:113). Bu pratikte, Eski Türk inançlarında alpların ve kamların kuşandıkları kuşak ile kutsiyet ifade eden üç sayısının birleştiği görülmektedir (Kalafat, 2005:182). Gelin eve geldiğinde kurban kesilir. Kurbanın kesilmesi, evin kaza ve belalardan korunması amacına yöneliktir. Yeni evine gelen gelinin başına “uğur ve bereket getirmesi inancı” ile para, üzüm, şeker ve leblebi gibi nesnelerin terkiibinden oluşan saç serpilir. Davetliler, bunlardan en az bir tanesini almağa çalışır. Alınan bu saç “uğur ve bereket getireceği” inancıyla saklanır. Gelin eve girerken iç kapının önünde koyun postunun üzerine getirilir. Koyun postu, gelinin, uslu ve sakin huylu olması içindir. Gelin, kapının yan duvarına dayalı ve “eğiş” adı verilen demirden yapılmış ocak aracının üzerine basar, aynı yerdeki tahta kaşığı da ayağı ile kırdıktan sonra kapının eşiğine bastırılmadan içeri alınır. Eğiş, gelinin doğru ve demir gibi kuvvetli, sağlam bir yapı ve karaktere kavuşması içindir. Kaşığın kırılması, eve uğur ve bereketin gelmesi, eşikten atlama ise gelinin çarpılıp hastalıklara yakalanmaması ve sağlıklı olması inancına yöneliktir (Araz, 1995:115).

Kazakistan’da evlenecek olan kız, gelenek gereği kız arkadaşlarıyla beraber akrabalarına veda ziyaretine gider. Buna “kız tanısiv” denir. Akrabalarının boyunlarına sarılarak yüksek ve ağlamaklı bir sesle “nazım” söyleyerek vedalaşır. Bu ayrılık merasimine “Körsiv” denir.

Dağın başında güneş yansıyan,

Büyükten, küçük örnek alan.

“Köris” yaptı diye ayıplamayın,

Öncekinden bize örnek kalan.

Kurban olayım köyüm,

Birlikte doğmuş olan kardeşim.

Şimdi hoşça, esen kalınız,

Büyük ile küçük iyilerim (Altay, 1998:170-171).

Azerbaycan Türklerinde gelin baba evinden çıkarken ailesi hayır duada bulunur, hakkını helal eder. Yakın akrabalarından birisi onun beline kırmızı kuşak bağlar. Bu kuşak hem geline bir hediye vaadi, hem de mutluluk içinde yaşamaları dileğini temsil eder. Gelini kem gözlerden korumak inancıyla başının üzerinde üzerlik ve tuz dolaştırılıp ocakta yakılır. Gelinin önünde ayna tutulması, mutluluk, saadet sembolü sayılır. İnanca göre ayna, gelinin yolunun açık olmasına vesile olacaktır. Gelinin, başına şeker serpilmesi, gittiği evde şeker gibi tatlı bir hayat sürmesi dileğinin ifadesidir. Damadın evinde “bereket, zenginlik getirmesi” inancıyla gelinin ayağı altında kurban kesilir (Hacıyeva, 1997:220-221).

Suriye Türkmenlerinde gelin almaya davul zurna eşliğinde gidilir. Gelin evine yaklaşınca gençlerden biri türkü söyler. Bir müddet gelinin evinde halay çekip eğlendikten sonra gelinin çeyizi çıkarılır. Sandığın üzerine gelinin kardeşi oturur. Bahşiş almayınca kalkmaz. Gelinin kemerini gelinin kardeşi bağlar, bahşişini alır. Gelin atının başına bir mendil bağlanır. Bu mendili ata binen sağdıç alır. Gelin atına başka kimse yaklaştırılmaz. Erbil'de gelinin koca evine geldiği gün, gelinin ayağı içi su dolu bir leğene bastırılıp bu leğenin suyu evin dört tarafına serpilir ise eve bereket geleceğine inanılır (Kalafat, 2000:129-133).

Afganistan Hazara Türkleri, gelin (Beri) babasının evinden çıkarken arkasından su dökülür. Kocasını evine geldiğinde besmele çekerek içeri girer. Önce ocağı öptükten sonra geline yeni evindeki hayatının tatlı ve hayırlı geçmesi için şerbet verilir ve kucağına erkek çocuk oturtulur. (Çelik, 2001:12) Gelinin, damadın evine girdiğinde ocağın başına götürülmesi şeklindeki uygulama, Makedonya Türklerinde de vardır (Salih ve Kalafat, 2000:40).

Cezayir'de evlilik törenlerinde şarkılar söylenir. Söylenen şarkıların temasını, eşin namus anlayışı, utanma duygusu, ev ve eşine bağlılık, fiziksel görünümü oluşturur. Eşten beklentiler anlatıldıktan sonra sıra genç kızın betimlenmesine gelir. Genç kızı öven şiirler, büyük bir özenle seçilir. Özelliklerin sıralanmasında hayvan motiflerinden yararlanılır. Benzetme ögesi olarak kullanılan hayvanların başında keklik gelir. Sıra

kına yakmaya gelince, bütün kadınlar genç kızın başına toplanır. Baba evini terk etmeden önce genç kızın üzüntüsünü azaltacak sözler söylenir:

“Ağlamayı bırak

Biz sana kıymetli çeyiz getirdik

Ağlama ey keklik

Kayın biraderlerinin kapının önünde

Baba evi ebedi değildir.”

Düğün evlerinde kadın toplulukları arasında “testi oyunu”na rastlanır. Kadınlar testinin çevresinde toplanır. Kadınlardan biri töreni yönetmekle görevlendirilir. Sonra testi elden ele dolaşır. Sonra genç kızlardan birinin fularını düğümlemesi istenir. Bunu doğaçlama bir kısa şiir izler. Şiirlerden sonra hikâyeye anlatılır. Bu arada bütün gözler testi üzerinde toplanır. Hikâyenin sona ermesinden sonra kadınlar hep bir ağızdan şu üçlüğü okur:

“Benim sözlerim doğrudur

Ve falım iyi bir fal

Rüzgârın hızı ile çevrilir”

Evlenen genç kız, bazı kıskanç kişi ve görümcelerle bağlantı kurmaktan çekinir. Kadınlar kibleye dönerek evlenecek kızın kötülüklerle karşılaşmamasını ister. Söylenen şiir büyüyle ilgilidir. Töreni yöneten kadın, çiftlerin arasında ahengin oluşması için isteğini şöyle özetler:

“Engelleri kaldırıyorum

Seninle kocan arasındaki engeller kalsın”

Törenin uygulanması sırasında mutfak eşyalarından, değişik bitkilerden, koyun derilerinden faydalanılır. Kız baba evinden ayrılmadan önce elden ele dolaşan testi kırılır. Testinin kırılmasıyla genç kızın çevresinde dolaşan kötülüklerin yok olacağına, kem gözlerin etkisiz hale geleceğine inanılır (Rayman, 2000:50-51).

Evlenme töreni sırasında evlenen erkeğe “güvey” veya “güveyi” adı verilmektedir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, güve (Kocaeli, Bolu, Ankara), göveği (İzmir), güva (Yozgat), güyo (Kastamonu, Ordu) gibi farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Evlenme geleneği içerisinde güvey için de çeşitli törenler yapılmaktadır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde güvey gezdirme (güvey seyranı, güvey sahrası, güvey cillası), güvey eğlenmesi, güvey hamamı, güvey traşı, güvey donatma (güvey okşamak), güvey taşlama, güvey kınası, güvey koyma gibi isimlerle yapılan törenler, güvey için yapılan uygulamalara örnek olarak verilebilir (Bozyiğit, 1989:25-26).

Özbekistan'da güvey giysisinin sağ omuzuna rahman işaretini, sol omuzuna da şeytan resmini ördürür. Giysinin göğsünde ise, Allah'a açılmış eller şeklinde motifler bulunur. Gelinin akrabalarından yaşlı kadınlar, güvey için kırk kadar kuşak dikerler. Bunların üzerine dikilen motiflerin ayrı manaları vardır. Temenni mesajları verirler. Güveyin başına sarılan “Ak Sarık”taki motiflerin özel anlamlarının yararına inanılır (Kalafat, 2007:268).

Gelin, yeni evinin eşiğindeyken birçok ritler yapılır. Bazı yerlerde gelin yeni evine kaynanasının bacaklarının altından geçerek girer. Gelinin erkek evinin kapısından posta basarak içeriye girmesi ve bu sırada ortada bulunan bir tahta kaşığı kırıp geçmesi başarılı bir evlilik sağlamak için izlenen pratiklerdir. Gelin “post” a kendisinin kuzu tabiatında bir insan olması ve “post” un yapağısının sıklığı derecesinde bol zürriyeti olması için bastırılmaktadır. Gelin, annesinin kendi evinde pişirdiği bir miktar helvayı, tuzu ve ekşi hamuru çeyizine koyar. Bu uygulamalarda evliliğin tatlı olmasını temin amacı vardır. Damat tarafından gelinin başına fındık, para, bazı yerlerde buğday, üzüm serpilir (Erdentuğ, 1977:78-79). Bu pratiklerde amaç, yeni kurulan aileyi her türlü zararlı dış etkilerden uzaklaştırmak, gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını arttırmak, yeni kurulan yuvada mutluluk ve iyi geçimin olmasını sağlamaktır.

Yozgat'ın Halaçlı Türkmenlerinde gelin yeni evinin eşiğinden içeriye girmeden evvel, çanak kırılır. Çok yaygın olan bu “çanak kırma” inancı Azerbaycan'da, “tabak sındırma” olarak bilinir (Kalafat, 2007: 48).

Samsun'da gelin damadın evine geldikten sonra ev halkından biri bir miktar çivi ve kül alarak ocağa atar. Böylelikle evdeki uğursuzluğun dağılacağına inanılır. Gelin, baba

evinden ayrılınca geride kalandan birisi kız evinden kül, kaşık veya tuz olarak güveyin evine götürür. Bu şekilde kız, baba evinden tamamen koparılmış, koca evine bağlanmış olur. Gelin, güvey evine girerken kapıda kaynanasının koltuğunun altından geçirilir. Böylelikle gelin kaynanasının hâkimiyetine girmiş olur. Gelin, güvey evine geldiğinde ilk çocuğunun erkek olması için beyaz kabağa oturtulur. Gelinle damadın bereketli bir ömür sürmeleri için kapıdan girerlerken başlarından aşağı kuru yemiş, buğday, bozuk para gibi bolluk timsalleri dökülür. Gelin, güvey evine geldiğinde eline katı yağ verilir. Gelin bu yağı dilinin tatlı olması ve evine bağlanması niyetiyle kapının üstüne veya yan tarafına sürer (Şişman, 2002:456-457).

Ordu'da gelin ve damat yeni evin eşiğinden girerken horoz kesilir. Artvin'de gelin kocasının evinden içeri girerken, evin eşiğine sürülmüş olan bal geline yedirilir. Böylece o evde tatlılık olacağına inanılır. Eşiğe bal ve yağ sürülmesi inancı Aydın'da da vardır (Kalafat, 1996a: 16).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde gelin eve girerken; "kuzu gibi uysal, yumuşak huylu olması" için ayağının altına kuzu postu serilmektedir. "Geçimli, iyi huylu, uğurlu olması" için kaynana tarafından gelinin eline yağ sürülmekte, gelin de yağlı elini kapının üstüne sürmektedir. Damat eve girerken annesinin bacağına altından geçirilmektedir. Annenin bacağına altından geçmek "annenin otoritesini kabul etmek" anlamını taşımaktadır. Gelinin yanına giren damat, öncelikle gelini konuşturmaya çalışır. "Görümlük" isteyen gelin önce konuşmaz. Görümlük hediyesine ikna olan gelin ve beraberinde damat evdekilerin elini öperler. Gelinin kucacağına, doğurgan olması özellikle de erkek evlat doğurması için, erkek çocuk verilir. Bu arada gelin kazasız belasız eve alındığı için de, ağızlar tatlısın diye "şerbet" içirilir. Şerbeti herkes aynı bardaktan içer (Altun, 2004:295).

Elazığ'a bağlı Hankendi köyünde "uğurlu ve yumuşak huylu olması" için gelin yeni evine girerken eşiğe konulmuş koyun postuna bastırılır. Ayrıca geline kapı eşiğinde tahta kaşık, fincan ve bardak kırılır. Gelinin bunları bir vuruşta kırması esastır (Eroğlu, 1988:137).

Kıbrıs'ta, tavuk, yumurta, maya gibi temel gıda maddeleri evin bereketi sayılır. Bu sebeple yeni evliler girmeden önce evlerine yakınları tarafından tavuk, yumurta ve

maya bırakılır. Bu şekilde eden bereketin hiç eksilmeyeceğine inanılır (Bağışkan, 1997: 21).

Türkistan'da gelin, oğlan evinin eşığının önüne gelince attan inmez. Koyun ve tavuk kestirir, hediye alır. Gelin yeni bir eşikten içeri girecektir. Eşik kutsaldır, Yeni bir evin ferdi olacaktır. Ocak da kutsaldır. Kan akıtılması, etinin lokma edilmesi şerleri defeder. Alınan hediye bir nevi saçdır (Kalafat, 2000:204). Hazara Türkleri'nde eski Türklerde olduğu gibi, ocak ve ateş kültü bütün canlılığıyla yaşamaktadır. Ocağa su dökerek söndürmek ocağa saygısızlıktır. Yine ocağın üzerinden geçmek ocağa saygısızlık sayılır (Salih ve Kalafat, 2000:49).

Mezar-ı Şerif Türklerinde gelinin ayağının bereketli olması, yeni ocağına uğur ve huzur getirmesi için davar kesilerek kanı, gelinin ayağının üzerine sürülür. Türkistan'ın diğer kesimlerinde, Nahçıvan, Irak ve Suriye'de de gelin yeni evinin eşığından girmeden evvel ayağının önünde kurban kesilir, kan gelinin alnına parmakla sürülür (Kalafat, 2000:206).

Türkmenistan Türkmenleri'nin “düğün türküleri”, “Ölen”, “Ülen”, “Hay Ölen”, “Yar-yar” gibi türlü adlar ile halk içersinde yayılmıştır. “Ölenler” yerleşik hayata daha önce geçmiş kısımlarda yaygın olarak, Türkmenlerin göçebe kesiminde ise nadir bir tür olarak bilinmektedir. “Düğün türküleri” gelin alıcılar gelmeden kızın baba evinde söylenmeye başlanır. Türküye başlama hakkı kızın annesine ve arkadaşlarına verilmektedir. Gelin alıcılar geldikten sonra “Ölenler” daha da coşarak oyun (düğünün) şevkini arttırlar. “Ölenleri” sadece bayanlar söyler. Erkekler dinleyici olarak katılabilirler. “Ölen” Kıtaları'nın mazmunu çeşit çeşittir. Her birini söyleme zamanı vardır. Gelin almanın, kız çıkarmanın gelenek ve görenekleri ile birlikte delikanlıyı sınamak, dalga geçerek kızı heyecanlandırmak gibi birtakım adetler düğün türkülerinin mısralarında yansıtılmaktadır. “Ölen” söylenmenin başlaması, düğünün de başladığının işaretçisidir (Geldiyev, 2001:130-131). Türkmenistan'da toylarda, ikram esnasında tek tabak taşınmaz, iki tabak taşınır. Tabak bir tane ise iki elle tutulur. Böylece “düğünde, toyda bolluk olması, yine yeni toylar olması” dilenmiş olur (Kalafat, 2000: 157).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü'nde, damat, gelin almaya giden grup içinde yer almaz. Gelinin yakın erkek akrabaları, gelinin bulunduğu odanın kapısını kilitleyerek erkek tarafından istedikleri bahşîşi almadan kimseyi içeri almazlar. Gelinin yanında bulunan akraba kızların yerine görümceler geçer. Gelin, erkek tarafından gelenlerin elini öper. Görümceleriyle birlikte evden çıkan gelinin duvağı üzerinde, dışarıya doğru çevrilmiş bir kalburdan arpa dökülür. Damadın evine geldiklerinde, gelinin üzerinden bu defa içeriye doğru çevrilmiş bir kalburdan arpa dökülür. Gelin, evin girişine serilmiş kırmızı bir kuşak üzerinden geçerken oraya koyulmuş olan su dolu bir testiye sağ ayağıyla devirir. Erkeğin anne babasının ve aile büyüklerinin elini öper, hediyelerini alır. Görümceleri tarafından evin balkonuna çıkarılarak misafirlerin gelini görmeleri sağlanır. Bu sırada damadın en yakın akrabaları, gelini seyreden kalabalığa doğru şeker ve bozuk para saçarlar (Zafer, 2002:583-584).

Karapapaklarda gelin kocasının evine gelince, “şirin dilli olsun” diye gelinin dudağına bal sürülür. Geline ekmeği ikiye böldürürler. Bölünen ekmeğin bir hissesini “bereket eski evinde kalsın” diye gelinin babasının evine, bir hissesini “yeni evi de bereketli olsun diye” kaynatasının evine götürürler (Kalafat, 1998:13).

Ahıska Türkleri'nde gelin yatağına bir oğlan çocuğu konulur. Odaya giren gelin çocuğu kucağına alır ve öper. Sonra damat ve geline bir sini yemek, tatlı getirilir. Sinide mumlar yanar. Ahıska Türkleri'nin eski âdetine göre ilk gece damat geline yaklaşmamalıdır, ilk gece birbirine uyuşma gecesi olmalıdır (Hacılı-İdrisi, 1993:26).

Üsküp'te gelin almaya giden topluluğa “koçi halkı” denir. Koçi halkı olarak seçilmek büyük bir onur, gurur ve mutluluktur. Damadın yakın akrabalarından oluşan koçi halkı grubunda kayınpeder, kayınvalide ve damat bulunmaz. Kız evinde koçi halkının ağırılanacakları yere kimse oturmaz. Kızın annesi ailesi misafirleri sokak kapısında karşılayarak oturacakları yere buyur eder (Vurucu, 2007:15). Misafirlere lokum ve şerbet ikram edilir. İkram edilen şerbeti kimse içmez. Bardağı ağzına götürüp dudağına değdirir. Şerbeti alan mutlaka tepsiye para bırakır. Koçi halkından bir kişi bardağı geri vermez ve saklar. Gelini alıp evden çıkınca, bardağı herkese göstererek taşa atar ve kırar. Bu hareket “kızın annesi değil bardak patlasın” anlamına gelmektedir (Ülker, 1995:74). Koçi halkının erkekleri dışarıda bekler. Davul ve zurna ile oynarlar.

Oynarken mendil yakılır. Koçi halkıyla gelen kadın çalgıcılara “köçek” denir. Kızı almaya giderken ve kız evinde sürekli daire, tef çalarlar. Kızın ailesine maniler, tekerlemeler söylerler. Kızın tarafından evli iki kadın gelinin kollarına girerek, duvaklı olarak koçi halkına çıkarırlar. Gelini çıkaran genç kadınlar duvağı gelinin yüzü görülecek kadar açarlar. Gelinin başından leblebi döker ve hemen duvağı kapatırlar. Gelini erkek evine getirilince kayınvalide karşılar. Arabanın etrafı çarşafarla sarılır. Kayınvalide gelin arabasının üzerine çerez atar (Vurucu, 2007:16). Gelin ve damat aynada birbirlerine bakarak kapıya doğru yürürler. Eşikten geçen gelinin bir koltuğuna Kuran, diğerine ekmek konulur. Gelin, parmaklarını bir tabak bala batırarak, evin giriş kapısının üstüne üç kez sürer (Ülker, 1995:74). Baldan sonra kapının üst eşiğine bereket olsun diye un sürdürülür. Gelinle damat sağ ayakla içeri girer. Çeyiz serili olan gelin odasına gelince damat alkışlarla gelinin duvağını açıp yüzünü görür. Daha sonra erkeklerin arasına katılıp oyun oynar. Çalgıcılar damadın evinde gecenin geç vaktine kadar davul zurna çalarlar. “Ey Gaziler” çalınca düğün biter (Vurucu, 2007:16).

Kırgız Türkleri’nde, yeni gelin ocağı ilk kez yakarken, ateşe yağ atılır. Böylece ocağın hiçbir zaman sönmeyeceğine inanılır. Çocukları çok olan ailenin ocağının sönmeyeceğine inanılır. Ocağı atılan yağla bol çocuklu bir aile dileğini ifade etmektedir (Kalafat, 1996b: 90).

Bulgaristan’da yaşayan Gagauzlarda, güveye bir bayrak verilir. Güvey bu bayrağı alır ve saçaktan sarkıtır. Bu bayrak düğün olduğuna işarettir. Bu gelenek Anadolu’nun birçok yerinde de devam etmektedir. Kadın tarafı ise bayrak asmaz (Güngör-Argunşah, 1998:107).

Prizren’de gelin alma töreni müzik eşliğinde gerçekleşir. Gelini almaya gelenler kız evinde def (daire) eşliğinde karşılanır, yöreye has oyunlar oynar. Misafirlere lokum ve gül şurubu ikram edilir. İkram edilen şurubu alanlar tepsiye para koyarlar.

Kaynana gelininin yanına girdiğinde “her şeyin tatlılık içinde geçmesi” için gelinin ağzına şeker koyar. Gelin bu şekeri kocasının evine gidinceye kadar ağzında tutar.

Gelin baba evinden çıkmadan önce aynaya bakarak evlenmek isteyen kız arkadaşlarının isimlerini söyleyerek yanına çağırır. Arkadaşları gelerek gelinle birlikte aynaya bakarlar. Böylece tez zamanda kısmetlerinin açılacağına inanılır.

Annesi ve kaynanası tarafından gelin odasından çıkarılırken kaynana leblebi saçar. Gelin bir kolunda kendi babası, diğer kolunda kaynatası olarak evinden çıkarılarak arabaya bindirilir. Arabaya bindirdiklerinde damadın babası araba ve gelin üzerine şeker ve demir para atar. Erkek evine gelmeden önce gelin şehrin en güzel mesire yerlerinden birine götürülür. Orada da oyunlar oynadıktan sonra erkek evine gelirler. Gelin konvoyunun aynı yoldan ikinci defa geçmemesine özen gösterilmektedir.

Gelin eve girdiğinde damat gelinin üzerine arpa atar. Evin giriş kapısında kaynana gelinin parmaklarını şerbete batırır ve “yeni evindeki hayatının hep tatlılıkta geçmesi” için kapının çerçevesine üç defa sürdürür. Daha sonra kaynana, eltiler ve gürümceler gelinin şerbetli parmaklarını yalarlar. Ardından gelinin eline Kur’an-ı Kerim verilir, koltuğunun altına ekmek koyulur. Gelin içerde oturduğunda en kısa sürede çocuk sahibi olması için ve özellikle erkek çocuğu dünyaya getirsin diye kucağına erkek çocuk oturtulur. Daha sonra iki çocuk gelerek ayakkabısına koyduğu parayı alırlar. Gelin yeni evine geldikten sonra def eşliğinde düğün türküleri söylenir, oyunlar oynanır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K15, K17, K21, K26, K31, K38, K49, K50).

Gelinin hazırlanmasında saçlar arkada toplanır. Saça “bebe” adı verilen ilave saçtan yapılmış dolgularla kabarıklık verilmesi sağlanır. Süslemelerde kullanılan başlıklar “tasfes, tepelik veya taç”tır.

Tasfesin üzeri sırma işlemelidir. Ayrıca ince kumaştan yapılmış örtüler kullanılır. Üzerinde iğne oyaları bulunan bu ipek örtüler toplanan saçların üzerine sarılır. Başın sol tarafından bir demet gelin teli sarkıtılır. Gelin başında parlak taşlarla yapılmış “taç” ve tül den duvak da kullanılır.

Çityan — Mintan

Çityan (Şalvar) ve mintanda (yelek) kullanılan kumaş ipek olup kendinden desenlidir. Gelin giysisinde beyaz renk ipek kumaş tercih edilmektedir. (Çityan) şalvar bol ve paçalıdır. Uçkurla bele bağlandığı zaman meydana gelen bolluklar önden toplanarak bele sokulur.

Mintan yelek biçimindedir. Vücuda oturan, üzerine kumaştan motifler yapılarak süslenmiş veya üzerine sırma işleme yapılmış olanları yaygındır. Kollar omuzdan büzgülü, boldur. Dirseğin altından uçkur veya lastikle toplanır.

Gömlek — Bürümcük

Bürümcük gömlek, tene giyilen vücudu sıkı saran giysidir. Bu giysinin yaka ve kol ağzları muhtelif oylarla süslenir. Bele kadar uzunlukta olup kolları boldur.

Yelek

Göğüs üzerinde vücuda sıkı bir biçimde sarılır. Üzeri sırma işlemelidir, ipek veya bordo kadifeden yapılır.

Kemer

Gümüştan işlemelidir. Kemer bele sıkı bir biçimde takılır.

Ayaklar

Beyaz ayakkabı giyilir (Gençkan, 1987:18-19).

2.2.4.4. Nikah ve Gerdek

Evlilik töreninin asıl amacı; evlenmiş kadının doğuracağı çocukların babasını önceden bilmek, çocuğun bakımını tüzel bir güvenceye bağlamaktır. Öyleyse evlilik, doğuma izin veren bir geçiştir. Nikah töreninde sembolik olarak gelin ve güveye birbirleriyle evlenmek isteyip istemedikleri sorulur. Sorunun cevabı aslında bellidir. Fakat izin, evlenenlerden değil, toplumdan, kadın ve erkeğin aile gruplarından alınmakta ve şahitlere imza ettirilmektedir (Güvenç, 1999:243).

Düğünden sonra gençlerin bir araya gelmelerine “gerdek” denir. Gerdek medenî ya da dinî nikâhtan sonra gerçekleşir. Böylece, gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikâhı denilen dini nikâh, yaygınlığını sürdürmektedir. Genel olarak, medeni nikâhın yanı sıra bir de dini nikâh yapılmaktadır (Örnek, 2000:197).

Dinî nikâh kıyılırken herkesin ellerini dizlerinin üzerine koymasına ve ellerini bağlamamasına özen gösterilir. İnanca göre güvey bağlanır ve gerdek gecesi vazifesini yerine getiremez. Gerdekten evvel erkek davetliler ve hoca bir araya gelirler ve güveyin gireceği odanın kapısı önünde merasim yapılır. Bu sırada gelin odanın içinde ve kapının arkasındadır. Hocanın okuduğu duaları güvey tekrar eder. Güveyi içeri girince gelinin yanında bulunan yenge dışarı çıkar. Güvey gireceği sırada sırtından yumruklanır (Erdentuğ, 1977: 79-80).

Osmanlı adetlerinde nikâhın kıyılması şu şekildedir: Nikâhı kıyacak zat ve hazır olanlar günahlarına, yaptıkları kötülöklere tövbe ve istiğfar ederler. Peygamberlerimiz efendimizin ruhuna salâvat getirdikten sonra, kız vekiline hitaben “... kuruş mihr (mehr) ile vekili olduğunuz hanımı beye hasbe'l-vekâle akdeddiniz mi?” diye sorar. O da “Evet, hasbe'l-vekâle tezvic ettim” dedikten sonra güveyin vekiline dönerek “... kuruş mihr ile vekil olduğunuz zata kerimesi hanımefendiyi hasbe'l-vekâle tezvic ettiniz mi?” diye sorar. O da “Evet, hasbe'l-vekâle tezvic ettim” dedikten sonra, akde memur olan, “O halde iki tarafın rıza ve muvafakati ve şahitlerin şahâdetiyle ben de akdettim” der. Bu şekilde nikah tamamlanmış olur. Orada bulunanlardan önceden seçilmiş olan sesi güzel iki kişi yüksek sesle Kur'an-ı Kerim'den usulünce ayetler okur. Nikahın uğurlu ve hayırlı olması için eller kalkar, yapılan duaya “Âmîn!” denerek akid merasimine son verilir (Abdülaziz Bey, 2002: 111-112).

Kastamonu Abana'da nikah yatsı namazından sonra kıyılır. Gelin ile damat, kız evinin gönderdiği tavuk, pilâv, börek ve tatlıdan oluşan yemeği beraberce yedikten sonra iki rekât namaz kılarak gerdeğe girerler. Bu arada elbisesini kim üste asarsa evde onun sözünün geçeceğine inanılır. Damat, kendisinin sözünün geçeceğini göstermek üzere kız evinden gelen pişmiş bütün tavuğun iki butunu çekerek birbirinden ayırır. Bu geline karşı hafif yollu bir gözdağıdır (Yıldız, 2002: 556).

İçel'de gelinle damat başbaşa kaldıkları zaman damat gelinin kapalı olan duvağını açmaya yeltenir. Ama gelin buna izin vermez. Damat kendisine altın ve para verdikten sonra gelinin yüzünü görebilir (Şahin, 1996:249).

Muş'ta eşlerin dünya evine girmeden ikişer rekât “şükranîye namazı” kılmaları adettendir. Gerdek gecesi gelin ve damadın dualarının kabul edileceğine inanılır. Namazdan sonra gelin damadın duvağını açmasını bekler. Gelin ise, damadın, bütün isteklerini yerine getirir. Fakat “Yüzgörümlüğü” verilmedikçe kesinlikle konuşmaz. Gelinin sandığında büyük bir bohça içinde hindi kızartması, börek, saç gözlemesi, çörek, bayram helvası gibi yiyecekler bulunur. Bu yemeğe, gerdek gecesi damadın önüne konduğu için “Güveyi Önlüğü” denir. Bu yiyeceklerden bir kısmı ayrılarak ertesi sabah, başka yemekler de ilave edilerek köyün ileri gelenlerine ikram edilir. Güveyi Önlüğü'ne çağrılmak büyük bir şereftir. Düğün sahibi düğünün en kıymetli yemeğini ikram ederek en büyük hürmeti göstermiş sayılır. Yemek yerken damat gelini konuşurmaya çalışır (Özcan, 1993: 51).

Elazığ'da kız tarafı gerdek gecesi için tatlı şerbet yapıp geline getirir. Gelin damadın şerbetine üç kere sezdirmeden tükürür gibi yapar. Gelin bunu yaparsa evliliğin daha muhabbetli geçeceğine inanılır (Kalafat, 2005: 181).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da nikâhtan sonra bir fincan içinde tuzlu suya bastırılmış iki parça ekmekten biri damada, diğeri de kıza yedirilir. Gelin damat evine getirilirken evin önüne beyaz bir bez serilir. Bu bez parçası gelin ilerledikçe davetliler tarafından yırtılarak paylaşılır. Damadın evinin önüne üç adet büyük ateş yakılır. Gelin ateş etrafında dolaştırılarak üzerinden atlatılır. Eve gelince, kendisine sunulan suyla abdest alır. Abdest suyunu daha sonra evin dört köşesine serper. Gelinle birlikte eve iki yenge gelir. Yengeler gelini damada teslim ederek kendi kalacakları odaya geçerler. Ertesi gün kahvaltı kız evinden gelir. İki yenge kahvaltıyı getirenle birlikte dönerek kızın bakirelik nişanını kızın anne ve babasına götürür (Güngör, 1992: 8-9).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü'nde gelin ve damat, birbirleriyle bir süre konuştuktan sonra, kız evi tarafından gönderilen yağsız ve tuzsuz sade suyla kaynamış tavuğu ve baklavayı birbirlerine yedirirler. Yörede bu yedikleri yemeğin, öldükleri zaman midelerinde cennete gideceğine ilişkin yaygın bir inanç vardır. Düğünden bir hafta sonra, kız evinin oğlan evini davet etmesi, gelin ve damada hediye vermesi âdet gereğidir (Tunakan, 1997: 69-70).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde dinî nikâh düğün günü gerdekten önce kıyılmaktadır. Kızın çeyizindeki yorganların kırmızı kurdeleleri çözülmektedir. Gömlek düğmeleri açık tutulmaktadır. Gelinle damadın bir araya rahat gelebilmesi için, bağlı yorganların kurdelesini, düğümlü iplerin düğümü, çözülür, kapalı kapılar açılır, eller bağlanmaz. Gerdekten önce damadın ceketinin cebine çok çocuğu olması için pirinç, mısır gibi taneli şeyler konulur. Nikâhından sonra gelinle damat evde yalnız bırakılmaktadırlar. Gerdek odası ve yatağı çeyiz serme sırasında, kızın yakınları ve arkadaşları tarafından hazırlanır. Gelinin yatağını ve odasını başından iki nikâh geçenerler, dullar düzenleyemez. Nikâhtan ayrılanların yatak düzeltmesi hayırlı sayılmaz. Gelin görümlüğünü az bulursa damatla konuşmaz. Gerdeğe girmeden önde damat gelinin bürgüsü üzerinde, gelin de damadın ceketinin üzerinde namaz kılar. Gerdek sabahı gelin yatağını kendi düzeltmez (Altun, 2004:303-304).

Bartın'da, damat gerdek gecesi iki rekat “şükür namazı” kılar ve gelecekleri için dua eder. Daha sonra kız evinden gönderilen baklava tepsisinden bir dilim baklava alıp önce kendisi yer ve sonra geline ikram eder. Tepsiyi alıp diğer odada bulunan aile büyüklerine ikram eder. Aile büyükleri tepsiye altın veya para atarlar. Bundan sonra damat gelin odasına geri gelir. “Güveyi gecesi” gelinle damadı yalnız bırakılır (Şahin, 2000: 78).

Amasya'da zifaf, yatsı namazından sonra olur. Damat zifafa ilahilerle götürülür. Sinop'la zifaktan sonra silah atılır. Ankara-Haymana'nın bazı köylerinde damatla gelin gerdekten önce aile mezarlığına gider, dua ederler. Artvin'de nikâh yapılırken alt ve üst tavana bıçak saplanır ise, damat ve geline büyü yapılamayacağına inanılır. Aydın'da nikâh kıyılırken, kilit kapamak, parmak bağlamak, bıçak açmak doğru bulunmaz. Büyü olarak kabul edilir. Damadın gerdekte başarısız olacağına inanılır. Çorum'da gerdek odasının kapısına çivi çakılarak, gelinin uyumlu olmasının sağlanabileceğine inanılır. Konya'da gerdekten önce gelin arabası cami ve mezarlık etrafında dolaştırılır. Ankara-Altındağ'da okunmuş su, evin her tarafına serpilirse yeni çiftin mutlu olunacağına inanılır. Denizli'de üzerlik tohumları tesbih tanesi gibi bir ipe dizilip duvara asılınca, eve şeytanın girmeyeceğine inanılır (Kalafat, 1996: 16-20).

Samsun'da nikâh, kıyılmadan önce nikâh kıyacak kişi, evlenecek olan çiftin mutlu olmaları ve kötü iyelerden korunmaları için duvara bir bıçak saplar. Bıçak nikâh sonuna kadar orada durur (Şişman, 2002: 456).

Bolu'nun Dörtdivan kasabasında gerdek odasına giren gelin ve damat beraberce iki rekât namaz kılarlar. Yörede bu namazın çok sevap olduğuna ve bu sırada edilen tüm duaların kabul olacağına dair yaygın bir inanç vardır (Er, 1996:174).

Kıbrıs'ta eski dönemlerde nikâh kıyıldıktan sonra gelini kutlama ziyaretleri bir hafta sürerdi. Haftanın sona ermesiyle “nikâh hamamı” yapılırdı. Düğün haftası çarşamba günü süslü arabalarla “gelin hamamı”na gidilirdi (İslamoğlu, 1997:224-225).

Makedonya'nın Jirovnitsa köyünde nikâhsız bir çiftin çocuğu doğarsa, fırtına kopacağına ve bu doğumun köye felaket getireceğine inanılmaktadır (Ercan, 2006: 76).

Kuzey Afganistan Türklerinde yeni evlilerin gelecekteki hayatlarının şirin olması için gelin adayı kendi arkadaşları arasında toplanır tatlı yerler. Gerdekten evvel tatlı yemek, gerdek odasında tatlı ikram etmek, şerbet içmek, gerdek odasının kapısına bal sürmek, çiftlerin yastığının altına şeker koymak, Anadolu, Azerbaycan, Kuzey Irak ve Balkan Türklerinde de görülmektedir (Kalafat, 2000: 206).

Özbekistan'da gerdek gecesi, gelin ve güveyin başı etrafında yakılmış mumlar dolaştırılır, odanın kapısından girerken gelin ve güveye ayna tutulur, bal yalıtılır. Her ikisinin de koluna ipek verilir. Odaya çiftler rızıklı olsun diye bir tas içerisinde buğday konulur. Ak fatiha (Hayır duası) verilir. Gelinin ve güveyin başları etrafında mumların döndürülmeleri Anadolu'daki Çayda Çıra oyununu hatırlatır (Kalafat, 2007: 268).

Özbekistan, Türkmenistan ve Kuzey Afganistan Türkleri'nde gerdekten evvel damada ve yakın arkadaşlarına dokuz ayrı tabakta dokuz tür yemek ikram edilir. Damat yenilen bu yemeklerin tabaklarına ayrı ayrı para koyar. Buna “dokuz tabak” âdeti denir. Dokuz sayısı Türk halk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Damat tarafından tabaklara konan para ise bir tür saçıdır. Bunları yengeler alır (Kalafat, 2000: 207).

Suriye Türkmenlerinde de, düğünlerde bayrak taşınır. Erkek tarafı bayrağı, evinin damına diker. Bayır-Bucak Türkmenlerinde, düğünlerde kullanılan, her köyün bir bayrağı ve bu bayrağı taşıyacak belirlenmiş bir kimsesi vardır. Düğünlerde bayrağı bu

zat taşır. Buna hediyeler irilir. Bayrağa oğlan tarafı mendil bağlar, mendili bayraktar alır. Daha sonra bu bayrağı düğün evinin çatısına bayraktar asar. Türk kültüründe bayrak egemenlik sembolüdür. Tuğları ile Han'ın kuvvetlerine katılan Hakanlar onun bayrağı altına girmiş olurlar. Yatırlardaki sembolik bayraklar yaturın egemenlik alanını belirler (Kalafat, 2000: 212).

Prizren Türklerinin düğünlerinde gerdeğe girme yatsı namazından sonra gerçekleşmektedir. Gerdek olayından önce mutlaka dini nikâh kıyılır. Resmi nikah düğünden sonra yapılmaktadır. Gerdek öncesi gelinin yatağında “en kısa sürede çocukları olsun, erkek çocuğu doğursun” diye erkek çocuk yuvarlanır.

Gerdek odasına önce gelin girer. Damat odaya girmeden önce hoca tarafından edilir. Damat babasının, hocanın ve yakın akrabaların ellerini öper. Odaya girerken arkadaşları tarafından sırtına vurulur.

Gerdek odasına giren damat iki rekât namaz kılar, dua eder. Eşinin duvağını açabilmek yüzgörümlüğü hediyesini takar. Gerdekten sonra damada ve geline hamur pidesi ve şerbet ikram edilir. Gelin odasından çıkarak evde bulunanların elini öper. Daha sonra kendisine ayrılan yerden düğün eğlencesini izler.

Düğün evinde eğlence devam eder. Şarkılar, türküler eşliğinde oyunlar oynanır. Eğlence gecenin ilerlemiş saatlerinde son bulur ve misafirler evlerine gider (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K15, K17, K21, K26, K31, K38, K49, K50).

2.2.5. Düğün Sonrası

2.2.5.1. Duvak

Düğünün en son safhası olan “duvak” töreni, gelinin bekâretini, iffetini, çiftlerin karı-koca olmasını ifade eden bir törendir. Aslında “duvak”, nikâhtan önce gelinin beline bağlanan bekâret kuşağı ile aynı anlama gelmektedir. Zira kızın babası, dayısı, ağabeyi “duvak”ı örterlerken bir anlamda kız üzerindeki velayet haklarını damada teslim etmiş sayılırlar. “Duvak” adıyla bilinen bu gelenek, “paça günü, yüz açma, yüz açımı, cuma günü, duvak açma, cumalık, gelin ertesi, süpha günü, sabahiye, kahve içmesi, duvak indirme, gelin sabahı, cuma sabahı, baş düzme, gelin yanı, gelin sofrası” olarak da bilinmektedir. Genellikle düğünün ertesi günü tertip edilen “duvak” törenine gelenlere

yemek ikram edilir. Duvak törenlerinde yöreye has çalgılar eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır. Duvak töreninin yapılmasında en büyük etken “gelinin bakire olmasının kutlanması ve çevreye ilân edilmesi”dir. Bazı bölgelerde ise, yeni evlilerin eksiğini tamamlama, onlara maddi yardımda bulunmak için düzenlenir. Gelin evini düğünden önce gezmenin uğur getirmediğine inanılan yerlerde, bu toplantının amacı gelinin çeyizini, eşyalarını yerinde görmektir. Duvak, düğüne gelemediği için gelini göremeyen, ona hediyelerini veremeyen misafirleri ağırlamak, düğün töreninin hiç olmazsa son kısmına katılmalarına imkân verir. Bazı yörelerde ise, güvey tarafının gelini yakından görmeleri, onunla tanışmaları, gelinin yeni hayatı için uygun bir çevre hazırlamaları anlamını taşır (Köse, 2003:93-98).

İstanbul'da “paça günü” adı verilen duvak gününe katılan konuklara paça ikram edilir. Bugünün adı Toroslar bölgesinde “çarşaf” Mudurnu ve Çivril'de “duvak”, Hatay ve Kerkük'te “suphe”, Isparta'da “gelin ertesi”, Maraş ve Kütahya'da “gerdek ertesi”, Kastamonu ve Sinop'ta “samet, samat, semet”, Kayseri'de “güvey başı” ve Yörüklerde “kâkül günü”dür. Evlenme gelenekleri dizisi duvak günüyle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder (Boratav, 1984:188).

Geyve'nin bazı köylerinde “Duvak silkme” âdeti devam etmektedir. Duvak silkme pazartesi günü yapılır. Gerdek sabahı damat, çalgılarla dışarı çıkarılır. Evin önünde arkadaşları ile birlikte oyunlar oynar. Gelin de genç kızlarla içeride eğlenir. Gelin gelen arkadaşlarına mendil ve çevre hediye eder. Hediyeleri alan arkadaşları da gelinin kucağına bebek verirler. Gelinin duvağını sallayarak yeni hayatının hayırlı olmasını dilerler (Yılmaz, 2006: 39).

Kızılcahamam'da düğünden sonraki gün yapılan “Duvak” töreninde gelinin çeyizi akrabalara, komşulara ve tanıdıklara gösterilmek üzere sergilenir. Yemekler yenilir, oyunlar oynanır ve böylece duvak merasimi tamamlanmış olur. Birkaç gün sonra, gelin ve damat yakın akrabalarına hediyeler dağıtmaya başlar. Bu uygulamaya yörede “Dürü Dağıtımı” denmektedir (Akpınar, 2005:130).

Kaynarca'da düğünden sonraki güne “duvak günü” denir. Duvak günü gelinin yakınları ve arkadaşları ziyarete gelirler. Yemekler yenir, gelinin çeyizlerine bakılır,

tef çalıp türküler söylenir, oyunlar oynanır. Duvak eğlencesi kız tarafı ile erkek tarafının birlikte yaptıkları ilk eğlence olduğu için birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulurlar. Düğünden birkaç gün sonra kızın kardeşi bir akşam damadın evine misafirligi gelir. Buna yumurta yeme denir. Bundan birkaç gün sonra damatla gelin kız evine misafirlige gider, buna da kaldır başım denir. Aradan bir hafta on gün geçtikten sonra damat tarafı gelinle birlikte komşularından bazılarını da alarak gelinin evine misafirlige giderler, bu gitme işine de evillik denir (Solmaz, 2006: 73-74).

“Duvak” genel olarak, hem kız, hem de erkek tarafından bayanların katıldığı, ortak bir eğlence görünümündedir. Kütahya'da duvak eğlencesine sadece erkek tarafının kadınları davet edilir, kız tarafından hiç kimsenin katılmaz.

Manisa'da duvak günü için erkek evinin bekâr kızları “kulaç ekmeği” denilen bir ekmek yaparlar. Kadınlar toplanır. Kayınvalide, gelinin başından şeker saçar. Gelin, kayınvalidesini oynamaya kaldıranların omzuna yemeni atar. Kayınvalide ile gelinin birlikte karşılıklı oynadıkları bu eğlence, kayınvalidenin eski bir şalvarının yakılması ile son bulur.

Eskişehir'de düğünün ertesi günü yapılan törene katılanları; bindallı işlemeli bir kadife şalvar ve cepken ile beyaz tül den bir duvağın üstüne örtülmüş kırmızı yemenili başıyla gelin karşılar. Duvağı üç defa, oklava ile açıp kapayan kayınvalide geline, karşılıklı oynadıklarında dua eder. Oyun sırasında gelin ve kaynanasının başlarına “bolluk, bereket olması” dileğiyle buğday serpilir (Köse, 2003: 100-103).

Sivas Divriği'ye bağlı Güneyevler Köyü'nde gelin koca evine geldikten sonra yedi gün ile kırk gün arasında değişen bir süre geçmeden evden dışarı çıkmamaktadır. Gelinin dışarı çıkması için gelinin ayağının açılması gereklidir. Gelenek gereği, gelin kendine eşlik edenlerle su doldurmak için çeşmeye gider, su doldurup eve gelir. Bu gelenek gelinin dışarı çıkmasının ve serbest olmasının toplumsal olarak onaylanması anlamını taşımaktadır (Türk, 1989:116).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da yüz açma merasimi yedi veya on gün sonra yapılır. Her iki taraf da birbirlerine hediye verirler. Ayrıca bir hafta sonra, kızın evine damadın akrabaları davet edilir. Buna “Çılatku” denir. Amaç akrabaların tanışmalarını sağlamaktır (Güngör, 1992:9).

Kırgızlarda duvak baş bağlama şeklinde yapılmaktadır. Kayınvalide nikâhtan önce gelini, daha önceden hazırlanmış olduğu kapalı bir odanın köşesine oturtur. Başına, beyaz bir yazma örter. Sonra gelin ve güveyin nikâhları kıyılır. Gelin, kayınvalide ve kaynatasına hürmeti yüzünden bu örtüyü hiç çıkarmaz ve evliliğin ilk aylarında bu örtüyü taşır.

Ahıska Türkleri'nde, “gelin alma” günü, kuşak bağlama âdetinin uygulanışından sonra özel olarak hazırlanmış gelin başlıklarının üzerine, mendilden büyükçe bir tülbent iki defa bağlanır ve çözülür. Üçüncüsünde ise bir daha çözülmek üzere bağlanır. Bu âdet, “gelin, başını alıp gitmesin, eşine, evine bağlı olsun” inancıyla “baş bağlama” adı altında yapılır.

Türkmenlerde ise, gerdekten sonra gelinin yengeleri, halaları toplanıp, gelinin saçını, başının arka kısmına örüp bağlarlar. Bunun üzerine de beyaz tülbent örterler. Bu pratik “artık kızlığın bitip kadınlığın başlaması ve evine, erkeğine bağlı olması” şeklinde yorumlanabilir. Gelin, bu örtüyü belirli bir süre kullanır, hemen çıkarmaz (Köse, 2003:105-106).

Türkmenistan Türklerinde gerdek gecesinden sonra, yenge gelinin saçlarını örer. Gelin kaynata ve kaynanasını selamlar. Selamlarken onların önünde saygı ile başını öne eğip ve örülü saçlarını öne sarkıtır. Gelin selam verirken kaynana ve kaynata hayır duası yaparlar. Sonra 7 ayrı komşunun kapısının önüne giderek, eşikten onları selamlar. Gelin, eşikten sağ ayakla girmeli ve sağ ayakla çıkmalıdır. Selamlarken yüzünün yere yatık olması gerekir. “Yere yatık” yüzlü gelinin hürmetli olacağına inanılır. Selamlarken yüzünü yere yatan gelinin artık “yüzünün yere gelmeyeceği” inancı vardır. Ertesi gün ise, gelinin önündeki örtünün altına pul (para) konulur. Bu paralar geline verilmiş bir hediyedir (Kalafat, 2000:157).

Samsun yöresinde düğünden sonra uygulanan bazı pratikler şunlardır: Geline düğünden bir gün sonra mutfakta hamur açtırılır. Böylece gelinin sonradan iyi bir aşçı olması temenni edilir. Düğünden sonra gelinin babasına gidilir. Dönüşte gelin baba evindeki eski elbise ve ayakkabılarını da alır, koca evine götürür. Böylece baba evinde gözü kalmamış, tamamen koca evine bağlanmış olur. Yeni gelin ilk günlerde pek dışarı çıkarılmaz. Çıkarıldığı takdirde kötü iyelerin musallat olacağına inanılır. Düğünden bir

gün sonra yapılan duvak merasiminde gelinin duvağı üç kez oklava ile çevrilerek kaldırılır ve bırakılır. Bu, gelinin evine ve mutfağına bağı olması için yapılır. Yeni gelin çeşmeye ilk gittiğinde orada bulunanların su kaplarını doldurur. Gelinin doldurduğu suya “gelin suyu” denir ve şifalı olduğuna inanılır. Gelin “nazarı önlemek, kötü iyelerden korunmak” için çeşmenin bir tarafına katı yağ sürer (Şişman, 2002:459-460).

Kastamonu Abana’da, düğünün ertesi günü yapılan “gelin görmesi” sadece kadınların eğlendiğı bir toplantıdır. Gelin görmesine kız tarafının kadınları katılır ancak kızın annesi katılmaz. Düğünden sonra kız ve erkek taraflarının birbirini davet ettiği “evilli” denilen yemeklerle düğün âdetleri tamamlanmış olur. Kız evinde verilen yemeğın adı “kız evillisi”, erkeğın evinde verilen yemeğın adı ise “oğlan evillisi”dir. Bu yemeklerde, diğerk yemeklerin yanı sıra tereyağında pişmiş yumurta ile bazlamaç bulunması şarttır (Yıldız, 2002: 556).

Bulgaristan’da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü’nde, düğünden sonraki gün kız tarafı yemekler hazırlayarak erkek tarafını davet eder. Yemekler arasında özel olarak hazırlanmış yumurtalı yemek mutlaka bulunduğundan bu yemek “yumurta yemeğı” olarak adlandırılır. Damat içerdeyken gelinin akrabaları ayakkabılarını saklarlar ve istedikleri bahşışı almadan ayakkabılarını geri vermezler (Zafer, 2002: 585).

Üsküp’te gerdek gecesini takip eden sabah kayınvalide “tiganisa” yapar. Yakınlar toplanarak kahvaltı edilir. Daha sonra gecenin hayırlı geçtiğini haber vermek için ulicelerden biri stroynikle beraber kızın annesine gider. Düğünden iki-üç gün sonra kız tarafının davet edildiğı “dernek” yapılır. Sadece kadınların katıldığı törende gelin her kıyafet değıştirdiğinde kayınvalidesinin elini öper. Gelinin damat evinde geçirdiğı ilk cuma günü iki tarafın kadınları yine bir araya gelir (Vurucu, 2007: 16). Gelin, çeyizinde getirdiğı hediyelik eşyaları “İlk Cuma”da aileye dağıtır. Aynı gece, gelin damat ve aile kızın evine yemeğe giderler. Damat yemek tabağının altına bir miktar para bırakır. Düğünden üç hafta sonra gelin baba evine gider ve üç gece kalır. Düğünden beş hafta sonra yine gider ve bu sefer beş gece kalır (Ülker, 1995: 74).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde duvak geleneği vardır. Kız tarafı gelinle damadın evine gelir ve her iki tarafın katılımıyla duvak eğlencesi yapılır. Kadınlara yönelik bir eğlence olan duvağa kızın annesi katılmaz. Peynirli, kıymalı ve soğanlı gözleme sevilen ve tutulan bir duvak yemeğidir. Duvak için çeşitli tatlılar yapılmaktadır. Gelin ve kaynana karşılıklı oynatılmaktadır. Kaynana avuçlarına buğday koyarak oynamaya başlar. Avucundaki buğdaydan vererek gelininin de oynamasını ister. Gelinin başında beyaz örtme olur. Kaynana elindeki buğdayları bereketli olması için gelinin başına atar. Arasının şeker gibi tatlı olması için gelininin koynuna şeker koyar. Duvaktan sonra gelinle beraber kuyuya giden kaynana aralarının iyi ve geçimli olması için kuyunun içine üç kaşık şerbetli su atar. Duvak gününe gelen misafirler gelinin çehizlerine bakarlar. Çehiz kaldırılırken kızın annesinin ev halkına verilmek üzere hazırladığı gömlek, tülbent, havlu gibi hediyeler sahiplerine verilir (Altun, 2004:305-306).

Bolu Dörtdivan'da da duvak âdeti vardır. Duvak sabahı ev halkının ellerini öpen gelin, yüzü kırmızı bir peçeyle örtülü olarak yanında görünmesi ve eltisiyle birlikte komşularını dolaşıp el öper, hediye ve bahşişler alır. Gelinin kırmızı peçe örtme âdeti, gelinin bakire olduğunu anlatmak ve geline al basmasını önlemek içindir. Öğleden sonra geline yine beyaz elbise giydirilir. Kız tarafından gelen misafirler için eğlence düzenlenir. Bu eğlenceye gelinin annesi katılamaz (Er, 1996:174).

İçel'de düğünün ertesi gününe "Gelin Sabahı" denir. Kaynana bir pekmez helvası yaparak gelini hayırlamaya gelen misafirlere ikram eder. Düğün böylece sona erer (Şahin, 1996:249).

Ahıska Türkleri'nde, düğünden 2-3 hafta sonra damat tarafı gelinin ailesini gider. Bu ziyarete kadar kızın anne-babası kızlarının gelin olduğu eve gidemez. "Ayak döndü" denilen bu ziyaretten sonra aileler arasında ziyaretler başlayabilir (Hacılı-İdrisi, 1993:27).

Prizren'de düğünden sonraki gün "Gelin Yanı" töreni yapılır. Gerdek sabahı gelin ve kaynana erken kalkar ve kahvaltı hazırlarlar. Kaynanası geline kime nasıl hitap edeceğini anlatır. Kahvaltı esnasında kaynana evdekileri geline tanıtır. Gelin el öper, evdekiler altın yüzük, küpe, kolye, bilezik vb geline almış oldukları hediyeleri verirler.

Daha sonra “gelin yanı” için hazırlıklar yapılır. Kaynana gelinin yapması ve bilmesi gereken adetleri geline anlatır. Tören için gelinin saç ve makyajı yapılır. Gelin çityan (şalvar), gömlek, sırmalı yelek giyerek törene hazırlanır.

“Gelin yanı” törenine sadece erkek tarafının kadınları katılır, kız tarafının akrabaları davet edilmez. Tören için evin şartlarına bağlı olarak geniş bir oda veya bahçe hazırlanır. “Gelin yanı”na katılan kadınlar da Prizren’in geleneksel kadın kıyafetleriyle gelirler. Kaynanası ve görümcesi gelinin en yakınına oturur.

Gelin yaş olarak kendisinden küçük olanlar olsa da, törene katılan her misafirin elini öper. Bu sırada dizlerini kırarar biraz çömelir, sonra kalkar. Bu hareketi her defasında üç kere tekrar eder. Misafirlere lokum ve gül şurubu ikram edilir.

Gelin yanı töreninde def eşliğinde türküler söylenir, kadın oyunları oynanılır. Tören boyunca eve damat veya başka bir erkek gelemmez. Öğle yemeğinden sonra gelinin kız kardeşi gelerek ablasını kutlar. İki kardeş kısa bir süre gelinin odasında görüştükten sonra gelinin kız kardeşi oradan ayrılır.

Akşam olunca gelinin “baklavası ve poğaçası” yenilir. Gece olunca yatmaya önce gelin ve damat gider. Aile fertleri onlar gittikten sonra yatarlar.

Gelin yanı töreninden bir hafta sonra gelin ve damat, erkeğin ailesiyle birlikte kızın evine gider. Onunla birlikte evin en yakınları gider. Damat kız evine götürdüğü misafir başına para verir. Bu ilk ziyarette yemek yenilmez. Çay, tatlı ve kahve ikramı yapılır.

Bu ziyaretten sonra kızın ailesi ve yakın akrabaları erkek evine davet edilir. Bu davet için özel yemekler ve tatlılar yapılır. Gelinin annesi ve akrabaları geline hediyelerini verirler.

Düğünden iki hafta sonra kaynanası gelini çikolata, şeker vb. ile annesine gönderir. Akşam olunca erkeğin ailesi de kız evine gelir. Kız tarafı misafirlerine yemek ikram eder. Bu ziyaret iki aile arasında “havale bozma” anlamını taşımaktadır. Gecenin sonunda misafirler gelini almadan evlerine dönerler. Gelin ilk defa annesinde iki gece yatıya kalır.

Evliliğin birinci ayı bitince kaynana gelini annesine götürür. “Aybaşı” denilen bu ziyarette gelin annesinde dört gece yatıya kalır.

Evliliğin altıncı haftasında kaynana gelini yine annesine gönderir. “Altı Hafta” denilen bu ziyarette gelin annesinde altı gece yatıya kalır. “Altı Hafta” ziyaretinden sonra Prizren’deki düğün adet ve gelenekleri sona erer (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K15, K17, K21, K26, K31, K38, K49, K50).

Duvak törenlerinde yöreye has çalgılar eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır. Misafirlere ikramlarda bulunulur. Duvak töreninin yapılmasında en büyük etken “gelinin bakire olmasının kutlanması ve çevreye ilân edilmesi”dir. Duvak, düğüne gelemediği için gelini göremeyen, ona hediyelerini veremeyen misafirleri ağırlamak, düğün töreninin hiç olmazsa son kısmına katılmalarını sağlamaktır. Ayrıca güvey tarafının gelini yakından görmeleri, onunla tanışmaları, gelinin yeni hayatı için uygun bir çevre hazırlamaları anlamını taşır.

2.2.5.2. Evlenemeyenler

Çağı gelen kız ve erkeğin bir an önce evlenip yuva kurması “çoluk çocuğa karışması” istenir. Kızların 25 yaşını, erkeklerin 30 yaşını geçmesi hem kendilerini hem de ailelerini sıkıntıya sokar. Yaşı geçen kızın doğurganlığının, güzelliğinin bozulacağına inanılır.

Orta ve Doğu Anadolu'da gelin, damadın evine gelince kaynana ile karşılıklı oynatılır. Kaynana ekmek takılı bir oklavayı iki ucundan tutup gençlere verir. Bu ekmekten yiyen bekârların kısmetlerinin açılacağına inanılır (Kalafat, 1997: 253).

Harput ve çevresinde, evlenemeyen kızların, kısmetlerini açmak için bir takım pratiklerde başvurulduğu görülür. Evlenen bir kızın gelinliği giydirildiği sırada üzerinden çıkarılan elbiseleri, kısmeti bağlı olduğuna inanılan kızın adı söylenerek bir küpün içine bastırılır. Ayrıca gelin götürülürken eline bir adet yün çorap verilerek, kendisinden bu çorabı sökmesi istenir. Gelin bu çorabı sökerken bir taraftan da kısmeti bağlı olan kız arkadaşının adını da ilave ederek: “Ben nası gelin olup gidisem, bahtı bağlı filan arkadaşım da peşim sıra gele” derse, adı geçen kızın gelin olacağına inanılır. Gelinlerin ayakkabısının altına evlenemeyen kızların adlarının yazılması, gelin telinden bir parça alınarak saklanması, Hıdırellez gecesı gül ağacının dibinde niyet tutularak, toprak üzerine muhtelif şekillerin çizilip bırakılması, Hıdırellez günü kâğıt üzerine niyetlerin yazılarak akarsuya bırakılması, birbirini takip eden üç cuma günü,

salâ verilirken kullanılmamış kapalı bir kilidin açtırılması gibi pratiklere kısmet açmak için başvurulmaktadır. Bu ve benzer pratikler, Türklerde ata ruhları, yer-su iyeleri ve kötü ruhlara bağlı inançların, yapı değiştirmiş biçimleri olarak varlıklarını sürdürmektedirler (Araz, 1995: 111).

Amasya'da evlenemeyen kızlar için türbelere gidilir ve orada “Kilit Açma” uygulamaları yapılır. Böylece kısmetlerinin açılacağına inanılır. Sivas'da ise türbe duvarlarına çivi çakılır. Marmara Ereğlisi'nde kısmet açılması için “ağaçlara gelin teli ve çaput” asılır. Ayrıca türbeye ibrik, havlu, süpürge, takunya, şamdan, halı, yemeni bırakılır. Adana'da kızların kısmetinin açılması için “muska” yazdırılır. Cuma günü seladan önce camiye ilk giren kimseye minare veya caminin kapısı üç defa kilitletilip açtırılır, böylece bekâr kızların kısmetinin açılacağına inanılır. Kilit açmak ve kilit kapamak halk inançlarında düzgün giden işlerin ters dönmesi ve ters giden işlerin düzelmesi inancından kaynaklanmaktadır. Temelinde Gök-Tanrı inanç sisteminin Demir Kültü vardır (Kalafat, 1996: 12-13).

Elazığ'a bağlı Hankendi köyünde, 25 yaşını geçmiş kızlara, 30 yaşını geçmiş erkeklere “evde kalmış”, “dımına kalmış” denmektedir. Yaşı geçkin gençler kısmetlerinin açılması için çeşitli büyüsel işlemlere başvururlar. Cuma günleri yatırları ziyaret ederek kurban keserler, cuma günü selâ verilirken kilit açarlar, hocalara “şirinlik muskası” yaptırırlar. Bu muskaya ihtiyacı olanlar muskayı üstlerinde taşırlar veya suda ezip suyunu içerler (Eroğlu, 1988:136-137).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde evlenemeyenlerin kısmetlerinin açılması için muska yazdırılır. Dört yol ağzına gidilir ve oraya kilit bırakılır. Kilit açtırılır. Evlenen bir kızın ayakkabısının altına evlenemeyen kızın adı yazılır. Evlenemeyen kişinin evlenememesi için, muska yapılmış ve bulunmuşsa bu muska hocaya götürülür, hocadan muskayı çözmesi istenir (Altun, 2004: 310).

Evlenemeyen kızların kısmetini açmak için kilit açma ve evliyalara götürme pratikleri Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni'ler arasındaki ortak uygulamalar arasında yer almaktadır (Çelik, 2001:19).

Anadolu, Suriye ve Irak Türkmenleri “saçı saçma”nın hayır ve bereketine inanırlar. Geline yapılan saçığı saklayan bekârların kısmetlerinin açılacağına inanırlar (Kalafat, 2000: 109).

Bayır – Bucak Türkmenlerinde gelinin duvak telinden alan genç kızlar bunları saklayarak kendi kısmetlerinin de açılacağına inanırlar. İstanbul'da Telli Baba ziyaretine giden bekârlar burayı ziyaret eden gelinlerin bıraktıkları duvak telini kısmetleri açılın diye alırlar. Bu sırada dua edilirken “bahtım, bahtım, altın tahtım, geldi çattı, gelin olacak vaktim” denir (Kalafat, 2000:123). Irak ve Suriye Türkleri’nde genç kızlar gelinin ayakkabısına buğday koyarlar. Anadolu'da gelinin pabucunun altına kızlar isimlerini yazarlar, böylece kısmetlerinin açılacağına inanırlar (Kalafat, 2000:212).

Prizren yöresinde; gelinlerin ayakkabısının altına evlenemeyen kızların adları yazılır.

Gelin evinden çıkarken veya damadın evine girerken yapılan saçılardan birini saklayan bekârların kısmetinin açılacağına inanılır.

Hıdırellez gecesini gül ağacının dibinde niyet tutulur.

Geline yapılan kına gecesinde eline kına yakan bekar kızların kısmetinin açılacağına inanılır.

Gelin baba evinden çıkmadan önce **aynaya** bakarak evlenmek isteyen kız arkadaşlarının isimlerini söyleyerek onları çağırır. Arkadaşları da aynaya bakarlar. Böylece tez zamanda kısmetlerinin açılacağına inanılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K14, K15).

2.3. Ölüm

İnsan hayatının en önemli geçiş dönemlerinden biri olan ölüm; insanın hayata bakışını, hayatı algılayışını en fazla etkileyen olaydır. İnsanlar, çok eski devirlerden beri çevrelerinde gerçekleşen ölümlerle karşılaştıklarında bütün canlılar için kaçınılmaz bir son olarak gördükleri bu olayı algılama, açıklama veya ondan uzaklaşmaya çalışma gibi tepkiler ortaya koymuşlardır. Bu çabalar öncelerin insanları var oluşu, hayatı, tabiatı açıklama konusunda olduğu gibi ölümü açıklama konusunda da mitlere götürmüştür (Cicioğlu, 2006:1). Çeşitli toplumlar, gelenek ve göreneklerinde, ibâdet

ve âyinlerinde, masal ve efsanelerinde, ölümü anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmışlardır (Polat, 2003:163).

Ölüm kavramının mitoloji ve din olgusu ile bire bir ilişkisi vardır. Bu sebeple insanların var olma, yok olmama çabası sonucu ölümden sonra bir hayatın olduğunu tasavvur etmeleri, ortaya çıkan bütün dinlerin bu konuyla ilgili görüşleriyle örtüşmektedir (Malinowski, 2000:42). Sağlam kaynaklara dayalı, köklü bir din eğitimi alan toplumlarda ölüm hadisesini anlamlandırmak nispeten fazla problem teşkil etmezken, bu imkânlardan mahrum, göçebe toplumlarda ölümü anlamlandırmak kolay olmamış, insanların ölüm hakkındaki düşünce ve anlayışları birçok halk inancı ve farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir (Polat, 2003:163).

İnsanların ölüm karşısında çok farklı duygular hissetmesi ile onu algılamaya ve anlamlandırmaya çalışmaları sonucu ortaya çıkan davranışlar, zamanla kalıplaşmış uygulamalara dönüşmüş ve ritüel özellikleri kazanmıştır. Bu ritüeller, tamamen insanın ölümü algılayış biçiminin ve ölüme sebep olan olayları anlamlandırma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Malinowski, 2000:43).

İlkel çağlardan günümüze kadar uzanan süreçte insanlar ölen kişiler için her biri kendi içinde ritüel özellikler taşıyan uygulamalar sergilemişlerdir. Ölen kişinin yakınlarının bir araya toplanması ve onun için duydukları üzüntüyü belirten davranışlar sergilemeleri bütün toplumlarda görülür. Bu davranışların niteliği ise toplumların uygarlık seviyelerine göre değişmektedir.

Malinowski, ölüm olayının meydana getirdiği bu bunalımlı dönemde, dinin bireylere ruhsal bütünlük sağladığını belirten olumlu bir işlevinden bahseder. Cenaze törenlerinde sergilenen kalıplaşmış davranış biçimleri, ruhun varlığı ile birlikte onun iyi ve kötü etkilerine olan inançlar, “grubun sarsılmış dayanışmasının yeniden kurulması, moralinin yeniden kazanılması için en etkili araçları sağlar.” Bu sebeple cenaze törenleri ile dini inançlar arasında günümüzde de devam eden sarsılmaz bir ilişki mevcuttur (Malinowski, 2000:44-49). Cenaze, yas ve anma törenleriyle uzayıp giden bu olay, yaşayan insanlarla ölmüş olanlar arasındaki birtakım ilişkileri de içermektedir. Ölüm, aynı zamanda hayatın öbür dünyada devam etmesi gibi bir umut ya da en azından bir teselli de taşımaktadır (Roux, 1999:11).

İnsan hayatının bu dünyadaki en son evresini oluşturan ve öte dünyada süreceğine inanılan ebedî hayatın başlangıcı olan ölüm, yeryüzündeki bütün topluluklarda olduğu gibi, Türkler arasında da çeşitli uygulama ve inanışlarla yorumlanıp anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bir insanın ölümü, doğumu kadar olağan karşılanmış ve mevtanın dost ve akrabaları, ölüm anından cesedin toprağa karışıp gittiği zamana kadar geçen süreç içinde, kökeni çok eski dönemlere kadar giden çeşitli uygulama ve törenlerle ölen insanı öte âleme yolcu etmeye çalışmıştır (Aça, 1999:24).

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de eski Türk dinlerinde ve Türkler'in mensubu buldukları İslâm dininde bir yok oluş olarak algılanmamış, ölümle her şeyin bitmediğine, sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır.

Eski Türkler can ve ruh kavramı karşılığında tın (nefes) sözcüğünü kullanmışlardır. Yakutlar ruh-can mefhumunu, tın, kut ve sür şeklinde, Altaylılar tın, süne ve kut sözcükleri ile ifade etmişlerdir. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgar, nefes anlamlarına da gelmektedir. Tın bütün canlılarda bulunur ancak süne sadece insanlara mahsustur. Altaylılara göre insanın yula adı verilen bir de eşi vardır. İnanca göre, insan uyurken yulası her yerde dolaşabilir. Düş, yulanın gördüğü şeylerden ibarettir. Ölülerin serseri dolaşan ruhlarına Altaylılar “üzüt”, Yakutlar “üör” demişlerdir (İnan, 2006:176-177)..

Dede Korkut Hikayeleri'nde ölüm bir teslimiyet ve kabul ediştir. Dede Korkut “ölümle” ilgili olarak şunları söyler:

“Hani dediğim bey erenler

Dünya benim diyenler

Ecel aldı yer gizledi

Gelimli gidimli dünya

Âhir son ucu ölümlü dünya” (Ergin, 2001b:56).

Kur'an-ı Kerim'de Ankebut Suresi'nin 57. ayetinde “Herkes ölümü tadacaktır” ve İsra Suresi'nin 99. ayetinde “Allah onlar için bir son biçti” denilerek bu kaçınılmaz sona

vurgu yapılmaktadır. Bu dünyadaki hayatı sona eren insan, ahirette sonsuza kadar yaşayacaktır. Hz. Peygamber bir hadisinde “Kabir cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur” buyurmaktadır. Ahiret hayatının mezardan itibaren başladığı inancı İslamiyet’te “kabir azabı” sözünde somutlaşır. İslamiyet’e göre; beden gömüldükten sonra çürür, yok olur, ancak ruhu sonsuza kadar yaşar. Kabir azabı yaşayacak olan da bu ruhtur. Ancak bedenden ayrılan ruh tekrar bedene döndürülebilir. Öldükten sonra dirilme inancı İslamiyet’in temel taşlarından biridir (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998:76).

Kültür değişir ve bu değişim uyum yoluyla gerçekleşir. Kültürler, zaman boyutu içinde, doğal çevreye uyum gösterirler. Kültürün hızla değişen maddi yönüne karşılık, manevi yönü daha yavaş değişse de, kültürün değişimi kaçınılmazdır. Yayılma, ödünç alma, öykünme gibi yollarla komşularına da benzerler, ayrıca kültürel sistemi oluşturan bireylerin biyolojik ve psikolojik istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde uyum gösterirler (Güvenç, 1999:103).

Anadolu’da ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalar, doğal olarak değişen coğrafya ve ortamdaki etkilenmiş, ancak kendisini koruyacak ortamları da bulmuştur. Anadolu inanç coğrafyası ve ortamının ağırlığını, şüphesiz İslam dini oluşturmaktadır. Bu durumda, ilgili geleneksel Türk inanç ve uygulamalarının, İslam’ın vermiş olduğu ruhsatlar sayesinde, kendine bir yer bulabildiği söylemek mümkündür. Ölüm ile ilgili ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem, defin, sırat köprüsü, Azrail, Münker-Nekir vb. ad ve kavramlar İslamleştirilmiştir. Bununla birlikte, geleneksel Türk inançlarının Anadolu İslam coğrafyasında kendini koruduğu ölüm fenomeninin her adımında çok açık bir şekilde görülebilir (Ersoy, 2002:88).

Türklerde ölünün arkasından yapılan işlemlerin şahsi olmaktan daha çok sosyal bir tarafı vardır. Ölü yaşayanlar gibi mesuliyet sahibi bir şahıs olarak düşünülür, ona ait işler yakınları tarafından yürütülür. Onun namına yoksulların karnı doyurulur, sırtı giydirilir, onun namına hayır yapılır. Müslüman-Türk inançlarına göre ölen bir insanın sevap defterleri açık kalır (Güngör, 1992:159-160).

Doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm olayı etrafında da birçok âdet ve inanma oluşmuştur. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum bireylerini kuşatan

inanmalar, âdetler, törenler ve kalıplaşmış davranışlar başlıca üç gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta; öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun hem geride bıraktıklarının gözünde hem de öte dünyada mutlu ve saygın bir ölü olmasını sağlamak için yapılan uygulamalar yer almaktadır. İkinci gruptakiler, ölenin geri dönüşünü engellemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını önlemek için yerine getirilmektedir. Son grupta toplananlar ise, ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek ve onları yeniden topluma dâhil etmek amacıyla yapılmaktadır (Örnek, 2000:208).

Türklerde de ilkel çağlardan günümüze kadar geçen süreçte oluşan ruh inancı ve bu ruh inancından kaynaklanan bir dizi uygulamalar, Şamanist dönem etkileri ile oluşmuş, İslam dininin ve değişen coğrafyada karşılaşılan farklı kültürlerin de etkisiyle belirli değişimlere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla günümüz cenaze törenlerinde sergilenen davranış ve uygulamaları anlamlandırmak için bunların ortaya çıkış sürecini ve icra sebebini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Cicioğlu, 2006:3).

Ölüm, hüznü bir olay olduğu için toplumlar onu açıkça söyleyememiş, çoğu zaman kinâyeli, mecâzi sözlerle ifade etmişlerdir. Toplumlar ölümün karşılığı olarak; “göz yumdu, can verdi, uçtu, can teslim etti, alınyazısı kabul oldu sahibi alıp gitti, canı cennete çıktı” gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Ölüm olayı için Kırgızlarda “Hakk'a boyun eğmek” ifadesi kullanılmakta, ölmek ise “dünyadan gitmek” anlamına gelmektedir. “Ölüm haktır, ona boyun eğmek gerekir” sözü ile ifade edilen bu anlayış tamamen İslâmî bir inanç olup, Kırgızlar'ın İslâm anlayışını yansıtmaktadır (Polat, 2003:164-165).

2.3.1. Ölüm Öncesi

2.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsan, yaşamının sona ermesi anlamına gelen ölüm olayını daha önceden bilebilme çabası içerisine girmiştir. Vücuttaki fiziksel ve ruhsal değişiklikler, doğa olayları, hayvanların davranışları, görülen rüyalar ölümün önceden tahmin edilebilmesi için birer ölçüt olarak kullanılmıştır (Örnek, 2000:209). Ölüm korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışları, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, rüyalardaki görüntüler,

hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti saymaktadır (Ersoy, 2002:88).

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar geniş bir yer tutar. Hayvanların insanlarda bulunmayan bazı yetenekleri, sezışleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır. Köpeğin sadece ulumasıyla değil, uluma biçimi, zamanı ve yönü ile de yaklaşan ölümü haber verdiğine inanılır. Baykuşun da yıkık ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması “ölüm kuşu” olarak bilinmesinin temelinde yatan nedendir. Baykuş da tıpkı köpek gibi ölüm habercisi olarak görülür. Bunlardan başka evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek ve öküz, yabani hayvanlardan tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan kümes hayvanlardan tavuk, kaz ile yabani kuşlardan yarasa, karga ve leylek kimi davranışları ve bağırmalarıyla ölüm habercisi olarak kabul edilirler. Birtakım rüyalar da ölüm veya felaket haberi olarak yorumlanır. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir. Buna göre, hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara girililir (Örnek, 2000: 209-211).

Ölümü düşündüren ön belirtileri kendi içerisinde gruplandırmakta mümkündür. Ölümcül hastanın konuşamaz oluşu, gözlerini bir noktaya dikmesi, ağzının tuhaf tuhaf hareket etmesi, bedenin şişmesi, uzuvların katılaşmaya başlaması fizyolojik belirtilerdir. Ölümcül hastanın bir şeyi vasiyet etmesi, uzaktaki akrabalarını yanına çağırması ve onlarla vedalaşması, helalleşmesi psikolojik belirtiler arasında yer alır. Rüyalarda görülen olay ve nesnelerin muhtemel ölüm ile irtibatlandırılması rüyada görünenlerle ilgili belirtiler, bazı hayvanların davranışlarını ölümle irtibatlandırmaları ve ölüme işaret saymaları hayvanlarla ilgili belirtilerdir. Cenaze töreni boyunca kullanılan eşyaların kullanılması veya ölüm olayının gerçekleşmesi anında görülen bazı olaylarla ilgili olan inançlar nekromantik belirtiler olarak gruplandırılır. Ay ve güneş tutulması, yıldız kayması gibi hususlar doğal olaylarla ilgili belirtiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersoy, 2002:89).

Buna göre, bazı insanlar öleceğini rüyada görür. Örneğin rüyâda daha önce ölen kişilerle yemek yemek, onlarla bir tarafa gitmek, ölen kişinin rüya görenin evinden bir şey götürmesi, karmaşık kötü bir rüya görülmesi ölümün habercisi olarak algılanmaktadır. Yine rüyada bir yerden düşmek, suya düşmek, boynunun kesildiğini görmek, önceden ölen bir akrabası tarafından çağırılmak ya da ata bindirip götürdüğünü görmek vb. bütün bunlar ölüme işaret sayılır (Polat, 2003:166).

Tabut taşınırken sallanırsa, geriye doğru gelirse, sağa-sola dönerse, gıcırdarsa, definden sonra tabut yerde sürünürse, üzerine oturulursa, orada bulunanlar arasında yeni bir ölümün vuku bulacağına inanılır. Mezar eşilen kazma-kürek, eve sokulursa, üst-üste bırakılırsa, mezar eşerken bu malzemeler elleşerek kullanılırsa yeni bir ölümün vuku bulacağına inanılır

Yıldız kayması ölüm belirtisidir, gökten düşen yıldızın sahibi öldü demektir, yıldız kayması görülünce birinin öleceğine inanılır, kuyruklu yıldızın görülmesi ölümün çok olacağı biçiminde yorumlanır (Ersoy, 2002:91-94).

Türkmen halk inançlarında, ölecek kimsenin ölümünü hissettiğine dair inançlar vardır. Maraş'ta hasta ölümden söz açarsa, hoca, müftü isterse, Sivas'ta borçlarının verilmesini isterse öleceğine inanılır. Divriği'de gece evden kara kazan verilir ise, Sivas'ta rüyada genç ağaç kurur ise, Urfa'da rüyada zamansız yaprak dökümü görülür ise ölümün geleceğine inanılır (Kalafat, 2007:339).

Türkiye'de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri'nin inanışlarına göre, süpürge dik konursa o evden ölü çıkar. Köpek uluması, kulağın çınlaması, gece yıldız kayması, sol gözün seğirmesi ölüme işarettir. Eve dışarıdan ölü getirilmez, getirilirse evden ölü çıkar (Çevik, 2001: 10-11).

Sivas'ta, ay ve güneş tutulmaları, yıldız kaymaları, hayvanların özellikle köpeğin uluması, horozun akşam ezanından sonra ötmesi, karganın sürekli ötmesi, baykuşun evin damında ötmesi, leyleğin kara çaput getirmesi, kara haber olarak yorumlanır. Hastanın vasiyetini yapması, borçlarını ödemesi, gurbette olan bir yakını görmek istemesi, rüyada diş çektirilmesi ve fidanın kırılması da ölüm fikrini düşündürür. Ölünün bedeni soğumazsa, ölünün boynu eğri olursa, ölü suyu ısıtılan kazan devrilirse,

cenaze giderken tabut oynarsa, “ölüden sonra biri daha ölür” şeklinde inanış vardır (Üçler, 2002:508).

Gelibolu’da cenaze çıkarken köye gelen satıcının yeni bir cenazenin habercisi olduğuna inanılır. Hastanın kendisiyle ilgili bir takım psikolojik ve fizyolojik değişiklikler yakınları tarafından ölümün yaklaştığına yorumlanabilmektedir. Hastanın ellerinin ve ayaklarının beyazlaşması, dudaklarının morarması, uzaktaki yakınlarını görmek istemesi çokça yemesi, dilinin tutulması, yanındakileri tanıyamaması ölümün yaklaştığı şeklinde yorumlanmaktadır (Ercan, 2002:177-178).

Kars çevresinde, güneşin batma saatlerinde uyumak iyi sayılmaz. Uyuyan varsa, uyandırılır. Uyandırılmayanların veya kalkmayanların öleceğine inanılır. Ağrı’da, gündüzleri ay doğarsa, o gün bir uğursuzluk olacağına, çevreden birinin öleceğine inanılmaktadır (Ercan, 2006:73). Kars’ta, Maraş’ta ve Sivas’ta ise, bir yıldız kaydığını gören kimsenin öleceğine dair inanç hâlen yaşamaktadır (Kalafat, 2005:75).

Samsun’da bir insan yakınlarına borcunu ve alacağını söylese ölümünün yaklaştığına inanılır. Eceli yaklaşan insan açgözlü olur. Hasta birinin iştahının aniden açılması, hastanın yüzüne aniden güzellik gelmesi ölüme işarettir. Yürüeyebilen bir çocuk yerde emeklerse evden cenaze çıkacağına inanılır (Şişman, 2002:461).

Harput’ta kişinin uzun süren ve ailesine tedirginlik veren hastalığında, hasta için Allah’dan iki rahmetten birisi istenir. Bunlar hasta olan kişinin ya hastalığından kurtulup şifa bulması veya ölüp kurtulmasıdır. Böyle durumlarda olan hastanın baş ucuna geyik boynuzları bırakılır. Bununla, hastanın söz konusu iki rahmetten birisine kavuşacağına inanılır (Araz, 1995:119).

Akyurt-Ankara’da ölümcül hastaların bazı kutsal ağaç ve çalılara bez bağlanılarak tedavi olabileceklerine inanılır. Yörede, ağır hastalara şifa olsun diye türbelerde kurban da kesilir. Bitlis’te kadının evinin eşiği önünde oturması kocasının ölümüne yol açacağı şeklinde bir inanç vardır. Kars’ta ise ellerini göğsüne bağlayan çocuğun ana veya babasının ölümüne sebep olacağı inancı vardır. Erzurum’da bacaların dumanının farklı çıkması ölüm emaresi olarak yorumlanır. Çorum’da türbe ve tekkelerin ağaçları ulu sayılır. Bunlar kesilmez, kesenin çarpılacağına ve öleceğine inanılır (Kalafat, 1996a:23).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde hasta ve yaşlı kimsenin yüzünün sararıp solması, hastanın elden ayaktan düşmesi, tuvalet ihtiyacını görememesi, aşırı derecede zayıflaması, halsiz takatsiz kalması, bitkin görünmesi, bilincini kaybedip, dilinin tutulması, konuşmaması, çevresine ilgisinin azalması, vücudunun gevşemesi, gözünün ferinin kaçması, elinden ayağından canının çekilmesi, çenesinin üç defa atması, vücudunun soğumaya başlaması, ölümden, hayatının sonunun geldiğinden söz etmesi ölümü düşündüren ön belirtiler olarak yorumlanır (Altun, 2004:318).

Gagauzlar inançlarına göre şimşek, Aziz İliya'nın şeytana karşı attığı oktur. Şimşek çarpması sonucu ölen kişi günahkâr sayılır ve bu yere bir haç dikilir (Ercan, 2006:74).

Kırgızlara göre her insanın gökte bir yıldızı vardır. Eğer bir yıldızın düştüğünü görürlerse bunu birisinin öleceğine işaret sayılır, “benim yıldızım duruyor” diye şükrederler (Polat, 2003:166).

Hazara Türkleri'nde, kişinin öleceğini hissettiği ve anlamlı rüyalar gördüğü inancı vardır. Bu inanç, Türkiye Balkanlar ve Kuzey Mezopotamya Türkmenlerinde de yaşamaktadır. Ağır hasta kişi ölmeden evvel kısa bir süre iyileşir gibi olur. Bu durum için “ölüm iyiliği” veya “su kurumadan evvel gürleşir” denilir. Hayattayken, iyilik yapan insanın canının bir kuş olup uçağına, kötü insanın ruhunun göğüs kafesini yırtarak çıkacağına inanılır (Salih ve Kalafat, 2000:44).

Makedonya Türklerinde, Anadolu'da olduğu gibi ölüm habercisi olarak baykuşun çatıya konması, horozların, zamansız ötmesi ve köpeklerin ulumaları bilinir. Ölünün gözü açıksa hasretinin olduğuna inanılır. Dedeli Yöresi'nde yaşayanlarda, “ölünün vücudunun yumuşak olması” halinde ikinci bir kimsenin de öleceği inana vardır. Ölmüş bir dedenin ismi torunlarından birisine verilir ise bu torun daha bebeklik döneminde ise aynı isim başka bir toruna verilmez. Aksi halde torunlarından birinin öleceğine inanılır (Kalafat, 1995b:28-29). Makedonya'da “Zivetse” adı ile bilinen yıldızın kaydığı görüldüğü zaman kimseye söylenmemesi gerektiği, aksi takdirde söyleyen kişinin ömrünün azalacağı yönünde inanç vardır (Ercan, 2006:77).

Prizren'de eve yakın yerde köpeğin uluması, horozun vakitsiz ötmesi, baykuşun evin çatısında ötmesi muhtemel bir ölümün ön belirtisi olarak değerlendirilir. Bir yıldızın kaydığı görülünce de birinin öleceğine inanılır (K16, K18, K21, K24).

Hasta birinin gözünün ferinin kaçması, elinden ayağından canın çekilmesi, vücudunun soğumaya başlaması ölümü hatırlatan fizyolojik belirtilerdir (K18, K30, K39, K41).

Bazı hayvanların davranışlarının ve hasta kişilerdeki fizyolojik değişikliklerin muhtemel bir ölümün habercisi olarak yorumlanması Türk dünyasının birçok bölgesinde ve Prizren’de benzerlik göstermektedir.

2.3.1.2. Kaçınmalar

Anadolu’da muhtemel bir ölümü uzaklaştırmak veya bundan sakınmak için yaygın olarak, topluca en yakın evliya kabrine gidilir ve orada Kuran-ı Kerim okunur, dua edilir, sadaka dağıtılır. Bu uygulamalarla muhtemelen gelecek olan ölümün uzaklaştırılmış olduğuna inanılır (Ersoy, 2002:89).

Muğla’nın Kemaliye Köyü’nde, cenaze yıkandıktan sonra, su ısıtılan kazan ters çevrilir ve üç gün olduğu yerde bekletilir. Ölünün yıkandığı teneşir tahtasına üç gün süreyle bir bardak su ve bir parça ekmek konur. Definden sonra eve dönülürken ölenin yakınları arkalarına bakmazlar. Kapı önünden tabut geçerken arkasından su dökülür (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998: 82-83).

Sivas’ta, ölüm olan evde “Azrail kılıcını çaldı” düşüncesiyle, su dolu kaplar boşaltılır. Ölüye taziye vermektan gelenler başka bir yere uğramadan kendi evine giderler. Yolda bir çeşme başında elini yüzünü yıkar ve bir taşın üzerine oturur. Bu uygulama, üzerindeki ölüm ağırlığını suya, taşa bırakmak inancıyla yapılır (Üçler, 2002: 509).

Kandıra’nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde; ölümü düşündürmesi sebebiyle kedi, köpek, tavşan, tilki gibi hayvanların öldürülmesinden uzak durulmaktadır. Cam bir eşyanın, bardağın, aynanın, kırılmasının her tür felaketi ve ölümü uzaklaştırdığı düşünülmektedir. Camın kırılması “düşman çatladı”, “can gitmesin, cam gitsin” diye iyi sayılmaktadır. Ölünün yüzü soğuk olduğu için etkilenecekleri düşüncesiyle çocuklardan, hamile kadınlardan uzak tutulur. Mezarlıktan geçerken mezar elle gösterilmez. Mezarlıktan arabayla geçerken müzik açıksa kapatılır. Çünkü mezara, ölüye saygısızlık yapmaktan çekinilir. Mezarlıklardaki ağaçların kesilmesinden, çiçeklerin koparılmasından kaçınılır. Bir felakete sebebiyet vereceği düşünülerek kapı eşiğinde oturmaktan kaçınılmaktadır (Altun, 2004:320).

Bursa'da cenaze cemaati mezarlığa giderken dönüp arkasına bakmaz, aksi halde yeni birisinin öleceğine inanılır. Edirne'de, cenaze mezara götürülmek üzere kaldırılırken, imam efendinin geriye bakması halinde, bir kimsenin daha öleceğine inanılır (Kalafat, 1996a:30).

Gelibolu'da da toprağı atılırken kürek yere bırakılır, elden ele verilmez. Ölü yıkandıktan sonra kazan ters çevrilir. Ölenin ayakkabılarının bir an evvel evden çıkarılması gerekir. “Ölüm tekrar içeriye girmesin” düşüncesiyle ölünün ayakkabıları bahçenin kapısına koyulur. Ayrıca ölen kişinin bir çift ayakkabısı hemen bir fakire verilir. Cenaze evden çıktıktan sonra evin temizlenmesi gerekir. Eve Âzrail girmiş, mevta çıkmış. Birinin daha ölmemesi için mutlaka ev temizlenir (Ercan, 2002:179).

Afganistan'daki Hazara Türkleri ölümden sonra cenaze evinin kapısına siyah bir bez asarlar. Cenaze defnedildikten sonra ev iyice süpürülür, yıkanır ve temizlenir. Böylece bir daha böyle bir sıkıntı yaşanmayacağına ve bütün kötülüklerin temizlendiğine inanılır (Çelik, 2001:12).

Kırgız Türkleri'nde, ölünün çıktığı evin kapısını ev sahibi açıp kapatmaz. Aksi halde o evden bir ölünün daha çıkacağına, aileden birisinin daha öleceğine inanılır (Kalafat, 1996b:92).

Prizren'de bir cenazenin defni sırasında toprak atılırken kürek elden ele dolaştırılmaz. Toprağı atan kişi küreği yere bırakır, diğer kişi küreği yerden alır. Kürek elden ele verilmez.

Tabutun önünden geçilmez (K18, K39, K41).

Cam bir eşyanın kırılmasının iyi olduğuna, bir kötülüğü uzaklaştırdığına inanılır (K30, K39, K41, K44).

Yetişkinlerden daha fazla etkilenecekleri düşünüldüğü için çocuklar ölüden uzak tutulur, görmeleri istenmez (K18, K30, K39, K41, K44).

Hamile kadınların bebeklerine etki edeceği düşüncesiyle cenaze evine gitmeleri istenmez (K18, K30, K39, K41, K44).

2.3.2. Ölüm Sırası

2.3.2.1. Ölüm Anındaki Adetler

Kişinin öleceğine kesin olarak inanıldıktan sonra bazı uygulamalara başvurulur. Bu uygulamalar genellikle dini uygulamalardır ve İslâmi esaslara göre yapılmaktadır. Bu uygulamalarla kişinin rahat ve huzurlu bir şekilde ölmesi ve ahirete imanlı olarak gitmesi amaçlanmaktadır.

Anadolu ve Kuzey Mezopotamya Türkmenlerinde, “emanetini teslim etti”, “vadesi doldu”, Takdiri ilahi tecelli etti”, “Yazısı böyle yazılmış”, “ölüm hak”, “hepimizin gideceği yer orası” gibi ifadeler kullanılır. Özbekistan'da “öldü” denilmez, “emanetini teslim etti”, “emanetini tapşırıldı”, “gözü yumulmuş”, “Dar'ül fenadan dar'ül bekaya gitti”, “canı çıktı” denir. Çocuk ölünce de “falancanın çocuğu uçtu” denilir (Kalafat, 2007:338).

Ölüm anının yaklaştığı hissedilirse kişiye su içirilir. Eğer içemeyecek durumda ise dudakları pamukla ıslatılır. Bu uygulamanın altında, şeytanın ölüm döşeğindeki kişiye vereceği su karşılığında imanını alacağı inancı yatmaktadır (Ercan, 2002: 181).

Ölüm gerçekleşikten sonra yapılan işlemlerin bazılarının temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın belirtileri yatarken, bazılarında da dini kurallar ve gelenekler rol oynamaktadır. Bu tip işlemler içerisinde yaygın olanlar, ölünün çenesinin bağlanması, gözü açıksa kapatılması, baş parmakların birbiri üzerine getirilip bağlanması, kibleye doğru yatırılması gelir (Açık, 2004: 143).

Gözü açık ölenler için “hasreti var, hasretini görememiş, gözleri kıvrık gitmiş, çoluğa çocuğa hasret çekmiş dünyaya doyamadan gitmiş, gözü arkada kaldı, uzakta görmek istediği, kızı, oğlu var, çocuklarına doyamadı, gözü açık gitti” gibi ifadeler kullanılmaktadır (Altun, 2004:324-325).

Türkler ruhun ölümden sonra göğe yükseldiğine inanırlar. Göğe yükselmek için ruhun kanatlı bir nesne olması gerektiği inancı hâkimdir. Dolayısıyla Türkler herhangi bir kişinin ölüm olayı kapalı bir mekânda gerçekleşmişse buldukları mekânın (kapı, pencere vb.) dışarıya açılan bölümlerini açarlar çünkü ölünün ruhunun rahat uçmasını isterler. Ölünün gözleri; “bu dünyada gözü kalmasın”, “mezara gözü açık girmesin”,

“ardından birini götürmesin” şeklinde yorumlarla kapatılır. Çenesi; “ruhu yarılmasın, içine şeytan girmesin, ağız toprak dolmasın” diye bağlanır. Bütün bunların yanında, doğal olarak en yakında bulunan hoca veya imam gelerek ölü üzerine Kuran'-ı Kerim (özellikle Yasin Suresini) okur. Cenaze yakınları ise, ölüm olayını camilerde sela okutarak, gazetelere ilanlar vererek, diğer iletişim araçlarını kullanarak duyururlar ve defin için gerekli hazırlıkları yaparlar [Ersoy, 2002: 94-95]

Gelibolu bölgesinde, ölümün gerçekleşmesinden sonra yapılan ilk iş, rahat döşeği hazırlamak ve kişiyi öldüğü yataktan alarak buraya yerleştirmektir. Ölen kişiye rahat döşeği hazırlanmasının ölü yakınları tarafından çok önemsenmektedir. Bu uygulama ölen kişinin tabutta alacağı şekli sağlamaya yöneliktir. Bu yüzden vücudun düz bir şekilde kalması için rahat döşeği özellikle yere serilmektedir. Rahat döşeği hazırlamanın diğer fonksiyonu ise psikolojiktir ve ölü yakınlarıyla ilgilidir. Kişi bu dünyadan göçüp giderken evinde geçireceği son gecesini rahat ve temiz geçirmesi istenmektedir. Bu şekilde yakınları da ölen kişiye ev içinde son görevlerini yapmanın huzurunu duymaktadırlar. Cenazenin üzerine konan bıçak, makas gibi demir türevi şeylerin, ölünün şişmesini önlemek amacıyla konduğu ifade edilse de bu uygulamanın, aslında demirin koruyucu özelliğinden faydalanma isteği ile yapıldığını söylemek mümkündür. Zira gece cenazenin başında bekleyen olmadığı zaman ya da oda boş kaldığında demirin cenazeyi koruduğuna inanılmaktadır. (Ercan, 2002: 183).

Sivas'ta, ölmek üzere olan hasta “can verirken” güçlük ve zorluk çekerse, hasret kaldığı bir yakınının eşyası hastanın üzerine koyulur. Bu şekilde ölümünün kolaylaşacağına, rahat öleceğine dair bir inanış vardır. Ölü için yer yatağı hazırlanır ve ölü bu yatağa yatırılır. Bu yatağa “ırahat döşeği” denir. Ölünün gözleri, “gözü arkada kalmasın” diye kapatılır. Yüzüğü, küpesi vb. çıkarılır, başı kıble yönüne çevrilir. Ölünün üzeri soyulur, elbisesi kolay çıkmayacak gibi ise, zahmet vermemek için makasla kesilir. Ölünün, “Beni incitmeden soyun, Azrail'in pençesinden çıktım.” dediğine inanılır. Ölenin üzerinden çıkanlara “soyha” denir. Bir tülbent çenesinin altından geçirilerek başının üzerinden çenesi bağlanır. Elleri iki yanına getirilir. Ayak başparmakları birbirine bağlanır. Üzerine bir çarşaf örtülür. Vücudu “şişmesin” diye üstüne bıçak, makas gibi demir bir eşya konur. Evin pencereleri açılır. Yatağı hemen

toplanır ve yerine, ağırlığı yerde kalsın diye ağır bir taş ve biraz un koyulur. Cenaze kalktıktan sonra bu un fakire verilir (Üçler, 2002: 509-510).

Afganistan'daki Hazara Türkleri arasındaki yaygın bir inanişaya göre ölümün geleceğinden, ilk önce kemiklerin haberi olur. İyi ahlaklı, dürüst, temiz ve yardımsever insanların rahat can vereceklerine, kötülerin can verirken büyük ıstırap çekeceklerine inanılır (Çelik, 2001:12).

Kırgızlar'da ölmek üzere olan hastanın yanında Kur'an-ı Kerim okunur. Hasta konuşabilecek durumda ise vasiyetlerini söyler. Yakınlarıyla vedalaşır, razılık alma ve razılık verme işlemi yapılır. Ölmek üzere olan kişinin hanımı, çocukları ve kendisi karşılıklı olarak “Razı ol, iyi kötü söylediklerime razı ol, beni affet, bakıp beslediğine razı ol” gibi sözlerle birbirlerinden helallik diler ve razılık alırlar. Canının çıkması yaklaştığı zaman, hastanın yüzü kibleye çevrilerek imam tarafından Kelime-i Şehâdet ve Kelime-i Tevhid getirmesi telkin edilir. Buna Kırgız dinî kültüründe “ıyman aytıru” (iman söyletme) denir. İmam veya yaşlı birisi ölmek üzere olan hastanın ağzına su damlatarak onun cennete gitmesi için dua eder. Kırgız toplumunda yaygın halk inanişına göre Azrail insanların canını alırken iyi insanların ölümü kolay, kötü insanların ölümü ise zor olur. Bu durum bir Kırgız atasözünde “Ömrü kötü olanın ölümü de kötü olur” şeklinde ifade edilmektedir (Polat, 2003:168).

Özbekistan'da ölmek üzere olan birinin evinde aile üyeleri belirli hazırlıklara girer, evi temizlemek, ayna ve resimleri saklamak ya da üzerlerini örtmekle işe başlanır. Ayrıca, hasta güneş almayan bir odaya taşınır, iki kişi başında bekler ve hastayla birlikte Kelime-i Şehadet getirir. Diğer akraba ve tanıdıklar başka bir odada sessizce otururlar. Çocuklar ve hamile kadınlar, hastanın odasına sokulmaz. Kibleye doğru yatırılan hastanın dudaklarına pamukla su damlatılır (Açık, 2004:143).

Prizren'de ölen insan için “hasta can verdi”, “canını teslim etti”, “emaneti sahibine teslim etti” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Hasta “canını kolaylıkla versin, eziyet çekmesin” diye başında Kuran-ı Kerim okunur. Ara sıra su verilir, dudakları ıslatılır.

Konuşabilecek durumda olanlara son vasiyetleri sorulur. Üzerinde ağır bir şey varsa “ağırlık yapmasın diye” kaldırılarak çarşaf, pike gibi hafif şeylerle örtülür. Son nefesinde imanıyla gitmesi için Kelime-i Şahadet, Kelime-i Tevhid söyletilmeye

çalışılır. Son nefesinde Şehadet ve Tevhit kelimesini söyleyerek ölenlerin “cennetlik” olduğuna inanılır. Kişi gözlerini tavana diker ve ağzını açarsa, canın çıktığı düşünülür. Canın ayaktan yukarıya doğru çıktığına ve son nefeste ağızdan çıktığına inanılır.

Kişi gülümseyerek ölürse iyi sayılır, iyi insandı denir. Elleri açık ölene “cömertti, cennetlik” denir. Gözleri açık kalan kişiler için “dünyada gözü kaldı”, “hasreti vardı” denir. Doğum sırasında ölen kadınların cennetlik olduğuna inanılır. Ölü doğan bebekler için “melekti, uçtu gitti” denir.

Prizren’de kişi son nefesini verdikten sonra başının altından yastığı alınır. Gözleri açık kaldıysa kapatılır, çenesi bağlanır. Ölüm hadisesinin ardından “cenaze döşeği” hazırlanır. Cenaze döşeği odanın ortasına hazırlanır. Döşeğinin yapılması için, yere bir battaniye atılır, üzerine temiz bir döşek, üzerine bir battaniye ve çarşaf serilerek hazırlanır. Ölünün üzerine de temiz bir çarşaf örtülür. Ölen kişi yıkanınca kadar cenaze döşeğinde kalır. Cenaze şişmesin diye karnına bıçak koyulur. Ölünün üzerinde vefat ettiği döşek daha sonra yıkanır. Ölünün diğer eşyalarıyla birlikte fakirlere verilir. Vefat eden erkek ise, ayakkabıları cenaze evden çıkmadan kapını önüne koyulur.

Ölüm olayı meydana geldikten sonra, vefatın yakınlarla duyurulmasına çalışılır. Prizren’de eskiden olduğu gibi camilerde sela verilmemektedir. Ölüm olayı özel olarak hazırlanan ilanların asılması yoluyla duyurulmaktadır. Hazırlanan ölüm kâğıtları evin kapısına, direklere, camilerin giriş kapısına, mezarlığa ve ilan panolarına asılmaktadır. Bu kâğıtlarda ölenin adı, yaşı, ölüm tarihi, cenazenin hangi camiden ne zaman kaldırılacağı yazılmaktadır. Fotoğraflı olarak hazırlanan ölüm kâğıtlarında aile üyelerinin isimleri de bulunmaktadır (K2, K18, K28, K30, K39, K41, K44, K61).

Ölünün üzerine konulan bıçak ve makas türünden demir aksam, demirin koruyucu fonksiyonuna olan inançtan gelmektedir. Ölünün eşyalarının fakirlere verilmesi bir “saçı” olayıdır. Bu uygulamaların Gök Tanrı inanç sistematığında yeri vardır.

Ölünün Bekletilmesi

Ölüm olayından sonra çevredeki komşular ölü evinde toplanır ve ölenin yakınlarının üzüntülerine ortak olunur. Ölümün ardından yapılan ilk işlem ölümün çevreye duyurulmasıdır (Örnek, 2000:214).

Türk halk inançlarına göre, ölüyü gömmek, misafirlere yemek yetiştirmek, alınan borcu ödemek olmak üzere üç şeyde acele etmekte hayır vardır. Ancak sakıncalı bir durum yoksa güneş battıktan sonra cenaze gömülmez, ertesi sabaha bırakılır. Dinimizce cenaze en kısa zamanda toprağa verilmelidir. Uzakta yakınları olanlar var ve onların gelmeleri bekleniyorsa, ya da ölüm ikindiden sonra gece gerçekleşmişse, mecburiyetten bir gece bekletildiği olmaktadır (Turan, 1982:547 ve Altun, 2004: 327).

Cenaze Çubuk ve Lalahan'da “kokmasın” diye, Ayaş'ta “öte dünyaya bir an önce gitsin hesap versin” diye, Sivas'ta “beyni soğumasın, sorgucu meleklerle daha iyi cevap verebilsin” diye, Nallıhan'da “çilesi daha fazla sürmesin” diye, Kayseri'de “şişmesin”, “bir an önce toprağına kavuşsun” diye, Balören'de “acı bir an önce unutulsun” diye, bekletilmek istenmez ve hemen gömülür (Örnek, 2000:215).

Türkiye’de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri’nin inanışlarına göre, gece ölen birinin üstüne sabaha kadar karnı şişmesin diye bıçak, kılıç, makas vb. koyulur. Ölü gömülene kadar süpürge tutulmaz, çamaşır yıkanmaz. Ölünün yıkandığı evde 40 gün ışık yanar, yıkanılan yere basılmaz (Çevik, 2001:10).

Yörüklerde erkek cenazesini erkek, kadın cenazesini kadın bekler. Cenazesinin bulunduğu yerde ışık yakılır. Kefenin hazırlanmasında kullanılan bıçak veya makas ölünün üzerine konulur. Ölüye ait şahsi eşyalar fakirlere verilir. Akşam namazından sonra cenaze defnedilmez. Ölen şahsın adı torununa verilir.

Yaşar Kalafat’a göre, ölünün üzerine konulan bıçak ve makas türünden demir aksam, demirin koruyucu fonksiyonuna olan inançtan gelmektedir, ölünün eşyalarının fakirlere verilmesi bir “saçı” olayıdır. Akşam namazından sonrası güneşin battığı dönemdir ki, Anadolu’da bu zamana “yerlerin kilitlendiği vakit” denir. Bu inanış “Toprak Kültü”nün bir ürünüdür. Bütün bu uygulamaların Gök Tanrı inanç sistematüğinde yeri vardır (Kalafat, 1995b:29).

Harput'ta ölünün evden çıkarılmasından sonra, ölüye ait olan yatak ve çamaşır lar yıkanır. “Azrail'in kılıcından kanlar sıçramıştır” inancı ile evin dört bir tarafı silinip süpürülür, “Azrail'in kılıcını yıkadığı” itikadı ile su dolu kazan ve kaplar, ölü evi dâhil olmak üzere, yedi komşu evinde boşaltılarak kapları tersine çevrilir. Suların boşaltılıp

kazanların ters çevrilmemesi halinde, evden başka ölülerin çıkacağı inanç ve düşünceleri vardır (Araz, 1995: 123).

Prizren’de ölen kişi elden geldiğince çabuk gömülmeye çalışılır. Kişi gece veya sabah ölmüşse öğle namazına, öğleden sonra vefat etmişse ikindi namazına yetiştirilmeye çalışılır. İkinci namazından sonra ölenler gece bekletilerek sonraki gün defnedilmektedir. Vefat edenin uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak için ölünün bekletildiği de görülmektedir (K2, K18, K39, K41, K61).

Ölüm gerçekleşikten sonra yapılan işlemlerin bazılarının temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın belirtileri yatarken, bazılarında da dini kurallar ve gelenekler rol oynamaktadır. Bu tip işlemler içerisinde yaygın olanlar, ölünün çenesinin bağlanması, gözü açıksa kapatılması, ayaklarının birbiri üzerine getirilip bağlanması, kibleye doğru yatırılması gelmektedir.

2.3.2.2. Defin Hazırlığı – Defin İşlemi

Yıkama

Ölüm olayı meydana geldikten sonra, cenazenin gömülmeye hazırlanması için ilk işlem ölünün yıkanmasıdır. Yakınları tarafından ölünün elbiseleri çıkarılıp temizliği yapılır. Yıkayanın yanında yardım için ölü yakınlarından en az bir kişi bulunmaktadır.

Cenaze teneşir tahtasına yönü kibleye gelecek şekilde yerleştirilir. Temizliği yapıldıktan sonra abdest aldırılır. Ölünün vücudunda kuru yer kalmamalıdır. Sağdan başlanır, sonra solu yıkanır. Yıkamaya sağ arka, sol arka sıralamasına uygun olarak devam edilir. Abdest tutsun diye ölünün karnına bastırılarak doğrultulur. Ölü üç kez yıkanır, başı sabunlanır. Bir kaba su alınıp suya Ayet-el Kürsi, İhlas ve Fatiha okunur. Bu suyla ölüye üç defa boy abdesti aldırılır, sonra ölü kurulur. Ölü yıkanırken yüzüğü, takma dişi, vücudundan çıkarılacak herhangi bir cihaz varsa hepsi çıkarılır. Bu uygulama “dünyaya nasıl gelmişse, dünyadan öyle gitmesi” inancıyla yapılır. İslamiyet’e göre ölen kişinin yıkanması, Allah’ın katına temiz gitmesi gerekir. Dinimize göre sadece şehitler yıkanmamaktadır.

Kandıra Türkmenlerinde ölünün çamaşırlarını kızları ya da gelinleri yıkamaktadır. Çamaşır yıkamaya katılmayanlar köylü tarafından son görevini yerine getirmediği için tepkiyle karşılanmaktadır (Altun, 2004:328-329).

Gelibolu yarımadasında, cenaze evin bahçesinde kimsenin göremeyeceği şekilde yıkanır. “Gören olursa ölünün abdesti kaçır” denir. Ölüm olayıyla birlikte nikah düştüğü için eşler de birbirini göremez. Yıkama işi para karşılığı yapılmadığı zaman, yıkayıcıya çorap, havlu, mendil gibi küçük de olsa mutlaka hediye verilmektedir. Yıkayıcı kabul ettiği takdirde ölünün kıyafetleri de kendisine verilmektedir. Cenazenin yıkanması esnasında kullanılan bütün malzemeler yenidir. Bu konuda gösterilen hassasiyetin iki sebebi vardır. Birincisi, eğer evden malzeme kullanılırsa, ölümün bu eşyalara bulaşacağı ve daha sonra yeni ölümlere sebep olacağına inanılır. Diğeri ise, ölü yıkamak için kullanılan malzemelerin daha sonradan büyü yapmak için kullanılabilmesi yolundaki yaygın inanıştır. Bu düşünce sebebiyle Ölünün yıkanması sırasında kullanılan eşyalar gömülür. Ayrıca yıkamaya geçmeden önce cenaze kadınsa ellerine ve ayaklarına kına yakma âdeti de görülmektedir (Ercan, 2002:185-187).

Samsun-Ayvacık'ta cenaze iki defa yıkanır. Kahramanmaraş'ta cenazenin yıkandığı yere bir kap bulgur, bir baş soğan konur, ışık yakılır. Amasya'da cenazenin yıkanma işlemi bittikten sonra, yakınları cenazenin üzerine birer tas su dökerler. Bu yörede “Su Selası” da verilir. Su Selası uygulaması Afyon, Saraykent, Çekerek ve Aydın'da da vardır. Adana'da cenazenin yıkandığı evdeki bütün sular dökülür. Bazı yörelerde de mezarının başına ekmek ve su konulur. Muğla'da cenazenin kaldırıldığı yere 3 gün su konulur. Aydın'da cenazenin yıkandığı yere 3 gün mevtanın ruhunun geleceğine inanılır. Bir bardakla toprağa üç gün su dökülür. Balıkesir'de ölünün ardından bir bardak suya “40 yasin” okunur. Ayrıca ölünün yıkandığı yere gece gelebileceği düşüncesinden hareketle mum yakılırken abdest alması için bir ibrik su konulur (Kalafat, 1996a: 24-29).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da ölüm komşu ve yakınlarla haberci gönderilerek duyurulur. Cenaze mutlaka evde yıkanır ve yıkanma bitene kadar “Ta-Ha Suresi” okunur. Cenaze suyu ısıtılan ateş üzerine toprak atılarak söndürülür (Güngör, 1992:9).

Özbekistan'da ölü yıkayıcılarına “Murdashoylar” denir. Bu meslek babadan oğula geçer. Cenaze yıkanırken feryat edilmez. Ölüyü yıkamak için ısıtılan suya el değdirilmez. Cesedi yıkamak için kullanılan suyun kalanı uzak bir yere dökülür, kazan ters çevrilip üzerine birazcık un serpilmiştir. Un aklık, hayat ve temizlik sembolüdür. Bu uygulamanın temelinde ölümü bu aileden uzaklaştırma ve başka zarar gelmesin düşüncesi yatmaktadır (Açık, 2004: 143-144).

Kırgız Türkleri'nde ceset soğuyuncaya kadar ölüye el sürülmez. Ceset soğuduktan sonra elbiseleri çıkarılarak cenâze yıkanmadan önce bir ön temizliğe tâbi tutulur. Bu uygulamaya Kırgızlar'da “Maaram Su” veya “Mayram Su” adı verilir. Daha sonra esas yıkama işlemi yapılır. Kırgızlar eskiden beri ölen kişiye büyük hürmet gösterirler. Dolayısıyla ölenin hürmetine birçok gelenek ve görenek, dinî pratikler yerine getirirler. Ölü için yapılacak en önemli işlerden biri “geniş bir mezar kazmak” diğeri ise “cenazeyi temiz bir şekilde yıkamak”tır. Kırgızlar'da cenazeyi kendi kardeşleri, dünürleri ve yakın dostları yıkar. Kırgız halk inanışlarına göre cenaze suyu sadece odunla yakılan ateşte ısıtılır, kömür, tezek vb. kesinlikle kullanılmaz. Ölüyü yıkayanlara verilecek uygun elbise yoksa onun yerine para, kumaş vb. verilir. Önemli olan cenaze yıkayanları razı etmektir. İnsanlar kendi cenazesini yıkayanlara verilmek üzere önceden yeni elbiseler hazırlar. Ölenin hazırladığı palto, ceket, gömlek vb. merhumun dileğinin yerine gelmesi ve ona gösterilen hürmetin ifadesi olarak cenazeyi yıkayanlara verilir (Polat, 2003:180-181).

Prizren'de ölünün yıkanacağı suyu hazırlayanların abdestli olmasına özen gösterilir. Suyu çeşmeden iki kişi getirir. Su iki kazanda hazırlanır. Kazanların birinde su kaynatılır diğeri kazanda eli yakmayacak şekilde ılık olarak hazırlanır. Cenaze en yakınları tarafından taşınarak teneşirin üzerine yatırılır. Cenaze evin bulunduğu mahallenin cami hocası ve müezzini tarafından yıkanır. Ayrıca ölünün yakınlarından bir kişinin daha yardımcı olmasına izin verilir. Vefat eden kişi kadınsa kadınlar tarafından yıkanır (K28, K30, K39, K41, K44, K61).

Kefenleme

Ölünün gömülmeye hazırlanışında ikinci işlem, “kefenlenme”dir. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Beyaz renk imanın belirtisi olarak kabul edilir. Geleneklerimize göre

başkalarına yük olmamak ve helal parayla alınmış olsun düşüncesiyle kişi ölmeden önce kefenini kendi hazırlar. Kefenleme işlemi İslami usullere göre yapılır.

Erkek kefeni izar, nifafe, Kamis olmak üzere üç parçadır. Kefenlemede ölünün boyu ölçülür, bir karış fazla olmak üzere parçalar kesilir. Boy ölçerken en uzun parça olan izar çıkartılır. Bir uzun parça daha çıkarıldıktan sonra gömlek çıkarılmaktadır. Bezin fazlalık kısmı baş tarafa katlanır. Baş ve ayaklar tamamen kefenin dışından bağlanmaktadır. Bezin kenarından alınan şeritlerle, baş, bel ve ayak taraflarına kabire koyarken kolay olması için tutulacak yer yapılmaktadır.

Kadın kefeni iki çadır, bir gömlek, bir göğüs bezi, hülle donu, başörtü, bel kuşağı olmak üzere yedi parçadır. Kadın ölümlerinin kefenlenmesinde göğüs bezi serilir, ölüye gömlek giydirilir. Soldan çadır bezi örtülür, sağdan diğer taraf da üste kapatılır. Toz kına pamukla ellere ve ayaklara dökülür. Kına diz kapaklarına, dirseklere, koltuk altına da koyulur. Ölünün başına kına yakılır. Ardından başörtü sarılır, ikinci çadır soldan örtülür, sağ üstüne kapatılır, bel kuşağı bele sarılır, kefenin kenarından bezin kenar şeridi çıkarılarak, ölünün baş ve ayak kısmından bu ipe bağlanır, ölü tabuta konulur. Ölü tabuta temiz, kullanılmamış bir battaniyeyle ya da kilimle yerleştirilir. Bu kilim ya da battaniye ölü defnedildikten sonra camiye bırakılmaktadır (Altun, 2004:330-331).

Sivas'ta cenaze yıkandıktan sonra, teneşirin sağ tarafına tabut getirilir. Tabutun içine uçları dışarı sarkacak şekilde üç büyük bohça veya çarşaf başa, ortaya ve ayak ucuna gelecek şekilde serilir. Üstüne kefenin alt parçası serilir. Cenazeye, "kıyamet gömleği" giydirilerek tabutun içine yatırılır. Kıyamet gömleği, bir buçuk metre boyundaki patiskadır, "yakasız gömlek" denilmektedir. Patiskanın ortası oyularak ölünün başından geçirilir. Bezin yarısı cenazenin altına, yarısı da üzerine doğru yayılır, dizlerinin altına kadar gelir. Kadın ölünün başı tülbentle bağlanır, ağız kısmında yeşil bir bezden yaşmağı olur. Erkekse başına takke koyulur. Üçüncü parça da ölünün üzerine örtülür. Kefenin üst parçası da sarılarak kefen iki uçtan bağlanır. Fadime Ana'nın kınası olduğu düşüncesi ile kadınların başına, avuçlarının içine, ayaklarına kına konur. Göz çukurlarına, burun deliklerine, kulaklarına kâfur, çörek otu konur. Bu uygulama mezarda haşaratı uzaklaştırmak içindir. Kefen örtüldükten sonra, kefenden bir parça yırtılarak kuşak olarak beline bağlanır. Uzun yırtılmış olan patiska ile baş ve ayak uçlarından sıkıca bağlanır. Hoca üç kere "Selâmünkavlen mirrabbirrahîm" der.

“Elveda, yalan dünya, elveda!” denilerek tabutun üzeri kapatılır. Cenaze kadın ise tabuta konunca üzerine bir çarşaf daha örtülür. Bu çarşaf gömerken cenazenin görünmemesi içindir. Ölüyü tabuta koyulan bohçanın uçlarından tutularak mezara indirilir (Üçler, 2002:511).

Amasya'nın bazı yerlerinde kefen makasla değil abdestli bir kimse tarafından bıçakla biçilir. Aydın'da ölü kefenlenirken kefenin içine ölünün “Kabir Azabı” çekmemesi için dua ve ayet yazılı kâğıtlar konur. Bu uygulama Balıkesir gibi bazı yörelerde de vardır. Edirne'de bu kâğıda “İmam Kağıdı” veya “Ölü Kağıdı” denir. Bolu'da çocuk öldüğü zaman, eski bir çarşafı kefenlenmektedir. Böylece yeni çocukların ölümünün önleneyeğine inanılır (Kalafat, 1996a: 26-29).

Kırgızlar'da kefenle ilgili bazı inanışlar vardır. Ölen adam kefenini çiğnerse arkasından kardeşleri de ölecek diye inanılır. Ölüm meydana gelmeden önce helalleşmek için yetişemeyen kişi cenaze kefenlenmeden önce gider, “Razı ol, yattığın yer geniş olsun, kötü söz ve fiillerimi affet” diyerek helalleşir. Kefenlendikten sonra hem dinî inançlara hem de Kırgız âdetlerine göre cenaze örtüsü açılmaz, cenaze kimseye gösterilmez. Ancak en yakın akrabalarından biri uzaktan gelmişse cenazenin sadece yüzü bir kere gösterilir (Polat, 2003: 182-183).

Kıbrıs'ta kefen çadır adıyla bilinmektedir. Erkeklerin kefeni tek en (tek çadır), kadınların kefeni ise çift endir. Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde kefenleme sırasında iplik kullanılmazken, çoğu bölgelerde iç gömleğin seyrek dikilmesi ve ipliğe hiç düğüm atılmaması sevap sayılmaktadır. Kefen ile gömleğin yakası ölünün üzerine konan makas veya kara saplı bir bıçakla, başın geçebileceği genişlikte kesilir. Ölünün üzerine kara saplı bıçak konmuşsa bu bıçakla, makas konmuşsa bu makasla kesilir. Bazı bölgelerde gömlek yakasının makasla kesilmesi günah, kara saplı bıçakla kesilmesi sevap sayılmaktadır (Bağışkan, 1997:149-154).

Özbekler'de, kefenlerini önceden hazırlamak, kabir ve defin için yapılacak harcamalar için para hazırlamak geleneği yaygındır. İnsanlar sağlıklı zamanlarında “Öldüğüm zaman çocuklarıma ve eşe dosta verilsin” düşüncesiyle para hazırlarlar (Açık, 2004: 144).

Kefenleme işlemi Prizren’de İslamî usullere uygun yapılmaktadır. Kefenlik bez olarak beyaz renkte bir kumaş alınır. Eski dönemlerde insanlar ölmeden önce kendi kefenlerini hazırlamaya özen gösterirdi. Bazen kefenin çarşıftan hazırlandığı olurdu. Ancak günümüzde kefen bütün malzemeleriyle birlikte hazır olarak alınmaktadır. Kefen alışverişini ölü sahibi yapmaz. Ölenin bir akrabası veya bir komşusu yapar. Kefenin ebatları parçaları Anadolu’dakilerle benzerlik göstermektedir.

Kefenleme sırasında “kafur” sulandırılarak pamukla cenazenin ayaklarına, parmak uçlarına, koltuk altına sürülür. Kefenin üzerine de aynı kokudan serpilir. Bu uygulamanın amacı gömüldükten sonra haşeratı cenazeden uzak tutmaktır (K18, K30, K39, K41, K44, K61).

Cenazenin Taşınması

Ölünün kefelendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa “tabut” denir. bazı bölgelerde ölü tabut yerine sedyeye benzer bir gereçle mezarlığa taşınır. Tabutun üzerine serilen örtü ölü evinden, komşulardan veya camiden alınır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualar bulunan bu örtüye “tabut örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denir. Bu örtünün yerine tabutun üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş örtüldüğü de olur. Ölen sağlığında vasiyet etmişse bunlar camilere hediye edilir. Kimi zamanda, ölenin cinsiyetini, yaşını, toplumsal yerine belirtmek amacıyla çeşitli giyim eşyaları konur. Kimi yerlerde tabutun ağaç dallarıyla, elmayla süslendiği olur. Tokat ve Zile’de, cenaze giderken salın önünde söğüt ve kavak dalları, renkli bez parçalarıyla süslenerek götürülür. Harput’ta, baharlarda ve yazın ölenlerin cenazelerinin önlerinde iki söğüt dalı mezarlığa kadar götürülür. Definden sonra bunlardan birisi mezarın başucuna, diğeri ayakucuna dikilir ve sulanır. Kayseri’de genç ölüm için, bir ağaç dalına elma takılır. Bu elmalı dal, tabutun önünden mezarlığa kadar birisi tarafından taşınır. Tahtacılar, genç ölenin akranları, ipekli ve renkli kumaşlardan yaptıkları bayraklarla tabutun ardından giderler (Örnek, 2000:218-219).

Orta Asya Hun Türkleri, ölülerini tabut içine koyarlardı. Bu tabutlar iç ve dış olmak üzere iki katlıydı. Tabutların üzerlerini altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi (İnan, 2006:177).

Manisa’da cenaze geçerken yol kenarındakiler saygı olsun diye ayağa kalkarlar. Evren-Ankara’da cenaze mezara götürülürken 7 ayrı yerde muhakkak durulur. Edirne’de ise cenaze muhakkak evinin önünden geçirilir. Bu uygulama Niğde’de de vardır. Afyonkarahisar’da çok seyrek rastlanan bir uygulamaya göre, cenaze mezara götürülürken cenazenin önü sıra bir kavak dalına takılı bayrak taşınır (Kalafat, 1996a:25-28).

Özbekistan’da cenazenin taşınmasında, tabutu ilk olarak ihtiyarların, üç defa kaldırıp indirdikleri ve yedi adım yürüdükleri görülür. Bu pratikte amaç, tekrar bir ölüm olayının yaşanmamasıdır. Sonra tabutu merhumun yakınları kaldırır (Açık, 2004:145).

Prizren’de cenaze kadın ise tabutun üzerine kapak koyulur. Erkeklerin tabutu kapak yerine yeşil bir kumaş ile örtülür.

Cenaze tabuta konulduktan sonra imam cemaate “Merhumu nasıl bilirsiniz?, Hakkınızı helal ediyor musunuz?” şeklinde sorular sorara helalleşme işlemini gerçekleştirir. Helallik alındıktan sonra dua edilerek cenaze namazının kılınması için camiye götürülür. Caminin musalla taşına koyulduktan sonra namaz kılmak için camiye girilir. Tabutun başında su dolu şişeyle birlikte genç bir kişi bırakılır (K28, K30, K39, K41, K44, K61).

Cenaze Namazı

İslamiyet’e göre Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Kırgızlar’ın dinî inançlarına göre içki içerek ölen ve intihar edenin normalde cenaze namazı kılınmaz. Ancak cenaze yerde kalmasın, fitne çıkmasın diye intihar edenin cenazesi halkın isteği üzerine büyük mollalar değil de gençlerden bu işi yapabilen biri kıldırır. Kırgızlar’da cenaze namazı genelde evin önünde kılınır, mescitlerde kılınmaz. Ancak cuma günü ölenin cenaze namazı camide kılınır. Evin önünde cenaze namazı kılma âdeti, Sovyetler Birliği döneminden kalmadır. Zira o dönemde sayıca az camiler sadece büyük yerleşim merkezlerinde bulunmaktaydı. Ayrıca buralarda namaz kılmak yasaklanmıştı. Cenaze namazı kılınca ölünün alacak-verecekleri belirlenir. Helalleşme âdeti yerine getirilir. Bunun için ölenin en yakını cemaate dönerek “Alacağı olanlar benden alsın, vereceği olanlar bana versin” diyerek üç kere tekrarlar. Bazı yerlerde farklı olmakla birlikte genel bir uygulamaya göre imam, cenazeye gelen

topluluğa üç defa, “Bu kişi nasıl bir insandı?” diye sorar. Cemaat “İyi adamdı, mü'min kişiydi, halk adamıydı, cömert adamdı” gibi cevaplar verir. Kırgızlar'ın geleneği gereği ölü insan kötülenmez. Ölüye hürmet etmek yaşayanların en önemli vazifelerindendir. Bunun için ölü ak gönül ile yola vurulur (Polat, 2003:186-188).

Cenaze namazı kılındıktan sonraki helalleşme ölü için yapılan bir tür aklamadır (Örnek, 1971:54). Evin önünde yapılan helalleşmeden ayrı olarak, cenaze namazından önce bir helalleşme daha yapılır (Altun, 2004:332).

Prizren'de cenaze namazı İslami usullere göre kılınır. Vekit namazı camide kılındıktan sonra tabutun bulunduğu musalla taşının önünde cemaat saf tutar. İmam cenaze namazını kıldırır. Camiden ayrılmadan önce cemaatten yine helallik alınır (K30, K39, K41, K44, K61).

Defin İşlemi

Namazı kılındıktan sonra cenaze kabristanlığa götürülür. Mezarın başında herkes ayaktadır. Cenazenin en yakınlarından üç kişi cenazeyi mezara indirir. Cenaze erkekse, oğul, baba, kardeş, herkes, kadınsa, nikâh düşmeyen kişiler cenazeyi kabre indirebilir. Kadın cenazesini damat ve koca kabre indiremez. Kadın öldükten sonra koca bile namahrem sayılmaktadır. Ölü, baş batıya, yüz kıbleye dönük, ayaklar ise doğuya gelecek şekilde kabre yerleştirilmektedir. Cenaze sağ tarafına yatacak şekilde arkasından toprakla desteklenmek suretiyle defnedilmektedir. Daha sonra üstüne tahtalar dizilir. Cenazenin üstüne herkes toprak atabilir. Mezara toprak atmak sevap sayılır. Toprak atanlar küreği birbirlerinin elinden almamaya özen gösterirler. Defin sırasında mezarın başında dua okumak sevaptır (Altun, 2004:338).

Türklerde ölümden sonra hayatın devam edeceğine olan inanç ölüyü mezara koyuş şeklinde de kendini göstermiştir. Ölüyü gömme olayını ana rahminin bir sembolü olan mağaraya ve toprağa başı ve ayakları içe bükey cenin gibi yerleştirme olayını yeniden doğuşun ön hazırlığı olarak düşünmüşlerdir (Roux, 1999:184).

Eski Türklerde ve Hıristiyanlığın kabulünden önce Macarlarda ölü ile birlikte atı, silâhları, sevdiği eşya da gömülürdü. Bütün bu adetler ölü'nün öbür dünyada da yerdeki tarzda hayatı devam ettirdiği inancından doğmaktadır. Türk halkları ve yurt kuran

Macarlar zikri geçen eşyayı mezara tersine koymakta idiler. Bu uygulama, “ahiretin, dünyamızın ancak tersi” olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Rasonyi, 1993:28).

Altaylılar cenazelerinde toprağa gömme, tabutu dört direk üzerine yahut ağaca asma ve ateşe yakma şeklinde üç tür defin töreni tatbik ederlerdi. Ölüyü toprağa mutlaka atı ve eşyasıyla birlikte gömerlerdi.

Bu uygulama Abdülkadir İnan'ın teferruatıyla anlattığı Göktürkler'in defin merasimlerinde görülmektedir. Göktürklerden herhangi birisi öldüğü zaman ölüyü çadıra korlar. Yakınları, atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önünü sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık akar. Bu ritüeli yedi defa tekrarlarlar sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar, külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, atların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman gömerler. Defin gününde ölünün akrabaları, tıpkı öldüğü günde yapıldığı gibi, at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar (İnan, 2006:177-188) ifadeleriyle anlatmaktadır.

Eski ve Ortaçağda Altaylarda yaşayan Türkler cenaze törenlerinden sonra karşılıklı iki ateş yakarak ve bunların her birinin yanına altından insanların, hayvanların ve eşyaların geçirilmesi için birbirine uçlarından iple bağlı iki mızrak yerleştirerek bunların aralarından geçmek suretiyle kendilerini arıttıklarından söz etmektedirler. Günümüz Yakut Türklerinin cenaze törenlerinden sonra dönüş yolunda yaktıkları bir ateşin üzerinden atlamaları ve ölünün ateşten geçemeyeceğine inanmaları Altay Türklerinin adetleriyle örtüşmektedir (Roux, 1999: 155-156).

Anadolu'nun kimi yerlerinde ölünün elbiseleriyle, özel eşyalarıyla gömüldüğü görülmektedir. Tunceli yöresinde ölüyle beraber onun sevdiği eşyalarının da gömülmesi, mezara yatak, yorgan gibi eşyaların koyulması, meftanın gittiği yerde de bu eşyalara ihtiyaç duyacağı inancından kaynaklanmaktadır (Kalafat, 2005: 203).

Erzurum, Kars, Ağrı ve Van'da defin esnasında kürekle toprak atılırken kürek yere koyulmadan başkası almaz. Kürek el değiştirirken muhakkak yere konur. Bu uygulama çok yaygındır (Kalafat, 2007:339).

Sivas'ta tabutun üzerine ölenin cinsiyetini belirten örtü, yazma vb. koyulur. Genç ölen gelinlerin, gelinliğinin de konulduğu görülmektedir. Camiye ve mezarlığa kadınlar gitmez. Cenaze tabutun içinden alınarak mezara indirilir. Kadınsa oğlu ya da kocası, erkek kardeşi mezara indirebilir. Cenaze mezara, sağ tarafı kibleye gelecek şekilde konur. Yüzüne leh tahtası kapatılır ve toprak atılır. İmam ve cemaat oldukları yerde otururlar ve Yâ-Sin, Tebâreke, İhlas, Felak, Nas ve Fatiha Sureleri okunur. Duadan sonra, hoca mezarın başında talkın verir. Cenazeye katılanlar, mezarlıkta bulunan taziye mahallinde, ölü sahibine taziye verirler. Kabire su dökmek için gelen çocuklara para verilir. Buna alt üst parası denir. Mezarlıktaki fakirlere de sadaka verilir (Üçler, 2002:512).

Hakkari'de ölünün gömülmesi sırasında mezarlıkta çocuklara şeker dağıtılır. Mezarlıkta defin sırasında orada bulunan fakir kişilere, çocuklara yiyecek veya şeker dağıtma, mezarın üstüne buğday ya da şeker serpme ölülerin ruhlarına dağıtılan birer saçıdır (Kalafat, 2005:208).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da ölen kimse mezara yerleştirildikten sonra göğsüne "Peygamberim Muhammed / Dinim İslâm'dır" ibareleri yer alan "Cevapnâme" adlı bir kâğıt konulur. Ölen kimsenin erkek çocuğu, cemaatin en yaşlısına, defnedilen kişinin nasıl bir insan olduğunu sorar. O da mümkün olduğunca iyi cevap vermeye gayret eder. Daha sonra Kur'an okunur. Cemaat dağılmadan ölen kişinin evine gelir, Kur'an-ı Kerim okunur. Komşuların getirdiği yemekler misafirlere ikram edilir. Sabah namazdan çıkan cemaat topluca yine cenaze evine gelir. Kur'an-ı Kerim okunur ve sabah kahvaltısını burada yapar (Güngör, 1992:9).

Harput'ta ölünün defnedildiği günün akşamında mezarın başında ateş yakılır. Bunun sebebi, ölünün yırtıcı hayvanlar tarafından mezarının eşilerek çıkarılmaması için alınan bir tedbir olarak açıklanmaktadır (Araz, 1995:124). Mezar başında ateş yakma geleneğine Altay ve Yenisey Türk boylarında da rastlanır (İnan, 2006:189-190). Bu durum ateşin Türkler tarafından kutsal kabul edilmesiyle de açıklanabilir. Şamanist

Türkler'de ateşin her şeyi temizlediğine, kötü ruhları kovduğuna inanılır. Ateş ruhuna hitaben okunan şaman ilâhilerinden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilemeyeceği gibi ocak kültü de atalar kültüyle birbirine bağlıdır (İnan, 2006:68).

Samsun yöresinde cenaze defnedilirken boş bekleyen tabut ters çevrilir. Bu uygulama yakın zamanda birisinin daha ölmemesi için yapılır. Yine yörede mezar doldurulurken bir kişi en az üç kürek toprak atar. Daha sonra küreği yere bırakır. Ondan sonra toprak atacak kişi küreği yerden alır, kürek elden ele verilmez (Şişman, 2002:464).

Aydın'da cenazenin defnedilip toprağa verildiği gün “Toprak Mevlidi” okutulur. Toprağa ilk kazmayı vurana hediye verilir. İzmir Menemen'de yeni ölen bir kimsenin defni esnasında mezardan kemik çıkar ise, mezarın ayakucuna gömülür ve üzerine para atılır. Kırşehir'de ise kabre atılan paralarla kabrin satın alındığı, mevtanın rahat edeceği inancı vardır. Kırşehir'de cenazenin ağzına Akik Taşı konulması halinde, mevtanın sorgu-suale kolay cevap vereceğine inanılır. Bâlâ-Ankara'da cenaze kabre defnedilirken doğduğu evden toprak alınarak kefenin üzerine bu serpilir ise, “Kabir Azabı” çekmeyeceğine inanılır. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Balâ'da da definden sonra mezar kapatırken toprak atılan kürek elden ele alınmaz, muhakkak yere konulup yerden alınmasının doğru olacağına inanılır. Edirne'de küreği elden alanın öleceğine inanılır. Bolu'da mevta defnedilirken yakınları elleriyle kabre toprak atarlar (Kalafat, 1996a:25-26).

Kırgız Türkleri'nde, mezarın üzerine konulan halıların sayısı 3, 5 veya 7 olmalıdır. Bu örtülerin birisi imama, birisi mefta erkek ise erkek kardeşine, kız ise kız kardeşine, diğerleri de meftayı kabire indirenlere verilir. Bazen de satılarak parası fakirlere dağıtılır (Kalafat, 1996b: 93).

Dağıstan'da defin işleminde, cenazeyi olabildiğince kısa sürede gömmeye, ölüye olan hakların helal ettirilmesine, kadın ve çocukların defin merasiminden olabildiğince uzak tutulmasına, ölünün dualarla uğurlanmasına özen gösterilir. Defin işleminde dikkat çekici bir gelenek de, ölünün evinden mezarlığa güğüm içinde su götürülmesidir. Bu güğüme beyaz bir tülbent bağlanmakta ve mezar tamamlandıktan sonra, güğümdeki su mezarın üstüne dökülerek tülbent de mollaya verilmektedir. Ölünün mezara

konulduğunda yanına da küçük bir torba toprak konulmaktadır. Tabuta konan cesedin baş tarafı, ölen kişi erkekse koyun postundan yapılan bir örtüyle, kadınsa bölgeye has bir şal ile örtülür. Bu şalın, genç bir kadın ölmüşse açık renk, ihtiyar bir kadın ölmüşse koyu renk olmasına özen gösterilmektedir. Defin işleminin yapıldığı gün, ölünün akrabaları sadaka olarak kavurma, helva ya da lavaş ekmeğinden birisini ya da bir kaçı yaparlar ve bunları gelen cemaate dağıtırlar (Yılmaz, 1999:51).

Kıbrıs'ta görmek istediği kişileri göremeden ölenlerin kefenleri açılır ve “gözleri arkada kalmasın” diye yüzlerine bir kürek toprak serpilir. Evli çiftlerin farklı zamanlarda ölseler bile yan yana gömülmeleri adettendir (Bağışkan, 1997:185-187).

Makedonya Türklerinde, kabristan'dan gelen ellerini yıkamadan evin eşiğinden girmez. Cenaze evden çıktıktan sonra bulunduğu yere bir bardak su konur. Cenazenin çıktığı odada kırk gün ışık yanar. Bazı yörelerde ise cemaat direkt kendi evine gelmez. Cenaze'nin yerine su konulması “su kültü” ile izah edebilir. Cenaze defninden dönen kimsenin biraz dolaştıktan sonra kendi evine gitmesi “kara iye” veya mezarlıktan kendisini takip edebilecek bir uğursuzluktan korunmak, ona şaşırtma vermek içindir. Bu inanç da Anadolu'da yaşamaktadır. Cenazeden dönen kimsenin evinin dışında ellerini yıkaması suda olduğuna inanılır. “Ak iye”lerin aklayıcı fonksiyonundan yararlanmak içindir (Kalafat, 1995b: 29-30).

Kırgızlar'da cenazeye oldukça fazla saygı duyulur. Bunun için mezarlığa giderlerken cenazenin önünden kimse yürümez. Cenazenin arkasından giderken çoğu kişiler tekbir getirir ve nöbetleşe tabutun altına girer (Polat, 2003: 192).

Prizren'de cenazenin mezarlığa götürülüşü sırasında cemaat arkadan gider. Ölüye saygısızlık olmasın diye tabutun önünden geçilmez.

İki metre boyunda, bir metre genişliğinde kazılan mezarın derinliği göbek hizasına kadardır. Kadınların mezarı daha derin kazılır. Mezarı kazan kişiye bahşiş verilir.

Mezara ölenin en yakınlarından iki kişi iner. Cenaze kıbleye doğru yönlendirilerek mezara yerleştirilir. Mezara yerleştirildikten sonra “kıyamette ayakları ve başı bağlı, gözleri kapalı olmasın” diye cenazenin ayak ve baş bağları çözülür. Cenazenin üzerine tahtalar dizilir. Daha sonra toprak atılmaya başlanır. Toprak atılırken kürek elden ele

dolaştırılmaz. Mezarın baş ve ayak ucuna birer ahşap mezar taşı dikilir. Mezar tamamen bittikten sonra üzerine su dökülür.

Defin işlemi bittikten sonra Kur'an-ı Kerim okunur, dualar edilir. Dua bittikten sonra cemaat mezarlıktan ayrılırken cenazenin ailesine başsalığı diler. İmam mezarın başından ayrılmadan önce ölüye talkın verir (K18, K24, K28, K30, K39, K41, K44, K61).

2.3.3. Ölüm Sonrası

2.3.3.1. Cenaze Evi

Cenaze sahipleri başsağlığı ziyaretlerini kabul etmek için bazen mezarlığın kapısında bazen de cenaze evine geçerek başsağlığı dileklerini kabul ederler. Başsağlığı dileminin temelinde sosyal ilişkilerin devam etmesi ve sosyal dayanışmanın gerçekleşmesi yatmaktadır. Başsağlığına tüm yörelerde önem verilmektedir. Çünkü başsağlığı toplumsal birlik ruhunun devam ettiğinin, ölü evinin yalnız bırakılmadığının, acının herkes tarafından paylaşıldığının göstergesi olmaktadır.

Ölümden sonraki günlerde akrabalar ve tanıdıklar cenaze evine gelirler. Bu ziyaretlerde amaç başsağlığı dilemek, yaşlı ailenin kederli gününde yanında olmak ve normal yaşantısına döndürmektir. Bu ziyaretlerde Karaman Taşkale'de un veya bulgur, Antalya'da süt veya çorba, Ankara Keskin'de lokum, Erzurum köylerinde çay ve şeker, Konya ve Van'ın köylerinde koç, Sivas ve ilçelerinde kurbanlık, tatlı götürülmektedir. Yas evine gelenler hediye getirdiği gibi ölü sahibi de başsağlığına gelenlere ikramda bulunmaktadır. Kırşehir'de lokum, Muş'da şerbet, Diyarbakır'da erkeklere mırra kahve ikram edilir. Bu kahve cenaze sahibinin tuttuğu kahveciler tarafından yas süresi boyunca yapılmaktadır (Çağlayan, 1997:97-98).

Eskiden gelen bir özellik olarak cenaze evinde başsağlığı dilemeye gelenlere yemek verilir. Ancak bu yemekler komşular tarafından getirilir. Cenaze evinde yemek pişmez. Özellikle helva ikramına pek çok bölgede rastlamak mümkündür.

Sivas'ta yaşlanıp ölenler için, "Onunki düğün bayram, Allah genç ölümü vermesin", "Allah sıralı ölüm versin" denir. "Allah, dipte yatırıp kapı gözletmesin, imanlı göç versin, anamızdan doğduk ki öleceğiz, Allah gençleri korusun, bize de iman Kur'an

nasip etsin” şeklinde taziye verenlere, “Dostlar sağ olsun, beteri haznesinde kalsın” denir (Üçler, 2002:516).

Ankara Elmadağ’da ölümden sonra üç gün ocağa yemek konulmaz, cenaze evinde yemek pişirilmez. Bu uygulama Anadolu genelinde çok yaygındır. Amasya’da bir evden cenaze çıktıktan hemen sonra veya müteakip dokuz gün o evin ışıkları söndürülmez. Ölünün ruhunun eve geldiği inancı vardır (Kalafat, 1996a:30- 35).

Kandıra’nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde, cenaze günü ölü evine en büyük destek komşulardan gelir. Cenaze günü ölü evinde yemek yapılmaz, komşular getirirler. Uzaktan gelen misafirleri komşular evinde ağırlarlar. Cenaze evinin yol kenarına, aç olanların yemesi için ekmek çıkarılır. Cenazenin gömüldüğü günün akşamı evde ve camide Kuran-ı Kerim (Yasin-i Şerif, Tebareke) okunur. Kadınlar ölü evinde 7 gece Kur'an-ı Kerim okumaktadırlar. Bu okuma Kabir Melekleri’nin mevtayı 7 gece bunalttığı inancıyla yapılmaktadır. Cenazenin öldüğü yere testiyle su bırakılır, ışık yakılır (Altun, 2004: 342).

Kırgız Türkleri’nde, ölü evine 3 gün komşuları yemek getirirler. Ölü evinde ocak yakılmaz. Bu inanç ölen insandan fışkıran kanın evin duvarlarına sıçramış olduğu kanaatinden kaynaklanmaktadır. O evde 3 gün içerisinde yapılacak yemeğin kanlı olabileceğine inanılır ve evdeki bütün sular dökülür (Kalafat, 1996b:93).

Özbekistan’da cenaze defnedildikten sonra mezarlıktan ölünün evine dönülüp yeniden taziyede bulunulur ve “Yedisi” ilan edilir. Bu günler içinde ölen kişi belli bir biçimde anılmaktadır. “Eve gidelim” adı verilen bu âdet gereği merhumun evine gelen misafirlerin elleri ılık suyla eve girişte yıkanır, dua edilip yemek yenir. Sonra yine bir dua okunur ve kalkılır. Sofrada geleneksel yiyecekler bulunur. Çorba, pilav, nişalda pişirilir. Cenazeye katılacaklar için hazırlanan yemeğe “yas yemeği” adı verilir. Fakat bu yemek ölünün evinde değil, komşularında pişirilir. Ölü evinde cenaze defnedilinceye kadar yemek pişirilmez (Açık, 2004:145).

Makedonya’nın Vrapçište köyünde, başsağlığına, sadece Cumartesi, Pazar ve Salı günleri gidilmektedir (Ercan, 2006:81). Üsküp’te cenaze evinde yedi veya kırk güne kadar yemek pişirilmez. “Büyük yas” yedi gün sürer. Bir yılda iki ölü var ise üçüncü ölümü önlemek için horoz kesilerek fakirlere verilir. Evde ölü olduğunu anlatmak için

eşiğin önüne sandalye ve üzerine havlu konur. Ölen kimsenin pabuçları evin eşiğine koyulur. Evinin ölü evden çıkıncaya kadar açık bırakılır. Ölünün yedinci ve kırkıncı geceleri, ayrıca kandillerde Üsküp ve Kalkandere'de sade ve beyaz başörtüsü örtülür (Kalafat, 1995b:29).

Kazakistan'da ölü evine gelen erkekler “Allah önünden mağfiret etsin”, “İmanı yoldaş olsun” gibi sözlerle teselli vermeye çalışırlar, merhumun ruhuna ayetler okuyup dua ederler. Kadınlar ise kafiyeli bir şekilde ağıt söyleyerek üzüntüyü paylaşmaya çalışırlar. Ailenin kadınları gelenleri ağıtlarla karşılar (Altay, 1998:197).

Prizren'de başsağlığı ziyaretleri üç gün sürmektedir. Cenazenin defnedilmesinden sonra mezarlıktan çıkanlar ölü evine gelmezler. Ev ziyareti daha sonra yapılır. Baş sağlığına giderler; “Allah kalanlara ömür versin, Allah sabır versin, Makamı Cennet olsun, Allah günahlarını bağışlasın” gibi sözlerle teselli vermeye çalışırlar. Cenaze evinde 7 gece Kuran-ı Kerim okunur (K18, K24, K28, K30, K39, K41, K50, K53, K61).

2.3.3.2. Belirli Günler / Ölü Yemeği

Anadolu'da ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunların arasında ölünün “kırkıncı”, “elli ikinci” günleriyle halk arasında “sene-i devriye” adıyla anılan günler yaygındır. Bu günlerde ölünün hayrı için, ölenin ruhu için, yemekler verilmekte, mevlit okutulmaktadır. Belirli sayılarla anılan bu günler, bu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmişler ve birtakım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Yaşamın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen adetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve işlevsel özelliğini oluşturan bu türden sayılar, başka toplumların halk kültürlerinde de önemli bir yer kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanın içine almaktadırlar (Örnek, 2000:220)..

Ölümlerle ve defin törenleriyle ilgili en eski törenlerden biri “ölü aşısı” törenidir. İslamiyet öncesi Türk topluluklarında ölünün belirli günlerinde “ölü aşısı” verilmekte, “aş töreni” (yoğ töreni) yapılmaktadır. Beltirler'de, ölümün üçüncü günü çadırın güneyine bir sofraya kurulur. Bu aşta fazla kalabalık toplanmaz. Hazırlanan yiyecek ve içeceklerin yarısı, ölünün ruhu için ateş ruhuna kurban edilir. Ölümün yedinci günü, topluca

mezarlığa gidilir. Mezarın sağ tarafında bir ateş yakılır. Getirilen yiyecek ve içeceklerden mezarın üstüne konur. Sonra yemeye ve içmeye başlanır. Yeme içme töreni bittikten sonra, mezar üstünde kalanları ateşe atarlar. Tören böylece sonra erer. Yedi gün ölünün evinden hiçbir şey çıkmaz. Yirminci gün evde aş verilir. Kırkıncı gün yine mezarlığa gidilir ve daha önce yapılan tören tekrarlanır. En büyük aş töreni ölünün “yıl dönümü”nde bütün akraba ve dostlara yapılır. Topluca mezara gidilir. Yenilip içildikten sonra, ölünün eşi mezarı üç defa güneşin seyri yönüne göre dolaşır ve “Ben seni bırakıyorum” der. Bundan sonra dul kadın veya erkek evlenebilir. Türklerde ölü aşı, ilk dönemlerde yemek ve içkilerin mezara konulması şeklinde bizzat ölünün kendisine, daha sonraki dönemlerde ölünün ruhuna sunma şeklinde, Türklerin kabul ettikleri bütün dinlerde varlığını devam ettirmiştir (İnan, 2006:189-193).

Eski Türkler’de cenaze törenleri, büyük at yarışları ve “ölü aşı” denen ziyafetler için bir sebep olurdu: Çin tarihleri, Göktürklerin cenaze törenlerini özet olarak şöyle anlatıyorlardı: “Ölüler ilk önce bir çadıra konurdu. At, sığır ve koyunlardan türlü kurbanlar verilirdi. Sonra atlarla çadırın etrafı dönülür ve at yarışları yapılırdı.” (Ögel, 2001b: C.2:85). Ölünün siyasi ve içtimai mevkiine göre hayvan keser ve “ölü aşı” verilirdi. Bu yemeğe eskiden “yuğ basan” deniyordu. Bütün Türk halkları arasında yaşayan ölü aşı geleneği Selçuklular’da da yaygındır (Turan, 2000: C: 2:178).

“Atalar Kültü”nün en eski ananelerinden olan “ölüye aş verme” merasimi tasvirleri göçebe Türk destanlarının en karakteristik motiflerinden biridir. Bu “aş merasimi” ananelerinin Azerbaycan ve Anadolu’ya gelen eski göçebe Oğuz boylarının hikâyelerinde derin izler bırakmış olduğunu “Dede Korkut” rivayetlerinde görülmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan rivayetler, Müslüman Türklerin “ölülerin canı için sadaka olarak helva dağıtmak”, “ölülerin ruhuna sevabı bağışlamak üzere çeşmeler yapmak, fukaraya sadaka vermek” gibi hayratlarının hatırlatmaktadır (İnan, 1998a:210).

Eski Türkler’de yakınıni kaybetmiş olan kişi, üçüncü veya yedinci günü yemekler hazırlar ve halkı davet eder. Buna Göktürk kitabelerinde “yuy” denmektedir. Günümüzde ise “kırk hayrı” olarak adlandırılmaktadır (Eröz, 1996: 100). Ölü aşı Divanü Lügat-it-Türk’te “yoğ” ve “yoglamak” şeklinde geçmektedir. Yoğ, “ölü gömüldükten sonra, üç veyahut yedi güne kadar verilen yemek” (Atalay, Cilt:3,

1998:143), yoglamak ise “ölü için yemek vermek” (Atalay, Cilt:3, 1998:309) şeklinde açıklanmaktadır.

Her milletin kültüründe olduğu gibi, Türk millî kültüründe de bazı sayıların önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Türklerde özellikle üç, yedi, dokuz, kırk gibi sayılar kutsaldırlar. Genellikle bu sayılarda büyü ve gizli bir güç bulunduğu inancı vardır. Destan ve hikâyelerimizde, daha ziyade bu sayılara çok sık olarak rastlanmaktadır. (Turan, 1992b:23 ve Celil, 1993:41) Bir, üç, beş, yedi, dokuz, kırk sayıları, Türk halk inançlarının belirli sayılarıdır. Doğumda evlilikte ve ölümden birçok uygulama bu sayılara göre yapılmaktadır (Salih ve Kalafat, 2000:49).

Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz dünyaya gelince üç gün, üç gece anasının rüyasına girer. Annesine: “Hak dini kabul etmezsen açlıktan ölürüm de senin sütünü emmem” der (Gökalp, 2005:99).

Dede Korkut Hikâyeleri’nden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda “... Boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincir ile boğayı tutmuşlardı... Dirse Han'ın oğlancığı üç de kabile çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı. Boğayı koyu verdiler, oğlancıklara kaç dediler. O üç oğlan kaçtı. Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı... Oğlan orada yıkılınca boz atlı Hızır oğlana hazır oldu, üç defa yarasını eli ile sıvazladı boz atlı Hızır bana geldi, üç kere yarayı sıvazladı...” (Ergin, 2001b:25-32).

Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Kağan, “gökten bir ateş gibi, ışık hâlesi içinde inen göğün kızı” ile evlendikten sonra, üç oğlu olur. Bu oğullarının adlarını, “Gün-Han”, “Ay-Han” ve “Yıldız-Han” koyar. Ağaç kovuğunda bulduğu yerin kızından da, yine üç oğlu olur. Bunların adını da “Gök-Han”, “Dağ-Han” ve “Deniz-Han” koyar (Ögel, 2001a: C.1:55).

Dede Korkut’ta Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Destan’da “... Çobanın üç yaşında dana derisinden sapanının ayası idi, üç keçi tüyünden sapanının kolları idi... Üç yıla kadar taşı düştüğü yerin otu bitmezdi.” (Ergin, 2001b:50-51).

Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Kağan’ın altı oğlu hükümdarlık sembolü olan, “altın yay” ile “üç gümüş ok”u bulup getirirler. Uygur Türkçesi ile yazılmış Oğuz

Destanı'nda, yayla okların daha önce, rüyada görüldüklerini yazar. Bu olay destanda şu şekilde anlatılır:

“Uluğ Türük”dü adı, Oğuz”un seçme eri.

Altından bir yay gördü, uyur iken uykuda,

Yayın bulunuyordu, üç gümüşten oku da.

Ta doğudan batıya, altın yay uzanmıştı,

Üç gümüş ok kuzeye, sanki kanatlanmıştı (Ögel, 2001a: C.1:67).

Uygur halkı İslamiyet'ten önce köylerde dokuz yerde ateş yakar, çoluk çocuk, erkek kadın hepsi bu ateşin üstünden atlar. Kötü ruhları kovup, iyi ruhları çağırmak maksadıyla yapılan bu uygulamalar, Türk topluluklarında eskiden beri devam edip gelmiştir. İslam dinine girdikten sonra da, Uygur halkı ateşle ilgili uygulamalarını sürdürmüştür. Bundan başka, yeni evlenen kız, damadın evine gitmek üzere kapıdan çıkarken dokuz kez ateş edilir. Damadın arkadaşları gelini almak için kızın arkadaşlarına dokuz kez eğilirler. Yağa dokuz veya yedi mısır atıp patlatılır. Ramazan ve Kurban bayramlarında dokuz yufka pişirilir. Düğünlerde dokuz çeşit meyve hazırlanır, düğünde kız tarafına dokuz parça kumaş verilir. Düğünün dokuzuncu günü akrabaların birbirini ziyaretinde dokuz kazan asılıp dokuz koç kesilir. Büyükler kıza dua ederken “dokuz oğul ve bir kızı olsun” dileğinde bulunur. Ölüm olan eve dokuz ekmekle gidilir, ağıt okunurken dokuz yerde mum yakılır ve dokuz fitilli kara lamba yakıp dans edilir. Bu uygulamalar halk arasında inanç olarak muhafaza edilmiştir (Celil, 1993:41).

Türk Hakanlarının dokuz veya yedi tane “tuğ”u olurdu. Dokuz sayısı, Türkler için kutsal bir rakamdı. Çünkü göğün derinlikleri dokuz kattan meydana geliyordu. Bu sebeple, kağanların otağlarının önlerinde, dokuz tane tuğ görülürdü. Sibiryaya Şamanları da çadırlarının önlerine, dokuz tane sırik diker ve bu sıriklerin başlarını bezlerle süslerlerdi. Şaman “Göge çıkma töreni”ne başladığında, her sıriğin başında ayrı dualar okur, güya göğün dokuz katını dolaşırdı. Bütün bunlar bize gösteriyor ki, eski Türk devlet sembollerinin, dine dayanan eski kökleri de vardı (Ögel, 2001b: C.2: 80).

Türk masallarında, üç, yedi ve kırk sayıları ana motif olarak karşımıza çıkar. Bu sayılar Türk masallarında canlı ve cansız varlıklarla (üç ekmek, yedi dev, kırk altın) ilgili olarak, zamanla (üç gün üç gece, yedi yıl, kırk gün kırk gece) ilgili olarak, insanlarla ilgili olarak (yedi kız kardeş, yedi nöbetçi) vb. sık olarak kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 2003: 65-66)..

Hazara Türkleri'nde sayı içerikli inançlar diğer Türk kesimlerinde de olduğu gibi, "Tek Çam", "Üç Tepeler", "Yedi Pınarlar", "Kırklar Mağarası" adlarında olduğu gibi onamastiğin bir parçası olmuştur. Hazara halkı arasında 1, 3, 7, 40 sayılarıyla ilgili birçok inanış mevcuttur. Bir sayısı Allah'ın bir olduğuna delalet etmektedir. Ocaklar genelde üç taşın üzerine kurulduğu için özel saygı gösterilir. Birisine nazar değdiğinde, yedi küçük taş dışarıdan getirilir ve tedavi aracı olarak kullanılır (Salih ve Kalafat, 2000:49).

Batı Türkleri, çok eski çağlardan beri, Önasya kültürleri ile ilişki kurmuşlardı. Bu sebeple Batı Türklerinde, "yedi" sayısı daha yaygındı. Onlara göre gök ve yerin, yedi katı vardı. Batı Sibiryâ Şamanları da dokuz yerine, yedi sayısına önem verirlerdi. Bu sebeple, Osmanlı Türkleri'nin yedi tuğlarının nedenlerini de, bu çok eski tesirlerde aramak lâzımdır (Ögel, 2001b: C.2: 80).

İslâm dininde yedi sayısının özel bir yeri ve öneminin olduğu elde mevcut kaynaklardan anlaşılmaktadır. İslâmiyet'te yer ve gök yedi tabaka olarak zikredilmektedir. Yedi sayısı Kur'an-ı Kerim'de, Âd Kavmi'nin sekiz gece ve yedi gündüz belâyâ müptelâ olduğu (Kur'an-ı Kerim, 69/7), Yusuf Suresi'nde Firavun'un yedi semiz ve yedi zayıf ineği, yedi yeşil ve yedi kuru başağı rüyasında görmesi, Hz. Yusuf'un yedi sene bolluk ve yedi sene kıtlık olacağı hakkındaki rüya tabiri (Kur'an-ı Kerim, 12/43-49), Eshâb-ı Kehf'in yedi oluşu (Kur'an-ı Kerim, 18/21), Cehennem için yedi kapının bahis konusu yapılması (Kur'an-ı Kerim, 15/43-44), tövbenin yedi defa yapılması (Kur'an-ı Kerim, 9/74) gibi birçok yerde zikredilmektedir (Kocatürk, 1982:282-283).

Sular, Türk inancının belirli tespitleri ile bağlandıklarında, kutsayıcı özellikler kazanırlar. Meselâ Türk inancına göre: 5 7, 9, 40 gibi sayılar mucizevî güce sahiptirler. Su; bu sayılarla birleştirildiğinde, keramet dağıtıcı nitelikler kazanır. Meselâ

Bulgaristan'ın Kırcalı sancağı Kuşoolları ilçesi Yaaşlıkü köyü ve civar köylerde, kısır kadının tedavisi için 40 gün sabah namazından önce yedi pınardan su alınır. Çocuğu olmayan kadın bu su ile yıkanır ve içer (Tacemen, 1994:39-40).

Türk halk kültüründe en yaygın olarak ölümün üçüncü, yedinci, kırkınıc ve elliikinci günlerine özel bir önem verilmektedir. Anadolu'da en yaygın olan günlerdeki adet ve gelenekler şunlardır.

Üçünde, kurban kesilir (Muş, Çorum, Amasya), yemek verilir (Çorum, Kars, Kayseri, İçel), Kur'an-ı Kerim okutulur (Sakarya, Çorum, Kars, Mardin, İçel), helva yapılır (Malatya, Muş, Bayburt, Kayseri), mezar ziyaret edilir. (Gaziantep, Bayburt, Muş).

Yedisinde, kurban kesilir (Kütahya), yemek verilir. (Sinop, Çorum, Sakarya, Hatay, Adana, Amasya), helva yapılır. (Ankara, Hatay, Iğdır, Gaziantep, Tekirdağ, İçel), Kur'an-ı Kerim okutulur (Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya).

Kırkında, kurban kesilir (Bayburt, Tokat, Aksaray, Amasya, Kütahya), yemek verilir (Sinop, Muş, Elazığ, Artvin, Çorum, Hatay, Adana, Kayseri, İzmir, Gaziantep, İçel, Balıkesir, Eskişehir), helva yapılır. (Tokat, Erzurum, Kırşehir, Niğde), Kur'an-ı Kerim okutulur (Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya, Kastamonu, Giresun, Afyon, Bitlis, Balıkesir).

Elliikisinde, kurban kesilir (Kütahya), yemek verilir (Sinop, Elazığ, Artvin, Çorum, Hatay, Sakarya, İzmir, Gaziantep, İçel), helva yapılır. (Elazığ, Kayseri), Kur'an-ı Kerim okutulur (Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya, Kastamonu, Giresun, Afyon, Bitlis, Balıkesir) (Çağlayan, 1997: 92-95).

Sivas'ta ölü evine yapılan yemek için "ölu canı görmek" denir. Yapılan yemeklerin sevabı, yemeği yapan ailenin "ölmüşlerinin canına değer" denir. Komşuları, yakınları ölü evine yemek yaparlar. Gelen yemeklerden başka, ölü evinde helva yapılır. Cenaze evi için yemek yapamayanlar, bir tepsi börek veya tatlı yapıp getirirler. Ölü sahibine, çarşaf, havlu, pazen, elbiselik kumaş vb. gibi eşyalar da getirilebilir. "Yoklatma", Sivas'ta genel anlamda, hediye götürerek yapılan ziyarettir. Doğum, sünnet, askere gitme, evlenme ve ölümdede yoklatma yapılır. Doğumdan ölüme kadar, sevinç ve kedere

ortak olmak düşüncesi ile yapılır. Sivas'ta yaşlı aileyi, yasından alma, yardımlaşma ve kederine ortak olma, sosyal dayanışmanın bir uygulaması olarak eskiye göre azalsa da yine sürdürülmektedir (Üçler, 2002: 513).

Türkiye'de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri'nin inanışlarına göre, ölen bir kimsenin eti kemiğinden 40 gün sonra ayrılır. Ölümün üçü, yedisi ve kırkında mevlit okunup yemek verilir (Çevik, 2001: 10).

Samsun yöresinde bir kişi öldükten sonra ölümünün yedinci, kırkinci ve elliikinci günleri kelime-i tevhit veya mevlit gibi dini törenler düzenlenir. Orada zikredilen dualar ölünün ruhuna bağışlanır (Şişman, 2002: 464).

Harput ve çevresinde, üç – yedi gün süresinde akrabalar ve yakın komşular tarafından hazırlanan yemekler ölü evine getirilir. Ölümün kırkinci günü onun ruhuna helva pişirilerek, komşu ve akrabalara dağıtılır. Ayrıca aynı gün yemekler hazırlanır. Buna “kırk yemeği”, “kırk mevlüdü”, “kazma takırtısı” adları verilir. Maddî durumu yerinde olan aileler bu merasimde koyun, koç veya sığır keserler. Törende genellikle ölünün hayatta iken yaptığı iyiliklerden, hizmetinden, çalışkanlığından ve ahlâkından söz edilir. Ölü için birinci gün yapılan helvadan ve kırk yemeğinden, mezar kazıcılarına mutlaka yedirilir. Aksi takdirde ölen kişinin kulaklarından, kıyamete kadar kazma ve kürek seslerinin geçmeyeceğine, ruhun bundan son derece müteessir olacağına inanılır. Ölünün ruhuna bağışlanmak üzere sunulan helva ve yemek merasimlerinde, ölünün heyri olsun”, “ölünün canına deysin” gibi sözler söylenir (Araz, 1995: 135-136).

Afyon'un ilçesi Bayat'ta ölümün ilk akşamından başlayarak üçüncü, yedinci ve kırkinci akşamları birer gün olmak üzere “Ölü Aşı” verilir. “Ölü Aşı” yemeğini cenaze sahibi düzenlese de, hısım ve akrabalar da yemeğe katkıda bulunurlar. Cenaze evinde sofralar kurulup toplu yemekler yenir. Ölünün sağlığındaki yaptığı işler ve iyilikleri dile getirilir. Geride kalanlara sağıklar dilenip avutucu güzel sözler söylenir. En sonunda Kur'an okunup dualar edilir. Görevlerin tamamlanmasıyla herkes evlerine dağılır (Aydın, 2001: 37).

Saraykent'te ölümün 40. ve 52. günleri Kur'an okutulur. Marmara Ereğlisi'nde 52. gün dua okunur. Ağrı'da ölünün 3. 40. ve 52. günü mevlit okutulur ve yemek verilir. Bulanık'ta taziyeye gelenlere şeker ve şerbet ikram edilir. Mezarı kazanlara yemek

verilir, 40 gün yasin okunur, “52”si yapılır. Afyon'da ölüm gecesi “Ölü Yemeği” verilir. Ayrıca ölünün 40. günü ve sene-i devriyesinde, dinî merasim yapılır. Denizli'de cenazenin ardından üç gün verilen helvaya “Ruh Helvası” denir, ölünün hayrı olarak helva dağıtmak, Anadolu'nun diğer yörelerinde de yaygındır (Kalafat, 1996a:35-36).

Kayseri'de yaşayan Uygur Türkler'nde, ölümün üçüncü gününden sonra “Nezir” adı ile bir yemek verilir. Yemeğin malzemesi cenaze evinden getirilir. Ölümün yedinci günü cenazeyi yıkayan hocaya ölüden geriye kalan elbiseler verilir. Ayrıca suyu ısıtan, döken ve yardım eden kimseye elbise veya kumaş verilir. Ölümün yedinci günü yine yemek verilir. Bu yemeğe “yedisi” denir. Verilen yemekte pirinç bulunmaz. Bu yemeğin mutlaka hamur işi, kesilebilen bir yemek olması lazımdır. Ölümün kırkıncı gününde, ölenin yakın akrabaları karşılıklı olarak birbirlerine hediyeler verirler. Kazaklar'da ölümün kırkıncı günü, ölen kimsenin akrabaları kurbanlık hayvan getirir ve eti ile yemek yapılır. Ölümün yüzüncü günü ise, akrabalar birer hediye ile ölen kimsenin evine gelirler. Cenaze sahibi de onlara halı, kilim vb. hediyeler verir (Güngör, 1992: 9-10).

Nurhak Dağı Yörükleri ölünün mezarı başında ateş yakarlar. Bu pratikten amaç öbür dünyada ölüye “ışık” sağlamaktır. Bu yörenin Yörükleri muhakkak ölü aşı yaparlar, yapmayanlar için, “ölü aşı yapmayanın ölü başını yer” denir. Ölü aşı ve ağıt çok önemlidir. Ölü için ağıt yakmak Kur'an-ı Kerim okumak kadar önemlidir (Yalman, 1993:420).

Azerbaycan'da dini inançlar çerçevesinde ölümler için “ihsan” verilir. Ölümün üzerinden geçen ve mukaddes kabul edilen üçüncü, yedinci, kırkıncı günlerde helva pişirilip dağıtılır. Dini inanca göre ölünün ruhu o günlerde kendi evinde dolaşmaktadır. Haftanın mukaddes günü sayılan Perşembe günü (Cuma gecesi) de, ölü çıkan evde helva pişirilir (Hacıyeva, 1997: 221).

Kazakistan'da ölümünün 7. ve 40. günlerinde koyun kesilerek “hatim” indirilmek suretiyle iki kez ziyafet verilir. “As” merasimi, ölümün yıl dönümünde yapılır. Aynı zamanda ölü için yapılan en son merasimdir. Ölüm olayından itibaren uygulanan matem merasimlerini sona erdirir. Ölenin dul karısı bu merasimden sonra evlenebilir. “As” merasimi, ölünün vârisleri tarafından gerçekleştirilmesi önemli bir görev sayılan,

uygulanmaması kınanan kökü İslâmiyet öncesine dayanan bir gelenektir. Ancak İslâmiyet'ten sonra hatim indirilmesi, Kur'an-ı Kerim okunması gibi dinî uygulamalar da eklenmiştir. “As” merasiminde özellikle at kesilir, at kesmeye gücü yetmeyen aileler, bir inek veya birkaç tane koyun keserek geleneksel görevlerini yerine getirirler. Bir yılın içinde vefat eden birkaç kişi birleştirerek büyük “as” merasimi yapılabilir. As merasiminde bol miktarda kıymız içilir, diğer yiyecekler yenir. Dost ve akrabalar maddî ve manevî yardımda bulunurlar (Altay, 1998:200-203).

Türkmenistan'da, toyda yemek yenildikten sonra, tabaklar sofradan kalkmadan dua edilir. Yas yemeklerinde tabaklar kalktıktan sonra dua edilir. Cenaze merasimlerinde ikram tabakları tek elle veya tek tek taşınırlar. Bununla da verilmek istenen mesaj, “başka ölüm olmasın, toplu ölüm olmasın, sırasız ölüm olmasın” şeklindedir (Kalafat, 2000:157).

Kazak ve Kırgız Türklerinde, diğer Türk topluluklarında olduğu gibi toprağa verilen ölünün ardından belirli günlerde anma törenleri düzenlenmektedir. Kazak, Kırgız ve diğer Türk topluluklarında, kişinin canının ölümünden üç gün sonra yaşadığı evden çıkıp gittiğine inanılmaktadır. Aynı şekilde ölümün yedinci gününde ölenin ruhunun kendi yaşadığı yere ilk kez döndüğüne inanılır. Ölen kişinin cesedinin, ölümün kırkıncı gününe kadar mezarda bozulmadan durduğuna, kırk birinci günden itibaren bozulmaya başladığına inanılır. Bu inanışlar sebebiyle, belirli günlerde ölüyü yad etme geleneği oluşmuştur. Ölünün kırkını geçirme sırasında, bazen, küçük ya da kırk aş olarak adlandırılan ölü aşının verildiği de görülebilir. Ölümün yıldönümünde cesedin tamamen çürüyüp toprağa karıştığına ve ruhun öte âlemdeki gerçek hayatına başladığına inanılmıştır. Yıl dönümü, ölüm hadisesinin son safhasını oluşturmaktadır ve büyük bir “aş toyu” düzenlenmektedir. Ölü aş ya da aş toyu ölenin yasına son verildiğine işarettir. Ölen kişinin karalı (yaslı) karısı, bundan sonra bir başkasıyla evlenme imkânına kavuşmaktadır (Aça, 1999:25-26).

Kırgızlarda cenazeye gelenlere definden sonra da yemek (et-pilav) ikram edilir. Buna “Ölü aş” ya da “Kara Aş” denir. Ölüye hürmetin en önemli göstergesi ruhuna bağışlayarak sığır kesmektir. Kökü eskilere dayanan “ölö aş” âdeti muhakkak yapılmaktadır. Ne kadar fakir de olsa sığır kesip yemek vermek Kırgızlar için yerine getirilmesi gereken kutsal bir kanun ve görev gibidir. Ölünün yakınları bu görevi

yerine getirmezse kınanır. Ölü aşında at, tosun, inek vb. birkaç büyükbaş sığır kesilmektedir. Kırgızlar cılkı (at) kesmeyi önemli bir vazife olarak görerek, kesilen atın ahirette Burak olacağına inanırlar (Polat, 2003: 196-197).

Urviç - Kalkandelen Türkleri'nde ölünün üçüncü gününde yemek verilir. Yedinci ve kırkıncı gününde mevlit okunur. Yas bir yıl sürer, yaşlı sürede çalgı çalınmaz. Kırcaova'da yaşlı kadınlar koyu renk elbise giyerler. Ölünün annesi sürekli siyah örtünür. Gençler altı hafta başörtüsü taşırlar (Kalafat, 1995b:29).

Afganistan'daki Hazara Türkleri'nin geleneklerine göre, ölümden sonraki ilk üç gün cenaze evinde ocak yakılmaz, yemek pişirilmez. Bu üç gün yemeği akrabalar ve komşular getirir. Üçüncü gününde ölünün üçü yapılır. Kur'an-ı Kerim okunur. Ölü evine gelenler ölü sahiplerinin yanına gelince önce Ayet-ül Kürsi veya Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir süresinden biraz okur ve dua ederler. Sonunda "Hüküm Allah'ındır. Allah rahmet eylesin, başınız sağ olsun" derler. Ölünün üçüncü gününde hayrat yapılır ve herkese yemek verilir. Ölünün üçünde olduğu gibi yedisinde ve kırkıncı da hayratlar yapılır ve Kur'an-ı Kerim okutulur. Allah'tan ölen için rahmet dilenir. Taziye için ölü evine gelenlerin birçoğu ölü evine mal ve para yardımı yaparlar. Cuma akşamları ölünün ruhu için hayrına sadaka verilir. Her Cuma akşamı Kur'an okutulur ve dua edilir (Çelik, 2001:13).

Afganistan Kazak Türkleri'nde cenazenin defninin yedinci gününde yemekler yapıp "ölü aş" verilir. Bu aş için ölenin akrabaları ve dostları koyun getirerek, ölenin evinin kapısının önünde onun ruhuna adayarak keserler. İmkânı olanlar her kırk günde bir aynı uygulamayı yaparlar. İmkânı olmayanlar ise bunun yerine her hafta Kur'an-ı Kerim okuturlar (Turan, 1986: 309).

Özbekistan'da ölenin dinî törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün "yedinci", "kırkıncı" günleri gelir. Üçü, yedisi, kırkı adı verilen günlerde ölünün akraba, eş, dost çevresine mensup kadınlar (yer sofrası) etrafında bir araya gelip dualar okur. Sofrada çeşitli yiyeceklerin yanı sıra üç ayrı un tabağının içinde yanan mumlar, pamuk, kuru üzüm bulundurmak gerekir. Genellikle cuma ve pazartesi akşamları "çözme, çalpak" adı verdikleri yemekleri pişirip, Fatiha okurlar (Açık, 2004: 145-146).

Kırgız Türklerinde, ölüm olan evde 40 gün ışık yakılır. Böylece insan doğduğu zaman yapıldığı gibi, öldüğü zaman da kırkı yapılmış olur. Kırgızlarda ölüm olunca bir hayvan kesilir. Buna “kırk aş” denir (Kalafat, 1996b: 93).

Dağıstan’da ölüm olayının 40. ve 52. günlerinde Türkiye’deki mevlitleri hatırlatan anma törenleri düzenlenir. Ölen kişinin huzura kavuşması için, Kur’an-ı Kerim okunur, dualar edilir (Yılmaz, 1999:52).

Prizren’de ölünün dinî törenle ve yemekle anıldığı belirli zamanlar vardır. Ölümün 7. günü mezar ziyaret edilir. Yedi tane küçük taş toplanarak mezara koyulur ve su dökülür. Cenaze evinde mevlit okutulur ve gelen misafirlere yemek verilir (K24, K28, K30, K39, K41, K50).

Ölümün 40. günü mezar ziyaret edilir. Kırk tane küçük taş toplanarak mezara koyulur ve su dökülür. Cenaze evinde mevlit okunur. Gelen misafirlere yemek ve helva ikram edilir. Ölüm olayının 40. gününde cenazenin burnunun düştüğüne inanılır (K18, K24, K28, K39, K41, K50, K61).

Ölümün 52. gecesinde de mevlit okunur. Katılanlara sadece helva ikram edilir. 52. günde cenazenin eklem yerlerinin koptuğuna, birbirinden ayrıldığına inanılır (K28, K30, K39, K41, K50, K53, K61).

Ölümün 6. ayı ve yılı dolduğunda ölenin ruhu için mevlit okutulur. Ölümünden sonraki ilk Ramazan veya Kurban bayramında ölenin ailesi, akraba, dost ve arkadaşları tarafından ziyaret edilir (K18, K24, K28, K30, K39, K53).

Türk halk kültüründe en yaygın olarak ölümün yedinci, kırkıncı ve ellikinci günlerine özel bir önem verilmektedir. Anadolu’da ve Türk dünyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Prizren’de de belirli günlerde ölenin ruhu için mevlit okutulmakta, helva yapılmakta, yemek verilmekte ve mezarlık ziyareti yapılmaktadır. Ölünün belirli günlerde anılması, ruhu için yemek verilmesi “atalar kültü”nün izlerini taşımaktadır.

2.3.3.3. Ölünün Eşyaları

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, ölünün eşyalarıyla ilgili çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Göktürklerin ve Oğuzların defin törenlerinde, ölüye ceket giydirdikleri, kuşağını kuşandırdıkları, yayını yanına koydukları, eline dolu kadeh tutturdukları,

ayrıca, servetine göre at kesip etlerini yedikten sonra, atların derilerini ayaklarını ve kuyruklarını sıriklara asıp “Bu onun atıdır, bununla cennete gider.” düşüncesiyle mezarının üstüne koydukları, yaşarken öldürdüğü düşmanlarını temsil eden suretler yaparak “bunlar uşaklarıdır, cennette ona hizmet ederler” diyerek mezarın üzerine koydukları kaynaklarda yer almaktadır (İnan, 2006:178)..

Ölenin geride bıraktığı eşyalarıyla ilgili olarak, halk kültüründe birtakım dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır. Bunlardan en yaygın olanı ölenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılmasıdır. Birçok yerlerde, “soyka” denilen giysi, çamaşır, yatak çarşafı gibi eşyalar, başışlanmadan önce bir arınma işleminden geçirilir. Su serpme, dışarıda ayazlandırma gibi sadece bir simge anlamında bir arındırma olabilen bu törenler, ölünün gelerek, eşyasını kullanacak olanlara zarar vermesini önleme tedbiri olarak uygulanmaktadır. Ölünün çamaşır, yıkandıktan sonra, birine başışlanır, “ruhu, üstünde dönmesin” diye (Ankara), giysileri üç gün içinde yıkanır, ya da üstüne su serpilir, “Dönüp gelmesin” diye (Ankara, Çubuk), Siverek'te giysileri arındırdıktan sonra yoksullara verilmesi, gömleğin yakılması töredir (Boratav, 1984:200).

Aydın'da mevtanın giysileri akrabaları tarafından kullanılmaz. Bu uygulama Anadolu'nun diğer yerlerinde de vardır. Giysiler, mevtanın hayrına fakirlere verilir (Kalafat, 1996a:30).

Sivas'ta, ölünün ayakkabıları “darlığı gitsin” düşüncesiyle bir fakire verilir. Sonra diğer şahsi eşyaları da uygun ihtiyaç sahiplerine verilir. Ölen evin reisi ise şapkası verilmez, “ev dağılır” denir (Üçler, 2002:510).

Türkiye'de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri'nin inanışlarına göre, Ölünün elbiseleri ölü yıkayıcılar ve fakirlere verilir (Çevik, 2001:11).

Harput yöresinde cenaze evden çıkarıldıktan sonra bir tas yoğurt, bir kaşık ve ölünün en son giydiği ayakkabıları yabancı bir kişiye verilir. Bu uygulamayla “ruhun evi bastığı kabul edilen ağırlığından” kurtulmuş olduğuna inanılır. Ayrıca ruhun memnun olacağı inancıyla öd ağacı ve buhur yakılarak dumanı evin her yanına sindirilir. Ölü elbiselerinin hemen evden uzaklaştırılmasının altında yatan sebep ruhun evle olan irtibatını kesmek, onun eve dönüşünün önüne geçmek, buhur yapılmasındaki

amaç ise, ruhu memnun ederek ona hatırlandığını ve unutulmadığını göstermektir (Araz, 1995: 121).

Kıbrıs'ta, ölüden yırtılarak çıkartılan, ya da ölenin hiç kullanmadığı elbiselerinin üç gün evde bekletildikten sonra “ölüye ağırlık olmasın”, “ölünün ağırlığı gitsin”, “ölüye serinlik gitsin” inancıyla üçüncü gün yıkanması ve elden çıkartılması âdettendir. Ancak, erkeklerin takım elbiselerinden biri, kadınların ise etek, pelerin ve çarşafı hatıra olarak saklanmaktadır (Bağışkan, 1997:270).

Kazakistan'da cenazeyi yıkayanlara ölünün elbiselerinden verilir. Cenaze yıkayıp kefen sarıldıktan sonra ailenin ekonomik durumuna göre “ıskat” din adamlarına verilir. Kur'an-ı Kerim okunup hatim indirilmesi için, cenaze namazını kıldıran hocaya, “kabir sadakası” olarak da dört kişiye çeşitli hediyeler verilir (Altay, 1998:199-200).

Özbek Türklerinde ölenin giysilerinin bir kısmı fakire verilir, bir kısım giysileri ise duvara asılır. Yaşlı ölülerin giysilerinden parçalar alınıp saklanır. Böylece bu parçaları alanların da çok yaşayacağına inanılır (Kalafat, 2007:338).

Prizren Türklerinde vefat ettiği döşek başta olmak üzere ölünün eşyaları fakirlere verilir (K28, K30, K39, K41, K50, K53, K61).

Ayrıca ölen erkek ise, cenaze evden çıkmadan önce ayakkabıları kapıya koyulur. İhtiyacı olan birisi buradan alır (K18, K24, K28, K30, K39, K53).

2.3.3.4. Ruhla İlgili İnanmalar

Animizm insanların, hayvanların, bitkilerin ve cansız dediğimiz nesnelere ruh taşıdığına, insanın rüya ve vizyonlar aracılığıyla bu ruhlarla ilişki kurabileceğine inanma demektir (Altun, 2004:346).

İslâm terminolojisinde ölü, ruhun bedenden ayrılmasıyla cansız kalan gövdeye denilmektedir. Dolayısıyla ruh, kişiye yaşam gücü sağlayan cevherdir. Çeşitli kültürlerde farklı ruh tasarımları görülmektedir. Ruhla ilgili bu düşünceler, aynı zamanda ölünün arkasından yapılan işlemlerin ana dayanağını oluşturmuştur (Ercan, 2002:200).

Eski Türklerin inanışlarına göre, ölenlerin ruhları akrabaları için tehlikeli olmaktadır. Bu tehlikeyi engellemek için, oldukça gösterişli cenaze törenleri yaparlardı (Gökalp, 1991:179). “Ata Kültü” de eski inanç sistemimizin günümüze kadar gelip İslamileşmiş bir uzantısıdır. Anadolu’da da “geçmişlerin ruhu” için çeşitli hayırlar işlenir. Cuma akşamları özel olarak helva kavrulur, komşulara verilir. Ata ruhlarının evleri ziyaret edip onların hayır veya şerle uğraştıklarının gözlendiğine inanılır (Salih ve Kalafat, 2000:45).

Altay Türklerinde evlenme yaşına gelmeden önce ölen çocukların durumu, ölümden sonraki hayatın kaygısından dolayı bir problem olarak görülür. Ölümünden sonraki zaman süreci yaşasaydı evlenme çağına geleceği dönemde çocuk tıpkı hayattaymış gibi kaderi kendisiyle aynı olan bir genç kızla gıyabi bir törenle evlendirilir. Bu süreç sanki gerçekleşmiş gibi aileler birbirleriyle kendilerini akraba kabul ederler. Yeni bir çift gerekliliği olan eşyaların resimleri çizilir ve bunlar yakılarak dumanının haberci gittiğine ve onlara ulaştığına inanılır. Bu eylem tıpkı bir düğün ritüeli çerçevesinde gençler hayattaymış gibi yapılır (Roux, 1999:181-182).

Hakkari’de başsağılığına gidenler ölü evine değil, yakın komşulara gitmekte ve yedi kapı dolaşmaktadırlar. Bu pratiğin temelinde kötü ruhu şaşırtmak, insanların ruhunu alıp götürmeyi atlatmak, aynı durumla karşılaşmamak inancı yatmaktadır. Cizre’de başsağılığı camide kabul edilir eve gidilmez, eve başsağılığına gidilmesi uğursuzluk ve felaket getireceği inancıyla hoş karşılaşmamaktadır. Rize Taşköprü’de ölü sahipleri başsağılığına gelen kadınlara birer çember, kibrit (cenneti ışıklı olsun diye), erkeklere gençlere birer mendil, yaşlılara ise havlu vermektedir (Çağlayan, 1997: 98).

İnsanın bedeninin yok olduğuna ama ruhun yaşadığına inanan Özbekler, bu inanç doğrultusunda ruha hürmet için çeşitli merasimler geliştirmiştir. Ramazan ve Kurban bayramı arefesinde, cuma ve pazartesi akşamları hamur işi hazırlayıp, ölmüşlerine dua ederler. Mum yakıp, evin kible tarafına koyarlar ve merhumun ruhu gelecek diye beklerler. Yakınlarını yolcu ederken de “ata babalarının ruhu şad olsun” diye dua ederler (Açık, 2004:146).

Kayseri’de yaşayan Uygur ve Kazak Türkleri’nde, ölen kimseyi rüyasında gören yakını onu zayıflamış ve perişan bir halde görürse, sadakamız, duamız olmamış diye

onun için sadaka verir. Ruh tekrar döner gelebilir diye ölü evinde üç gün ışık yakılır. Aynı işlem ölünün yıkandığı yerde de uygulanır. Ayrıca ilk kırk gün içinde, her Cuma gecesi evde ışıklar yanar halde bırakılır (Güngör, 1992:10).

Türkiye’de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri’nin inanışlarına göre, ölen kişi gömüldükten sonra ruhu yedi gün evini ziyaret eder. Bir yıla kadar cumaları, daha sonra bayramdan bayrama ziyaret eder (Çevik, 2001:10).

Kazak Türkleri’nde ruha “arvak” denir. Tanrı anlamına gelen “Hûda” yerine “kuday” denir. Halk arasında, büyüklerin ruhlarının kâinatta bir rol oynayacağına, hayatta olanların hallerinden haberdar olarak yeri gelince yardım edeceğine, koruyacağına ve eğer bir haksızlık olursa kızarak çarpacağına inanılır. Onun için Allah ile Ruh beraber söylenir. “İki ruhla bir tanrıya havale ettim.” deyişi iki kişinin arasındaki bir işi “ikimizin de büyüklerinin ruhları ile Tanrıya havale ettim” anlamında söylenir. Karşısındakini inandırmak için, “işte ruh, işte Tanrı” denir. “günahkar oldu”, “ruh çarpsın”, “ruh kollasın”, “ruha sığınarak” ve “ruha kurban olayım” vb. deyişlerde ruhlarla ilgili inançlar görülmektedir (Altay, 1998:218).

Hazara Türkleri atalarının ruhunu kutsal sayarlar. Ataların ruhunu kızdırmamak için ellerinden gelen hayrı yaparlar. Cuma akşamları onların ruhu için Kuran-ı Kerim okunur. Dinî bayramların bir gün öncesi geçmişte ölenlerin bayramı olarak bilinir. Herkes ölenlerinin ruhu için yemek pişirir ve komşulara, yolculara dağıtır. Atalarının ruhunun onları kötülüklerden koruyup ve zor zamanlarında onlara yardım edeceğine inanılır (Salih ve Kalafat, 2000:45).

Samsun yöresinde ölüm sonrasıyla ilgili inançlardan bazıları şunlardır: Cuma geceleri ateşe un ve tereyağı atılır, helva kavrulur, tütsü yapılır. Böylece evin güzel kokması, dolayısıyla da ruhların rahatça gelmesi sağlanır. Cenazenin yıkandığı yerde ruhun ziyarete geleceği düşüncesiyle üç ile kırk gün arasında ışık yakılır. Yörede cenaze sonrası helva, ekmek dağıtılır ve buna canlılık denilir. Canlılık ölünün ruhuna şefaathçi olur. Ölen kişilerin mezarına şişe ile su konulur. Bu su ölüye rahmet olur (Şişman, 2002:463).

Prizren’de İslam kültürüne uygun olarak ölü, ruhun bedenden ayrılmasıyla cansız kalan gövdedir. Ruh, kişiye yaşam gücü sağlayan cevherdir. İnsanın bedeninin yok olduğuna ama ruhun yaşadığına inanılır.

Perşembe geceleri ölmüşlerinin ruhu için Kuran-ı Kerim okunur. Ölmüşlerin ruhlarının kandil gecelerinde ve mübarek gecelerde yakınlarından dua beklediklerine inanılır. Kandil gecelerinde, dinî bayramların bir gün öncesi ve bayram sabahları mezarlıklar ziyaret edilir (K28, K30, K39, K41, K50, K53, K61).

Anadolu’da, Prizren’de ve Türk dünyasının birçok bölgesinde “geçmişlerin ruhu” için çeşitli hayırlar işlenmesi, “Ata Kültü” inanç sisteminin günümüze kadar gelip İslamileşmiş bir uzantısıdır.

2.3.3.5. Devir - İskat

İslam inancında ölen bir kişinin sağlığında kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri için fakire para verilmektedir. Bu olaya “ıskat” denir (Artun, 2005:178). Ölümünden sonraki hayatla ilgili ölü için yapılan son hazırlık, Devir ve İskat diye adlandırılan bir ritüelin ortaya çıkışına sebep olmuştur (Ersoy, 2002:96).

Ölen kişinin çeşitli nedenlerle tutamadığı orucunu, kılamadığı namazını ve yerine getiremediği yeminlerini, yakınları fidye vermek suretiyle maddî olarak da olsa ödemeye çalışır. Bu işlemin toplumsal açıdan iki fonksiyonu vardır. Birincisi, ölen kişinin fidye gerektiren borçlarını ödemek suretiyle öbür dünyada borçsuz olmasını sağlayacakları inancı ile yakınlarına psikolojik rahatlık sağlamasıdır. İkincisi ise fakirlere ve ihtiyacı olan kimselere verilmekte olan fidyelerle gelirin el değiştirerek toplumsal paylaşımın sağlanmasıdır (Ercan, 2002: 199).

Bir Müslüman, ölümünden sonra kalan malının bir bölümünün “İskat-ı Salat” için yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmişse, bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir. Böyle bir vasiyet olmasa bile ıskat-ı salat yapılması caizdir. Kuran’da ve hadislerde böyle bir emir bulunmamasıyla birlikte, fıkıhçıların böyle bir uygulama ile ölünün günahlarının bağışlanacağı yönündeki görüşü, Müslümanlar arasında devir işlemini bir gelenek haline getirmiştir. Ölünün, yaşadığı dönemde erginlik çağından sonraki yaşamı süresince yükümlü bulunduğu bütün namazlarının toplamı bulunarak, her vakit

namazının karşılığında yoksullara bir “fitre” (bir günlük yiyecek tutarı) verilir. Ölünün mirasından ayrılan miktar bütün namaz vakitlerinin tutarını karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar ıskat parası en çok on yoksulun katılacağı “devir işlemi” ile elden ele gezdirilir ve bu işlem bütün mallarının karşılığı “ıskat” tutarına ulaşınca kadar sürdürülür. Devir işlemi bittikten sonra ölünün günahlarının bağışlanması için dua edilir ve “ıskat akçesi” devire katılan yoksullar arasında bölüştürülür (Büyük Larousse, Cilt: 11, 1992: 5492).

Samsun’un köylerinde ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine iade edilir. Bu işe halk arasında “devir işlemi” denilir (Şişman, 2002:464).

Özbekistan’da cenaze namazı öncesinde imam, ölünün günahlarının affı için, yaşını belirleyip bundan akıl baliğ oluncaya kadar geçen zaman dilimini çıkarır. Kalan sayı kadar dua okur. Dua okumadan önce merhumun günahını boynuna almaya razı olan kişileri çağırır. Sonra dua edip, “kabul ettin mi?” diye sorar. O kişi daha önceden tabağa konulan buğdayı “kabul ettim” der. Ayrıca cenazeye gelenlere sembolik olarak para verilir. Bu parayı alan kişilerin merhumun günahlarının affı için iki rekât namaz kılmaları gerekir (Açık, 2004: 144).

2.3.3.6. Ağıt Söyleme - Yas Tutma

Yas, yakınlarından birini kaybetmiş insanların, ölünün ardından duyduğu acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmesidir (Örnek, 2000:222). Üzüntünün kalıp olarak ifadesi demek olan yas, bütün kültürlerde görülmekle birlikte süresi, yasa katılanlar, yas süresince görülen âdet ve uygulamalar, toplumun kültürel kimliğine bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.

İnsan münasebetlerinin çok ferdi ve samimi olduğu devirlerde ve kültürlerde ölümün verdiği acı kolayca dindirilecek cinsten değildir. Nitekim Türkler Müslüman olduktan sonra da ölüme karşı hissi bir tavır almaya ve bu tavrı açığa vurmaya devam ettiler. Sosyal gelişmeye bağlı olarak matemler bir cemaat hadisesi olmaktan çıkarak ferdileşmeye doğru gitti, daha çok ölen kimsenin yakın çevresine ait bir olay haline geldi. Eski devirlerde büyük bir şahsiyetin ölümü halinde bütün millet bir süre mateme

girerken, sonraları ızdırabın saklanması daha kıymet verilen bir tavır haline geldi (Güngör, 1992:157-158).

Eski Türkler cenaze merasimlerinde ki ağlayıcılara “sığıtçı” derlerdi. İstemi Kağan ile Kül Tegin’in cenaze merasimlerine birçok milletlerden elçilerle beraber “yuğcı” ve “sığıtçı”lar da gelmişlerdi. “Yuğ” Eski Türkçe’de cenaze töreni anlamına gelirdi. Her millet özel ağlayıcılar gönderiyorlar ve Türk Kağanı için ağlıyorlardı (Ögel, 2001b:C.2:85).

Göktürkler’in yas tutarken saçlarını kestikleri, feryad ederek ağladıkları, Kırgız-Kazaklar’ın yas alameti olarak siyah bayrak astıkları, kadınların saçlarını yolarak ağladıkları, elbiselerini parçaladıkları kaynaklarda yer almaktadır. Yas alameti olarak saç kesme Orhun Kitabeleri’nde de yer almaktadır. Yas işareti olarak siyah giyme Dede Korkut Hikâyeleri’nde “... yedi kız kardeşi ak çıkardılar, kara elbiseler giydiler.”, “...yar ve yoldaşları akı çıkarıp kara giydiler.” gibi, anlatımlarda görülmektedir. Türkler arasında çok yaygın yas adetlerinden biri ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmektir. Eski Oğuzlar İslam dinini kabul ettikten sonra da bu adeti uygulamaya devam etmişlerdir. Matem alametlerinden biri elbiselerini ters giymektir. Kırgız-Kazaklar’ın bazı boylarında kadınlar ağıt söyleyip ağlarken yüzlerini duvara dönerler ve elbiselerini ters giyerler (İnan, 2006:195-199).

Kara, halk inançlarımızda yasın, kederin, matemnin rengidir. “Kara yere giresin” denilirken kişinin ölümü istenmiş olur. “Evine kara bayrak asıla” garkışı evinden bir ölü çıksın anlamındadır. Bir hanıma “karalar gyesin” denilerek erinin ölmesi temenni edilmiş olunur. Caferi Türkler muharrem ayında minarede kara bayrak asarlar. Kuzey Mezopotamya Türkleri cenaze namazının kılınacağı camiinin duvarına astıkları kara bezin üzerine yazılmış yazı ile duyuru yaparlar (Salih, Kalafat, 2000:45).

İslamiyet’e göre, ölünün ardından ağlamak, yas tutmak doğru değildir, çünkü ardından ağlanan ölü kabirde rahat edemez, kabir azabı görür. Peygamber ölünün ardından yas tutmakla ilgili şu hadisi söylemiştir. “Başına, yüzüne vuran, üstünü başını yırtan, cahiliyetteki gibi ağıtlarla yas tutan, bizden değildir.” Ancak kadınların ölen kocalarından sonra yeniden evlenmeleri için geçecek süre anlamında yas kabul

edilmektedir. Yasaklanan yas haykırarak ağlamak, dövünmek, üstünü başını yırtmaktır (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998: 76).

Anadolu'da yas tutulmasında en yaygın süre 3, 7 ve 40 gündür. Ölümden sonra, 1-3 gün (Konya, Van), 3-7 gün (Kastamonu, Diyarbakır, Afyon, Antalya), 7-10 gün (Amasya), 10-15 gün (Hatay, Urfa, Malatya, Kayseri), 15 gün ile 1 ay (Erzurum), 40 gün (Antalya, Aksaray, Hatay), 1-2 ay (Bilecik) yas tutulmaktadır. Ağrı, Bitlis ve Hakkari'de yas Cuma gününe kadar sürer. Buna "cumaya teslim etmek" denir (Çağlayan, 1997: 87-88).

Günümüzde Anadolu'da görülen yasla ilgili olarak yaka bağır yırtarak yüksek sesle ağlama, bir hafta, bir ay, kırk gün, altı ay, bir yıl gibi belli bir süre yas tutma, yas döneminde gezmeye eğlenceye gitmeme, tıraş olmama, yıkanmama, süslenmeme, nişan düğün gibi törenleri erteleme gibi âdet ve uygulamalar binlerce yıldır süren yas geleneğinin bir devamı niteliğindedir. (Ercan, 2002:215) Kars ili çevresinde ölüye ağlayan kadınların yüzlerine vurmaları, saçlarından bir parça kesmeleri, elbiselerini ters çevirip giyinmeleri ve kara bağlamaları bu çok eski bir geleneğin devamıdır (Turan, 1982:550).

Anadolu'da psikolojik ve toplumsal nedenlerle yaslı olmanın belirtileri en çok giyim kuşamda görülmektedir. Yas süresi içinde toplumu oluşturan bireylerin ölen kişiye yakınlığı derecesinde kılık kıyafetinin de değiştiği görülmektedir, Farklı uygulamalar olsa da yası ak ve kara renk simgelemektedir. Siyah başörtüsü Sakarya, Kastamonu, Kayseri, Amasya, Elazığ, Çorum, Iğdır'da yas belirtisi olarak kullanılmaktadır. Hatay Altınözü İlçesi Tokaçlı Köyü'nde insanlar yasta siyah giyinmek zorundadır. Siyah renk elbisesi yoksa alır, alacak durumda değilse herhangi bir elbisesini boyar. Bu uygulama dokuz gün sürmektedir. Kars ili ve çevresinde ölüye ağlayan kadınların yüzlerine vurup, saçlarından bir parça kesmeleri, elbiselerini ters çevirip giyinmeleri, kara bağlamaları gelenektir. Ters giyinme bir başka yas belirtisidir. Van-Erciş'te yasta ters ve eski elbiseler giyilmektedir. Saç kesme âdeti Anadolu'da bazı yerlerde nadir de olsa görülmektedir. Muş'ta kadınlar özellikle kardeşleri ölmüşse saçlarını kesmektedir. Güney Anadolu'da yaşayan Türkmen oymaklarında yas alameti olarak genç kadınlar saçlarınının bir örgüsünü keser ve elbiselerine dikerler. Saç kesme adeti Mersin'de

yerleşik Yörük Türkmenler’de ve Kars yöresindeki Karakalpaklar’da da görülmektedir (Çağlayan, 1997: 89-90).

Teke Türkmenleri, ölü, evin eşiğinden dışarı çıktıktan sonra artık ağlamazlar. Yomut Türkmenleri’nde ise, ağlama devam eder. Teke Türkmenleri, cenazenin başında saçlarını yolup yüzlerini yırtmazlar, Yomut Türkmenlerinde ise, yüz tırmalamak ve saç yolmak vardır. Türkmen Türklerinde, cenazelerde ağıt geleneği vardır. Ağıta “ses etmek” veya “çavuş etmek” denir. Ölümün 3., 7., 40., 100. günleri ve sene-i devriyesi, Yomut ve Ersari Türkmenlerinde var iken, Teke Türkmenleri ölümün 100. gününü yapmazlar. Yomut Türkmenleri ve Ersari Türkmenlerinde mefta genç ise, yaşlı aile yas boyunca beyaz giyerler. Yaşlı Türkmen ailesi yedi gün traş olmaz. Bazı yörelerde ölü sakalı kırk gün kesilmez (Kalafat, 1995a: 17).

Harput ve çevresinde, ölüm olayından sonra gelen ilk bayram adı “karalı bayram”dır. Bu bayramda ölü sahipleri evlerinden dışarıya çıkmaz, taziye için gelenleri kabul ederler. Erkekler genellikle ölünün üçüne veya yedisine, kadınlar ise kırkına kadar dışarıya çıkmazlar. Ölünün elli ikinci gecesi etinin kemiklerinden ayrıldığına inanılır. Bu gecede, ailenin maddî durumuna göre yoksullara yardımda bulunulup, iyilik yapılır. Bu davranışla ruhun memnun olacağına inanılır. Ölünün kırkı çıktıktan sonra ölü evine en yakın olan komşular, ölü sahiplerini hamama götürürler ki, bu duruma yörede “yas kaldırma” adı verilir. Yas süresi içinde gerek olu evinde ve gerekse akraba çevresinde eğlence, nişan, düğün gibi merasimler yapılmaz. Televizyon, radyo, teyp gibi elektronik araçlar kullanılmaz. Karalı bayram geçmeden kına yakılmaz. Üç, yedi veya kırk gün süreyle kara yazma bağlanır, karalı elbiseler giyilir (Araz, 1995: 134).

Kuzey Afganistan Türkleri’nde kadın ve erkekler yasta özel “çapan” giyerler. Bu çapanın rengi karadır. Bele “rımal” denilen bir nevi peştemal bağlanır. Bu giysi üç gün giyilir. Kadınlar kara çizme giyerler. Bazı yörelerde de cenaze evlerine “okuyucu” olarak giden ve yaşlıları coşturan kimse, ölünün hayattaki yakınlarını uygun vesilelerle tek tek anarak duygulanmalarını sağlar (Kalafat, 2007: 378).

Kırgız-Kazaklar’da yaşlı çadıra kara bayrak asılmakta, ölen şehit ise yas alâmeti beyaz bayrağa dönüşmektedir. Matem esnasında ağıt söylerken ters oturulmakta ve elbiseler ters giyilmektedir. Kırgız-Kazaklarda yas alâmeti olarak yüzün turnaklarla çizilmesi ve

saçların yolunması geleneği, günümüzde hâlâ yaşamaktadır. Kırgızlar'da erkekler; yas alâmeti olarak sakallarını tıraş etmez, saçlarını kısaltır veya keserler. Kadınlar ise; kara veya mavi elbise giyerler. İnsanlara sırtını dönerek otururlar. Kadınların yas alâmeti olarak kara veya mavi elbise giymeleri ölenin yakınlık derecesiyle ilgilidir. Buna göre kadınlar kocası ölürse siyah, akrabaları ölürse mavi elbise giyerler. Erkekler kırk gün yas tutup kırk birinci gün tıraş olarak yası bitirirlerken, kadınların yası bir yıl sürer. Yas tutan kadınlar bir yıl kara veya mavi elbise giymeye devam eder, düğün gibi eğlence meclislerine katılmazlar. Belirli bir süre ağlayarak ağıt yakar, mümkün olduğu kadar evden çıkmazlar. Bir yıl sonra ölünün yıllığı töreninde kara veya mavi elbiselerini çıkararak beyaz elbise giyerler. Böylece yas dönemi biter. Kırgızlar'da ölümden sonraki üç bayram yas tutulur. Özellikle ilk ramazan bayramı ölü için koyun kesilir, yemek verilir, taziyeler kabul edilir. Bunun için genelde Ramazan bayramı “Küçük bayram ve “Ölülerin Bayramı”, Kurban Bayramı ise, “Büyük bayram” ve “Dirilerin bayramı” diye adlandırılır (Polat, 2003: 199-201).

Afganistan'daki Hazara Türkleri ölümden sonra cenaze evinin kapısına siyah bir bez asarlar. Ölünün yakınları 3 gün ile 40 gün arasında değişen süre siyah elbise giyerler, ağıt yakarlar (Çelik, 2001:12). Ağıtlar, ölen kişinin yakınlığına göre farklıdır. Ata, ana, koca, oğul, kız her biri için ayrı ağıtlar vardır. Akrabalar ilk gün birbirine sarılıp ağlarlar. Ağıtlar söylerler (Salih ve Kalafat, 2000: 45).

Yas kaldırma, yas indirme, yastan çıkarma adıyla gerçekleştirilen gelenek, cenaze sahibinin akraba ve hısımlarından kadına, kadınlar arasında, erkeğe erkekler arasında görevler yüklenmiştir. Diyarbakır'da ölü sahiplerine komşuları veya yakın arkadaşları açık renkli giysiler ve kumaşlar alarak hediye olarak göndermektedir. Ölü sahibi bu hediyeleri ona verdiği kıymeti göstermek için giyinmek zorundadır. Kars'ta yasta olan kişinin yakını ahabı, ölü sahibini evine davet eder. Kendisinin haberi olmadan berber çağırarak, zorla da olsa traş ettirip yemek vermektedir. Yas tutma bitince köyün ileri gelenlerinden biri, yas evi mensuplarını yemeğe çağırır. Yemeğe başlamadan önce elbiselerini ters giyen kadın ve kızlar bunları düzelterek, başlarından kara yazmaları çıkartıp al ve ak renkli yazmaları bağlamaktadırlar (Çağlayan, 1997: 100-101).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da ölümün kırkıncı günü yas tutmak amacıyla traş olmayan erkekler traş olurlar. Eğer ölen kimse, hatırı sayılır bir bilgin veya devlet

adamı ise, o gün cenazeye katılanlar elbiselerinin tersini giyerler. Kadınlar yas için saçlarına beyaz bir şerit bağlarlar. Buna “Karalık” adı verilir Erkekler yas işareti olarak bellerine beyaz bir kuşak bağlarlar. Bu da aynı isimle anılır. Ölünün 52. günü için hiçbir merasim yapılmaz. Ölüm yıldönümünde mevlüt okunur (Güngör, 1992:9-10).

Kayseri'nin Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarlarının geleneğinde, cenaze evinde ölenin yakınları ve çevreden gelen akraba ve komşular toplanarak ağıt yakarlar. Ağıt söyleme aile efradından başlar. Ölenin kadın akrabaları ilk ağıdı söyleyenlerdir. Erkekler dışarıda ve dinleyici durumundadır, çok nadir olarak ölenin erkek akrabası da ağıt söyleme işine karışır. Daha sonra bu ağıdı yakan kişi ağıt söyleyebilecek birisine: “Gadanı alıyım, azıcık al soluğumu” diyerek bohça uzatır. Bohça uzatılan kişi ağıta bir başka yerden devam eder. Bu böyle sürüp gider. Bu arada ağıt söyleyen kişinin başka ölüm olaylarından ya da kendi ailesine ait ölüm olaylarından bahsetme hakkı vardır. Kırk gün boyunca gelenlerin önüne ölenin soykalarından oluşan bohça konulur ve her defasında ağıt yakılır (Altınkaynak, 2001:21).

Güneyyurt Yörükleri'nden biri öldüğünde, köyün kadınları köyün kuzeyine çıkarak tarlaların birinde ağlayarak taş toplar bir kenara yığarlar. Bu işe “düştü” denir. Bu bir tür uygulamalı ağıttır (Yalman, 1993: 509).

Özbekistan'da “ovoz chiqarish” adını verdikleri ölünün arkasından feryat etme, ağlama matem ilk işaretidir. “Hepimiz bu yalancı dünyada misafiriz, bir gün öbür dünyaya gideceğiz” ya da “bir fasıllık misafiriz” diyerek üzüntülerini dile getirirler. Matem merasiminde erkekler yalnız ölünün defnedildiği gün ağlar. Diğer zamanlarda ağlamaları zayıflığın işareti olarak görülmekte ve hoş karşılanmamaktadır. Ölenin erkek akrabaları cenaze günü yeni parlak kumaştan şalvar tipinde pantolon ile kalpak giyip, bellerini bir kumaşla bağlar ve ölünün yattığı evin önünde duvara dayanıp bekler. Matem giysilerini giyen akraba kadınlar oyun, eğlence, düğün derneklere eğer ölen gençse bir yıl boyunca, değilse kırk çıkıncaya kadar katılmazlar. Matem döneminde kadınlar takı takmaz, koku sürünmezler. Matem kıyafeti oldukça sade dikilmiştir (Açık, 2004: 146).

Kırgız Türkleri'nde, cenazelerde ağlayarak saç yolunur ve yas tutulur. Bu uygulama, ölene duyulan saygının işareti olarak kabul edilir. Kırgız Türkleri'nde ölünün çıktığı

evin hanımı bir yıl kara elbiseler giyer. Sonra bir yıl da beyaz elbiseler giyer ve oturur. Birinci yıla “kara cesir”, ikinci yıla da “ak cesir yılı” denir (Kalafat, 1996b: 93).

Dağıstan’da ölenin arkasından ölenin akrabaları yas tutar. Bu yasin süresi akrabalık derecesine göre değişmektedir. Yakın akrabalar için yas süresi bir yıl, diğer akrabalar için 40 günle sınırlı olmaktadır. Bu sürenin uzun ya da kısa olmasının belirlenmesi için ölen kişinin yaşına, cinsiyetine, aile durumuna, toplumdaki sosyal seviyesine dikkat edilmektedir. Yas tutan kadınlar koyu renk elbiseler giyerek başlarını koyu renk eşarpı ile bağlarlar. Erkekler bu süre içinde sakallarını kesmezler. Erkeklerle de kadınlara da bu süre içinde eğlencelere, düğünlere katılmak toplum tarafından yasaklanmıştır (Yılmaz, 1999:52).

Gagauzlarda da yas kırk gündür. Yas süresince, erkekler traş olmaz, siyah gömlek giyerler. Kadınlar, tamamen siyah elbise giyerek yaslı olduklarını ifade ederler (Güngör ve Argunşah, 1998:113).

Prizren’de ölenin ardından yas tutulur. Yasin belirli bir süresi yoktur. Ancak en az Yas 7 gün süren yas süresi, 40 güne kadar da uzayabilmektedir. Yas süresince eğlence ve kutlama ortamlarına gidilmez. Eski dönemlerde yas tutanlar siyah giyinirlerdi. Ancak bu uygulama günümüzde geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Yas tutan kadınlar makyaj yapmaz ve süslenmezler. Cenaze evinin kadınları, yedinci gününe kadar ölenin mezarını ziyaret ederler, mezara su döküp dua ederler (K28, K30, K39, K41, K50, K53, K61).

2.3.3.7. Mezarlıklar – Mezar Ziyaretleri

Toplumumuz için eskiden beri mezarlıklar kutsal yerler olarak kabul edilmiş ve belirli zamanlarda ziyaret edilmesine dikkat edilmiştir. Kabir ziyareti, İslâmî inanca göre Peygamber sünneti olarak ele alınır. İslâmiyet’in ilk dönemlerinde kabir ziyaretleri, ölüleri yüceltici aşırı davranışlar sergilendiği için Peygamberimiz tarafından bir süre yasaklanmış olmasına rağmen, ahiret hayatıyla ilgili inanç esasları kişilere öğretildikten sonra serbest bırakılmıştır. Daha sonraki dönemde Hz. Muhammed’in “Kabirleri ziyaret ediniz, çünkü oralar size ahireti hatırlatır.” hadisinden yola çıkarak mezarlık ziyaretinin, bir gün öleceği kesin olan insanoğlunun, ahiret inancını pekiştirmesi fonksiyonu sebebiyle teşvik edildiği görülmektedir (Ercan, 2002: 214).

Tarihin en eski dönemlerinden bu yana atalara duyulan büyük bir saygı dolayısıyla mezarlıklara ayrı bir önem verilmiştir (Roux, 1999:188). Türklerde, bayrak asma ile ağaçlara ve sırıklara renkli bezler bağlama adetleri, köklerini aynı din inanışlarından alıyorlardı. Direğe veya ağaçlara asılan bezlerin renkleri, göğün ve dünyanın yönleriyle, kutsal sayılan şeylerin birer sembolüydüler. Bu kutsal bezli direkler, sonradan bayrak şeklinde kullanılmağa başlamışlardır. Çadırların ve direklerin üzerine asılan bayraklar, renklerine göre, aynı zamanda birer haberci sayılırdı. Çadır veya ev üzerine asılan siyah veya beyaz bayrak, bir yas alameti ve habercisi olarak görülürdü (Ögel, 2001a: C.2:44-45).

Türklerin mezar taşlarının şekli orada yatan kişinin cinsiyetini, mensup olduğu yeri ve makamı belirtir. Taşın üzerinde ölenin adı ve şöhreti, ölüm tarihi ve fatiha dileği yazılıdır. Sanduka taşının üzerine kuşların su içmesi için ufak bir oyuk yapılır. Bazen baş taşında bir ölüm ayeti de yazılır (Güngör, 1992: 162). Eski Türkler’de, mezar kapatılınca, ölünün bir resmi veya heykeli yapılarak mezar üzerine konur ve öldürdüğü düşman sayısı kadar da mezar üzerine taş dikilirdi. Öldürülen düşmanları temsilen mezar üzerine dikilen taşlara eski Türkler, “balbal” adı verirlerdi (Ögel, 2001b:C.2:85).

Türk kültüründe mezarlıklara ağaç dikme uygulaması çok yaygındır. İbn Abbas tarafından kabir azabıyla ilgili şöyle bir menkıbe anlatılır. Hz. Peygamber bir mezarlıktan geçerken iki ölünün yattığı bir yerden sesler işitti ve her ikisi azap oluyor dedi. Sonra bir hurma dalı isteyerek ikiye böldü ve her iki kabrin başına dikti. Bu dallar yaş kaldıkça azaplarının hafiflemesi umulur, buyurdu. Peygamberin bu davranışı dinler tarihi boyunca birçok kültürde görülen mezara ağaç dikme, çiçek bırakma, çeşitli kutsal bitkiler bırakma davranışlarından izler taşımaktadır (Durdu-Kalaycı Durdu, 1998:77).

Türbe ve yatırlar çevresindeki geleneksel uygulamaların bir bölümü, insanların çeşitli dileklerini (evlenmek isteyen gençlerin kısmet açmak, çocuğu olmayan kadınların çocuk dilemek, yeni evlenen gençlerin evliliklerinin huzur içinde geçmesini istemek, iş bulmak, ev-araba sahibi olmak, vb.) kapsamaktadır. Uygulamalar genel olarak hastanın türbe veya yatır etrafından gezdirilmesi, orada birkaç gün bırakılması, orada bulunan bir eşyanın kendisine temas ettirilmesi, orada bulunan sudan içirilmesi,

topraktan yedirilmesi, bir eşyasının orada bırakılıp, tekrar giydirilmesi veya bunlara benzerdir. Türbe ve yatırlar etrafındaki şifa talebine yönelik uygulamaları, ölen kişinin herhangi bir biçimde yaşamını sürdürmesi inancına bağlı olarak, ölümler ibadeti ve ölü kültü ile açıklamak gerekmektedir. Bu kişilerde var olduğuna inanılan olağanüstü güçlerin, ölümlerinden sonra da devam ettiği, mezarına, mezarı çevresindeki toprağa, ağaca, suya, vb. geçen bu gücün şifalı olduğuna inanılmaktadır (Santur, 2001: 237-238).

Harput'ta ilkbahar, yaz ve sonbahar aylarında ölen kişinin cenazesinin önünde iki söğüt dalı götürülür. Ölünün defin edilmesinden sonra bu dallardan birisi mezarın baş ucuna, diğeri ayak ucuna dikilerek sulanır. Yörede bu pratiğin yerine getirilmesine sebep, mezarların ve mezarlıkların ağaçlandırılması inancıdır (Araz, 1995: 118).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar ölü gömüldükten sonra, mezar üzerine yeşil yapraklı bir ağaç dalı dikerler. Eğer mevsim kış ise, kurumuş çiçek dallarını bir ağaca bağlayıp mezara götürürler. Buna “Güldeste” adı verilir. Mezarlara taş dikme âdeti yoktur. Mezar ziyaretleri genellikle Perşembe, Cuma ve Cumartesi günleri yapılır. Kazaklar da mezarlarına taş dikmezler. Ancak mezar başlarına yatırılmış olan taşlara kendi boy işaretlerini çizerler (Güngör, 1992: 9-10).

Yozgat yöresinde mezarlık ziyareti arefe günü yapılmaktadır. Mezarlığı kadınlar arefe günü, erkekler bayram namazı sonrasında ziyaret ederler. Erkeklerin dönüşünde kadınlar topluca ziyarete giderlerken, bayram günü öğleden sonra da mezarlık ziyaretine gidildiği olur. Mezarlığa giderken Kuran-ı Kerim, su, fidan götürülür. İmamla birlikte de gidilir. Mezar ziyareti dönüşünde dağıtılmak üzere mezarlığa lokum, helva, bisküvi götürülür (Uslu, 1997:141).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar mezarlık ziyaretlerinde, mezarların üzerine buğday, darı vb. şeyler saçarlar. Kandil gecelerinde kabirler ziyaret edilir. Ölen kimsenin ismi çocuklarına veya torunlarına verilir. Kazaklara gelince, onlarda kaza ile ölmüş olanların mezarlarına çaput ve bez bağlanır. Bu tip mezarlardan alınan topraklar çeşitli hastalıkların tedavisinde ilaç olarak kullanılır (Güngör, 1992: 10).

Harput'ta mezarlıkları ziyaret, genellikle dini bayramlardan bir gün evvel veya bayramın birinci günü yapılır. Bayram namazından çıkanlar evlerine uğramadan

kafiler halinde mezar başlarına gider, dualarını yaptıktan sonra kürekle mezarın otlarını temizler, eğilmiş taşlarını, dağılmış toprağını düzeltirler. Taşı bulunmayan mezarların, önceden hazırlanmış olan taşları yine bugün dikilir. Bunun haricinde, mübarek addedilen bazı günlerde yine kabir ziyaretleri yapılmaktadır. Yöre halkının aile mezarlıklarını ziyaretlerinin yanında, Harput'ta sayıca fazla olduğu dikkatimizi çeken yatır ve türbeler de ziyaret edilmektedir. Yöre halkının ve özellikle kadınların bu ziyaretlere karşı ilgi ve inançları oldukça kuvvetlidir. Bu türbe ve yatırların her birinin kendine mahsus yapı ve fonksiyonları vardır (Araz, 1995:131).

Yozgat yöresinde mezarlık ziyaretini kadınlar arefe günü, erkekler bayram namazı sonrasında yaparlar. Mezarlığa giderken Kuran-ı Kerim, su, fidan götürülür. Mezar ziyareti dönüşünde dağıtılmak üzere mezarlığa lokum, helva, bisküvi götürülür (Uslu, 1997:141).

Türkiye'de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri'nin inanışlarına göre, mezarlıktan ağaç kesilmez, yatırlardaki ağaçları kesenler çarpılır. Mezarlıkta yatılabilir, ruhlar onu korur. Mezara toprak atılırken kürek elden ele verilmez, yerden alınır. Ölenin mezarı rahat yatması için geniş olmalıdır. Mezar kazıcısına para verilmezse hak geçer (Çevik, 2001: 10-11).

Akyurt-Ankara'da cenazeden sonra 40 gün ağaca hergün bir kertik veya bir ipe hergün bir düğüm atarlar. Bu ağaç veya ip 40. gün mezara gömülür. Ayrıca ölümle birlikte kabrin başına bir İğde Ağacı dikilir, ağaç tutarsa mevtanın cennete gideceğine inanılır (Kalafat, 1996a:28). Teke Türkmenleri'nin bazı mezarlarında, bir kısmı mezarın içinde, büyük kısmı mezarın dışına doğru dik vaziyette tahta bir merdiven konuluyor. Bununla meftanın ruhunun gökyüzüne çıkacağına inanılıyor (Kalafat, 1995a: 17).

Kıbrıs'ta mezarın kazılması “mezar açmak” ve “mezar çıkartmak” şeklinde ifade edilmektedir (Bağışkan, 1997:177). Mezarlıklara, genellikle de mezarların baş ve ayak uçlarına selvi, çam, akasya, güldamları, ölümsüz anlamına gelen “ahanadu” isimli ağaç, sabır ağacı, ölümlü vasiyet ettiği ağaç ekilir (Bağışkan, 1997: 214-215). Kıbrıs'ta yaygın olarak “baş taşı” olarak bilinen mezar taşları “hece taşı”, binek taşı” ve çelenk taşı” adlarıyla da tanınmaktadır (Bağışkan, 1997: 313).

Özbekler çarşamba, perşembe, bazı yerlerde cuma günleri mezarlıkları ziyaret ederler. Bu ziyaretlerde sadaka vermek ve hatıra türünde eşyalar bırakmak âdeti de vardır. “Ruh aç bırakılırsa yaşayanlara zarar verir, onu doyurmak lazım” düşüncesinden dolayı malum günlerde geleneğe bağlı kalarak yemek pişirirler. Ruhları besleme fikri Özbeklere mezarlıklara tabak, bardak, kase gibi kaplar yerleştirme ve yemek götürme alışkanlıkları kazandırmıştır (Açık, 2004: 145-146).

Afganistan Kazak Türkleri’nde mezarın kapatılmasından sonra üzerine taş ve tuğladan herhangi bir yapı yapılmaz, isteyenler mezarın başına meyve ağacı dikilir. Bunun sebebi de ağacın meyvesinden, gölgesinden, insanların ve hayvanların faydalanması, ölüye sevap yazdırır düşüncesidir (Turan, 1986: 308).

İran Azerbaycan’ında Türkler ölümün ilk gecesi mezarının üzerinde tezek yakarlar. Tezek közü uzun ömürlü olduğu için yavaş yanan bir yakıttır. Hemen yanıp bitmez (Kalafat, 2007: 339).

Hazara Türkleri mezarlık ziyaretlerini cuma günleri yaparlar. Cuma akşamları mezarlıklar çok kalabalık olur. Ölü sahipleri evde helva (yemek) yapıp mezara götürürler ve yoldan geçen, orada bulunan herkese ikram ederler. Mezarın başında Fatıha okurlar ve Kur'an-ı Kerim okuturlar. (Çelik, 2001: 13) Şehit olan kimsenin mezarı diğerlerinden farklıdır. Onun mezarının başına yeşil veya kırmızı renkli bayrak veya her ikisi birlikte asılır. Azerbaycan ve Nahçıvan’da mezar taşına yeşil taş konulur (Salih ve Kalafat, 2000:45).

K. Afganistan Türkleri şehit mezarlarına renkli bayraklar dikilmektedirler. İslam uğruna çarpışarak ölen kimsenin mezarına kırmızı bayrak, muradını almadan ölen kimsenin mezarına yeşil bayrak asılıyor. Şehit ve bekâr ise yeşil ve kırmızı renkli bayrak bir arada asılıyor. Bayrak Türk kültüründe sahipliliği sembolize eder. Dalgalandığı yerin egemen sahibi olduğu anlamına gelir. Düğün alaylarında bayrak yeni evlilerin yeni ocaklarında bağımsız olduklarını gösterir. Türbelerdeki bayraklar da yörenin “sahipli”liğini gösterir. Anadolu düğünlerinde bayrak çok yaygındır. Nevruz’da çevre illerin Müslümanları Mezar-ı Şerife gelirler. Türbedeki bayraklar göndere çekilir. Nevruzdan sonra 40 gün çekili kalır (Kalafat, 2007: 379).

Uygurca'da, “zeretgarlık” (mezarlık), “kabristanlık” (mezarlık), “toprak beşi” (mezar) gibi eşanlamlarından farklı olarak İslam diniyle ilgili büyük kişilerin türbelerini gösterir. Ama bazı bölgelerde herhangi bir mezarı ifade etmek için de kullanılabilir. Mezara tapma Uygurlar arasında oldukça yaygındır. Özellikle güney ve kuzey Şincang (Doğu Türkistan)daki köylerde mezara tapma bir kısım Uygurların inanç yaşamının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Kişiler mezarların kendilerini korumalarını, zorluklarını kolaylaştırmalarını, hayatta işledikleri günahlarını bağışlamalarını umut etmiştir. Hastalar hastalıklarına şifa, genç kız ve delikanlılar kısmet, yoksullar bereket dilemek için mezarlara tapmışlar ve çeşitli ayinler düzenlemişlerdir. Mezarlar dertlilerin dertlerini anlattıkları, hayatta felakete maruz kalanların teselli buldukları, hastaların şifa buldukları, doğal felaketlerin önlendikleri, ruhların temizlendikleri, ayrıca insanların eğlendikleri yerlere dönüştürülmüşlerdir. Dolayısıyla insanlar kavurucu sıcak, dondurucu soğuklarda uzun ve tehlikeli yollara bakmadan mezar yerlerinin yolunu tutmuşlardır. Hatta bazı kişiler bazı ünlü mezarları Mekke ile eşit görmüşlerdir (Davut, 2003: 207-208).

Prizren'de mezarlıkları ziyaret, genellikle dini bayramlardan bir gün evvel veya bayramın birinci günü yapılır.

Kandil gecelerinde mezarlıklar ziyaret edilmesi sevap kabul edilir.

Ölümün 7. ve 40. günlerinde ziyaret edilir.

Mezara cenazeye birlikte hiç bir eşya konulmaz. “Dünya malı dünyada kalır.” düşüncesi benimsenmiştir.

Mezarlığa ağaç dikilir. Ağaç kültü, Türk halk inançlarında mitolojik bir karşılık bulmuştur. Ağaç kutsaldır, bu ağaçları kesmek ve ona zarar vermek günah sayılmaktadır. Ayrıca Türklerin büyük bir kısmının mensubu olduğu İslamiyet'te de ağaç dikmeye önem verilmekte, sadece mezarlıklara değil, insanın gücünün yettiği her yere ağaç dikilmesi Hz. Peygamber tarafından emredilmektedir.

Cenaze defnedilirken başına ve ayak ucuna tahta dikilmektedir. Dikilen tahtalar daha sonra taş ile değiştirilmektedir.

Mezar taşına ölenin kim olduğu, doğum ve ölüm yılı yazılmaktadır.

Mezar taşlarında “Ruhuna Fatiha” ve “Hüvel Bakî” ifadeleri yer almaktadır.

Son dönemlerde bazı mezar taşlarına ölenin fotoğrafının işlendiği de görülmektedir. Bu durum yeni kuşakların Hristiyan toplumlardan etkilenmesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

SONUÇ

Bu çalışmada insan hayatının önemli safhalarından olan “geçiş dönemleri” (doğum-evlenme-ölüm) Kosova’nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin kültürleri esas alınarak alan araştırmasına dayalı olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın konusu olan Prizren Türklerinde “geçiş” dönemleri, öncesi, sırası ve sonrası düzeninde ele alınmış, her konu hakkında Türkiye ve Türk dünyasından örnekler verilerek konu pekiştirmeye çalışılmış, daha sonra araştırma alanından elde edilen veriler gruplandırılarak aktarılmıştır.

Yaptığımız araştırma ve incelemeler Prizren’de yaşayan Türklerin, tarihlerine ve kültürlerine oldukça önem verdiklerini, millî benlik ve varlıklarını baskı altında geçen zamanlara rağmen unutmadıklarını ortaya koymaktadır. Prizren Türklerinin örf ve âdetlerine bu kadar önem vermeleri ve günümüze kadar yaşatmalarının birçok sebebi olmakla birlikte, bunda halkın öz benliğini unutmak istememesinin, millî bilince ulaşma arzusunun da büyük payı vardır. Ayrıca, Türk gelenek ve inançlarına karşı yapılan baskılar sonucu halk arasında bir dayanışma oluşmuş, halkın geleneklerine bağlılığı daha da artmıştır.

Geleneklerin korunup yaşatılmasında Prizren Türklerinin genel karakteristik özellikleri ve dinî anlayışlarının büyük payı vardır. Bu özellikleriyle geçmişle bağlarını koparmamalarından dolayı onların hayatında atalarından kalan birçok gelenek ve görenek tüm canlılığı ile hâlâ yaşamaktadır. Türk Milleti’nin köklü geçmişinin, tarihî ve kültürel birikiminin bir yansıması olarak Prizren Türklerinin gelenek, görenek ve inanışları oldukça zengindir.

Prizren’de gelenek ve inanışların kuşaktan kuşağa aktarılmasında geçmiş nesillerin ve özellikle Prizren Türk aydınlarının önemli rolü olduğu görülmüştür.

Prizren Türkleri Müslüman bir toplumdur. Dolayısıyla gelenek ve inanışlarında İslamiyet’in büyük oranda etkisi olduğu görülmüştür. Birçok Türk topluluğunda olduğu gibi İslam öncesi inanışlarının izlerini de görmek mümkündür.

Halk inanışlarının ortaya çıkışlarındaki birçok etkenin Prizren’de yaşayan Türkler için de geçerli olduğu görülmüştür. Başta toplumların eskiden getirdikleri dinî inanç ve

âdetler bunda etkili olmakla birlikte, coğrafi çevre, sosyo-ekonomik durum, yaşam tarzı vb. hususlar da halk inanışlarının doğuşuna etki etmektedir.

Maddî kültürdeki değişmeye paralel olarak veya bunun etkisiyle inançlarda, gelenek ve göreneklerde, değer yargılarında da nispeten yavaş olmakla birlikte değişmeler görülmektedir.

Prizren Türklerinin doğumla ilgili inanış ve âdetleri oldukça zengindir. Doğumla ilgili inanış ve âdetlerin bu kadar yaygın olmasının, bütün Türk toplumlarında olduğu gibi çocuğa verilen önemden, çocuk sahibi olmayan kişilerin toplum içinde düştükleri zor durumdan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu durumdan kurtulmak ve çocuk sahibi olmak için insanlar, çeşitli pratiklere başvurmaktadır. Doğum etrafında görülen âdet ve uygulamalar genellikle, bebek ve anne ekseninde görülmektedir. Doğum öncesi, sırası ve sonrasında görülen pek çok uygulama aslında sihri bir karakter taşır. Doğumla ilgili halk inanışları daha çok doğum öncesine ait olup, kısırlığı gidermek ve yaşamayan çocukların, yaşatılmasına yöneliktir. Bunun için başvurulan çareler, bir taraftan kısırlığa sebebiyet veren kötü ruhların zararlarını gidermeye, bunlardan uzaklaşmaya, diğer taraftan iyi ruhların yardımını almaya yöneliktir. Bunun için muska yazdırılmakta, kutsal yer, su vb. yerlere sığınılmakta, dua edilmektedir. Bu pratikler Geleneksel Türk Dini'nde kutsal yer-su, atalar kültü vb. inanışları hatırlatmakta, onların günümüzdeki yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk sahibi olabilmek için yapılan bütün uygulamalar, kadın ekseninde görülmektedir. Kısırlığın giderilmesi ile ilgili erkeğe uygulanan herhangi bir inanış veya uygulama tespit edilememiştir.

Doğum öncesi inanış ve uygulamalarda, doğacak çocukta olması gereken niteliklerle kadının bakması gereken varlıklar ve yemesi gereken yiyecekler arasında paralellik kurulmaktadır. Böylece kadının iyi beslenmesi sağlandığı gibi, psikolojik durumunu bozacak şeyler de engellenmektedir.

Günümüzde çocuk sahibi olamayan kadınlara bakış değişmiştir. Öncelikle, genç çiftlere çocuk sahibi olabilmeleri için daha fazla zaman tanınmaktadır. Eğer problem varsa artık gidilen kişi köy ebesi değil, uzman bir doktordur. Tıbbî müdahalelere rağmen sonuç alınmıyorsa halk hekimliği veya dinî-sihri uygulamalar devreye

girmektedir. Bölgede geleneksel ve tıbbî yöntemlere rağmen çocuk sahibi olamayanlar, çareyi evlatlık çocuk almakta bulmuşlardır.

Hamileliğin geleneksel terbiye icabı elden geldiğince gizli tutulması, günümüzde eskisi kadar katı değildir. En azından ev halkı bu durumu hamile kadınla eş zamanlı olarak öğrenmektedir.

Hamilelik döneminde aşermeden çeşitli korunma uygulamalarına, çocuğun cinsiyetinin tespitine kadar birçok konuda yine geleneğe dayalı pratiklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Doğum hazırlığı ve doğum konusunda da eski Türk inanışlarına dayalı uygulamalarla karşılaşmış, bu pratiklerin Müslüman Türk toplumlarının genelinde olduğu gibi İslamiyet ile kaynaştığı görülmüştür.

Geleneksel olarak erkek çocuk kız çocuktan daha fazla istenmektedir. Pratiklerde de bu isteğin izleri açıkça görülmektedir. Ataerkil aile yapısı içinde erkek çocuğun, baba ocağını devam ettirme, ailenin soyadını sürdürme, yaşlılıklarında anne ve babanın bakımını üstlenme görevleri ile fonksiyonel olması, aile içinde kız çocuktan üstün tutulmasına ve daha fazla istenmesine sebep olmuştur.

Kosova Türklerinde "İki canlı" "hamile" "özürlü" "ağır" adlarıyla tanımlanan hamile kadının davranışlarından etkileneceği yönündeki düşünce sebebiyle, anne adayının bazı davranışlardan kaçınması veya yapması gerektiği düşünülür. Bu davranışlardan bazıları şunlardır;

Gebeliğin yedinci ayına giren kadın evin saçağı altından çıkmaz. Gebeliğin yedinci ayına kadar en az bir kişinin eşliğinde sokağa çıkar. Eğer çıkması gerekiyorsa yanına bir yakınına alarak çıkabilir.

Gebe kadın, gebelik süresince kötü bilinen şeylere bakmaz, gizli olarak hiçbir şey yemez. Doğacak olan çocuğun yüzünde leke gibi bir iz belireceğine inanılır.

Doğacak çocuğun obur ve açgözlü olmaması için gebe kadının imrenmemesine dikkat edilir. Yanında yenilen şeyden gebe kadına da ikram edilir.

Gebe kadın, sakat bir insana bakarsa ve bunu hayretle kabul ederse, çocuğunun da sakat doğacağına inanılır. Kimseyi taklit etmez ve kötü şeylere şaşmaz. Böyle davranırsa doğacak çocuğun da aynı özellikli olacağına inanılır.

Cenazeye giden, ölüyü, cesedi seyreden gebe kadının, ölü çocuk doğuracağına veya çocuğun yüzünün toprak renginde olacağına inanılır. Cenazeye gitmesi zorunlu olan gebe kadın, kendini korumak için kırmızı iplikle parmağını sardıktan sonra cenazeye gider.

Kosova Türklerinde de Türk dünyasının birçok bölgesinde olduğu gibi; gelinin damadın evine geldiği ilk gününde kucağına bir çocuk, özellikle erkek çocuk verilir. Gerdek öncesi gelin yatağında bir erkek çocuk yatırılır. Bu uygulama ile doğacak çocuğun erkek olması dileğinde bulunulur.

Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak amacıyla, kadının fiziksel görünümüne, yediklerine, davranışlarına, vb göre tahminlerde bulunulmaktadır.

Günümüzde doğumlar hastanelerde gerçekleştirilmektedir. Doğum anında oluşabilecek ve doğum yaptıran kişinin müdahale edemeyeceği herhangi bir problemde hem annenin hem de çocuğun hayatî tehlikeye girebileceği gerçeğinin kabulü ile doğumun hastanelerde gerçekleşmesi tercih edilmektedir. Doğum yapılan kültürel ortamın değişmesi doğum etrafında görülen bir takım âdetlerin terk edilmesine ya da şekil değiştirmesine sebep olmuştur.

Evde doğum yapılmadığı için eş (son)'le ilgili herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Çocuğun göbeği ile ilgili uygulamalar diğer Türk topluluklarıyla aynı olmakla birlikte, bölge halkının çocuğun geleceği ile ilgili beklentileri zenginleşmiştir. Dindarlık, eve bağlılık gibi geleneksel beklentilere, sosyal ve ekonomik yaşantıdaki değişime paralel olarak eğitim, iyi bir meslek, zenginlik, fizikî güzellik gibi nispeten yeni beklentiler eklenmiştir.

Doğum sonrası uygulanan inanış ve âdetlerde amaç, lohusanın eski sağlığına kavuşturulması, bebeğin ve annesinin nazar, cin çarpması vb. kötülüklerden korunması ve bebeğin gelecek hayatının düzenli, sağlıklı, mutlu ve başarılı olmasını sağlamaktır.

Çocuğun sağlıklı kalması ve yaşaması için yine geleneksel yollara başvurulduğu, bunlar içersinde de zararlı ve tehlikeli olduğu kabul edilen objelerden kaçınmaya ve savunmaya yönelik olarak nazarlık ve muska gibi objelerden de yararlanılmaya devam edildiği görülmüştür.

Doğumların günümüzde hastanelerde yapılması, lohusalık dönemine ait geleneksel uygulamaların bir kısmının unutulmasına sebep olmuştur. Lohusanın sütü ve yiyecekleri için günümüzde doktorların tavsiyeleri göz önünde tutularak bir beslenme programı takip edilmektedir.

Doğumlardan sonra; bebeği ve annesini almaya kadının akrabasıyla birlikte “nuna” gider. Hastaneden çıkıp eve getirilen bebeği nuna yıkar.

Çocuğun doğduğu haberi alanlar ellerini altına veya madeni bir nesneye değdirirler. Bu davranış, yeni doğan çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olması dileğini ifade etmektedir.

Doğumdan üç gün sonra doğumu kutlamak amacıyla ziyafet verilir. Bu ziyafete “babina” adı verilir. “Babina”ya akrabalar, yakınlar komşular davet edilir. Babinaya daha çok kız tarafının kadınları çağırılır.

Yeni doğum yapan kadına Kosova’da da birçok Türk topluluğunda olduğu gibi “lohusa” denir. Lohusanın yatacağı yatağı önceden hazırlanır. Yatak, lohusanın gelin olarak getirdiği çeyizleriyle, el işiyle süslenmiş, nakışlı, çarşafı, yastık örtüsü, yorgan, yorgan örtüsü süslenir.

Sütü kaçmasın diye lohusa kırk gün evden, evinden dışarı çıkmaz. Bundan sonra sokağa çıkınca başını başlıkla örter. Kırk gün uzaklara, dağlara bakmaz, aklık ve sürme kullanmaz, ayna önüne çıkmaz, misafirleri “güle güle” diyerek uğurlamaz. Kadının eşyaları başkalarına verilmez. Lohusanın sütünün kaçmaması için ilk kere gittiği evlerde kendisine tuz, şeker, soğan, yumurta ve bir parça ekmek verilir.

Lohusayı ve çocuğu ilgilendirmesi bakımından önem taşıyan nazar inanışı etkisini sürdürmekte, bu olumsuz etkiye maruz kalmamak, maruz kalınca kurtulmaya yönelik bir takım pratikler uygulanmaya devam edilmektedir.

Lohusalık dönemi ve bu dönemde kötü iyelerden korunma konusunda geçmişten günümüze gelen adet ve inanmalar Prizren Türk toplumunda etkisini devam

ettirmektedir. Alkarısı, kırk basması gibi kötülüklerden korunmak için hocaya okutmak, muska yazdırmak, al renkli eşyalar kullanmak gibi ateş kültürüne uzanan ilgi çekici inanış ve pratikler bu konudaki güncelliği göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Temelinde din, büyü, inanç, inanış ve tasarımların rol aldığı ad seçme ve ad koymanın hala geçmişe dayalı yansımaları da görülebilmektedir. Ad seçiminde, ölmüş olan yakınların adlarının çocuğa verilmesi, yaygın olarak görülmektedir. Bu uygulama, ölen kişinin hatırasının yeni doğan çocukta yaşatılması isteği ile yapılmaktadır ve temelinde atalar kültü inancının yattığı söylenebilir. Ad seçiminde yaygın olan diğer bir uygulama da babaannenin, dedenin ve aile büyüklerinin adının çocuğa verilmesidir. Bu kişiler hem adlarının verilmesiyle hem de ad koymada söz sahibi olmalarıyla çocuğa ad koymada etken kişilerdir. Bütün bunlar, bölgede ataerkil aile yapısının göstergeleridir.

Bütün Türk toplulukları gibi Kosova Türkleri de nazara inanırlar. Nazarın en fazla lohusa ve küçük çocuklara değdiğine inanılır.

Yaşamayan çocuk, ilk gezme, kırk uçurması, yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk, ilk diş, ilk tırnak, ilk saç ile ilgili olarak toplanan bilgiler, geleneğe dayalı birçok uygulamanın yoğun olarak yapıldığını göstermiştir. İslâmi bir uygulama olan sünnet geleneğindeki âdetler ve pratikler Türkiye'nin diğer yörelerinde olduğu gibi uygulanmakta ancak kirvelik geleneği bulunmamaktadır.

Geçiş dönemlerinin önemli bir aşaması olan evlenme geleneğinde evlilik çağı, yaşı, eş seçimi, görücülük, dünürçülük, kız isteme, nişan, nişanlılık dönemi hazırlıkları, düğüne davet, düğün hazırlıkları, kına gecesi, düğün, saç, kısmet açma, nikâh ve gerdekle ilgili uygulamalar yoğun bir biçimde geleneğe dayalı olarak sürdürülmektedir.

Düğün sonrasında duvak adı verilen düğün sabahı uygulaması hala yaşadığını tespit ettiğimiz adet ve uygulamalar arasındadır.

Aile kurumuna çok önem verilmektedir. Toplumun aynası olan sağlıklı bir aile kurmanın yolu evlilikten geçmektedir. Çeşitli evlilik türleri görülse de en makbul

evlilik, dünür gidilerek yapılan normal evliliğdir. Kız kaçırarak makbul sayılan bir durum değildir. Evliliğı meşru kılan husus, nikâhtır. Bu nedenle hem dinî hem de resmî nikâh kıyılmaktadır.

Düğün merasimleri ve burada yapılan çeşitli etkinlikler, düğünü anlamlandıran ve ona renk katan hususlardır. Dolayısıyla düğünlerde çeşitli oyunlar oynanır, eğlenceler düzenlenir.

Gerek evlilik gerekse doğum sadece mal zenginliğı değil, çocuklara özellikle erkek çocuklara sahip olma arzusunu da ortaya koymaktadır. Çünkü erkek çocuk, neslin devamını sağlar.

Hayatın birçok alanında olduğu gibi, evlilik adetlerinde de millî ve dinî unsurlar birleştirilmektedir.

Aile bağları ve akrabalık ilişkilerinin oldukça kuvvetli olduğu müşahede edilmiştir. Akrabalar arasında dayanışma ve yardımlaşma dikkat çekmektedir. Düğün, sünnet ve cenaze merasimlerinde akraba ve komşular yardımlaşmaktadırlar.

Eş seçiminde geleneksel değerler olan, kızın iyi soydan gelmesi, çalışkanlığı, namuslu olması gibi özellikler günümüzde de gözetilmektedir. Bununla birlikte evlenecek olan kız ve erkeğin seçim konusunda etkileri artmış, güzellik ve sevgi değerleri ön plana çıkmıştır.

Aile yapısında görülen yeni değerlere açıklık ve toplumsal normlardaki değişme ile gençler eskiye oranla evlenme isteklerini, başta anne olmak üzere diğer büyüklerle görüşebilmektedirler.

Şehir kültürünün etkisiyle başlığın yerini altın bilezik, takı seti gibi mücevherler almıştır. Başlıktaki değişim çeyiz uygulamasında da değişikliğe sebep olmuştur. Çeyiz hazırlığında önemli bir katkı sağlayan başlığın artık alınmaması, erkek evinin çeyiz hazırlığında eskiye oranla daha aktif rol almasına sebep olmuştur. Kızın geleceğini garanti altına alma isteğı ile erkek tarafından fazla takı istenmektedir. Çünkü kadının kocası öldüğünde ya da boşanma durumunda bu takılar kadında kalacaktır. Böyle bir durum söz konusu olmadığında da, ekonomik yönden ihtiyaç duyulması halinde bu takılar, zor durumda yardımcı olma fonksiyonuyla hazır kaynak olarak kullanılır.

Kız evinin sosyal-kültürel ve ekonomik durumunun göstergesi olan çeyiz, bütün Türk dünyasında olduğu gibi Prizren Türklerinin evlenme âdetlerinin vazgeçilmezlerindedir. Folklorun maddî kültür temsilcisi olan çeyiz, fonksiyonunu devam ettirmekle birlikte, zaman içinde verilen eşyalarda değişiklikler olmuştur. Eskiden kayın valide ile oturma yaygın olduğundan genelde sadece sandık eşyası hazırlanırken, günümüzde ekonomik duruma bağlı olarak ayrı ev açıldığından, mobilya türü eşyalar çeyize eklenmiştir. Bugün artık sandık eşyasında aşırıya kaçılmamakta, gelin olacak kızın kullanacağı kadar el işi malzeme verilmektedir. Fakat yine de çeyiz sandığında, yoğun el emeği gerektiren dantel masa örtüsü, yatak örtüsü, perde, oda takımı, dantelli havlular mutlaka bulunmaktadır.

Kına gecesinde yapılan uygulamalardan mum ışığı, kına, el öpme ve hediyeleşme vb. uygulamalar bütün canlılığıyla devam etmektedir. Törende yapılan uygulamalar, folklorik bir mahiyet kazanmış ve eğlence yönü artarak gelin olacak kızın heyecanını azaltmak, hüznünü ve sevincini paylaşmak amacına dönüşmüştür.

Düğün süresi günümüzde kısalmış durumdadır. Eskiden yapılan bir haftalık düğünler, günümüz şartlarında bölge halkı için büyük bir ekonomik yük demektir. Geçim sıkıntısı ve mesai kavramı çerçevesinde en müsait zaman hafta sonu olmuştur. Bu yüzden, bir hafta boyunca yapılan düğünlerde yerine getirilen adetlerin bazıları uygulanmaz olmuştur.

Gelin indirilirken görülen âdetlerin çoğu büyü temellidir. Kurulan yeni ailenin zararlı etkilerden ve nazardan korunması, gelinin yeni ailesine bereket, huzur ve uğur getirmesi, bu mutluluk anının topluma da saçılması amacı güdülmektedir.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu ölümdür. Ölüm insan hayatının son aşamasıdır. Tıpkı doğum ve evlenme geçişlerinde olduğu gibi ölüm olgusunun etrafında da birtakım âdetler, inanmalar mevcuttur.

Ölüm normal karşılanmakta, cenazenin defnedilmesi İslami ölçülere göre yapılmaktadır. Cenaze ile ilgili bütün işlemlerde komşular arasında oldukça yüksek düzeyde yardımlaşma dikkat çekmektedir. Baş sağlığına çok önem verilmekte üç gün içinde yapılması daha makbul kabul edilmekle birlikte, ölünün kırkına kadar da baş sağlığı verilebileceği anlaşılmaktadır.

Ölüm çevresinde görülen âdet ve uygulamalar, bütün Türk toplulukları arasında yaşayan inanç ve düşünce sistemlerinin çoğunlukla aynı kaynaktan beslendiğini gösterir niteliktedir. Eski Türk inançlarından kaynaklanan uygulamaların çokluğu dikkat çekmektedir.

Ölümlle ilgili âdet ve uygulamalar, en eski inanç sisteminden başlayarak girilen her din ve medeniyet dairesinin unsurlarıyla beslenmiş karmaşık bir yapı sergilemektedir. Süreç içinde bazı uygulamaların ortadan kalktığı bir kısmının ise devam ettiği söylenebilir. Ortadan kalkışının sebebi, hayat tarzında uygulama ortamı kalmaması veya aynı fonksiyona sahip yeni uygulamaların yaygınlık kazanmasıdır. Böyle bir değişikliğe ihtiyaç duyulmayan, yeni değer yargılarının, inanışların açıkça reddetmediği uygulamalar ise yaşamaya devam etmiştir. Ayrıca dinî açıdan baskı ve karşı çıkmalar olmasına rağmen devam eden uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamaların bu kadar dayanıklı olabilmeleri, icra ettikleri fonksiyonları ile ilgilidir. Günümüzdeki dini yapı ile bağdaşamayan uygulamalar, bölge halkı tarafından orijinindeki inanışla icra edilmemekte yeni anlamlar yüklenmektedir.

Ölüm âdetleri içinde değişimin en fazla “ölüm nedeniyle ilgili inanışlar”da olduğunu söylemek mümkündür. Bir takım tabiat olaylarının, rüyaların, hayvanların hareketlerinin ölüm alâmeti olarak yorumlanması bölge halkı arasında devam etmekle birlikte ölüm nedenine akılcı açıklamalar da getirilmeye çalışılmaktadır.

Ölüm anı ile ilgili inanç ve uygulamalara fonksiyonalist bakış açısı ile bakıldığında kişinin, ölümlle başlayan ahiret yolculuğuna imanlı gitmesini sağlamak ve geride kalanların, kişinin gittiği yerdeki durumu ile ilgili merak duygularını gidermek amacının esas alındığı söylenebilir.

Bölgede, ölümün gerçekleşmesinden sonra yapılan ilk iş, rahat döşeği hazırlamak ve kişiyi öldüğü yataktan alarak buraya yerleştirmektir. Ölen kişiye rahat döşeği hazırlanmasının ölü yakınları tarafından çok önemsendiği tespit edilmiştir. Bu uygulamanın birkaç fonksiyonu olduğu söylenebilir. Birincisi, ölen kişinin tabutta alacağı şekli sağlamaya yöneliktir. Diğer fonksiyonu ise psikolojiktir ve ölü yakınları ile ilgilidir. Kişi bu dünyadan göçüp giderken evinde geçireceği son gecesini rahat ve

temiz geçirmesi istenmekte ve bu şekilde yakınları da ölen kişiye ev içinde son görevlerini yapmanın huzurunu duymaktadırlar.

Araştırma bölgesinde ölen kişinin ölümden sonra çevresiyle ilişkisinin kesilmediği inancı yaşamaktadır. Buna göre ölümden hemen sonra, cuma günleri, üç aylarda, kandil günlerinde, yıldönümünde “ölünün ruhunu şad etmek” amacıyla hayır işleri yapılmaktadır.

Mezar ve mezarlıklarla ilgili İslamiyet öncesi inanç ve âdetlerin etkisi hâlâ hissedilmektedir. Araştırma bölgesinde mezar ziyaretleri ölümün ardından yıldönümüne kadar daha sık olmakla birlikte, cuma günleri, yıldönümünde ve özellikle bayramlarda toplu halde yapılmaktadır.

Ölü yemeği ile ilgili âdetlerde hem inanç boyutunda hem de maddî kültür boyutunda değişiklikler meydana gelmiştir.

İnsan hayatının son evresini oluşturan ve öte dünyada sürdürüleceğine inanılan ebedi hayatın başlangıcı olan ölüm konusundaki inanış ve uygulamaların geleneğe dayandırıldığı görülmüştür. Ölümü düşündüren ön belirtiler, ölümden kaçınmalar, ölüm anındaki uygulamalar, ölüyle ilgili inanışlar, ölümün duyurulması, ölüm sonrasındaki diğer adetlerden olan ölü yemeği, belirli günler, yas tutma, ölü evi, ölünün eşyaları, ruhla ilgili inanmalar, mezarlıklar, mezar ziyaretleri, mezar taşları, ölümle ilgili atasözleri ve deyimler, eski Türk dini ve İslâm inancının kaynaşmasından oluşmaktadır.

Genel hatlarıyla baktığımızda Anadolu gelenek ve inanışlarıyla Prizren gelenek ve inanışları arasında büyük oranda benzerlik vardır. Aralarındaki coğrafi uzaklığa rağmen, Anadolu ve Prizren gelenek ve inanışları arasındaki büyük benzerlik, bu iki halkın aynı kültürel kaynaklardan beslenen tek bir millet olduğunun açık göstergesidir.

Gelenek ve görenekleri, onların millî varlıklarını günümüze kadar koruyarak, günümüze kadar benliklerini korumalarına yardımcı olduğu gibi, millî birlik ve beraberliğin giderek daha güçlenmesine, bireyler arasındaki sevgi, saygı ve kardeşlik duygularının geliştirilmesine yardımcı büyük katkı sağlamaktadır.

Prizren Türklerinde diğer Türkmen bölgelerinde olduğu gibi eski Türk dini, bu dinle ilgili inanışlar, Şamanlıktan gelen bazı uygulamalar ile bugün mensup olunan Müslümanlık pratiklerini uygulamada büyük ölçüde benzerlik göstermektedirler.

Geçiş dönemleri ile ilgili birçok âdet ve uygulama fonksiyonel olarak varlıklarını sürdürmektedir. Örneğin, doğum söz konusu olduğunda çağımızın, modern tıbbın yenilikleri yerine büyük ölçüde geleneğe dayalı uygulamalara yer verilmesi bu adet ve uygulamaların hâlâ gelenekten beslendiğini ve söz konusu normların fonksiyonel olarak yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sonuç olarak, Türkiye ile Kosova'da yaşayan bütün insanların kültürlerinde ortak özellikler ve büyük benzerlikler vardır. Aynı şekilde Yugoslavya halkları, Balkanlar ve Rumeli'de yaşayan insanların kültürleri ile Türk kültürü arasında kimi etkileşmeler mevcuttur. Bu etkileşme süreci halen devam etmektedir. Ülkeler arasındaki çok yönlü ilişkiler, ülkeleri yönetenlerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yakınlaşmaları sonucu daha da artmıştır. Bu nedenle karşılıklı etkileşmenin bundan sonra da gerçekleşeceğine de kuşku yoktur.

Bu çalışma bölgede bu muhtevada ve bu kapsamda yapılan ilk çalışmadır. Bu sebeple amaçlanan hedefe ulaşma noktasında bazı eksiklikler bulunabilir. Bu eksiklikleriyle beraber bu çalışmanın halk bilimi sahasına yapacağı bir nebze katkı bizi mutlu edecektir.

KAYNAKLAR

- ABDURRAHMAN, Varis (2004), “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61, s.124-133.
- ABDÜLAZİZ BEY (2002), **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, 3. Baskı, Hazırlayan: Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1992), “Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.1-14.
- AÇA, Mehmet (1999), “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 43, s.24-33.
- AÇIK, Fatma (2004), “Özbekistan'da Defin ve Taziye Merasimleri”, **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61, s.142-148.
- AKALIN, Şükrü Haluk (1993), “Üzerlik”, **II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, s.247-260.
- AKBIYIK, Yaşar (2003), “Dede Korkut Destanlarında Düğün ve Davet Adetleri”, **Folklor Halkbilim Dergisi**, Cilt 6, Sayı 51, s.40-43.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet ve Said ÖZTÜRK (1999), **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- AKMAN, Eyüp (2007), “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği Ve Safranbolu'daki Ocaklar”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt 15, No 1, s.393-400.
- AKPINAR, Mehmet (2005), “Kızılcahamam Yöresi Düğün Gelenekleri ve Kına Türküleri”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 17, Sayı 68, s.127-133.

- AKSOY, Mustafa (1997), “Türkiye’de Kirveliğin Kültür Sosyolojisi Açısından Tahlili”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek-Görenek-İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.44-52.
- ALİ RIZA BEY (2001), **Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı**, 2. Baskı, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ALTAY, Halife (1998), **Anayurttan Anadolu’ya**, 2. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan (2001), “Azerbaycan Türkleri Kayseri Avşarları ve Araplarda Ağıt Söyleme Gelenekleri ile Bunların Mukayesesi”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 9, Sayı 21, Ankara, s.21-29.
- ALTUN Işıl (2004), **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- ANDONYAN, Aram (1975), **Balkan Harbi Tarihi**, Çev., Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul.
- ARAZ, Rıfat (1995), **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- ARMAOĞLU, Fahir (1991), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, 7. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ARTUN, Erman (2005), **Türk Halk Bilimi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ARTUN, Erman (1998), **Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları**, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları, Tekirdağ.
- ARTUN, Erman (1983), **Tekirdağ Folklorundan Örnekler**, Taner Matbaası, Tekirdağ.
- ATALAY, Besim (1998), **Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi**, Cilt 1-4, 4. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- ATLIHAN, Şerife (2002), “On Yılda Bir Yörük Düğün Törenindeki Değişim”, **VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Genel Konular)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.15-22
- AVŞAR, M. Emin (1997), “Manisa Yöresinde Nişan Çiçeği, Tokmak Kesesi ve Mendil Geleneği”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.53-55.
- AYDIN, Mehmet (1982), “Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.2-8.
- AYDIN, Mehmet (2001), “Bireysel, Toplumsal, Dinsel ve Büyüsel Gelenekler Bayat (Afyon) İlçesi Halkının Yaşayan Gelenekleri”, **I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.37-40.
- AYNAKULOVA, Gülnisa (2006), “Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri”, **Millî Folklor**, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 72, s.95-106.
- BAĞIŞKAN, Tuncer (1997), **Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm**, K.K.T.C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 36, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- BALAMAN, Ali Rıza (2002), **Evlilik Akrabalık Türleri**, 2. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BALIKÇI, Gülsen (1999), “Azerbaycan Quba’da Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Anadolu’daki Bazı Örneklerle Karşılaştırılması”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 7, Sayı 18, Ankara, s.4-15.
- BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe (1998), **Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- BEYSANOĞLU, Şevket (1982), “Diyarbakır ve Çevresi Halk Hekimliğinde Yatırlar”, Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları**, Ankara, s.5-18.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1998), **Geleneksel Kültüre Göre Türkiye'de Çocuk Eğitimi Üzerinde Bir Araştırma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BORA, Tanıl (1995), **Milliyetçiliğin Provakasyonu Yugoslavya**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (1984), **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BOZYİĞİT, A. Esat (1989), “Düğünlerimizde Güveye Ait Gelenekler ve Güveye Kınası Üzerine Bazı Yörelere Uygulamalar”, Türk Folkloru Araştırmaları 1989, **Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları**, Ankara, s.23-31.
- Büyük Larousse (1992), “Âdet”, c.1, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.98
- Büyük Larousse (1992), “Çeyiz”, c.5, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.2668
- Büyük Larousse (1992), “Gelenek”, c.9, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.4469
- Büyük Larousse (1992), “Görenek”, c.9, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.4693.
- Büyük Larousse (1992), “İskat”, c.11, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.5492.
- Büyük Larousse (1992), “Moda”, c.16, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.8242.
- Büyük Larousse (1992), “Norm”, c.17, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.8705.
- Büyük Larousse (1992), “Örf”, c.17, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.9047.
- Büyük Larousse (1992), “Teamül”, c.22, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.11334.
- Büyük Larousse (1992), “Töre”, c.22, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.11663.
- CEBECİ, Suat (2002), **Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri**, Alfa Yayınları, İstanbul.

- CELİL, Emet (1993), “Doğu Türkistan'da Bir İnanma, “Dokuz”un Sırrı ve Kara Lamba Dansı”, Aktaran: Alimcan Anayet, **Milli Folklor**, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 17, s.41-42.
- CHYLINSKI, Ewa A. (1995), “Sovyet Orta Asya'sında Aile Hayatının Bir Ritüeli: Sünnet”, Çev., Ejder Çelik - Reşide Gürses, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 26, s.69-74.
- CİCİOĞLU, M. Nurullah (2006), **Geçit Ritleri Bağlamında Ölüm: Gaziantep Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAĞLAYAN, Handan (1997), “Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Yas Gelenekleri”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.87-108.
- ÇELİK, Ali (2001), “Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, **Milli Folklor**, Cilt 7, Yıl 13, Sayı 50, s.9-21.
- ÇETİNKAYA, Haydar (1982), “Kars Yöresi Terekeme Köy Düğünlerinde Şah Bezeme ve Kaldırma Geleneği”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.83-92.
- ÇEVİK, Doğanay (2001), “Türkiye’de Yaşayan Kazak, Kırgız ve Özbeklerde Halk İnançları”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 9, Sayı 21, s.9-20.
- ÇEVİRME, Hülya ve Ayşe Sayan (2005), “Alkarısı İnanmaları ve Bilim”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 17, Sayı 65, s.67-72.
- ÇINAR, Ali Abbas (1996), **Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler**, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihi Giriş**, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

- DAVUT, Rahile (2003), “Uygurların Mezar Kültürü Üzerinde Bir Araştırma”, Akt., Alimcan İnayet, **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 15, Sayı 60, s.207-210.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul.
- DEDE, Abdurrahim (1982), “Batı Trakya Türklerinde Eski Türk Dini Şamanizm'den Kalıntılar”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.93-108.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1992), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 10. Basım, Aydın Kitabevi, Ankara, 1992.
- DURDU, Aydın ve Bircan KALAYCI DURDU (1998), “Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyü'nde Ölüm”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 275, Ankara, s.47-101.
- DUVARCI, Ayşe (1990), “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, **Milli Folklor**, Cilt 1, Yıl 2, Sayı 7, s.34-38.
- EKİCİ, Savaş (1996), “İslahiye İlçesi Düğün Adetleri Çerçevesinde Halk Müziği”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.68-77.
- EKİCİ, Savaş (1997), “Gaziantep'te Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri Üzerine Bir Araştırma”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.122-141.
- ER, Tülay (1982), “Kına Türkülerinde Halkımızın Evlilik Felsefesi”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.157-168.

- ER, Tülay (1996), “Dörtdivan Kasabasında Evlenme Adetleri”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.169-176.
- ER, Tülay (1997), “Ürgüp ve Çevresi Evlenme Adetlerinde Meydana Gelen Sosyal ve Kültürel Değişmeler”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.191-201.
- ERCAN, Aktan Müge (2002), **Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm)**, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERCAN, Emine Hilal (2006), “Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 69, s.72-82.
- ERDEM, Orhan (2003), **Kosova / Prizren Bölgesinde Yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel Yapısı**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDENTUĞ, Nermin (1977), **Sosyal Âdet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Zübeyde (1996), “Ankara'nın Akyurt İlçesine Bağlı Elecik Köyü'nde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.185-189.
- ERGİN, Muharrem (2001a), **Orhun Abideleri**, 27. Basım, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (2001b), **Dede Korkut Kitabı**, 23. Basım, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Selma (2001), Bulgaristan İslimye İli Kazan İlçesi Türk Halk Kültüründe Kırklama Geleneği, **II. Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, s.215-219.

- EROĞLU, Türker, Y. Köktan, E. Eroğlu, H. Ç. Gönültaş (2003), **Sakarya Halk Kültürü**, Sakarya Valiliği Halk Kültürü Dizisi: 1, Sakarya.
- EROĞLU, Türker (2003), **Sosyal Normlar**, Basılmamış Ders Notu, Sakarya.
- EROĞLU, Türker (1990), “Adana İli Saimbeyli, Tufanbeyli ve Düziçi İlçeleri Halk Kültürü Üzerine”, **I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Adana.
- EROĞLU, Türker (1988), **Hankendi Köyünde Evlenme Geleneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERÖZ, Mehmet (1996), **Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERSOY, Ruhi (2002), “Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller”, **Milli Folklor**, Cilt 7, Yıl 14, Sayı 54, s.86-101.
- GELDİYEV, Gurbandurdı (2001), “Türkmenlerde "Düğün Türküleri" veya "Ölenler", "Yar-Yar", "Leeran" Geleneği Doğrultusunda”, **I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.129-138.
- GENÇKAN Kıymet (1987), “Anadolu ve Prizren’de Geleneksel Kadın Giyimi Ve Kadın Giyimi Özellikleri”, **Çevren Toplum, Bilim, Yazın ve Sanat Dergisi**, Yıl 14, Sayı 57, Priştine, s.13-34.
- GÖKALP, Ziya (1991), **Türk Uygarlığı Tarihi**, Hazırlayan: Yusuf Çotuksöken, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (2005), **Türk Töresi**, 3. Basım, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, Birsen (1992), **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, Ankara.
- GÖNEN, Sinan (2006), “Dede Korkut Hikâyeleri'nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 69, s.62-71.

- GÖZAYDIN, Nevzat (1991), **Folklor Dünyasından**, Yargı Yayınları, Ankara.
- GÜNAY, Umay (2000), “İslami Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 46, s.4-9.
- GÜNAY, Umay (1995), “Ritüeller ve Hıdrellez”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 26, s.2-3.
- GÜNGÖR, Harun (1992), “Kayseri’de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Âdet ve İnanışları”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 4, Sayı 14, s.7-11.
- GÜNGÖR, Erol (1992), **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, 9. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol (1990), **Tarihte Türkler**, 3. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Harun ve Mustafa ARGUNŞAH (1998), **Gagauzlar**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜRBÜZ, Elif (1995), “Dış Hediği Geleneğinin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 28, s.81-83.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1999), **İnsan ve Kültür**, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit (1982), “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 35, Ankara, s.19-36.
- HACILI, Asif ve Habib H. İDRİSİ (1993), “Ahıska Türklerinin Örf ve Adetleri”, **Milli Folklor**, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 18, s.22-28.
- HACIYEVA, Maarife (1997), “Azerbaycan Türkleri’nde İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.217-222.
- HAFIZ, Nimetullah (1997), “Kosova’da Türk Düğün Oyunları”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.184-191.

- İLBARS, Zafer (1982), “Türk Ve Japon Kültüründe Çocuk Yetiştirme Tarzlarının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.247-253.
- İNAN, Abdülkadir (1998a), **Makaleler Ve İncelemeler**, 3. Baskı, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İNAN, Abdülkadir (1998b), **Makaleler Ve İncelemeler**, 2. Baskı, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İNAN, Abdülkadir (2006), **Tarihte ve Bugün Şamanizm–Materyaller ve Araştırmalar**, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İSLAMOĞLU, Mahmut (1997), “Kıbrıs Türkleri’nde Yıkanma Geleneği ve Tarihi Türk Hamamları”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.223-236.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1999), **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KALAFAT, Yaşar (2007), **Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (2005), **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 4. Baskı, Babil Yayıncılık, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (2000), **Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (1999), Kazakistan'daki Türk Halk İnançları, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 42, s.66-71.
- KALAFAT, Yaşar (1998), Karakalpak Türklerinde Halk İnançları, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 10, Sayı 40, s.11-14.

- KALAFAT, Yaşar (1997), Özbekistan–Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançlarında Doğum, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.249-271.
- KALAFAT, Yaşar (1996a), **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (1996b), Uluğ Türkistan'da Halk Sufizmi (Kırgızistan)-II, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 8, Sayı 31-32, s.90-94.
- KALAFAT, Yaşar (1995a), Türkmenistan Halk Sufizmine Dair Notlar-II, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 27, s.17-19.
- KALAFAT, Yaşar (1995b), “Orta Toroslar ve Makedonya Yörelere Halk İnançları Karşılaştırması–III”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 25, s.28-33.
- KARABULUT, Murat (1997), Azerbaycan Toy Eğlenceleri ve Türkiye Varyantları Üzerine Bir Değerlendirme, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.214-219.
- KARAÖRS, Metin (1995), “Kırım Tatar Türklerinde Kişi Adları”, Editör: Ahmet Buran, Tuncer Gülensoy Armağanı, Ajans Emek, Kayseri, s.260-264.
- KAYA, Azat (1997), “Balıkesir’de Yatırlar Çevresinde Oluşan İnanç ve Gelenekler”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.282-288.
- KENAR, Nesrin (2005), **Yugoslavya**, Palme Yayıncılık, Ankara.
- KİBAR, Osman (2005), **Türk Kültüründe Ad verme – Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KOCABAŞ, Süleyman (1986), **Balkanlarda Panislawizm**, Vatan Yayınları, İstanbul.

- KOCATÜRK, Saadettin (1982), Bazı Din Ve Kavimlerde, Özellikle İslamiyet'te Yedi Sayısı, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.279-296.
- KORKMAZ, Kürşat M. (1999), "Elli Yıl Önceki Gaziantep'te Gelin ve Damat", **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 42, s.92-95.
- KORO, Bedrettin (2002), "XX. Yüzyılın İkinci Yarısında Prizren'de Türkçe Eğitim", **Sofra Fikir, Kültür, Sanat Dergisi**, Yıl 4, Sayı 11, Mamuşa, s.14-15.
- KÖSE, Nerin (2003), "Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği", **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 15, Sayı 60, s.92-109.
- MALCOM, Neol (1999), **Kosova**, Çev., Özden Arıkan, Sabah Yayıncılık, İstanbul.
- MALINOWSKI, Bronislaw (2000), **Büyü, Bilim ve Din**, 2. Baskı, Çev., Saadet Özkal, Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
- NAHYA, Zümrüt (1984), "Urfa'da Doğum Gelenek ve Görenekleri", **Türk Folkloru Araştırmaları 1983**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:52, Ankara, s.73 - 80.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001a), **Türk Mitolojisi**, Cilt 1-2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001b), **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Cilt 1-2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖĞÜT EKER, Gülin (2000), Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 46, s.92-100.
- ÖĞÜT EKER, Gülin (1998), "Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri", **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 10, Sayı 40, s.15-30.
- ÖNDER, Ali Rıza (1983), "Türklerde Renk Geleneği", **Türk Folkloru Araştırmaları 1982**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 44, Ankara, s.125 - 131.

- ÖNEN, Ahmet Meriç (2006), **Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç Ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), **Türk Halkbilimi**, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZCAN, Haluk Sinan (1993), Muş İlinde Yüzcümlüğü, **Milli Folklor**, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 19, s.51.
- ÖZTÜRK, İsmail (1983), “Yenikent Köyü’nde Çocuklara Ad Koyma ve Çocuğa İlişkin İnanmalar-Uygulamalar”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1982**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 44, Ankara, s.167-176.
- POLAT, Kemal (2003), **Kırgızlar’da Doğum, Evlenme Ve Ölüm Fenomenleri**, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- RASONYI, Laszlo (1993), **Tarihte Türklük**, 3. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- RAYMAN, Hayrettin (2000), “Cezayir Halkbiliminden Örnekler”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 47, s. 49-51.
- RECEPOĞLU, Altay Suroy (2001), **Kosova’da Türk Kültürü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ROUX, Jean – Paul (1999), **Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm**, Çev., Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim (2003), **Masal Araştırmaları**, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SALİH, Durmuhammed ve Yaşar KALAFAT (2000), “Hazara Türklerinde Halk İnançları”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 8, Sayı 20, s.31-52.
- SANDER, Oral (2002), **Siyasi Tarih**, 10. Baskı, İmge Yayıncılık, Ankara, 2002.
- SANDER, Oral (1993), **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diploması Tarihi Üzerine Bir Deneme**, İmge Kitabevi, Ankara.

- SANTUR, Meltem E. (CİNGÖZ) (1997), “İç Anadolu’da Gelinin Oğlan Evine Götürülmesi Sırasında Uygulanan Gelenekler Üzerine Bir Atlas Denemesi”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.170-190.
- SANTUR, Alparslan (2001), “Türbe ve Yatırlar Etrafındaki İnanışların Atatürk Devrimleri ve Halk Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **I. Uluslararası Atatürk Ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.235-241.
- SEVİNDİK, Hüseyin (1996), “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açısından İncelenmesi”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.227-242.
- SOLMAZ, Niyazi (2006), Kaynarca Evlenme Gelenekleri, **Irmak Kültür-Sanat Dergisi**, Yıl 6, Sayı 70, Sakarya, s.66-74.
- STEVANOVIÇ, Vidosav (2005), **Halkın Tiranı Miloşeviç**, Çev., Hasan Yüksel, Kapı Yayıncılık, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (1999), **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları**, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.
- ŞAHİN, Öznur Sakine (1996), “Kuskan Beldesi Evlenme Adetleri”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.243-249.
- ŞAHİN, Yüksel (2000), “Bartın Merkez’de Evlenme Düğünü Adetleri”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.69-78.
- ŞAVK, Ülkü ÇELİK (2002), “Karakalpak Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme”, **Milli Folklor**, Cilt 7, Yıl 14, Sayı 54, s.62-67.
- ŞİMŞİR, Bilal (1968), **Rumeli’den Türk Göçleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1968.

- ŞİŞMAN, Bekir (2002), “Samsun Yöresi’nde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.445-469.
- ŞİŞMAN, Bekir (2000), “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 46, s.104-108.
- TACEMEN, Ahmet (1994), **Yirminci Yüzyılın Başlarında Bulgaristan Türklerinin Doğum İnanışları**, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAN, Nail (2000), **Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler**, 5. Baskı, Halk Kültürü Yayınları, İstanbul.
- TAŞ, Hülya (1995), “Erzurum’da Kına Ve Düğün Manileri”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 26, s.95-98.
- TATÇI, Mustafa (1991), “Silvan’da Diş Hediği”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 3, Sayı 12, s.38.
- TEZCAN, Mahmut (2000), **Türk Aile Antropolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (1998a), “Çocuk Nişanlılığı – Afyon Çayırbağ Köyü Örneği”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.191-204.
- TEZCAN, Mahmut (1998b), “Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Ülkemizde Akraba Evlilikleri”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.205-218.
- TEZCAN, Mahmut (1998c), “Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.219-230.
- TILIÇ, L. Doğan (1999), **Milliyetçiliğin Peçesindeki Kartal Kosova**, Ümit Yayıncılık, Ankara.

- TUNAKAN Burcu (1997), **Ayaş İlçesi Oltan Köyü Düğün Gelenekleri, Kına Adetleri ve Kına Türküleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TURAN, Ahmet (1992a), “Türk Folklorunda Albastı/Alkarısı İnancı”, **Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu II**, Milli Folklor Yayınları, Ankara, s.77-115.
- TURAN, Ahmet (1992b), “Türk Destan ve Hikayelerinde “Üç” (3) Sayısı”, **Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu II**, Milli Folklor Yayınları, Ankara, s.23-28.
- TURAN, Ahmet (1991), “Törellerimizde “Kalın” (Başlık) Âdeti”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 3, Sayı12, s.39-42.
- TURAN, A. Şekür (1986), “Afganistan Kazak Türkleri’nde Ölü Gömme Âdetleri”, **Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 72, Ankara, s.307-309.
- TURAN, Mustafa (1982), “Kars'ta Ölü İle İlgili Gelenekler”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.547-557.
- TURAN, Osman (2000), **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Cilt 1-2, 13. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- TÜRK, Hüseyin (1989), “Güneyevler Köyü’nde Doğumla İlgili Bazı Geleneksel Uygulamalar ve Boş İnançlar”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1989**, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 114, Ankara, s.103-117.
- Türkçe Sözlük (2005), 10. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1982), “Doğu Anadolu’da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.587-597.

- TÜRK TEN, Nevzat (1995), “Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyi’nin Ön Plana Çıktığı Safhalar”, Editör: Ahmet Buran, **Tuncer Gülensoy Armağamı**, Ajans Emek, Kayseri, s.75-79.
- USLU, Mustafa (1997), “Yozgat Yöresinde Dini Bayram Hazırlığı, Kutlaması ve Mezar Ziyaretleri”, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 9, Sayı 33, s.139-144.
- USLU, Mustafa (1996), “Yozgat’ta Göz Değmesine Karşı Alınan Tedbirler”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 8, Sayı 31/32, Ankara, s.173-174.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1998), **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÜÇER, Müjgan (2002), “Beşik-Eşik-Keşik Sivas’ta Ölümle İlgili İnanışlar Sözlü Gelenek ve Sivas Mezarlıkları”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.507-541.
- ÜÇER, Müjgan (1997), “Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.164-179.
- ÜLKER, Çiğdem (1995), “Üsküp’te Düğün Adetleri”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 27, s.73-74.
- VIRMİÇA, Raif (2002a), “Tarihi Kent Prizren”, **Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, Prizren, s.117-139.
- VIRMİÇA, Raif (2002b), “Kosova’da Türk İzleri”, **Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Prizren, s.7-33.
- VIRMİÇA, Raif (1999), **Kosova’da Osmanlı Mimari Eserleri-I**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- VURUCU, Sema Kahraman (2007), “Üsküp Yöresi Düğün Görevlileri”, **Folklor Halkbilim Dergisi**, Cilt 6, Sayı 65, s.10-16.
- YAKICI, Ali (1992), “Anadolu Düğün Geleneğinin Sosyal Hayata, Sanata ve Edebiyata Etkisine Dair”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 4, Sayı 13, s.28-31.

- YALMAN (YALGIN), Ali Rıza (1993), **Cenupta Türkmen Oymakları**, Cilt 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, Dursun (1989), “Sözlü Gelenek Kültürü”, **Milli Folklor**, Cilt 1, Yıl 1, Sayı 1, s.6-7.
- YILDIZ, Naciye (2002), “Kastamonu’nun İlçesi Abana’da Halk Kültürü”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.551-567.
- YILMAZ, Muzaffer (1995), **Balkan Harbinden Günümüze Kosova**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- YILMAZ, Raci (2006), “Geyve Folkloru”, **Irmak Kültür Sanat Dergisi**, Yıl 6, Sayı 61, Sakarya, s.38-39.
- YILMAZ, Reha (1999), “Kültürler Kavşağı Dağıstan’da Aile İçi İlişkiler”, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 11, Sayı 41, s.47-53.
- YOLOĞLU, Güllü (1999), **Türklerin Aile Merasimleri**, Çev., Aljira Topalova, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- YÜKSEL, Dilek (2007), **Gaziantep Ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış Ve Uygulamalar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YÜRÜR, Pınar (1999), **Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ZAFER, Zeynep (2002), “Pomak Türklerinin Nişan ve Düğün Geleneği”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.569-587.
- ZENGİN, Dursun (1999), “Almanya’daki Türk Ad Verme Geleneği Üzerine”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 7, Sayı 13, s.73-74.

Kaynak Kişiler

<u>Adı Soyadı</u>	<u>Yaşı</u>	<u>Eğitim D.</u>	<u>Medeni D.</u>	<u>Mesleği</u>
K1- Mübera RADA	48	Lise	Evli	Esnaf
K2- Yunus RADA	56	Lise	Evli	Esnaf
K3- Gönül ŞİNİK	25	Üniversite	Bekâr	Öğrenci
K4- Lütfiye JABLE	55	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K5- Şenay JABLE	34	Lise	Evli	Hemşire
K6- Ali JABLE	61	Yüksekokul	Evli	Esnaf
K7- Ramazan TAÇ	25	Üniversite	Evli	Esnaf
K8- Fadıl ŞALYAN	60	Lise	Evli	Esnaf
K9- Necmettin TOPALÜSA	63	Lise	Evli	Emekli
K10- Naci YILDIZ	36	Üniversite	Evli	Öğretmen
K11- Ayşegül YILDIZ	29	Üniversite	Evli	Öğretmen
K12- Ethem BAYMAK	56	Üniversite	Evli	Bel.Kültür Md./Şair
K13- Ahmet İĞCİLER	63	Üniversite	Evli	Çevirmen / Yazar
K14- Raif VİRMİÇA	58	Üniversite	Evli	Öğretmen / Yazar
K15- İrfan ŞEKERCİ	61	Üniversite	Evli	Esnaf
K16- Osman CÖMERT	58	Lise	Evli	Esnaf
K17- Ayşe ÇELİK	50	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K18- Ali ŞAHİN	40	Lise	Evli	Kuaför
K19- Fatma ŞAHİN	35	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K20- Hacer İŞPARA	38	Lise	Evli	Hemşire

K21- Hasan İŞPARA	44	Lise	Evli	Esnaf
K22- Mehmet DUMAN	61	Lise	Dul	Emekli
K23- İsmail AKIN	52	Lise	Evli	Marangoz
K24- Kemal AKIN	46	İlkokul	Evli	Marangoz
K25- Melek ASLAN	40	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K26- Meryem CEYLAN	36	Lise	Evli	Esnaf
K27- Nesrin DOĞAN	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K28- Necati DEMİRCİ	44	Lise	Evli	Esnaf
K29- Nurten DEMİRCİ	35	Lise	Evli	Esnaf
K30- Yücel TAŞ	40	Yüksekokul	Evli	Memur
K31- Nermin TAŞ	34	Lise	Evli	Hemşire
K32- Recep KARASU	28	Lise	Bekâr	Esnaf
K33- Sevgi ÇETİN	55	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K34- Selma AKCAN	50	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K35- Emine UÇAR	58	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K36- Aynur ÖZEN	47	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K37- Fatma TOPAL	60	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K38- Hatice ATASOY	22	Lise	Bekâr	Ev Hanımı
K39- Yaşar ATAK	44	İlkokul	Evli	Bekçi
K40- Serap YILDIZ	26	Lise	Evli	Kuaför
K41- Salim İNAN	33	Üniversite	Evli	Öğretmen
K42- Hacer GÜNDÜZ	59	İlkokul	Evli	Ev Hanımı

K43- Arife ÇAY	49	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K44- Yaşar AKBAŐ	40	Lise	Evli	Esnaf
K45- Murat DELİCİ	46	Lise	Evli	Esnaf
K46- Elif İNANIR	61	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K47- Ayşe COŐAN	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K48- Sevgi YAZAR	38	Lise	Evli	Ev Hanımı
K49- Güler TEK	41	Lise	Evli	Ev Hanımı
K50- Yakup TEK	46	Lise	Evli	Esnaf
K51- Yusuf GÖKSU	38	niversite	Evli	ğretmen
K52- Ali DEMİR	40	Lise	Evli	Esnaf
K53- Ahmet ÇEN	61	Lise	Evli	Emekli
K54- Esmâ ÇEN	56	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K55- Meral KOÇ	51	İlkokul	Evli	Ev Hanımı

EKLER

EK 1. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Prizren'de Taş Köprü

Fotoğraf 2: Prizren Sinan Paşa Camii

Fotoğraf 3: Prizren'de Sokak

Fotoğraf 4: Prizren'de Sokak Çeşmesi

Fotoğraf 5. Prizren'den Bir Evin Bahçe Kapısı

Fotoğraf 6. Prizren Maraş Semtinde Kalıntılar

Fotoğraf 7. Sünnet Gününde Çocuklar ve Anneleriyle

Fotoğraf 8. Sünnet Gününde Anne Giyimi

Fotoğraf 9. Sünnet Yatağı ve Çocuk

Fotoğraf 10. Sünnet Yatağı*

* Sünnet Fotoğrafları (Fotoğraf 7 - Fotoğraf 10) Ethem BAYMAK'ın özel arşivinden alınmıştır.

Fotoğraf 11. Özel Hazırlanmış Yüzük Tepsisi

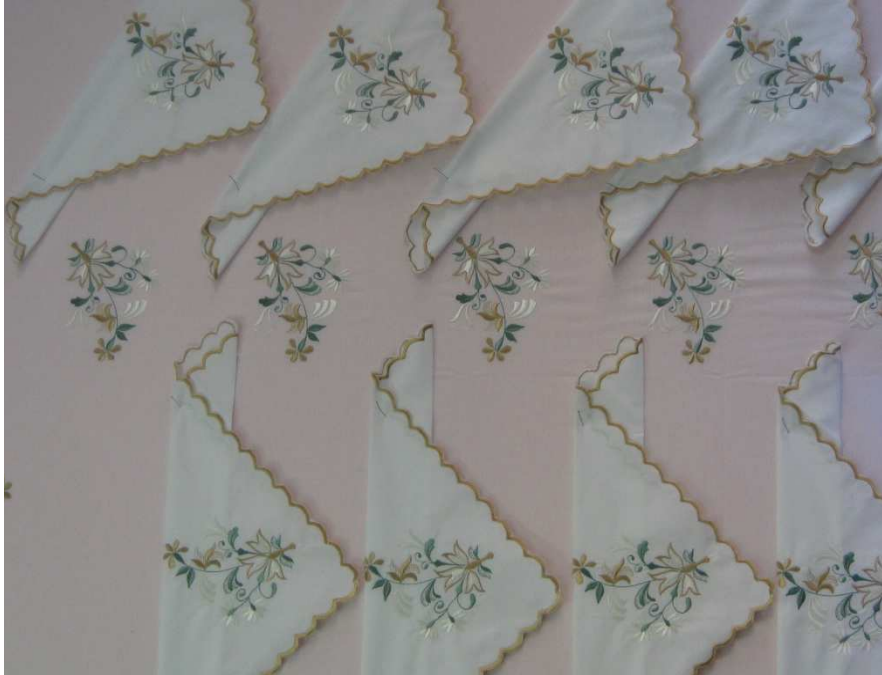
Fotoğraf 12. Özel Hazırlanmış Bohça Sepeti

Fotoğraf 13. Damat Bohçası

Fotoğraf 14. Çeyiz için İşlemeler

Fotoğraf 15. Çeyiz İçin İşlemeler

Fotoğraf 16. Çeyiz İçin İşlemeler

Fotoğraf 17. Kenarları İşlemeli Mendil

Fotoğraf 18. Çeyiz İçin İşlemeler

Fotoğraf 19. Düğün İçin Kadın Giyimi

Fotoğraf 20. Kadın Giyiminde Kemer

Fotoğraf 21. Düğün İçin Kadın Giyimi

Fotoğraf 22. İşlemeli Mendil

Fotoğraf 23. Düğün İçin Kadın Giyimi

Fotoğraf 24. Aksesuar

Fotoğraf 25. Düğün İçin Kadın Giyimi

Fotoğraf 26. Aksesuar

Fotoğraf 27. Düğün İçin Kadın Giyimi

Fotoğraf 28. Aksesuar

Fotoğraf 29. Aksesuarlar

Fotoğraf 30. Aksesuarlar

Fotoğraf 31. Kadınların Düğün Giyimleri

Fotoğraf 32. Kadınların Düğün Giyimleri

Fotoğraf 33. Kadınların Düğün Giyimleri

Fotoğraf 34. Gelin Almaya Gidenler

Fotoğraf 35. Gelin Yanı Töreninde Oynayan Kadınlar

Fotoğraf 36. Gelin Yanı Töreninde Kadınlar

Fotoğraf 37. Gelin Yanı Töreninde Oynayan Kadınlar

Fotoğraf 38. Düğünde Oynayan Kadınlar*

* Düğün ve Gelin Yanı Törenine ait fotoğraflar (Fotoğraf31-Fotoğraf38) Raif VIRMİÇA'nın özel arşivinden temin edilmiştir.

Fotoğraf 39. Ölüm İlanı

Fotoğraf 40. Ölüm İlanı

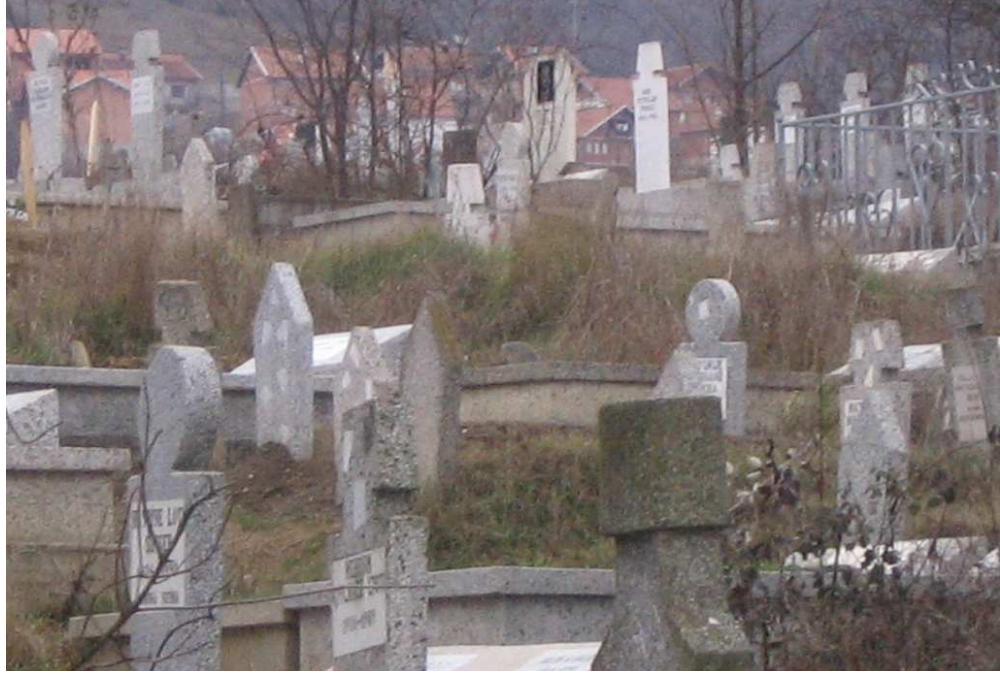
Fotoğraf 41. Prizren'de Osmanlı Mezarlığı

Fotoğraf 42. Osmanlı Mezarlığı'nda Mezar Taşları

Fotoğraf 43. Mezarlık

Fotoğraf 44. Mezar Taşı

Fotoğraf 45. Aile Mezarlığı

Fotoğraf 46. Mezar

ÖZGEÇMİŞ

Erol Eroğlu 1972 yılında Adapazarı'nda doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Sakarya'da tamamladı. 1990 yılında Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ni kazandı. 1994 yılında mezun olarak öğretmenliğe başladı.

1998 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim programında yüksek lisans öğrenimine başladı. Yüksek lisans öğrenimine devam ederken, Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı.

2003 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda başladığı doktora öğrenimi devam etmektedir. Devlet Konservatuvarı'nda Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.